Лауреати літературних премій

Жан-Крістоф Руфен

Port-Royal

АБІССІНЕЦЬ

Лауреати літературних премій

Port-Royal

Літературні премії Франції

Prix Goncourt
Prix Médicis
Prix Renaudot
Prix Femina
Prix Interallié
Prix Méditerranée
Prix de l'Académie Française
Prix Décembre
Prix du Livre Inter
Prix des lectrices de Elle
Prix France-Culture
Prix de l'Imaginaire
Prix de Flore
Prix des Deux Magots
Prix Chardonne
Prix Roger Nimier
Prix Paris Première
Prix Del Duca

Жан-Крістоф Руфен

АБіССіНЕЦЬ

Port-Royal
2007

ББК 89.8
Р – 52

Переклад з французької
Уляни Новокрещенової

Редагування
Лесі Жадан

Художнє оформлення
Юлії Колактіонової

Cet ouvrage a été publié dans le cadre du Programme d'Aide à la Publication "SKOVORODA" de l'Ambassade de France en Ukraine et du Ministère français des Affaires Étrangères.

Це видання здійснене в рамках Програми сприяння видавничій справі "СКОВОРОДА" Посольства Франції в Україні та Міністерства закордонних справ Франції.

Переклад здійснено з видання:
Jean-Christophe Rufin, "L'Abyssin"

ISBN 966-7068-19-6

© Éditions Gallimard, 1997
© Видавництво "Port-Royal", 2007

І. НАКАЗ ПОТЕРПІЛОГО

РОЗДІЛ 1

Короля-Сонце було спотворено. Якась зараза, що в країнах Сходу руйнує олії на полотнах, проникла під шар лаку й розповзалася під ним день у день. На лівій щоці Людовіка XIV, якраз на тій, котру, за задумом художника, він величаво обертав до глядача, з'явилася велика чорнувата пляма, огидна зірка, що простягла свої іржаво-брунатні промені до самого вуха. Придивившись уважніше, можна було помітити ще декілька ореолів на тулубі. Але, за винятком тих з них, що псували королівську панчоху, ці пошкодження впадали в очі не так сильно.

Вже три роки картина прикрашала французьке консульство в Каїрі. Цю копію було виконано в паризькому ательє під наглядом самого Гіацинта Ріго, автора оригіналу, а потім перевезено морем. На довершення всіх нещасть, ні в Каїрі, ані в жодному місті Близького Сходу не знаходилося на ту пору вправного маляра. Консул, месьє де Майє, опинився перед жорстоким вибором: або допустити, щоб усі бачили, як у великій залі дипломатичного будинку висить спотворений портрет Короля, або погодитися віддати його в невмілі руки, які можуть остаточно

зіпсувати картину. Дипломат три місяці прокручував у голові цю складну справу. І, схилившись у решті-решт до рішучих дій, наважився на реставрацію.

Месьє де Майє обрав для такої праці одного аптекаря, який торгував у франкській колонії, і про котрого говорили, ніби то він вправно реставрує полотна, пошкоджені кліматом. Це виявився здоровенний, злегка зігнутий дядько, з чорно-сивою бородою, що закривала його обличчя до самих очей, з кучерявою, немов каракуль, чуприною. Маючи важке тіло, він незграбно пересувався, розрубуючи довгими руками повітря. Однак, коли він працював, його рухи ставали вельми витонченими. Він звався метром Жюремі. Найбільшою його вадою було те, що він належав до протестантів. Задум довірити зображення Короля фанатикові, завжди здатному на замах, не дуже-то подобався дипломатові. Але ж аптекар був відомий як порядна людина, що не так уже й часто траплялося серед цього неспокійного населення. Так чи інакше, месьє де Майє не мав з кого вибирати.

Оглянувши картину, метр Жюремі сказав, що на роботу потрібно десять днів. Наступного дня, піднявшись на риштування у два метри заввишки, за допомогою маленького нубійського невільника, який належав консульству, він почав щось розмішувати в глечиках, з яких пахло скипидаром та гвоздичною олією. Консул заявив, що майстер торкатиметься полотна тільки за його присутності. Щоранку, біля одинадцятої, приготувавши необхідні розчини, оскільки їх треба було застосовувати тільки свіжими, і не можна було зберігати навіть упродовж одної доби, метр Жюремі посилав прислугу за консулом, і вже в нього на очах починав реставрацію. Спочатку він взявся за плями, що вкривали складки пурпурової накидки, у тих місцях, де вони були найменш помітні. Перші наслідки підбадьорю-

вали: глянець не втратив свого блиску, тон не змінився, а зловісні ореоли майже цілком зникли. Месьє де Майє мав усі підстави для оптимізму. Однак, щоразу, тільки-но метр Жюремі наближався до самодержавного полотна зі своїми тоненькими пензликами з телячого волосу, консул скрикував. Крики його були схожі на ті, що зазвичай вириваються з відкритого рота пацієнта при виді щипців дантиста. Майстрові доводилося неодноразово переривати сеанси, які виявлялися надто болючими.

Нарешті, справа дійшла до злоякісної пухлини, яка наросла на королівській щоці. Месьє де Майє, одягнений у легке бавовняне домашнє вбрання, без перуки, горбився на низенькій лавці, яку наказав поставити перед картиною. Дружина тримала його за руку, притискаючи долоню до свого серця. Обоє дивилися на метра Жюремі з благанням в очах, нагадуючи нещасне сімейство біля ніг розіп'ятого родича. Це була пообідня година травневого дня, важкого від гарячого вітру, що впродовж трьох діб віяв на місто сухим подихом нубійської пустелі. Метр Жюремі, в сірій єрмолці на голові, взяв тонкий пензлик, який протягував йому маленький невільник, і підніс до світлоносного обличчя. Месьє де Майє, підвівшись, вигукнув:

– Зачекайте!

Рука аптекаря застигла в повітрі.

– Чи повністю ви певні, що...

– Так, пане Консуле.

У характері метра Жюремі спостерігався такий самий контраст, як і в зовнішності. Він був жертвою жорстоких нападів гніву, але ціною останніх зусиль втримувався від їх прояву, що можна було й прочитати на його обличчі. Він бурчав, шипів, пихкав, немов перетоплена піч, але не вибухав, і навіть висловлювався з поважністю, дивовижною для людини, в душі якої нуртують подібні пристрасті.

– Це тільки перший шар, – сказав він. – Погляньте, Ваша Ясновельможносте, я лише злегка торкнусь...

Якщо б це залежало тільки від нього, цей протестант швидше б замазав носа Чотирнадцятого червоним шарлахом, і прималював би до перуки собачі вуха. Власне він, і вся його родина зазнали великих нещасть з вини цього Короля. Цілком досить вже того, що він так обережно з ним поводиться. І знов метр Жюремі пообіцяв собі, якщо сеанс скінчиться нічим, послати все до дідька.

Напевно, консул здогадався по виблискуючих очах реставратора, які шалені бурі вирують у його голові; він знов сів і, нарешті, промовив:

– Ну що ж, хай буде так! Якщо без цього не обійдешся.

І прикусивши пальця, прикрив очі...

Цієї миті пролунали два сильних удари в двері. Маляр посунувся назад, суданський невільник звів до неба великі білі очі, а Месьє де Майє відкрив свої, почервонілі від переживань. У кімнаті раптом повисла гнітюча тиша. Усім здалося, що то сам великий Король, роздратований безчестям, яке зготували для нього, метнув у небо дві страшенні блискавки.

Знов постукали, тепер уже тричі й голосніше. Треба було дізнатися, що відбулося. Попри категоричні накази консула, який вимагав, щоб його в жодному разі не турбували упродовж сеансів, хтось дозволив собі грюкати в дубові двері, які вели до передпокою та робочих кабінетів. Дипломат, переконавшись, що його домашнє вбрання виглядає належним чином, швидким кроком пройшов до дверей і різко розчинив їх. У їхньому отворі постав месьє Масе, і, перед лицем розгніваної вищої особи, прямо-таки переломився надвоє в реверансі – напрочуд зухвалім, з точки зору геометрії, курбеті, бо, за логікою, він мав би впасти носом на підлогу. Проте месьє Масе утримався на

ногах, можливо – завдяки швидкості, з якою розігнувся, і промовив з тим виразом скромності та, водночас, певності, який завжди забезпечував йому успіх у патрона:

– Ага яничарів прислав повідомлення для Вашої Ясновельможності. Він наказав зазначити, що йдеться про вкрай термінову справу. У турків є слово на позначення таких невідкладних речей. Ним і тільки ним можна передати ту нагальну необхідність порушити ваші категоричні накази, перед якою я опинився.

Месьє Масе був "дитям мов", тобто учнем Школи східних мов. Її випускників відправляли, як і його, до амбасад, де вони потім ставали дипломатами або драгоманами. Консул ставився до молодого чоловіка з певною повагою, адже цінував його талант "знати своє місце". Месьє Масе, котрий не був дворянином, до всього підходив зі стриманістю, яка свідчила, що він добре усвідомлює межі дозволеного.

– Є лист?

– Ні, Ваша Ясновельможносте. Посланець Аги, який навіть не схотів спішитися, повідомив, що його велитель зараз чекає на месьє консула у своєму палаці.

– Так. Ці дикуни почали вже викликати мене! – процідив крізь зуби месьє де Майє. – Сподіваюся, вони мають на те підстави. Інакше я звернуся до самого Паші...

Месьє Масе наблизився до консула, потім зайшов до нього збоку, ставши спиною до інших осіб, присутніх у кімнаті. Після цього дитя мов перейшов на той шепіт, яким належало обговорювати державні таємниці при людях. Метр Жюремі лише знизав плечима у відповідь на цю брутальність під вивіскою гарних манер, яка є другою вдачею державної людини.

– Ага утримує для Вашої Ясновельможності французького в'язня, якого вчора заарештували в Каїрі, – прошепотів месьє Масе.

– Та хіба ж це привід, щоб переривати нас? Вони хапають мало не щотижня кого-небудь з тих нещасних, які їдуть сюди шукати кращої долі. Що ж мені до того...

– Справа в тому, – промовив месьє Масе ще тихіше, так, що консулові прийшлося майже читати по губах секретаря, – що то не є простий в'язень. Це людина, на яку ми чекаємо, і яка має повідомлення від Короля.

Месьє де Майє скрикнув від здивування.

– У такому разі, – сказав він голосно, – не можна втрачати ні хвилини. Месьє, – це вже він звертався до метра Жюремі, – сеанс відкладається.

Консул вийшов з кімнати з гордовитим та роздратованим виглядом, хоча насправді будь-що могло здатися йому приємнішим за ті тортури, котрі перервало це втручання.

Метр Жюремі, залишившись сам, доволі брутально вилаявся, і, від гніву, з силою кинув пензля у горщик. Дорогоцінна рожева мазь, призначена для королівської щоки, лягла бризками на чорне чоло молодого невільника.

* * *

На ті часи гарний ходок міг би обійти весь Каїр за три години. Це було лише маленьке містечко, і всі іноземці охоче поділяли думку, що воно потворне, старе та позбавлене всякого лоску. Здалека сплетіння стрункіх мінаретів з опахалами пальмових верхівок, що здіймалися понад садами, надавало йому щось подібне до власного колориту. Але варто було подорожньому ступити на вузенькі вулиці міста, як зір його незмінно впирався в нагромадження небезпечно нависаючих над перехожими других поверхів будинків, єдиною прикрасою яких були кедрові решітки. І палац Беїв – сама цитадель, де мешкав Паша, один з фасадів якої виходив на площу Румейлех, – і численні мечеті зникали в цій безладній мішанині. Це місто, позбавлене

простору й перспективи, світла й повітря, виштовхувало красу, щастя та пристрасті аж поза самі сліпі мури та похмурі грати. Тільки навколо базару та біля кількох воріт, крізь які заходили до міста купці, було помітне якесь ворушіння. Чорні силуети, загорнуті в покривала, рухалися хутким кроком, поспішаючи залишити ці вулиці, що служили постійним притулком лише жебракам та шолудивим собакам.

Іноземець нечасто ризикував входити до старого Каїру. Починаючи з XVI століття європейці перебували під заступництвом Великого Турка, що він його їм надавав згідно мирної угоди, укладеної з Францією Кером Еддином Барберусою. Але, якщо християни й могли вільно торгувати та мати деякі права, цілком спокійними вони себе не відчували. Нескінченні чвари роздирали єгиптян, підіймаючи яничарів проти беїв, беїв проти імамів, імамів проти Паші, Пашу проти війська, причому все це могло відбуватися й навпаки. Коли ж угрупування мусульман приходили до дещо удаваної згоди, то це було для того, щоб одностайно спрямувати свій загальний запал проти християн. Справа не заходила надто далеко; злегка відлупцьовували одного чи двох, і все верталося до ладу, тобто до звичайного безладдя. Втім, цього було достатньо, щоб франки, як тоді їх називали, вважали за краще якомога рідше виходити за межі відведеного їм кварталу.

Тому хоробрість молодого чоловіка, який прямував того дня вулицею старого Каїру, мала б здивувати кого завгодно. Вийшов він зі звичайного арабського будинку, зачинивши за собою прості дощаті двері. Він крокував по лабіринту старого міста зі звичною впевненістю старожила, хоча явно виглядав справжнім франком і ніяк не намагався цього приховати. Увесь ранок віяв своїм сповненим піску гарячим подихом хамсин. Навіть у незмінному затін-

ку вузеньких вулиць стояло сухе й задушливе повітря. Молодик ішов з непокритою головою, у простій батистовій сорочці з відкритим коміром, коротких штанях і м'яких черевиках, тримаючи в руці камзол, пошитий з блакитного сукна. Перед старою мечеттю Хасана його щиро привітали двоє старих арабів, і він, не зупиняючись, коротко відповів їм їхньою мовою. Хоча він ніде не служив, бо не був турком, усе місто знало, що його звуть Жаном-Батістом Понсе, і що він виконує важливі обов'язки в цитаделі, при самому Паші.

Міцний, сповнений сили, він мав широкі плечі, могутню шию, і неодноразово замислювався, чому доля, яка мала б скористатися такими його якостями, не відіслала його досі на галери. І до цього міцно збитого тіла додавалася з дивовижно тонкими рисами, подовженої форми голова, юнацьке, чисте, оточене чорним волоссям обличчя, з якого сяяв ясний погляд зелених очей. Обличчя це було несиметричним; ліва вилиця виявлялася трохи вищою за праву, а дивне розташування очей підсилювало виразність погляду. Ця нерівномірність надавала простоті молодого чоловіка моці й таємничості.

За три роки, які Жан-Батіст Понсе прожив у Каїрі, він зробився там найіменитішим лікарем. Нещодавно, у травні 1699-го, йому виповнилося двадцять вісім.

На ходу він розмахував невеличкою валізою, в якій містилися ліки, котрі він готував за допомогою помічника. Склянки, стикаючись, видавали з-під шкіри валізи глухий дзвін. Жан-Батіст розважався тим, що сприяв веселому ритму цього кришталевого дзвякання, котре супроводжувало його кроки. Безтурботно посміхаючись, дивився він довкола себе, і не відчував ніякої тривоги, хоч за ним явно споглядали з-поза багатьох дерев'яних решіток та віконниць. Його приймали в більшості осель, як лікаря чи, не-

рідко, як простого гостя, і він ділив з хазяями трапезу або вечірній чай. Оскільки йому була відома чимало маленьких міських таємниць – і навіть декілька великих, – він звик бути улюбленим об'єктом невгамовної цікавості, яка швидко охоплює усіх, і особливо жінок, у цих темних сералях, де так і нуртують хтивість з інтригою. Він приймав це становище без опору та без особливого захвату, і грав – хіба що з меншим, ніж спочатку, ентузіазмом, – роль рідкісної тварини, котра ходить без повідка, і чиї найменші рухи непомітно відстежуються жадібними поглядами тисяч очей.

Прямуючи своїм шляхом, він пройшов мимо базару пряношів, і, нарешті, дістався до берега Каліша. Тут він трохи піднявся вгору за течією цього майже сухого струмка, який у пору злив за декілька хвилин перетворюється на бурхливий потік, і зійшов на міст, забудований будинками. У цьому місці завжди збирався невеличкий натовп, бо перейти зі Старого Каїру до арабських кварталів було можливо лише по цьому вузькому переходу. Але того дня пожвавлення було сильнішим від звичайного, і Жану-Батісту довелося докласти неабияких зусиль, щоб проторувати собі шлях. Він вже розумів, що відбулося дещо особливе, коли з середини моста побачив, як із одної з будівель валує густий дим. Хтось сказав, що в будинку крамаря, який торгував тканинами, з глиняної грубки висипалося вугілля. Ціла ватага галасливих єгиптян, намагаючись згасити полум'я, лила на нього воду, яку витягали з криниці, розташованої поблизу моста, і підносили бігом до місця пожежі. Усе йшло добре, і боятися виявлялося вже даремно. Але в місті, де події взагалі були великою рідкістю, цей невеличкий трапунок зібрав цілий натовп, і майже зробив неможливим прохід. Жан-Батіст працював ліктями, аби хоч якось просунутися уперед. На вході на міст з проти-

лежного берега юрба перекрила шлях кареті, запряженій двома кіньми. Порівнявшись із нею, Жан-Батіст помітив на дверцятах герб французького консула, і це підштовхнуло його до ще рішучіших дій, аби тільки не залишатися надовго в подібному сусідстві.

Понсе, який не мав жодного диплому, офіційно вважався в Каїрі аптекарем, а лікування проводив цілком протизаконно. Турки не вбачали в цьому нічого поганого; але власним співвітчизникам, особливо коли з-поміж них траплялися дипломовані лікарі – яких, на його щастя, в Каїрі тоді не було, – він завжди здавався підозрілим. Йому вже довелося через це лишити два міста, де він повсякчасно знаходився під загрозою викриття. Обережність вимагала триматися якомога далі від представника закону, яким в усьому, якщо це стосувалося франків, був консул.

Тієї миті, коли він, увібравши голову в плечі і злегка відвернувши обличчя, збирався обминути карету, звідти долинув владний голос, який звертався до нього французькою:

– Прошу вас, добродію! Скажіть нам хоч слово!

Жан-Батіст боявся зустрітися з консулом, але голос, на щастя, був жіночій. Він підійшов. Вікно було відкрите, і пані висунулася крізь нього назовні. Через задушливу спеку піт котився з неї градом; рум'яна текли й відкривали шар білил, якими вона старанно вкрила обличчя і які тепер розлізалися на шматки. Ці штучні хитрощі, заведені з метою затримати скороминущий час, лише пришвидшували його біг. Якби тільки не потерпілий грим, тієї миті можна було б побачити просте й усміхнене обличчя п'ятдесятирічної жінки, в погляді блакитних очей якої досі зберігся залишок краси й, до того ж, вираз ніжної та боязливої злагоди.

– Чи не можете ви нам сказати, чому так довго стоїмо?

Чи не криється тут для нас якої-небудь небезпеки?

Жан-Батіст пізнав дружину консула, яку йому доводилося бачити кілька разів у садку місії.

– Тут щойно почалася пожежа, мадам, через це скупчився натовп. Але невдовзі все залагодиться.

Пані вочевидь заспокоїлася, і, люб'язно подякувавши Жану-Батісту, опустилася на сидіння й почала обмахуватися віялом. Тут Жан-Батіст побачив, що вона не одна. Проти неї, якраз у навкісному промені сонця, що падав крізь прогалину понад Калішем, сиділа юна дівчина.

Що й казати, вади однієї не лише підсилювали вроду іншої: жінки були просто протилежні одна одній. З надмірним гримом, від якого бубнявіла шкіра літньої жінки, сперечалася чиста білизна дівочого обличчя. Полохливому збентеженню пані протистояли спокій та непорушна гідність дівчини. Яка вона була? Жан-Батіст не зміг би описати. Від того, що являє власне врода, коли вперше постає перед очі, він дістав лише загальне враження. Виокремлювалася лише одна дрібниця – безглузда й чарівна: її коси були переплетені шовковими блакитними стрічками. Жан-Батіст з великим подивом дивився на неї і, хоч йому й ніколи не бракувало спритності, через те здивування він так і не зумів надати належного виразу своєму обличчю. Кучер змахнув батогом, карета негайно зрушила з місця, перервавши цю німу розмову очей, і залишивши схвильованого й зачарованого Жана-Батіста немов прикипілим до моста, на якому він стояв.

– Дідько забирай, – подумав він собі, – такого я в Каїрі ще не бачив.

І повільно пішов у напрямку кварталу франків, де знаходився його дім.

РОЗДІЛ 2

Консул, месьє де Майє, був небагатого шляхетного роду. Народився він на сході Франції, де старе генеалогічне дерево його родини поки що якось чіплялося корінням за грунт. Ніхто б не міг сказати, що де Майє були розорені, бо вони ніколи нічим особливим і не володіли. Уся пиха цих дрібних шляхтичів, які опинилися в оточенні спритних буржуа та заможних селян, полягала в тому, щоб нічого не робити, а вся честь – у тому, щоб анічогісінько не мати. Єдиною річчю, яка заважала їм повністю зрівнятися з іншими і через це страждати, був їхній титул, хоч і незначний, але такий, що надавав особливого значення решті недоліків. Поза усякий сумнів, порятунку належало чекати зверху. Одного дня неминуче підвищення якогось, бодай найвіддаленішого, родича потягнуло б за ним угору всіх інших. Диво змусило трохи себе зачекати, але все ж таки відбулося, коли Поншартрен, який через власну кузину доводився родичем матері месьє де Майє, зробився міністром, а згодом і канцлером великого короля, що перебував тоді в зеніті своєї могутності. Поодинці на такі висоти не злітають, навіть якщо цей зліт є наслідком власних заслуг. Треба ще оточити себе вірними людьми, і багатьма, і розсадити їх по місцях, і підтримати, і, одного прекрасного дня, запустити в дію. Вони ж тим більше будуть відданими, оскільки були нічим до того дня, коли з них зробили дещо. Поншартрен це відав, і ніколи не забував користуватися послугами родичів.

Наприкінці набожної та вільної від жодних трудів юності месьє де Майє не дуже-то багато встиг вивчити з книжок, і ще менше – з життя. Впливовий дядько витягнув його з небуття, здобувши для небожа місце консула в Каїрі.

Протеже відчував до свого покровителя таку собі три-

вожну вдячність, бо добре знав, що сам він нічим не в змозі відплатити за таке благодіяння. Йому залишалося чекати того страшного дня, коли ця людина, якій було під силу все – зокрема і повернути його в попереднє становище – захоче від нього чогось такого, що він не зможе виконати, не завдаючи собі небезпеки. А небезпеки месьє де Майє не любив.

Консульське місце в Каїрі було найбажанішим з-поміж усіх на Близькому Сході. До французького посла в Константинополі звідти було далеко. Місто Каїр стояло осторонь від великих шляхів: тут радше траплялося багато галасу з нічого. Тут тільки й треба було приборкувати неспокійний народець, який складався з кількох десятків купців та пройдисвітів. Ці люди, що потрапляли сюди переважно завдяки збігові надзвичайних обставин, мали зухвалість вважати хоробрість доброчесністю, гроші – силою, а давність свого вигнання – чимось на кшталт славетного титулу. Консул умів їм нагадати, що єдиною силою є закон, а єдиною чеснотою – шляхетне походження, якого їм мати не судилося. Головним, і месьє де Поншартрен завжди наполягав якраз на цьому, мало бути добре порозуміння з турками. Це настільки ж стосувалося великої політики Франції, яка потаємно підтримувала османський альянс проти Імперії, наскільки й мало відношення до повсякденної безпеки. Ніщо не заспокоювало франків більше, ніж упевненість: турки за вказівкою консула завжди готові будь-якого порушника спокою викинути геть.

До того ж, консул не платив за квартиру, отримував чотири тисячі ліврів річної ренти, шість тисяч п'ятсот ліврів на стіл та прислугу, і користувався правом щороку ввозити сто барил вина за два з половиною піастри митного збору за кожне, що становило значну вигоду. Месьє де Майє був надто вдячний за всі ці благодіяння, які роби-

ли з нього багатія. Щомісяця в листах, котрі відпливали з порту Олександрії на кораблях Індійської Компанії, він віддавав хвалу своєму покровителю. Найважливішим у цих посланнях було уславлення месьє міністра, але, щоб ця надто солодка страва не приїлася й не викликала відрази, консул щоразу додавав до неї яких-небудь відомостей про місцеві справи. Лист, якщо він був підкріплений достатнім матеріалом, приймав форму невеличкого меморандуму, подібного до того – це була велика гордість пана консула, хоч він і не був повністю певний щодо наслідків листа, – де він розглядав можливість проривання каналу між Середземним і Червоним морями.

На ці листи месьє де Поншартрен незмінно відповідав. Він коментував їх і зрідка додавав кілька зауважень з питань політики. В останньому листі, що надійшов вже понад місяць тому, міністр уперше виклав щось схоже до прямої інструкції. Консул мав приготуватися незабаром прийняти єзуїта, який, за словами міністра, слідуватиме в Каїр з Версалю проїздом через Рим. Міністр зобов'язував месьє де Майє виконати всі накази духовної особи, які він мав дорівнювати до королівських чи до тих, що надходять від Ради Міністрів.

Цей поворот занепокоїв месьє де Майє. Якщо ці накази не наважилися довірити паперу і відрядили з ними вісника, то вони вже, звісно, мають бути вкрай секретними. Однак, єзуїт не з'являвся, а консул втішав себе думкою, що королівська політика є таємничою справою і може неодноразово змінювати свій хід. Інші інтриги могли поглинути цю, і покликати єзуїта до інших місць. Якщо він тільки не загубився десь у дорозі.

Та ось цей неймовірний мандрівник об'явився, напівголий та полонений, у Аги яничарів. Турок з легкістю погодився видати його консулові, оскільки той поручився

за в'язня. Але справа почала вже збуджувати цікавість. Паша й представники усіх іноземних країн у місті гаряче бажали дізнатися про таємницю цього вкритого багном посланця Короля-Сонця, який мав необережність проголосити, що має повідомлення стосовно політичних справ.

Месьє де Майє прокручував у голові ці тривожні думки, крокуючи туди-сюди великою залою консульства. Він збирався відобідати наодинці з гостем, за його наказом був негайно накритий стіл з цієї нагоди. Дружина й донька консула зайдуть лише привітати преподобного отця перед обідом, і одразу залишать їх удвох. Було чути, як по сходах хутко пробігали нубійські слуги: вони носили воду для купелі приїжджого. Здавалося, колишній полонений почував себе як удома, і не поспішав. Це злегка дратувало месьє де Майє, який згоряв від нетерпіння. Він зупинився та сів на лавку проти картини, що підлягала реставрації. І тут його зорові відкрилося таке, що він мало не скам'янів. Обличчя короля було як нове. Пляма зникла, й полотно поставало в своїй первозданній чистоті. Консул підійшов ближче: дуже уважно придивившись, можна було помітити, що заплямовані раніше місця тепер є дещо червонішими, аніж решта обличчя. На щоці дитини подібне почервоніння могло б зійти за слід від ляпасу. На обличчі августійшого короля цей теплий відтінок міг бути лише надлишком рум'ян, що їх накладено з метою підкреслити здоров'я самого монарха та передати трохи оптимізму його народові.

На хвилину месьє де Майє здалося, що він побачив диво. Поява єзуїта та зникнення плями нібито свідчили про втручання Провидіння, яке тримало весь цей дім у своїй могутній руці. Відтак, збагнувши всю істину, він поквапився подзвонити у дзвоник.

– Накажіть метру Жюремі прийти сюди завтра вранці, – крикнув він портьє.

Зухвалий єретик наважився завершити реставрацію за його відсутності! Наслідки були непогані. Це була удача! Але хто зна, якої вони щойно уникли катастрофи? Виконану працю належало сплатити – консул вже домовився про розмір платні, – а непокірність належало покарати. І тільки так з цими мерзотниками й утримаєш авторитет. Завтра консул запропонує аптекареві вибір: вісім діб у в'язниці або штраф, який зменшить платню. Понад усякі сумніві метр Жюремі обере штраф. До радості месьє де Майє з нагоди щасливого завершення реставрації домішувалася надія на те, що сплачувати за реставрацію сповна йому не доведеться. Коли ж, нарешті, до зали увійшов отець Версо, консул перебував у чудовому настрої.

– Любий друже! – зрадів єзуїт, стискаючи руки консула. – Ваш прийом вразив мене до глибини душі. Здається, я повертаюся до життя. Ванна, чиста одежа, мирна оселя... якби ви знали, як я мріяв про все це.

В його очах з'явилися сльози подяки. Якщо ми, як стверджує Макіавеллі, любимо людину за те добро, яке зробили для неї, то нема нічого дивного, що консул одразу відчув найжвавішу симпатію до того, кого він засипав такою кількістю щедрот.

– У передпокої я привітав мадам де Майє, – сказав святий отець. – Я дізнався, що вона не обідатиме з нами. Я не хотів би порушувати порядків у цьому домі...

– Нічого, нічого. Нам треба переговорити віч-на-віч. Вважатимемо цей обід частиною нашої праці.

– Так, певним чином. Я зустрів також мадемуазель вашу доньку, і маю привітати вас з тим, що вона вродлива та вміє відмінно триматися. Як вам вдалося так добре її виховати в чужій землі, де, як мені здається, не знайдеш ані вчителів, ані навчальних закладів?

– Вона залишалася у Франції до чотирнадцяти років.

Ми привезли її сюди кілька років тому.

Ледве вони встигли познайомитись, а бесіда вже торкалася родинних справ. Єзуїт хвалив портрет короля та "його чудовий стан як для такого клімату". Потім він зробив два-три чутливих запитання стосовно здоров'я консула, важкої служби на високій посаді. Нарешті вони сіли за стіл і приступили до обговорення серйозних справ.

– Отче мій, я згоряю від нетерпіння дізнатися про подробиці вашої подорожі. Ви казали, що зазнали всіх цих злигоднів через корабельну катастрофу?

– Так, через катастрофу, і до того ж страшну. Я мав би зараз бути на тому світі, але ж всеблаге Провидіння врятувало мене від смерті.

Потім він пустився в довгу розповідь про те, як з наміром дістатися до Близького Сходу, не вдаючись при цьому до допомоги жодного італійського судна, він сів у Римі на грецьку галеру. Опинившись на борту, отець Версо одразу же зробив жахливе відкриття: ані капітан, ані команда анітрохи не розумілися на своїй справі. Неподалеку від Кіпру судно сіло на мілину. Збагнувши, що найгіршого їм не уникнути, єзуїт наказав спустити шлюпку на воду та пересів до неї разом з кількома іншими пасажирами. Течія винесла їх на гострі, розбиті хвилями скелі, й великий бурун розбив шлюпку вщент. Отець Версо на одну мить пожалів, що не матиме земної могили, бо це, як кожному відомо, ускладнює воскресіння з мертвих у день Страшного Суду. Але ж він довірив вирішення цієї проблеми Господу, як завжди довіряв Йому вирішення долі своєї та свого ордена, – і загинув. Власна смерть у холодній воді, що бурлила чорнуватими бульками, була його останнім спогадом. Потім він пригадував пробудження на піску маленької бухти, в компанії з товстенним брусом, з яким море викинуло його на берег і який він міцно стискав у своїх обіймах.

Він був немов Адам у день Творіння – нагий, самотній і пройнятий холодом та жахом. Але Господь його не покинув. Рибалки, що жили на тому березі, врятували його, вдягли, як могли, і, два дні по тому, переправили до берегів Єгипту, де вони збиралися закинути свої сіті. На прохання отця Версо його було висаджено на піщаному пляжі поблизу від Олександрії. Він розсудив, що, потрапивши до турків без охоронної грамоти, обережніше буде обминути велике місто, зробив гак пустелею, і вийшов до Нілу трохи нижче за течією. Потім ризикнув домовитися з моряками, щоб вони довезли його до Каїру, хоча в нього й не було жодного су.

– Продовження ви знаєте, – скромно додав єзуїт.

Упродовж цієї розповіді месьє де Майє, либонь, тисячу разів зойкнув від здивування й жаху. Він дивився на цю маленьку, худорляву та слабку людину, яка з легкістю переломилася б від одного вдару палицею, і не міг збагнути, як вона могла вижити у таких випробуваннях.

– Мої пригоди, – продовжував єзуїт, знов прийнявши поважний вигляд, – заслуговують уваги лише тому, що пояснюють, як я опинився перед вами. Але пора вже перейти до головного, а головне полягає в іншому.

– Авжеж, – сказав месьє де Майє, – послання від короля!

Отець Версо випрямився на стільці й повільно опустив і підняв повіки, надаючи розмові деякої урочистості. Месьє де Майє кинув погляд на портрет, який, здавалося, натякав на фізичну присутність самодержця десь над їхніми головами.

– Точніше кажучи, – промовив єзуїт, – я не є носієм послання.

– Ви мені сказали...

Людина в чорному підняла руку. Їй був потрібен час.

– Послання в розумінні листа. Нічого, що Король написав би або навіть висловив прямо. Погодьтеся, що ця обережність була дуже слушною. Зважаючи на вготовані мені злигодні, було б вкрай необачно мати при собі щось подібне...

– Я згоден, – сказав месьє де Майє.

– Але, якщо повідомлення й не існує, зате існує з боку Короля недвозначний намір, з приводу якого він відкрив свою душу тому, хто є її керівником.

Єзуїт прикрив очі. Месьє де Майє слухав його з відкритим ротом, як дитина, перед якою відчиняється скриня, повна скарбів.

– Ця свята людина, – продовжував отець Версо, – що, як вам відомо, належить до нашого ордену, повідомила про наміри короля вузькому колу довірених осіб: мадам де Ментенон, яка з таким старанням обстоює справу віри при версальському дворі, месьє Поншартрену, отцю Флерйо, який очолює нашу конгрегацію в країнах Близького Сходу, мені, його помічнику й представнику. А тепер і вам...

Месьє де Майє схилив голову, щоб показати свою покірність волі можновладців, а також щоб приховати сльози подяки, які навернулися йому на очі.

– Всю справу можна викласти кількома словами. Ви знаєте, яку війну веде сьогодні християнська віра проти своїх ворогів. Турків уже приборкано. Тепер потрібні нові завоювання. І вони будуть. Однак, найбільша небезпека походить нині від тих, хто вважає, нібито живе у Христі. Огидна Реформація намагається підточити із середини той дім, що його звів Сам Господь. Король Франції перемагає її скрізь. І в себе вдома, вимусивши гугенотів підписати капітуляційні угоди. І в усій Європі, з небезпекою для своєї корони відбиваючи натиск протестантських принців, що ними верховодить цей зрадник Гійом д'Оранж. Але тепер,

коли світ уже не обмежується Середземномор'ям та прилеглими до нього країнами, ми розпочали іншу битву. Її ареною став увесь всесвіт. Ми повинні рознести Благу Вість по відомих землях і врятувати їх від вчень невірних, але ми маємо також донести її до земель невідомих, до цих нових світів, які виникли упродовж двох останніх століть і зробилися новим полем бою для нашої віри: до Америк, Індії, Китаю та найвіддаленіших країн Сходу. Щоразу ми наштовхуємося на ті самі перепони: по-перше, це опір народів, які живуть поза істинною вірою, не знаючи про смертельну небезпеку, яка чигає на них за гробом через таке життя. По-друге, це протидія так званої Реформації, яка є нічим іншим, як диявольським намаганням віддалити від істинного Євангелія тих, для кого вона його нібито тлумачить.

Месьє де Майє час од часу кивав головою, аби показати, що він слідкує за думкою оратора. Красномовність цієї непримітної людини вразила його і поготів, оскільки відкрилася вона в ній якось відразу, тільки-но розмова торкнулася політичних та релігійних справ.

– Король Франції багато чого навчився за довгі роки свого правління, – продовжувала духовна особа. – Він вміє відсторонитися від тих поверхневих явищ, які, на перший погляд, здаються справжньою Історією. Він добре усвідомлює, і це незмінно вражає його духівника, правоту власної сили та глибоку сутність своєї боротьби. Цей всесвітній двобій між силами істинної віри та тими, хто перебуває в темряві омани, цілком поглинув Короля. Він сповнений рішучості вести цей двобій до останнього подиху. Серед численних битв, які ще треба дати, є й першочергові. Щодо турків, то тут, як я вже сказав, залишилося тільки трохи зачекати. Ми присутні, й керуємо діями кількох християн, котрі підтримують тут вогонь. Коли будівля Османської

імперії почне давати тріщини, ми увійдемо до неї крізь них. Але час ще не настав. Зате неподалік від цих місць є країна, яка здавна перебуває в тіні, але, наважуся сказати, потребує лише того, щоб приєднатися до нас: це християнська земля, але істинна віра, позбавлена належного керівництва, розвинулася там у хибному напрямку...

– Абіссінія! – промовив, ніби під гіпнозом, месьє де Майє.

– Так, Абіссінія. Ця майже невідома і майже навернена земля. Земля, що поглинала донині тих, хто наважувався проникнути до неї, і яка, попри це, кличе нас.

Єзуїт подався вперед і, над залишками страв, що лежали тут і там на олов'яних тарілках, схопив месьє де Майє за руку і промовив:

– Король Франції має приєднати до інших своїх славетних справ повернення цієї землі в лоно Церкви. Його Величність відсилає вас із амбасадою до Абіссінії.

РОЗДІЛ 3

Жан-Батіст Понсе і метр Жюремі, які разом промишляли аптекарським ремеслом, ділили також і будинок, який служив їм житлом та лабораторією, і знаходився на самому кінці колонії франків, у віддаленому провулку, що дуже добре годилося до їх прихованих від сторонніх очей занять.

– Агов! – гукнув Жан-Батіст, розчинивши двері холостяцької оселі й опинившись у неймовірному гармидері, який царював у ній, – ти тут, старий чаклуне?

Згори долинуло якесь буркотіння. Він кинув на спинку стільця камзол, який досі тримав у руці, і піднявся до свого приятеля.

На другому поверсі була досить широка тераса, яка виходила на глухе подвір'я. Усі інші вікна були зачинені віконницями, а то й замуровані. Понсе знайшов протестанта на балконі. Той, зі шпагою в руці, спираючись на балюстраду, розгублено дивися перед собою.

– Що ти робиш тут із цим інструментом?

– Я тільки-но вбив консула, – сказав метр Жюремі.

– Невже?

– Точно. Я вбив його дванадцять разів. Хочеш побачити? Дивись.

З цими словами велетень схрестив клинок з уявним, швидко задкуючим супротивником. Біля стіни він зробив випад, із силою видихнув, нібито пронизуючи тіло. Кінець рапіри увіткнувся в штукатурку й відбив від неї шматок, відкривши червоні боки двох цеглин.

– Браво! – вигукнув, сплеснувши в долоні, Жан-Батіст. – На це він заслуговує. Тепер тобі краще?

– Ще й як.

– Тепер, якщо ти заспокоївся, можеш мені все розповісти.

Жан-Батіст підсунув залізний кований стілець і сів. Його приятель продовжував ходити туди й сюди терасою, постукуючи себе кінцем рапіри по гомілці.

– Я вже бачити не можу того консула. Отак, думаю, і вбив би, тільки-но побачу.

– Хіба ж це новина, – усміхнувся Жан-Батіст. – Я ж сам з початку радив тобі відмовитися від цієї праці.

– Відмовитися! Але ж він мене викликав...

– Якщо б він викликав мене, я б не пішов, – сказав Жан-Батіст.

– Отакої! Я маю тобі нагадати, що ти не протестант, що й позбавляє тебе багатьох неприємних речей. З тобою радиться і вважає тебе власним лікарем сам Паша, а я лише

скромний аптекар, який готує ліки з рослин. Як би там не було, тепер вже нічого не вдієш. Він викликав мене, я пішов, узявся за роботу, і тепер її завершено.

Метр Жюремі розповів приятелеві, як він, скориставшись відсутністю консула, порушив його заборону, закінчивши реставрацію картини.

– Тобі все вдалося? – спитав Жан-Батіст.

– Гадаю, що так.

– Тоді все добре.

– Та де там, ти не знаєш консула. З хвилини на хвилину я чекаю, що він накаже охоронцям розшукати мене. Мабуть, він чимось дуже заклопотаний, якщо досі не помітив моїх старань.

– Що ж він тобі зробить? Хіба ж це злочин – завершити власну працю?

– Та воно, звичайно, і не злочин, але месьє бажає, щоб його слухалися. Він вважає мене винним, оскільки має над такими, як ми, повну владу: він і суддя, і адвокат. А позаяк він, до того ж, скупердяй, то й присудить мені штраф, і зменшить мою платню.

– Сплати, то вже потім він і відчепиться.

– Ніколи! Краще я прикінчу його та втечу.

У грошових справах метр Жюремі показував суто гугенотське почуття справедливості. Ніколи він не брав ані цехіна, якщо не заробляв його чесною працею, однак ніколи й не потерпів би, щоб йому не заплатили того, що належить.

– Заспокойся, Жюремі. Він не може присудити тобі штрафу. Наш статус вимагає, аби нам надавали право вибору: грошове стягнення або ув'язнення. То ж замість того, щоб пробити йому груди, покарай його за жадобу. Ступай до в'язниці, відсидь два дні й позбався назавжди будь-яких справ із консулом.

Метр Жюремі вже досхочу натішився солодкою думкою про те, як він убиватиме консула, і тому визнав усю мудрість та хитрість поради, яку дав йому приятель.

Вони трохи помовчали. Гарячий вітер по обіді вщух. Нанесений ним дрібний пил присипав тонким шаром чорне коване залізо та глянцювате листя помаранч у горшках. Жан-Батіст приніс із хати глек води та два олов'яні келихи й вони напилися.

– Зараз на мості через Каліш почалася пожежа. Було страшенне стовпище, – сказав Жан-Батіст. – Дружина консула навіть не могла в своїй кареті проїхати крізь юрбу.

– Це ж треба! – кинув метр Жюремі без особливої цікавості.

– Я подумав, – сказав Жан-Батіст, наливаючи води собі в келих, – ти щодня буваєш у консульстві...

Протестант знизав плечима.

– Чи не знаєш ти дівчину, котра сиділа в кареті з мадам де Майє?

– А яка вона?

Жану-Батісту соромно було зізнатися, що він запам'ятав лише блакитні стрічки.

– Я не дуже добре її бачив...

– Білява, з великими, сумними синіми очима?

– Так, так, – жваво відповів молодий чоловік, – це точно вона.

– Це донька цього собаки консула.

– Виходить, природа охоче пробачає йому все, що він коїть, – задумливо промовив Жан-Батіст.

– Дивно, що ти її бачив. Зазвичай вона нікуди не виходить. За ті два роки, що вона тут, її ніхто, чи майже ніхто не бачив. Я сам зустрів лише одного разу в передпокої. Але ж сьогодні, неначе б, Трійця, то ж вони мали бути на месі у візитандинок. Так воно і є, бо за винятком особливих

оказій, батько тримає її під замком, немов якийсь скарб.

– Він має рацію, це справді скарб.

– Цей консул – чудовисько, – тільки й додав метр Жюремі.

Похмурий голос, яким він вимовив ці слова, свідчив: до нього знов повернулися гіркі думки про образу.

Жан-Батіст, відкинувшись на спинку стільця, витягнув ноги та схрестив їх на поруччі тераси. Квадрат неба над подвір'ям поступово змінював свій колір з блакитного на бузковий, а довгі смуги перистих хмар, що протягнулися від муру до муру, червоніли у променях заходу.

Ця коротка, яскрава зустріч з молодою дівчиною, яка належала до іншого світу, нагадала йому Венецію, Парму, Лісабон. Але там усе було можливим...

Жан-Батіст дуже рано збагнув, що подорожі, відокремлюючи мандрівника від кастових систем, які царюють у кожній країні, надають йому гідності вільної людини та можливості розмовляти з усіма на рівних. Чужинець, де б він не опинився, може, завдяки самій лише спритності, зробитися приятелем принца або коханцем принцеси. Принаймні, він може легко це собі уявити. Понсе, якому не бракувало ані спритності, ані уяви, неодноразово переконувався в цьому в тих містах, де він бував вільним подорожнім.

Але, варто йому було опинитися між співвітчизниками – як, наприклад, у цій каїрській колонії франків – знову, попри всі старання приховати власне походження, він ставав сином служниці від невідомого батька. Різниця у суспільному становищі знов перетворювалася на нездоланну перепону, і відбирала в нього навіть насолоду мріяти про можливе щастя. Відтоді, як він приїхав до Єгипту, такі зустрічі траплялися вкрай рідко. Але ж він про це й не жалкував, так вони його засмучували.

– Як на мене, в цьому місті вже стає трохи нудно, чи не так? – сказав Жан-Батіст.

– Авжеж, я б з радістю поїхав звідси, – відповів метр Жюремі, який щойно дійшов у своїх думках приблизно такого ж висновку.

– Але ж куди?

Вони знали, що всюди на Близькому Сході їм загрожуватиме саме таке становище, котре виникатиме не через віддаленість від батьківщини, а навпаки – від звичної та надто очевидної присутності представників рідної держави. Краще було б повернутися до Європи, але там не існувало жодної можливості займатися їхнім ремеслом без лікарських дипломів, і через це вони б постійно зазнавали переслідувань.

– Ми повинні вирушити до Нового Світу, – сказав Жан-Батіст.

Ця думка здалася їм блискучою, і, щоб обговорити її належним чином, вони з легким серцем повернулися пішки до старого Каїру та пішли обідати у стару корчму, де подавали молочне ягня, якому не було рівних в усьому місті.

* * *

Єзуїт попросив у господаря дозволу трохи відпочити й зачинився у своїй кімнаті. Месьє де Майє залишився сидіти сам, у глибокій задумі обпершись ліктями на стіл. Відтоді, як церковник сказав про амбасаду, він уже нічого не чув з його пояснень. Удар був нищівний; консул витримав його ціною неймовірних зусиль. Залишившись наодинці, він, забувши всяку стриманість, заволав не своїм криком. Прибіг слуга, і з його допомогою консул дістався до глибокого крісла і безсило звалився в нього.

Цієї миті дружина й донька дипломата повернулися зі

свого паломництва до візитандинок і відразу поспішили до нещасного.

Мадам де Майє виходила з дому рідко, а вдома займала одну кімнату, де в одному куті влаштувала молитовню, а у двох інших поставила п'яльці для вишивання та верстат для тканння, щоб навперемінно віддаватися цим двом зайняттям. Чоловік був для неї об'єктом справжнього культу, який постійно і дедалі більше підживлював її песимізм. Бідолашній жінці уявлялася жахливою загрозою кожна з тих незначних колотнеч, що ними обмежовувалося повсякденне життя консульства, але про які месьє де Майє рапортував дружині з перебільшеннями, цілком здатними перелякати її на смерть. Для неї було очевидно, що все це зрештою доб'є її чоловіка, і вона здавна готувалася до цієї події, хоч ніколи й не замислювалася, що робитиме, якщо таке справді трапиться. Тому зараз вона лише безпорадно метушилася навколо консула. Її ж донька відзначилася більшою присутністю духа: своїми тонкими пальцями вона розв'язала на батькові жабо, яке не давало йому дихати.

Месьє Масе протиснувся крізь стовпище. Побачивши стан консула, він запропонував викликати лікаря, що негайно і схвалили обидві жінки.

– Так, але кого? – нерішуче запитала мадемуазель де Майє.

– Плаке?...– тихо промовив месьє Масе.

Консул підвівся із криком :

– Тільки не він!

Наразі він схопився на ноги, наче хотів переконати усіх, що цілком одужав.

Отакою була чудотворна дія цього прізвища. Доктор Плаке був старим флотським хірургом, якого колись привело до Каїру кохання до одної актриси. Та пані померла, а

хірург залишився. Відтоді, як з каїрської колонії франків виїхав останній лікар, гідний цього звання, Плаке залишався єдиним офіційним медиком. На жаль, знання в царині медицини він мав такі застарілі й такі уривчасті, а способи застосування цих знань були такі жорстокі, що ніхто не хотів бути в нього за пацієнта. Під загрозою стати, у випадку недуги, жертвою його жахливого втручання, усі представники французької країни тимчасово затамували всі свої хвороби, як затамовують подих, сподіваючись при цьому не задихнутися. Потім купці та простолюд потроху почали звертатися до інших: шарлатанів, євреїв та турків, а також аптекарів, з яких найвідомішим вважався Жан-Батіст Понсе. Але месьє де Майє офіційно заборонив консультуватися в цих самозванців, бо мав подавати приклад саме такої поведінки.. До того ж консул сподівався, що за ті кілька років, що залишалося йому прожити в Єгипті, нагоди звернутися до офіційного лікаря в нього не виникне. У крайньому разі він зможе поїхати до Константинополя.

Але Плаке? Ніколи!

Усі присутні привітали один одного зі швидким одужанням консула, і атмосфера трохи розрядилася. Мадам де Майє наказала принести кави.

Кілька хвилин по тому всі четверо сиділи в кріслах, з чашечками в руках.

– Нічого страшного, – мовив консул, – цей обід...трохи був важкуватий. Вино...При цьому кліматі...

А що було казати? Він не міг відкрити цим балакливим жінкам великої таємниці, яку йому щойно довірили. А може, Масе? Так, Масе повинен бути в курсі справи. Усе це потребуватиме рішучих зусиль упродовж найближчих днів. Йому знадобиться допомога. Єзуїт це зрозуміє. З іншого боку, Масе можна довіряти, він такий відданий.

Лише одна річ не подобалася консулові – манера Масе розмовляти з його донькою. Наприклад, зараз, розмірковував він, вони сидять одне проти одного за кавою в руках. Вона не знаходить у цьому нічого поганого, бідолашне дитя! Але ж він – головою можна поклястися – дивиться на неї так, ніби чогось чекає. «Хотів би я зараз же припинити оці хитрощі», – подумав про себе месьє де Майє.

Месьє Масе був єдиним молодим чоловіком, якого було допущено якщо не до найближчого оточення, то хоча б до товариства мадемуазель де Майє. Хоча дівчина й вважала його потворним, і хоча за ним завжди тягнувся вельми відчутний бридкий запах нечистого тіла, вона все ж-таки любила розмовляти з цим диваком, який так люб'язно її вислуховував. Щодо месьє Масе, то він обрав кар'єру раз і назавжди, і не хотів ставити себе у двозначне становище залицянням до доньки месьє де Майє, від кого ця кар'єра залежала. Утім, у рідких випадках, коли мадемуазель де Майє опинялася поруч із ним, секретаря, немов магнітом, притягували її неймовірна врода, грація, юність. Він лише мимоволі дивився на неї з надзвичайною увагою, а вона так само мимоволі здавалася від цієї уваги щасливою. Але ж це не заважало її батькові вбачати в поведінці секретаря страшний злочин.

– Будьте ласкаві, залиште мене наодинці з месьє Масе, – суворо промовив консул.

Обидві жінки пішли з зали. Як тільки вони залишилися самі, консул підвівся й почав ходити туди-сюди, а месьє Масе мовчки чекав, сидячи на стільці, на який йому вказав патрон.

– Я маю висловити чимало зауважень стосовно вашої поведінки, месьє Масе, – сказав із серцем месьє де Майє. – Але ж зараз на це немає часу. Треба – розумієте мене, треба! – щоб ви розділили зі мною важкий тягар політичної

таємниці. Ви повинні показати себе гідним такої довіри, інакше в усьому світі не знайдеться місця, де б ви змогли сховатися від суворої помсти того, кого видасте.

З цими словами він звів указівний палець угору, де висів портрет самодержця. Молодий чоловік схилився, щоб показати свою покірність, і, оскільки цього разу він сидів, то ледве не тицьнувся носом у свої коліна.

РОЗДІЛ 4

– Король, – почав урочисто месьє де Майє, – з причин, яких я не маю права вам повідомити, бажає відрядити амбасаду до Ефіопії.

– З цього приводу Ваша Ясновельможність торік писали депешу, – сказав месьє Масе.

– Вірно. Міністр, мій родич, хотів знати, яким чином можна дістатися до цієї країни. Справа, безперечно, вже тоді витала в повітрі у Версалі. Ви пам'ятаєте мої висновки?

– Два шляхи: один – морський, крізь Джидду та узбережжя. Другий – сухопутний, крізь мусульманське царство Сенаар та гори.

– У вас чудова пам'ять, Масе. Отже, ви також пам'ятаєте, що власне я писав стосовно цих двох шляхів? Якщо рухатися морем, то вхід до країни знаходитиметься під контролем мусульманського короля – союзника турок. Єдиний обов'язок цього варвара – стежити, аби до його земель не проник жодний білий християнин, особливо католик. Ніхто не зміг подолати цю перепону упродовж останніх п'ятдесяти років. Останніх священиків, що намагалися це зробити, було зарізано, а їхні тонзури, як мені здається, було надіслано в пакунку ефіопському імперато-

ру, який віддав наказ тих священиків убити.

Месьє Масе зробив гримасу відрази й витягнув маленьку носову хустинку з мереживом, якою на мить прикрив собі ніс.

– Щодо сухопутного шляху, – продовжував консул, – то й тут доводиться констатувати таке ж саме безвихідне становище. Нечасті європейські мандрівники, які проникали до країни і навіть зустрічалися з Негусом, залишалися при ньому полоненими на решту свого життя. Але, частіше над усе, юрба закидала їх камінням, лише виявлялося, що вони католики.

– Усе це, – сумно промовив месьє Масе, – через єзуїтів.

– Мовчіть! – сказав, зблідніївши, консул.

Він підійшов до дверей і трохи прочинив їх, щоб пересвідчитись, чи не підслухує хтось.

– Ви ж добре знаєте, що той, кого ви бачили сьогодні тут, один з них. До того ж, наближений до духівника Короля.

– Але ж вони знають, – тихо сказав месьє Масе, – що відбулося?

– Це сталося п'ятдесят років тому.

– Ну то й що! – продовжував пошепки секретар. – Стільки зусиль й стільки незграбності. Подумати лише, що вони навернули до своєї віри Негуса, майже підкорили країну, і, нарешті, їх виганяють, і перегороджують вхід до Абіссінії всім католикам. Тільки не кажіть, Ваша Ясновельможносте, що цей священик настільки безглуздий, що хоче туди повернутися.

– Ні, Масе, заспокойтеся, він не збирається їхати туди сам. Він має намір ще дивніший, ніж ви взагалі можете собі уявити.

У консула ледь-ледь тремтіла губа. Він боявся, що знов знепритомніє, і тому обережно обперся рукою на дубовий стіл.

– Цього разу він хоче відправити туди мене.

– Вас, Ваша Ясновельможносте! – вигукнув месьє Масе, вскочивши на ноги, – але ж це неможливо!

Якусь мить вони стояли один проти одного, нерухомі й бліді. У мовчанні вже відчувалася якась незручність. Так, це справді було неможливо. Але чому? Єдину, істинну причину вони замовчували. Бо хто ж зізнається в тому, що боїться? Як же тоді виправдати таку очевидну відмову? Месьє Масе зрозумів, що це перша відповідальна місія, яку довіряє йому консул. Він побачив у цьому несподівану нагоду повернути собі ласку, котрої він був позбавлений через необачну поведінку з мадемуазель де Майє.

– Ваше здоров'я... – сказав секретар, роблячи рукою такий жест, ніби він намагався зловити у повітрі щасливу ідею, як ловлять метелика.

– Так, так... – жваво підхопив консул, – моє здоров'я цього не витримає. Цей клімат. Треба йти через пустелю...

Він знов спохмурнів.

– Вони мені не повірять. Якщо дивитися з Версалю, Каїр нічим не відрізняється від пісків Судану...

– Так, але ж...– промовив роздумливо Масе.

– Турки! – сказав консул. – Турки ні за що не дадуть мені дозволу. Християнське прозелітство тут під забороною, і вони наголошують на тому, щоб Абіссінія була оточена мусульманськими країнами. Нічого вони не бояться більше, ніж союзу католиків за їхніми спинами!

– Так, – відповів месьє Масе, – ця амбасада, якщо вона буде, має бути таємною. Хтось непомітний?

– До того ж, – додав месьє де Майє без жодного побоювання постати непослідовним, – це буде дешевше. У цих турків усе продається, але доведеться чимало сплатити за дозвіл на проїзд для консула, чий титул для них дорівнює титулу бея.

– Дедалі подарунки будуть ще дорожчими.

Обох чоловіків охопило велике хвилювання. Месьє де Майє потягнув свого помічника в той кут кімнати, де стояв секретер для паперів. Від спеки в ньому повідклеювалися рейки, і він уперто не бажав зачинятися. Месьє Масе взяв перо, аркуш паперу, і, під диктовку консула, записав невелику ноту, де по порядку перелічувалися всі аргументи проти особистої участі дипломата в амбасаді до Абіссінії. Вони захоплено перечитали її. Месьє де Майє налив дві чарки хересу (як називали в їхній родині вино бордо, коли воно ставало схожим на мадеру), і вони цокнулися.

– А все ж-таки, – сказав консул, поставивши свою чарку з таким похмурим обличчям, ніби ця рідина змусила його здригнутися від гіркоти, – ослухатися Короля!

– Ви не ослухуєтеся, Ваша Ясновельможносте! Він хоче відрядити амбасаду, а ви лише пояснюєте, що не можете її очолити.

– Тоді ми повинні знайти когось іншого.

Месьє Масе раптом злякався, що консул подумав про нього. Він не мав ніякого бажання вирушати на смерть, коли цілком міг сподіватися на мирну та блискучу кар'єру.

– Треба когось такого, – з поспіхом промовив він, хто має гарні шанси на успіх. Мені здається, що Король бажає не лише відрядження амбасади. Він ще бажає, щоб вона повернулася. Будь який дипломат буде надто помітним: він не перетне навіть кордону Єгипту.

– Цілком справедливо! – погодився консул, – і ми написали про це міністрові в нашій депеші.

Вони трохи порозмірковували мовчки. У церкві пробили другу годину пополудні. Спека, яка панувала в місті, спромоглася пробитися крізь завісу зелені, яка оточувала будинок. У месьє Масе під пахвами, на бавовняному жакеті, проступили плями поту. Консул відчув миттєву відра-

зу. «Чесне слово, він міг би хоч зрідка перевдягатися!», – подумав він собі.

І знов поринув у власні думки. Але, як видно, саме вони підштовхнули його уяву, бо він вигукнув:

– Нам потрібна корисна людина!

Він зупинився, здивований власною думкою. Від такого очевидного відкриття месьє Масе охопило не менше здивування.

– Так, – продовжив секретар, – Ваша Ясновельможносте має рацію. Людина, яка принесе Негусові те, що йому потрібно.

– Купець!

Обличчя месьє Масе раптом засяяло:

– Месьє консул пам'ятає, – сказав він з великим пожвавленням, – того місяця нам повідомили про прибуття до Каїру каравану з Ефіопії. Проте, ніхто його не бачив. Він, безсумнівно, розпався десь на півдні від міста. Його привів мусульманський негоціант, який багато разів бував у Абіссінії.

– Ви його знаєте?

– Одного разу мені його показали в Каїрі. Ця людина виглядає дуже скромною, майже як дервіш. Але кажуть, що з останньої подорожі він привіз на п'ять тисяч екю золотого піску, мускусу та сірої амбри, які обміняв на крам, котрий замовляв йому Негус.

Месьє де Майє схвильовано ходив залою.

– Чи й досі він тут?

– Я не знаю. Відверто кажучи, це навряд чи можливо, але хто зна? Нікому невідомо, що він робить. Я навіть не дуже-то певний, що він говоритиме з нами, і ще менше – що він видасть нам які-небудь подробиці про Абіссінію.

– На все свій час, – рішуче сказав консул. – Знайдіть його. Ми зможемо його переконати.

Рішення було прийнято. Консул підштовхнув месьє Масе до дверей.

– Негайно вирушайте на пошуки цієї людини.

Секретар трохи розгубився від цієї квапливості.

– Візьміть мого коня, охоронця, грошей, все, що треба. Якщо він тут, приведіть його до мене. Скажіть хоча б його ім'я.

– Араби звуть його Гаджі Алі.

– Що ж, бажаю успіху в розшуку Гаджі Алі, любий друже.

Гордий таким найменуванням, але зажурений через доручення, месьє Масе поспішив на подвір'я консульства. За десять хвилин по тому він уже був у місті.

* * *

Після довгого відпочинку єзуїт спокійно вислухав месьє де Майє, який дуже природно, у вигляді імпровізації, виклав йому коротку ноту, яку вони склали з месьє Масе.

Після недовгої суперечки отець Версо прилучився до думки консула й погодився – чим остаточно заспокоїв останнього – що той, дійсно, не повинен особисто вирушати з амбасадою до Абіссінії.

– Відверто кажучи, – промовив добрий отець, – ніхто й не думав, що ви туди поїдете.

У цьому зауваженні консулові почувся докір. Невже його підозрюють у недбалості? Він уже був готовий протестувати, але подумав, що справжньою хоробрістю буде витримати всі нападки, не змигнувши оком. Отже, він доблесно замовк.

– Що ви нам запропонуєте? – спокійно запитав єзуїт.

– Здається мені, – почав месьє де Майє, – що, враховуючи відмінність у могутності між нашим найхристиянніш им Королем та тим монархом, котрий, усе ж-таки, є не

більше, ніж тубільцем, хоч і коронованим, було б краще, щоб Його Величність Людовік XIV не виглядав би так, немов він звертається з якимсь проханням. З цими людьми ні в чому не можна бути певним. Подумайте лише про кривду, якої зазнає Його Величність, якщо його амбасаду візьмуть у полон, як це відбулося з португальською в минулому сторіччі. Педро де Ковільха, голову цієї амбасади, утримували там упродовж сорока років, там він і помер. Тобто, якщо той, кого вони відправлять до нас, має бути якомога вищого звання, наш посланець повинен мати звання значно нижче.

– Ви дуже вірно розсудили, – сказав єзуїт. – Ми думали, що справжня амбасада матиме на меті змусити абіссінського самодержця відрядити до нас свою. Але, якщо ви маєте інші засоби, щоб досягти цієї мети...

Розмова тривала на маленькому балконі, який прикрашав велику кімнату на другому поверсі, яку відвели отцю Версо. З висоти було видно всю центральну вулицю, навколо якої групувалася колонія франків. Кожний, хто проходив повз консульство і бачив на балконі месьє де Майє, з повагою знімав капелюха.

– Мені здається, – з гордістю сказав консул, – що найкращим засобом буде використати відносини, які Ефіопія здавна підтримує з цією країною.

– Які саме?

– Між ними існує два види відносин. Час од часу Імператор відсилає вісника до коптського Патріарха Олександрійського з проханням призначити абуну. За дуже давньою традицією, голова Ефіопської Церкви, якого називають абуною, має бути саме єгипетським коптом. Але на цю надто непередбачувану та рідкісну можливість розраховувати ми не можемо.

– Інша можливість?

– Купці. Інколи трапляється, що з Абіссінії виходить караван і везе тамтешні товари в Каїр, і продає їх дорогою.

– Я думав, що Негус перебуває з мусульманами у стані війни?

– Отче, ми самі перебуваємо в такому ж стані з турками, але ж ось ми з вами – спокійно розмовляємо на балконі. Обачливість держав мала б інколи слугувати прикладом приватним особам. Існують зв'язки, котрі не розриваються ніколи.

Месьє де Майє вимовляв останні фрази з манірним виразом на обличчі, який свідчив про його величезне задоволення самим собою.

– Ваша Ясновельможносте, – сказав єзуїт, хитрою посмішкою даючи знати дипломатові про свою повну до нього довіру, – я цілком покладаюсь на вас, бо ви знайдете рішення, яке послужить задумам Короля.

Консул схилив голову. Насправді його так і розпирало від покірливої гордині.

* * *

Месьє Масе повернувся о п'ятій. Увесь змокрілий, зі склеєним від поту волоссям на лобі, з пудрою, яка лежала грудками на щоках, майже без жодного вибачення увірвався до консула.

– Я його знайшов!

– Нашого купця?

– Гаджі Алі власною персоною.

Схопившись рукою за серце, він намагався перевести дух.

– Перевернув усе місто. Казали, що він уже пішов. І все-таки удача мені посміхнулася. Один з моїх людей бачив його вчора.

– Де він? – суворо промовив консул.

– На ганку. Він чекає. Дозво́льте мені пояснити...

А вже потім, видихнувши повітря, нарешті додав:

– ...Ваша Ясновельможносте.

З диханням до нього повернулося почуття пристойності, і це було на щастя. Месьє де Майє не сприймав безцеремонного поводження, якими б не були його причини.

– То є пройдисвіт, – продовжував месьє Масе, – хитрий лис. Він нічого не хотів слухати про Абіссінію. Довелося йому пообіцяти...

– Що саме?

– Сто екю.

Консул відступив на крок.

– Що ж ви робите!

– За ці гроші він говоритиме.

– То що ж він таке розповість за ті сто екю?

– Ваша Ясновельможносте, обіцяйте мені не зламати слово, яке я дав. Інакше все пропало.

– Звичайно, я сплачу. Але що він сказав?

– Поки що нічого.

– Ви глузуєте з мене! – сказав месьє де Майє з таким виглядом, ніби збирався піти з кімнати.

– Обіцяйте, Ваша Ясновельможносте. Він говоритиме. Він скаже вам, що потрібно Негусові.

Месьє де Майє помовчав.

– Ну, добре, – сердито сказав він нарешті. – Чого ж ви чекаєте? Покличте його.

Гаджі Алі виявився з тих, по кому ні за що не здогадаєшся, де вони народилися. Достоту худий – якщо судити по кістлявих долонях та запалих щоках – він мав тонкі риси, ніс із горбинкою, важкі повіки та мідного кольору шкіру, завдяки чому міг би зійти за єменця в Ємені, за араба – в Єгипті, за абіссінця – в Ефіопії та навіть за індуса – в Індії. У найкращому разі його можна було би сприйня-

ти навіть за засмаглого під тропічним сонцем європейця. Зараз він був одягнений у блакитну арабську сорочку, а на ногах мав зелені арабські черевики без задників. У правому вусі його висіло кілечко. Він стиснув долоню консула проміж своїми двома розкритими долонями, зробив спочатку щось на зразок потрійного доземного поклону, потім поклав праву долоню на серце і, на завершення, поцілував собі пальці.

Месьє де Майє призвичаїв себе стійко витримувати усі ці різноманітні, але, як йому здавалося, надто виснажливі різновиди східних церемоній. Він показав гостю на лавку, і той усівся на неї по-турецьки.

Розпочалася неквапна розмова, яку тлумачив месьє Масе. Гаджі Алі похвалив оздоблення консульства, вроду Короля, про яку він міг судити за портретом, прохолоду сиропу з квіток гібіскуса, який йому принесли, і, нарешті, меланхолійно зауважив, що осіле життя, попри всю його можливу розкіш, все ж таки не може йому замінити зворушливого товариства зірок над головою під час нічного відпочинку. Месьє де Майє люб'язно погодився з цією думкою. Далі розмова не рухалася.

Згідно знаку месьє Масе, консул витяг із секретера шкіряний гаманець, у якому містилася обіцяна сума. Він передав його караванникові, і гаманець негайно зник під складками його туніки. Після цього Гаджі Алі заговорив про Негуса. Теперішній імператор зветься Ісусом. Це перший з таким ім'ям. Йому близько сорока років. Це великий воїн, чиє королівство зараз живе у мирі. Однак він здійснив чимало битв.

– Ефіопи ні в чому не мають потреби, – сказав Гаджі Алі, випереджуючи запитання месьє Масе. – Їхня країна дає їм усе.

– Але ж я чув, – обережно вставив консул, – що Імпе-

ратор доручив вам привезти йому дещо з Єгипту?

Гаджі Алі відповів дуже коротко.

– Достеменно він сказав: «Не речі», – витлумачив месьє Масе, який знайшов доречним утрутитися.

– Як це: «Не речі»? Що ж тоді? – запитав консул.

– Я не розумію, Ваша Ясновельможносте. Може, якихось тварин?

– Спитайте в нього.

Месьє Масе переклав запитання і купець зайшовся безперервним сміхом. Він тримався за боки; у глибині його широко відкритого рота виднілися – і це було доволі відштовхуюче видовище – чорні пні зубів, пломбованих золотом. Консул утрачав терпіння. Гаджі Алі мало-помалу заспокоївся та витер очі.

– Може він нам пояснити, що його так розвеселило?

– Це, здається, через ваше запитання, – промовив месьє Масе.

– Я сказав: «Йому потрібні не речі», а ви мені кажете: «Тварини». Це дуже смішно! – продовжував труситися від сміху Гаджі Алі.

– Дорогий добродію, – сказав із серцем месьє де Майє, – мені теж здається, що це кумедно. Але ж я хотів би знати, адже ви взяли на себе зобов'язання розповісти нам про це, що ж тоді ви маєте привезти, якщо то не речі й не тварини?

Гаджі Алі знов споважнів.

– Я шукаю людину.

Месьє де Майє переглянувся з месьє Масе.

– Це ж треба, людину! А можна довідатися, кого саме?

– Це державна таємниця, яку я не можу довірити нікому, – сказав купець тоном, котрий не терпів жодних заперечень.

Настало довге мовчання, під час якого месьє Масе зро-

бив консулові знак, щоб той знов відчинив секретер і витяг звідти інший гаманець. Месьє де Майє мовчки, за допомогою страшних гримас, виказав відмову від такої дії. Гаджі Алі, прикривши повіки, удавав, ніби то нічого не бачить. Стомившись від боротьби та почуваючи, що мета вже близько, консул підкорився. Другий гаманець зник під тунікою купця.

– Того року, – почав Гаджі Алі, для якого гаманець був, немов ключ для заводного механізму, – я захворів.

Консул ледве не знепритомнів від такого початку.

– До справи, до справи...

Месьє Масе розсудив, що ці вигуки краще буде не розтлумачувати, та дозволив купцеві самому потихесеньку вийти на пряму дорогу.

– Я захворів, – продовжував той, – і приїхав до Каїру лікуватися. Арабські лікарі не знайшли потрібних ліків. Утім, я їм майже не довіряю. Мені завжди здавалося, що франкські лікарі більш вправні. Я прийшов до вашої колонії, і хтось назвав мені ім'я одного священика. Я пішов до нього. Він був одягнений, як ми, але його одежа була коричневою, і він був підперезаний мотуззям.

– Капуцин, – нетерпляче сказав месьє де Майє.

– Безперечно. Їх тут досить багато. Той був майже сліпим старцем. Я спитав, чи поширюється його сила на тих, хто вірує в Магомета, і мені відповіли, що так. Він насправді зцілив мене.

– Мені дуже приємно це почути, – сказав консул тлумачеві. – Але ж потрібно йому знати, що його здоров'я аніскільки нас не цікавить. Запитайте його, яке відношення все це має до нас.

– Я повернувся до Абіссінії з вересневим караваном, – продовжував купець. – Імператор негайно покликав мене до себе. Небувала річ – він забажав говорити зі мною нао-

динці. Ось тут-то він і відкрив мені свою хворобу, яка була повністю схожа з тією, від якої зцілив мене той франк.

– І ви повернулися сюди шукати лікаря! – сказав месьє де Майє, обличчя якого від хвилювання зробилося пурпуровим.

Гаджі Алі шанобливо вклонився в знак згоди.

– Чи можу я довідатися, чи...знайшли ви його? – спитав консул.

– Нажаль! – відповів Гаджі Алі, зробивши вкрай сумне обличчя, – старий франк, який зцілив мене торік, помер під час сезону засухи. Він був дуже старий, і серце, звичайно...

– Що ви робитимете? – запитав консул.

– Я чекаю. Аллах про все турбується, коли йому вірять.

– Це чудовий урок набожності, – сказав месьє де Майє з деяким нетерпінням, – але як ця справа виглядатиме...на землі?

– Інші франкські священики, схожі на мого покійного цілителя, пообіцяли невдовзі звести мене з кимось. Вони чекають на одного зі своїх, він добре знається на медицині та має через кілька днів прибути з Єрусалима. Зараз він, либонь, як раз під'їжджає до Олександрії. Це займе не більше десятка лун.

– От і добре, – сказав месьє де Майє.

– Я теж радію, що приїздить ця людина, – додав купець, – бо дія ліків, що їх приписав мені той лікар, уже слабшає, і мені потрібні нові.

– Чи можна довідатися, про яку саме хворобу йдеться? – обережно запитав консул месьє Масе. Той довго тлумачив запитання – звичайно, з неосяжною кількістю належних увічливих звертань.

– Моя хвороба не становить таємниці, але, оскільки вам відомо, що Негус страждає на таку ж саму, я не можу назва-

ти її, оскільки видам Негусову. Знайте, що вона не смертельна, але завдає багато неприємностей та псує характер, що завжди шкідливо для самодержця.

Розмова щасливо повернулася до неважливих речей. Месьє Масе провів купця о шостій, після того, як вони домовилися зустрітися наступного дня.

Месьє де Майє отримав значно більше, ніж міг сподіватися. Він засипав свого секретаря вітаннями, які той вислухав, зігнувшись удвічі. Лише за єдиний день їм удалося виправити проект амбасади, ніскільки не змінивши його суті, але врятувавши життя месьє де Майє. А ще вони дізналися про вразливе місце Негуса та винайшли спосіб заслати вісника до його двору. Тим паче, цим вісником стане священик, тобто будуть виконані всі бажання Людовіка XIV. Обидва тієї миті вважали себе дуже спритними. Щоб закріпити тріумф, залишалося тільки повідомити про ці чудові новини єзуїта.

– До речі, – промовив месьє де Майє – як ви гадаєте, яку хворобу він мав на увазі?

– На мою думку, Гаджі Алі страждає на якусь хворобу шкіри. Ви, звичайно, помітили, що він постійно чухає правий бік. Коли він простягнув руку за чашкою чаю, я побачив у нього на лікті якусь пухлину, як лишай, такий буває на корі дерев у наших лісах.

– Ось воно як, – сказав консул. – А втім, чи то рука, чи то інша частина тіла, справи це не змінить.

З цими словами вони піднялися до отця Версо. Єзуїт ласкаво слухав їхню розповідь, сидячи в кріслі та поклавши зчеплені руки на живіт. Коли ж месьє де Майє дійшов до пояснень стосовно франкського лікаря, тиха людина в чорному раптом впала у гнів, який на смерть перелякав її співрозмовників. Насамперед їх ошелешили бурхливі прояви почуттів, котрих важко було очікувати від людини

з настільки тендітним тілом. Потім вони спробували зрозуміти, якою помилкою з їхнього боку можна було б пояснити такий вибух. Тут-то месьє де Майє збагнув, що все це почалося, коли він усього-на-всього вимовив слово «капуцин».

РОЗДІЛ 5

Капуцини, які відрізняються особливим одягом у вигляді плаща з широким каптуром, є монахами ордену Святого Франциска. Через серйозне непорозуміння з кустодією Святої Землі, від якої вони тоді залежали, кількість капуцинів у Єгипті впродовж десяти років поспіль зменшувалася, а їх позиції дедалі слабшали. Месьє де Майє це знав. Він знав також, що капуцинам, аби не залишити цю країну остаточно, довелося удатися до певних хитрощів. Вони дійшли аж до Риму і попросили папу втрутитися в цю справу. Переконали його в тому, що тисячі католиків, яких п'ятдесят років тому навернули в Абіссінії єзуїти, переховуються нині від переслідувань з боку Негуса після вигнання ним представників ордену. Ці нещасні жертви завзяття послідовників Святого Ігнатія та жорстокості ефіопських єретиків ледь животіють, стверджували капуцини. З їхніх слів виходило, що бідолашні порозбрідалися негостинними землями десь на південь від Єгипту, між країною Сенаар та абіссінським кордоном. Капуцини проголошували себе заступниками цих блудних католиків, яких ніхто жодного разу не бачив, але чиє існування вони з готовністю засвідчували. Вони просили папу, щоб він офіційно довірив їм цю місію. Інокентій XII доброзичливо ставився до цього ордена простих, не дуже освічених ченців, до того ж не забував, що більшість із них були італій-

цями. Він дарував їм ту ласку, якої вони просили. Заручившись підтримкою понтифіка, капуцини два роки тому повернулися до Єгипту. Вони перебралися на південь та відкрили притулок у Верхньому Єгипті. Отже, мало не лишивши країну назавжди, завдяки цьому вони укріпили свої позиції міцніше, ніж будь-коли до нього.

Месьє де Майє знав також, але ж випустив з виду, що капуцини не збиралися на цьому зупинятися. Їх справжньою метою була не лише допомога католицьким біженцям з Абіссінії, але й навернення самої Абіссінії. Папа цей намір підтримав, і виділив кошти для довічного утримання місіонерів-капуцинів, які відправлятимуться до Абіссінії. Ці амбіційні капуцинські задуми зробили їх прямими суперниками єзуїтів, котрі ні на мить не погоджувалися зі своєю поразкою та твердо сподівалися повернутися до країни.

Єзуїтів у Єгипті знаходилося так мало, вони жили там так тихо і так добре з усіма розумілися, що консул навіть не знав про жорстоке суперництво, яке існувало між ними та іншими орденами на вищому рівні. Гнів отця Версо, коли він вимовив слово «капуцин», брутально нагадав месьє де Майє про його помилку.

– Навіть у думках не можна припустити, – з запалом пояснював єзуїт, – щоб королівським вісником був хтось з італійців. Більш за це, виконання цієї місії є обов'язком нашого, і тільки нашого, ордену. Інструкції короля не є двозначними. Оскільки ж мені доведеться-таки відкрити вам ті речі, про які б мені краще мовчати, бо це скомпрометує мою скромність, то я вам скажу: перш, ніж вирушити до вас, коли я був проїздом у Римі, я особисто зустрівся з Його Святістю папою римським.

Престиж єзуїта в очах месьє де Майє зріс ще більше, що до цієї миті навіть не уявлялося можливим. Не задоволь-

нившись наказами, вислуханими з вуст самого духівника короля, ця людина, яку консул бачив зараз просто перед собою, дійшла до самого понтифіка, знаходилася у такій самій близькості від нього, і розмовляла з ним. Ця глибока повага лише підсилила той сором, який дипломат відчував через свою помилку, і він був готовий вислухати все в повному душевному смиренні та покорі.

– Папа, якому я представив наміри короля Франції, висловив до них своє цілковито сприятливе ставлення, і благословив усі ті заходи, котрих уживатиме наш орден з метою вирвати Абіссінію з пут єресі, до яких вона, нажаль, потрапила.

У тропіках темніє швидко; кімнату заливало синюватим світлом сутінків, від чого слова єзуїта удавалися ще урочистішими.

– Це, насправді, так, – вимовив він благоговійно. – Щоб така висока місія, як духовне завоювання незліченного народу, стала справою істинної віри, треба щоб вона виконувалася всесвітньою, незаперечною силою, далекою від жодних земних амбіцій. Один лише Король Франції, найбільший католицький монарх, володіє подібною силою і може з успіхом довести цей задум до завершення без будь-якої власної зацікавленості. Усе подальше визначається цим задумом: папа признає його священним, а наш орден покірно його виконує.

Він витримав паузу, а потім додав злегка сердитим голосом:

– До того ж заходи, які не керуватимуться вищою духовною владою, та уживатимуться священнослужителями здебільшого неосвіченими, котрі ще й походитимуть з країни, позбавленої усілякої могутності, можуть диктуватися лише людськими інтересами...

Ця фраза завершилася довгим зітханням. Пригнічений

же месьє де Майє вже навіть і не дихав.

– Ви дуже добре продумали всю справу, – продовжив єзуїт голосним, знову вельми дружнім голосом. – Це чудова ідея – доручити нашу амбасаду лікареві, який подорожуватиме разом з тим купцем. Треба тільки, щоб цей медик був французьким підданим, і щоб його супроводжував служитель нашого ордену.

Слуги занесли до кімнати смолоскипи, зачарування зникло, і розмова припинилася.

Вечеря пройшла весело. Єзуїт розповів безліч анекдотів про свої подорожі. Пані розпитували його про Версаль, про Рим. Він був блискучим, та звертався переважно до мадемуазель де Майє, батько якої з ніжністю подумав, що таким чином проявляється природна схильність служителів славетного ордену наставляти юні душі на путь істинний.

Отець Версо висловив бажання, щоб його відвідали наступного дня двоє єзуїтів, які на той час жили в Каїрі. Месьє Масе узявся запросити їх. Розійшлися дуже рано, і консул залишився сам у своєму кабінеті. Він довго розмірковував над цією жахливою очевидністю: єзуїти насправді мали оту божевільну сміливість не тільки відправити посольство до Абіссінії, але й вирушити особисто до країни, де їх ненавиділи. Але найгіршим для месьє де Майє було зовсім інше: тепер належало відшукати в колонії неіснуючого лікаря-франка.

* * *

О сьомій ранку в морі теплого світла нерівними клаптями плавала нічна свіжість. У кронах високих дерев колонії франків було повно птахів, які щебетали в залишках тіні. Пил ще лежав на землі; коли ж його підіймали в повітря кроки перехожих, він уже більш не падав.

Метр Жюремі крокував піщаним узбіччям, навперемінно потрапляючи то в затінок від крон платанів, то на проміжки, освітлені сонцем. Він був щасливий, немов дельфін, котрий вистрибує з холодної води в гаряче повітря і знов повертається в воду. Ішов насвистуючи, і мав у руці пакунок з полотна. Консульські сбіри, як він і чекав, напередодні прийшли по нього з викликом до консульства.

Метр Жюремі в решті-решт цілком погодився з мудрими порадами Жана-Батіста. Він загорнув у полотнину деякі необхідні речі, чисту сорочку, маленьку Біблію, і прямував до в'язниці так само весело, як ходять по обіді на рибалку.

У дверях консульства його надто ввічливо зустрів один з прислужників. Відвів на другий поверх, а потім, крізь потайні дверцята у верхньому передпокої, завів до маленької кімнати повної свіжості: під її вікнами була крона величезної шовковиці. У центрі кімнати, майже заповнюючи її всю, стояв стіл, накритий до сніданку. Скісні промені падали на білу скатертину з вишитими гербами родини де Майє, відсвічували, відбиваючись рикошетом від кришталевих келихів, освітлювали карафу, наповнену помаранчевим соком, дві порцелянові чашки, свіжий хліб. Лакей відсунув стілець для метра Жюремі та запросив його сідати. Аптекар відмовився. Очевидно, все це було якимсь непорозумінням, яке мало незабаром прояснитися. Метр Жюремі хотів був сказати лакею, що відбулася помилка, що він прийшов до в'язниці, але той зник і залишив його стояти посеред кімнати зі згортком у руці, та підраховувати всі ті неприємності, яких коштуватиме йому це непорозуміння в не дуже віддаленому майбутньому.

Незабаром увійшов консул. Він виглядав дуже погано, мав червоні очі та наклав на обличчя надто багато рум'ян та пудри. Від цього його люб'язність дивувала ще більше.

– Метре Жюремі! Який я радий вас бачити! Але чому вам не запропонували сісти? Сідайте, будь ласка.

Відкинувши останні сумніви, аптекар умостив своє громіздке тіло на маленькому стільці. Консул наказав налити м'ятного чаю та задав тисячу дбайливих запитань стосовно молока, цукру, чайної ложечки і так далі. Метр Жюремі почав уже жаліти, що відкинув усіляку думку про рапіру, бо вона б йому допомогла одним ударом покінчити з цією комедією.

– Ви дуже добре попрацювали, – сказав месьє де Майє, не втримавшись при цьому додати, піднявши брову, – у моїй відсутності.

Метр Жюремі не знав, що й відповісти. Аби надати собі хоч якогось вигляду, він запхав у рот східне тістечко в формі рогалика і так чекав продовження.

Авжеж – оскільки він узагалі не був красномовною людиною, нічого було й сподіватися, що за подібних обставин у нього відкриється ораторський дар.

– Ваша справа потребує таланту, – знов заговорив консул. – Змішувати рослини, робити з них пасти, мастила, лаки, чи не так?

Метр Жюремі направо й наліво кивав головою, знизував плечима, та продовжував жувати.

Консул ходив кругом та навколо, це добре відчувалося. Але навколо чого? Дипломат випив чашечку кави одним ковтком, і аптекареві здалося, що справа зараз рішиться.

– Це може де завгодно стати у пригоді, себто ці суміші, так? Я чув, що ви робите навіть...ліки?

– Ось воно що, – подумав метр Жюремі.

І він почав часто дихати, немов антилопа, яка почула за собою тріск чагарнику.

– Нічого не бійтеся, – сказав консул, витягнувши пожовтілу від частого прання носову хустинку та витираючи губи. – Мої попередники були надто суворими з деякими з ваших колег, котрі займалися аптекарською справою та

лікуванням без необхідних дипломів. Навіть я сам міг проявити деяку обережність, утім, цілком зрозумілу. У цьому краї стільки шарлатанів. Що ви про це думаєте?

Метр Жюремі двічі підняв брови, що месьє де Майє сприйняв, як згоду.

– Але відтепер, – продовжував він, – моя думка змінилася, і остаточно. Я бачив вас за роботою, звичайно, над картиною, але ж це байдуже. І, за моїми відомостями, про вас не скажеш нічого поганого. Якщо ви зізнаєтеся мені, що готуєте ліки, то, повірте, ви зможете після цього лише похвалитися моєю підтримкою. Я ж бо вірна людина, знаєте ви про це?

– Так, Ваша Ясновельможносте, – через силу вимовив метр Жюремі.

– От і добре, в такому разі, кажіть мені усе як на духу. Чи знаєте ви, як то кажуть, фармакопею лікарських рослин?

– Здається, що так, – промовив аптекар.

– Йому здається! Але ж яка скромність! Я чув, що ви робите більше, ніж можна уявити, що до вас ходять з усієї колонії, що сам Паша слухається ваших порад.

Метр Жюремі опустив очі.

– Я вас не звинувачую! – наполягав месьє де Майє. – Це добре. Це дуже добре. Я навіть і не сподівався знайти у вас такі таланти. Ви такий скромний, метре Жюремі. До того ж моя дружина цієї ночі, коли я злегка занедужав, зізналася мені, що вона сама, сама – моя власна жінка, і без мого відома, – зверталася до вас шість місяців тому, і що ви її вилікували.

Помітивши, що гість ледь дихає, консул заговорив ще м'якішим тоном:

– Та не бійтеся ви. Я не знаю, що мені зробити, аби завоювати вашу довіру. Я щиро вітаю вас. Навіть більше за це, я вас заохочую займатися цим і надалі.

Месьє де Майє підвівся, зробив крок у напрямку вікна, повернувся, і сказав, дивлячись на аптекаря:

– Чи вмієте ви, наприклад, лікувати хвороби шкіри, я хочу сказати, ці різновиди прокази, котрі можна побачити тут у чорношкірих.

– Справа в тому, – промимрив, нарешті, метр Жюремі, – що нас двоє.

– Що ви хочете сказати?

– Я маю компаньйона.

– Дуже добре, про це я, до речі, знаю. Але ж відповідайте на моє запитання.

– Розумієте, щодо лікування, то це, скоріше, до нього. Він приписує, я готую. Для мадам, вашої дружини, наприклад. Я розповів йому про все, а він сказав мені, що треба покласти в мазь, я зробив її та приніс. Ось моя роль.

Консул повернувся до столу та сів.

– Я розумію, – промовив він. – Тобто, мені краще звернутися до вашого компаньйона.

– Саме це я намагаюся пояснити Вашій Ясновельможності.

Теплота, з якою месьє де Майє вів розмову, знизилась на декілька градусів.

– То як його звуть?

– Понсе, Ваша Ясновельможносте, Жан-Батіст Понсе.

– А де його шукати?

– Ми з ним ділимо один будинок. Він спить на другому поверсі, а я на першому.

– А ваша лабораторія?

– Та де там, Ваша Ясновельможносте! У нас, я гадаю, не відрізниш того, що треба для життя, від того, що потрібно для праці. Я навіть і не зможу описати...

Консул надовго замислився.

– Як ви вважаєте, як ваш друг поставиться до довгої подорожі?

– Треба в нього запитати, Ваша Ясновельможносте. Це хлопець, як би вам сказати, незвичайний. Якщо б я не був його компаньйоном, то сказав би, що він...геній.

– Геній! Це вже занадто!

Насправді, подумав месьє де Майє, цим авантюристам усе єдине.

– Можете ви привести його до мене?

– Звичайно, якщо ви накажете. Ми є підданими короля, а ви є його представником.

Від таких висловлювань, хоч би і з вуст простої людини, у месьє де Майє завжди теплішало на серці, до того ж він ніколи не міг відмовити в ласці тому, хто так щиро показував свою вірність престолу. Ось, гадав він, сама гармонія монархічного правління: жадана влада та вдячні піддані.

Метр Жюремі посміхнувся про себе. Він часто зауважував, що не знає середини між раптовим та бурхливим бунтом та беззаперечною покорою. Це й була його протестантська маска. Месьє де Майє дуже б здивувався, якщо б йому сказали, що проти нього стоїть один з тих шалених утікачів, чиїми майже голими руками Гійом Оранжський розірвав лінію оборони Стюартів на узбережжі Ірландії. Утім, про це красномовно свідчив рубець, який метр Жюремі мав на животі, і йому так і кортіло підняти сорочку та підсунути просто під ніс консулові цю шабельну відмітину.

– У такому випадку, – сказав месьє де Майє, – скажіть вашому компаньйонові, що я його чекаю в себе об одинадцятій годині.

– Як бажаєте, Ваша Ясновельможносте. А втім...

Метр Жюремі сумнівався: консул здавався мирно налаштованим. Видати йому справжнє ремесло Жана-Батіста не – великий ризик. Скоріш, побоюватися слід було характеру останнього. Чи не говорив він сам учора ввечері: «Якби він викликав мене, я б не пішов»?

– А втім? – нетерпеливилося консулові.

– А втім, оскільки я добре знаю свого друга Понсе, я б запропонував дещо інше.

– Кажіть.

– Мені здається, що, якби Ваша Ясновельможносте самі б забажали прийти до нього, тобто до нас, мій компаньйон був би вам дуже вдячний, і ні в чому не зміг би вам відмовити.

– Мені прийти до нього! Цей месьє дає аудієнції?

Протестант обережно промовчав.

Це дивно, безглуздо, навіть обурливо, думав консул. Але, оскільки справа була негайна, оскільки цей дивак, хоча й по-своєму та за скороминущих обставин, займав позицію сили, доречно було відкинути гордість.

– Він буде вдома за годину? – спитав, стиснувши кулаки, месьє де Майє.

РОЗДІЛ 6

У подвір'ї консульства, вимощеному зрізами дерев'яних колод, чекала карета. Це був чудовий екіпаж, збудований в Монтро, та вивезений з Франції двома суднами (колеса – в одному, а корпус та дишель – у другому). Консул користувався ним для офіційних виїздів у місто, і його авторитет у турків сильно від цього зростав. Присвятивши розмірковуванням годину, яку він виговорив для себе, месьє де Майє остаточно вирішив їхати до лікаря в екіпажі. Лікар мешкав за кілька десятків метрів, і було б не важко, та навіть природно, піти пішки. Цей незвичайний візит був би виграшним з огляду секретності; з іншого боку, він би здавався ще більш підозрілим. Ні, найкращим способом не привертати до нього надмірної уваги було виру-

шити у кареті, зупинитися проти будинку багатого купця, до якого консул інколи їздив з візитами, та обійти з іншого боку вулиці будинок аптекарів, удаючи просту цікавість. Месьє де Майє спитав поради у месьє Масе, той схвалив ці міркування, і вони обоє, о десятій годині ранку, сіли у карету.

Щоб виглядати ще природніше, консул наказав візнику спочатку виїхати з колонії, об'їхати навколо міста, а потім стати «біля подвір'я месьє Б.».

– Що скажете, Масе, – сказав трохи збентежений консул, – які ми маємо відомості про це світило, до якого їдемо з візитом?

– Дуже обмежені, Ваша Ясновельможносте. Про цю людину майже не говорять. Власно кажучи, нам навіть невідомо, чи справжнє це ім'я – Понсе. Він прибув сюди три роки тому. Відомо, що спочатку він провів шість місяців в Олександрії, куди втік з Венеції. Він часто хвалився, що раніше займався своїм мистецтвом у Марселі, в Бокері та в Італії. Маємо підстави вважати, що його папери є фальшивими. Його свідоцтво про народження походить із Гренобля, як раз звідти, де торік був заарештований той чернець-розстрига, що з таким талантом подвизався на ниві підробок. Хоча ми, в належний час, попереджували Вашу Ясновельможність про ці обставини, ви люб'язно погодилися взяти цього сіра Понсе під ваше покровительство, незважаючи на нашу непевність щодо місця, дати та обставин його народження.

– На біса мені здалося його народження! – процідив крізь зуби консул.

На думку месьє де Майє, лише дворянин мав здатність народжуватися в якомусь певному місці, яке носить його ім'я і де він володіє землею та людьми. Інші народжувалися, де доведеться, і відомості про це годилися лише для анекдотів.

– Яка причина цих мандрів? – знов запитав він. – Може цей Понсе протестант, як його компаньйон?

– Здається, що він переїжджає з місця на місце під страхом викриття. Він лікує та готує ліки без жодного диплома. Але, стосовно його віросповідання, нам достеменно відомо, що він похрещений як римський католик.

– Однак, я ніколи не бачив його в каплиці.

Так називали прилеглу до консульства маленьку церкву, де щонеділі збиралася колонія франків.

– На жаль, більше чверті нашого народу поводиться не краще за нього.

– Мені це відомо, і колись уже треба буде навести лад у цій справі.

– Кюре казав, що інколи бачив його в ті години, коли не було богослужінь, за тих часів, коли він щойно оселився у колонії. Одного разу він навіть приніс до церкви квіти.

– Він уже сповідався?

– Жодного разу.

Консул знизав плечима та з нетерпінням повернувся до вікна. Месьє Масе порився у пожовклих паперах, що він їх тримав у себе на колінах. Крізь відкриті вікна до карети заходило тепле повітря арабського міста з пахощами сухих прянощів та кави. Карета їхала крізь юрбу такими вузенькими вулицями, що перехожі майже торкалися її дверцят. Діти вигукували якісь жарти своєю мовою та розбігалися хто куди. Жінки, завжди маленькими групками, щільно загорнуті у бавовняні покривала, кидали цікаві погляди в середину карети.

– Стягнень мало, – продовжував секретар. – Нічний бешкет: він напився зі своїм компаньйоном, невідомо з якої нагоди. Скарга на дуель: насправді, вони б'ються на шпагах лише проміж собою, для розваги. Понсе часто зустрічається з турками, лікує Пашу, беїв, кайю азабів та кайю яничарів, багатьох купців...

Саме це ускладнювало справу консула. Ласка турецького володаря, у якій перебував Понсе, надавала йому великої незалежності. Консул знав з власного досвіду, що ніколи не варто тиснути на людей, які легко можуть налаштувати проти вас тубільців та викликати дипломатичні конфлікти. Цей Понсе теж мав це знати. Консул побоювався, що під таким прикриттям він дозволить собі досить зухвалу поведінку.

– Ваше досьє надто коротке, вас нема за що похвалити, – сказав консул суворо, хоча зазвичай він приділяв не дуже-то велику увагу нагляду за своїм народом.

Наприкінці свого маршруту карета зупинилася проти будинку, на який указав консул. Багатий купець, котрий був його власником, вийшов здивований та радісний їм назустріч. Дипломат мав незадоволення пояснювати цьому телепневі, що він, звичайно, дуже радий його бачити, але, відверто кажучи, на нього тут чекає інша незначна справа, питання чистої цікавості. Після чого він узяв під лікоть месьє Масе та поважно перетнув вулицю.

Будинок, де мешкали метр Жюремі та Понсе, був значно менш привабливим за той, що стояв навпроти нього. Це, скоріш, було скупчення будівель у два поверхи, які немов приклеїлися одна до одної. Вони б являли з боку вулиці майже однорідну поверхню, якби не були обвішані усіма можливими дерев'яними пристосуваннями; ці риштування складали знизу щось подібне до галерей з аркадами, де можна було пересуватися в затінку, а вгорі – балкон, який служив навісом від сонця та зберігав прохолоду в кімнатах. Зовні домівка аптекарів мала вигляд цілком подібної до своїх сусідок частини цього неподільного кварталу. Він приютив, у страшенній тісноті та майже у нечистоті усіх тих, хто вів у колонії найжалюгідніше життя: нових прибульців, банкрутів, удовиць, незаконнонароджe-

них дітей мішаної раси, яких консул мав доброту інколи терпіти серед свого народу.

Двері в аптекарів були відчинені. Аби не викликати своїм перебуванням надворі підозри, дипломати зайшли до середини, не дочекавшись, коли їх покличуть. Прибіг метр Жюремі та провів гостей крізь вузький передпокій аж до великої та темної кімнати, яка займала весь перший поверх будинку. У цьому місці царював несусвітний розгардіяш, який важко було навіть охопити оком. Перше, що вражало, була виблискуюча жовтими відсвітами мідна ступа. Залізні реторти, які стояли на розжареному вугіллі, випускали цівки диму, котрі прагнули піднятися вгору, але, обтяжені таємничими й важкими субстанціями, могли лише горизонтально тягнутися уздовж мурів. У одному куті старе простирадло прикривало солом'яну підстилку. До низької, почорнілої від кіптяви стелі була причеплена сотня чи дві кошиків з вербової лози, переповнених сухими рослинами, зморщеними фруктами та хлібними шкоринками, що їх колись вдалося відвоювати в пацюків.

– Це велика честь, Ваша Ясновельможносте, – приймати вас у нашій лабораторії, – сказав метр Жюремі, чия солідна постать заповнювала собою простір від підлоги до балок стелі.

– Ваш компаньйон удома?

– На другому поверсі.

У темряві виднівся промінь світла, який падав згори, а під цим променем – драбина. Консул, у супроводі месьє Масе, вирушив у цьому напрямку.

Верхня кімната, до якої вони потрапили, була такою ж мірою світла, якою нижня була темна. Вона освітлювалася чотирма великими вікнами, котрі з одного боку виходили на балкон, а з іншого – на терасу. Стелі вже не було – якщо вона взагалі колись існувала, – і оку відкривався дах із

усіма кроквами та латами, а також ледве посірілими зворотними боками круглих черепичин.

Увесь цей простір займало листя рослин. Тут, у яскравому світлі та вологій спеці, з великих дерев'яних цебрів здіймалися справжні дерева. Майже до коника покрівлі доходив гігантський молочай, перехрещували свої віти чудовий фікус, дерева з оксамитовими стовбурами, та інші, вкриті колючками. У вільних проміжках, які лишалися в тіні цих велетенських зразків флори, протискувалася сила силенна інших рослин. За винятком вузьких проходів, якими можна було дістатися до дверей на терасу та на балкон, або до стола, на якому лежали горою книжки, та до невеличкої шафи, засунутої у єдиний темний кут кімнати, підлога була майже вся заставлена горшками. Десь посередині між стелею та підлогою в мідних та олов'яних жардиньєрках, причеплених до мурів або звисаючих на мотузках з центральної балки покрівлі, мирно квітнула усіляка інша рослинність – сукуленти, зонтикоподібні, орхідеї, лишайники.

На хвилину консул із секретарем утратили дар мови. Чутно було, як у неймовірних хащах цієї справжньої оранжереї літали та щебетали птахи. Метр Жюремі залишився внизу. Крім власних персон, відвідувачі не помічали в цьому земному раї жодної іншої людської істоти.

– Заходьте, месьє, заходьте, – пролунав, між іншим, з горніх висей якийсь голос.

Двоє дипломатів зробили кілька нерішучих кроків, під якими зарипіли вологі від води поливу дошки підлоги. У глибині кімнати на рівні людського зросту гойдався на двох гачках пустий гамак.

– Зараз я закінчу це делікатне щеплення, і буду цілком у вашому розпорядженні, – промовив голос. – Сідайте поки що, біля стола є дві табуретки.

Месьє Масе, який мав добрий зір, знаком указав консулові на найвище дерево, до стовбура якого була приставлена драбина. На останньому щаблі стояли дві ноги у м'яких шкіряних черевиках.

– Добре, добре, – промовив консул гучним голосом, – в якому поки що не відчувалося особливого гніву. – Не поспішайте!

Він зробив знак месьє Масе. Переступаючи горшки, чіпляючись панчохами за паскудні колючки, вони наблизилися до столу та сіли, як їм наказали.

– Для цього щеплення підходить лише дуже короткий час, – продовжував голос з драбини. – У нашій справі, бачте, головне – це гібриди. Дикі рослини, в решті-решт, лише матеріал. Ось тобі маєш – ця нитка знов розірвалася! Пробачте.

– Ми розуміємо, – сказав месьє Масе, який побоювався, що консул ось-ось втратить останні сили, з яких він стримував свою злість.

– Я й кажу, це лише матеріал. Треба схрещувати, брати одне як підщепу для іншого. Коротше кажучи, природа для нас лише відправна точка. Ми маємо складові частини. А ще треба освоїти світ сполук.

На столі лежала купа різноманітних книжок, які консул почав знервовано перегортувати: трактат з ботаніки, оди Горація та кілька ін-кварто арабською мовою. На товстій гілці висіли два клинки, а на підлозі покоїлися два шкіряні нагрудники, маски, рукавиці – все потрібне для фехтування.

– Розкажіть поки що про вашу справу, – знов пролунав голос. – Я Жан-Батіст Понсе. Здається, що ви маєте дещо мені сказати.

– Месьє, – сказав, підвівшись, консул, – справа, про яку я маю з вами говорити, насправді дуже нагальна. Повірте,

що за інших обставин я б не прийшов до вас. Якщо вже казати все до решти, я б волів бачити вас перед очима. Але, здається, доведеться задовольнитися тим, що ми хоч чуємо один одного.

– Так, так, – промовив Жан-Батіст щирим та дружнім тоном, – я вам дуже вдячний за те, що ви дозволяєте мені скінчити цю працю. Інакше все, що я приготував, пропаде...

– Месьє Понсе, – перервав його консул, який так і стояв, піднявши голову догори. – Чи правда, що ви лікарюєте?

– Ах, Ваша Ясновельможносте! Я завжди знав, що цей момент настане. Ми не збираємося приховувати від вас істину. Мені прикро, повірте, що ми не поговорили про це раніше. Не дуже-то приємно ось так потай робити справу, яка, в решті-решт, має лише добрі наслідки. Але я чув, що ви до нас дуже вороже ставитеся. Якщо ви вже тут, я зараз покажу вам кілька зразків...

– Послухайте, Понсе! Моє питання дуже просте. Воно зовсім не підступне. Я нічого не вчиню проти вас, навіть навпаки. Я знов питаю вас, і чекаю на просту відповідь: ви лікарюєте?

– Так.

– Чи можете ви лікувати, скажімо, наприклад, ці хвороби шкіри, що мають місцеві жителі, ці різновиди прокази та лишаїв?

– Нема нічого простішого. Але ж немає й жодного чудодійного рецепту. Кожний випадок потребує окремого підходу.

– Досить, – перервав консул, – не будемо вдаватися в подробиці. Перейдемо до іншого. Я прийшов, щоб урочисто запропонувати вам місію надзвичайної важливості.

– Знов цей дріт... Жюремі! – гукнула людина з драбини.

– Ви мене слухаєте?

– Так, так. Продовжуйте.

– Чи погодилися б ви бути вісником короля Франції?

– Що трапилося? – запитав гучним голосом зі свого барлогу метр Жюремі.

– Та знов цей мідний дріт. Можеш ти мені дати іншу котушку? Мій без кінця рветься.

– Месьє Понсе, – сказав консул, який ледве втримував себе в руках, – я говорю вам про набагато важливіші речі. Чи не могли б ви приділити мені дві хвилини та злізти з цього дерева?

– Я майже закінчив. Залишилася пара живців, але, якщо я зупинюся, все пропало. Але ж не переймайтеся, я все добре чую. Місія за дорученням короля...

– Місія, яка зробить з вас найславетніше знаряддя християнства, навіть самого папи.

– Я вже вам сказав, – відповів Понсе голосом, в якому не відчувалося аніякого ентузіазму, – я зроблю все, щоб тільки услужити вам, месьє консуле. Але я не маю схильностей до державної служби.

– Подивимося на справу з іншого боку: йдеться про лікування самодержця.

– Людовіка XIV?

– Та ні, – з презирством усміхнувся консул, роздратований подібною безглуздістю. – Государя, до якого відішле вас із місією король Франції. Розумієте? Хіба ж то не слава – лікувати тіло великого короля?

– Ви знаєте, для нас, лікарів, там, де йдеться про чиєсь тіло, королів не існує.

Месьє Масе дивився на консула та відчував, що їх обох переповнює відчай, готовий з хвилини на хвилину вилитися в лайку або в сльози.

– Ну, що ж, я вже вам сказав, месьє консуле, я дуже зворушений вашим візитом. Чи то король, чи то не король,

якщо ви просите мене когось вилікувати, я зроблю це для вас. Сподіваюся, що це не надто далеко. У мене тут багато роботи, і я ніяк не можу надовго відлучатися.

– У такому разі, – скрикнув консул, падаючи без сил на стілець, – боюся, що все це марно.

– Все ж таки кажіть.

– Те, про що я вам кажу, – з іронією промовив консул, – не має нічого спільного з коротким відрядженням. За моїми підрахунками, вам знадобиться місяців шість, аби лише дістатися до пацієнта.

– Шість місяців! Що ви маєте на увазі?

– Те, щоб поїхати лікувати Негуса Абіссінії, – сказав консул.

З листя довго не доносилося жодного звуку. Потім відвідувачі побачили, як затремтіла драбина, і як по щаблях почали сходити дві ноги.

Незабаром Жан-Батіст був нанизу. Він струсив рукою дрібне листя, яке причепилося до його сорочки та волосся, і повільно наблизився до дипломатів.

Виглядав він набагато молодше, ніж це уявляв собі месьє де Майє, – безперечно, це уявлення про нього склалося через його ремесло, яким, на думку широкого загалу, повинні займатися винятково поважні особи.

Зовнішність молодика, котрий стояв перед ним, жодними іншими міркуваннями консул не вдостоїв. Більше уваги він приділив манерам, і вони йому не сподобалися. У нього не було жодної вимушеної міміки, яка свідчить про зачатки ввічливості, жодного прояву поваги, ще менше покори. Нічого штучного не помічалося у виразі його обличчя, який був цілком природний. Проти нього двоє візитерів, у пудрі, в поту, в перуках, з великим зусиллям намагалися надати собі якомога більше владного вигляду. Їх співрозмовник спрямовував на них, як і на будь-кого в

цьому світі, прямий погляд, сповнений цікавості, простоти та дружелюбності, який їм уявлявся верхом зухвальства. Побачивши таку особу, месьє де Майє насторожився ще більше, ніж спочатку. Месьє Масе негайно відчув укол найживішої ненависті.

Консул з секретарем обоє ненавиділи оту вільність, один – через розпуку, що не може її підкорити, другий – через жаль, що ніколи не зможе віддатися їй повною мірою, хоча, водночас, вони мали її визнати. Жан-Батіст трохи помовчав, а потім зробив останній крок у напрямку відвідувачів і сказав із посмішкою:

– Негуса Абіссінії! Про це, месьє, треба побалакати.

РОЗДІЛ 7

Мадам де Майє чекала на чоловіка на верхній сходинці ганку. Вона намагалася трохи освіжити себе, знервовано обмахуючись великим віялом з китайського паперу, прикрашеного трояндами. Карета повернулася об одинадцятій годині. З неї вийшов консул зі своїм помічником. Мадам де Майє кинулася до чоловіка.

– Любий друже, – сказала вона, – благаю вас. Відпочиньте хоч трохи, ви ніколи не зупиняєтеся. Цей клімат небезпечний. Ваше серце...

– Не бійтеся за мене, – сказав консул, – бійтеся скоріше за державні справи, що їх не так легко вести. Та скажіть мені, де знаходиться зараз отець Версо.

– Він уже понад годину веде в своїй кімнаті нараду з двома отцями-єзуїтами, які навідалися до нього цього ранку.

Консул попрямував на другий поверх, зробивши месьє Масе знак іти за ним.

Позаду просторої кімнати, відведеної єзуїтові, був розташований маленький робочий кабінет з низькою стелею та з панельними мурами, який зробився улюбленим місцем священика. Месьє де Майє постукав, йому дозволили увійти, а слідом за ним впустили месьє Масе.

Вони сіли до столу, навколо якого вже чорніли силуети трьох церковників.

– Дозвольте мені представити вам отця Габорйо, якого ви вже знаєте, та отця де Бревдана, з яким, здається мені, ви поки що не зустрічалися, – сказав отець Версо.

Дипломати привітали двох священиків. Отець Габорйо мешкав у колонії щонайменше упродовж п'ятнадцяти років. Це був кремезний чолов'яга з величезними червоними руками і такого ж кольору обличчям. Він давав уроки дітям франкської колонії. Не одна зачарована генерація маленьких учнів марно силкувалася зрозуміти, яким чином зуби його верхньої щелепи, що хаотично стирчали з рота в усіх можливих напрямках, змикалися з нижньою щелепою, яка була аж ніяк не менш химерної форми. Однак щоразу, тільки-но святий отець замовкав, чудо відбувалося, і його драконячий рот знов мирно закривався. Єдиним наслідком цієї вади прикусу була, здавалося, схильність отця Габорйо до рідких речовин – таке припущення, принаймні, має право існувати. Консул, котрий користувався, як відомо, майже монопольним правом на продаж вина, мав щедрість постачати його конгрегації за ціною собівартості. Він утрачав на цьому зовсім небагато, звісно, за умови, що святі отці не зловживатимуть. Такий гріх водився тільки за отцем Габорйо. Якщо благочестя месьє де Майє не дозволяло йому вважати цього священика п'яницею, то ніщо, натомість, не могло йому завадити дивитися на нього майже як на крадія.

Інший єзуїт був його повною протилежністю. Він був

високий; хоч і не худий, але з тендітними руками та воскуватою шкірою; до того ж він носив маленькі окуляри в мідній оправі, які ледве втримувалися на його крихітному носику. Через невеличкий розмір цієї осередкової частини його обличчя випуклий лоб під коротким стриженим волоссям та великі губи з підборіддям здавалися ще більшими. Але все те, що видавалося вперед, було утворене скоріше з плоті, чим з кісток: губи ледве змикалися, а шкіра на шиї починала вже провисати. У ньому, зігнутому, та ще й з таким лобом та з такими окулярами, з кістлявими долонями, які звикли перегортати пожовклі сторінки, з першого погляду впізнавалася вчена людина.

– Так, – сказав з поклоном консул, – я, звичайно, не знайомий з отцем де Бревданом.

– Він прибув лише два місяці тому, а ви знаєте, що турки завдають нам чимало клопоту. Офіційно ми маємо право на постійну присутність у Каїрі лише одного з нас. Інші є просто відвідувачами. Тобто, для представників влади цей отець – не більше, ніж звичайний подорожній.

Бревдан зобразив сором'язливу усмішку, дивлячись на консула краєм ока, не повертаючи при цьому голови.

– Отже, – продовжував отець Версо, – чи знайшли ви когось на роль посланця?

– Так, отче мій, – відповів консул, – я знайшов одного, і, повірте, це було не так вже й легко. Француз, католик, міцної статури, природжений авантюрист.

– Охоче вірю, що це рідкісний фрукт, – сказав єзуїт, обводячи стіл поглядом, в якому читалося тверде сподівання на загальне схвалення. – Ви вже остаточно зупинилися на ньому?

– Тобто... Він прийде сюди по обіді. Він поки що не дав своєї згоди. Я подумав, що краще було б його не квапити. Ви самі його зможете посвятити в усі подробиці місії.

Якщо знайдете його підхожим, ми разом з ним поговоримо, і від цього наше доручення стане для нього ще більш значущим.

Потім месьє де Майє докладно описав особу, про яку йшлося. При цьому він, на його власну думку, зробив дуже непоганий вибір між її чеснотами та чудернацтвами. Він знайшов слушним заздалегідь розсіяти сумніви отця Версо щодо можливого віку кандидата, який мав предстати перед його очима.

– Він виглядає досить молодим, але, за даними поліції, насправді є значно старішим, ніж здається.

Консул додав із усмішкою:

– Мабуть, це завдяки рослинному серцевому засобу, що він його приписав сам собі з метою експерименту.

– Еліксир молодості? – запитав отець Габорйо, який усе життя вживав рослинні витяжки, щоправда, з невеликим успіхом.

– Гадаю, що так. Нічим іншим його дивний вигляд пояснити неможливо.

Вони ще трохи поговорили про подібні знадоби. Нарешті служник, якого послала до них мадам де Майє, проголосив початок обіду, і вони вийшли з кімнати.

За обідом була присутня мадемуазель де Майє. Бажаючи блиснути, отець Версо майже в усіх деталях розповів про ефіопську місію, яку було споряджено за наказом самого Короля. Консул знайшов цю відвертість марною та навіть небезпечною. Він пообіцяв собі того ж вечора поговорити з донькою, щоб роз'яснити їй усю таємничість, котрою мала бути оточена ця тема. А поки що обід проходив досить жваво. Отець Версо повідав усе відоме єзуїтам про абіссінських імператорів, котрим удалося навернути одного з них на початку сторіччя, а також про несправедливе вигнання цих місіонерів, і про великі

переслідування, які випали на їхню долю. Пані були глибоко вражені. Потім він представив їм усі небезпеки, якими погрожувала майбутня подорож, суворість клімату та жорстокість людей. Обід скінчився чимось схожим на загальне піднесення. Нечасто – консул мав це визнати – цей дім бачив подібне пожвавлення і, попри серйозність теми, подібну веселість. Тим гірше було для обох єзуїтів, які були гостями в домі. Оскільки один з них, Бревдан, так і не лишив свого пісного вигляду, а другий, ще червоніший, ніж будь-коли, заснув після третього келиха.

Коли вже почали вставати з-за столу, мажордом проголосив прибуття сіра Понсе. Дами залишили залу, і прийняти візитера вирішили в аудієнцзалі консульства, під портретом Короля, під час кави.

Увійшов Понсе. Він навіть не завдав собі клопоту перевдягнутися, а лише накинув поверх сорочки свою надто коротку темно-синю куртку, котру навіть не застібнув. Ані палиці, ні манжет, навіть капелюха: він залишив на волі своє чорне волосся, і щоразу, коли повертав голову, буйно струшував кучерями. Варто було йому захопитися розмовою, як його долоні з тонкими, позеленілими від рослинного соку на кінцях пальцями злітали в повітря. Він увічливо привітав консула та трьох священиків, подивившись при цьому кожному з них у вічі. Консул представив його. Отець Версо, який сидів у кріслі під самим портретом Короля, велично промовив:

– Месьє Жан-Батіст Понсе, чи можете ви нам офіційно підтвердити свою згоду вирушити до двору короля Абіссінії з метою передати йому послання від Його Величності Людовіка XIV?

Обличчя Понсе освітилося широкою усмішкою:

– Ви дуже поспішаєте, месьє! – сказав він зі сміхом, – уважте на те, що я поки що стою, що я пропрацював увесь

ранок, і що я прийшов сюди пішки, майже безлюдною вулицею, бо жодна жива душа не наважиться вийти в таку спеку. До того ж, я бачу тут каву з бісквітами...

– Ви маєте рацію, – скрикнув консул, – не варто було поспішати. Сідайте. Чого ви бажаєте? Масе, будь ласка, чашечку кави з цукром для месьє Понсе.

Молодому чоловікові одразу все подали. Він повільно випив свою каву, завів розмову про портрет короля та про його реставрацію, сказав кілька слів про дерева в саду, які він бачив, коли заходив до консульства. Коли ж його співрозмовники заспокоїлися настільки, що змінили тон на більш природний, він раптом повернувся до їх справи.

– Отже, месьє, ви бажаєте відправити мене до Короля королів? Присягаюсь, це гарна думка. Навіть блискуча. Бо, чим більше я над цим замислююсь, тим ясніше розумію, що, справді, лише лікар може увійти до цієї країни, не піддаючись ризику негайної страти. Але що вас наштовхнуло на думку, що теперішній Імператор потребує моїх послуг?

– Нам це відомо, – промовив консул, – з найвірнішого джерела. Він сам забажав звернутися за допомогою до кого-небудь, хто знається на мистецтві лікарювання. У місті нині знаходиться людина, якій він доручив цю місію, і з якою ви маєте вирушити в дорогу.

– Залишається сподіватися, що король не помре до того, як я до нього дістануся.

– У всякому разі, варто спробувати, – додав консул.

– Крім лікування короля, – втрутився отець Версо, який узяв більш фамільярний тон, – ми бажаємо доручити вам передати йому послання.

– Про що саме йдеться?

– Зараз поясню, – сказав отець Версо, щасливий, що розмова нарешті торкнулася головного. – З початку ви

повинні завоювати довіру імператора Абіссінії послугами, що ви їх йому надасте. Потім ви матимете урочисто повідомити йому, що ви також – і понад усе – є вісником Його Величності Людовіка XIV. Ви розповісте йому про інтерес Короля Франції до християнського королівства Абіссінії. Ми розраховуємо на те, що ви дасте сповна збагнути незрівнянну велич, величезну міць та святість французького самодержця. Треба зробити так, щоб цей Негус зрозумів, що більшість західних правителів уже погодилися віддати належні почесті королю Франції, і що в його ж, короля Ефіопії, інтересах буде опинитися в променях цього великого світла та обернутися до нього.

– Це дуже красиво, – промовив Понсе, – і я сподіваюся, що зможу цього досягти. Але якої відчутної користі очікуєте ви від цієї справи?

– Ми бажаємо, – сказав отець Версо, – щоб Негус у відповідь відіслав до Версалю свою амбасаду. Ця амбасада має бути блискучою, її має очолювати довірена особа Імператора, а супроводжувати – представники найшляхетніших родин з його оточення. Нарешті, і це дуже важливо, треба, щоб до її складу увійшли кілька молодих абіссінців, які б навчалися потім у Парижі, у колежі Людовіка Великого. Так вони зможуть продемонструвати нам те визнання, що ним давно вже користуються в усьому світі наші славетна мова, культура та наука.

– Ви дасте мені лист відповідного змісту? – сказав Понсе.

– Офіційний лист, що матиме усі належні печаті, – втрутився консул.

– Але, – продовжував отець Версо, – треба, щоб ви старанніше заховали його. Ви повинні віддати листа Негусові у власні руки.

– Здається, я зрозумів, – сказав Жан-Батіст. – А зараз,

якщо ви дозволите подивитися на справу, як бачу її я, то я скажу вам, що це зовсім інша місія.

– Інша? – здивовано скрикнув консул.

– Так, інша, бо, погодьтеся, дипломатія не є моїм ремеслом. Я вирушаю туди, щоб лікувати Імператора. Саме це ми маємо обговорювати.

– Та що ж тут обговорювати? – нетерпляче промовив консул. – Скажіть нам так чи ні, ось і все.

– Пробачте, Ваша Ясновельможносте, – промовив Жан-Батіст, – мені здається, що тут знайдеться чимало деталей, про які треба подбати, по-перше, ця: який я матиму гонорар?

– Гонорар! – вигукнув отець Версо. – Але ж, месьє, тут йдеться про те, щоб виконати волю Короля. Велика честь...

– Кожен шукає те, чого йому бракує, – відрізав, кашлянувши, Понсе. – Мені потрібні гроші.

Консул розгублено подивився на отця Версо.

– Як, по-вашому, – продовжував Жан-Батіст, якого, здавалося, аніскільки не пригнічувала погрозлива тиша, – я безкоштовно лікуватиму бідних, якщо багаті мені не платитимуть?

– Месьє, – сказав, нарешті, отець Версо, – Імператорові потрібен лікар. Він сам розплатиться з вами. Ми беремо на себе лише відшкодування ваших витрат на подорож.

– Що ж, це переконливо, – сказав Понсе, узявши бісквіт з корицею. – Тобто гонорар я обговорюватиму з Імператором. Тоді давайте поміркуємо про витрати.

Відразу за цим почалася довга розмова, під час якої лікар вирвав у консула обіцянку – та ще й у письмовому вигляді – оплатити спорядження для подорожі та відшкодувати збитки через вимушену перерву в роботі та втрату клієнтів через його довгу відсутність. Він також поставив

вимогу сплатити йому авансом за лікарські інструменти, котрі він візьме з собою, під приводом, що їх напевно буде втрачено або пошкоджено, а також забезпечити його теплим одягом та зброєю. До цього додавалися верхові та в'ючні тварини для експедиції, та все, що доведеться сплатити місцевим князькам, перетинаючи їхні землі.

Украй засмучений збитками консул погодився на все. Він пообіцяв собі у той самий день відписати родичеві, месьє де Поншартрену, щоб він узяв ці витрати на себе.

– От і добре, я згоден, – сказав наприкінці Жан-Батіст. – Я вирушу до Абіссінії, коли вам буде завгодно.

Товариство зітхнуло з полегшенням.

– Я хочу дещо додати, – сказав отець Версо, який нізащо не хотів упускати з уваги жодної дрібниці. – Ось отець де Бревдан, він вас супроводжуватиме.

– Єзуїт в Абіссінії! – сказав Понсе. – Але ж п'ятдесят років тому імператори проголосили вас своїми ворогами. Мій отче, це ризик, якого я б нікому не хотів нав'язувати.

– Його нав'язуєте зовсім не ви, – твердо сказав отець Версо. – Йдеться про наказ короля. І, як ви наполегливо зазначаєте, ця подія мала місце п'ятдесят років тому. Цілком можливо припустити, що за цей час усе змінилося. У всякому разі, заспокойтеся – ми не збираємося відряджати отця де Бревдана як єзуїта. Тут його ніхто не знає. Там він буде, скажімо, вашим служником.

Понсе обмінявся коротким поглядом з отцем де Бревданом, який виглядав не більш веселим, ніж якби щойно був побитий палицею.

– Що ж, нехай буде служником, якщо на те ваша згода, – сказав Понсе.

І, обернувшись до єзуїта:

– Назвемо вас...Жозефом? Що скажете, мій отче?

Бревдан опустив очі.

– Оскільки вже ми складаємо експедицію, – сказав Жан-Батіст, – є в мене помічник, без якого я майже як без рук. Якби він міг поїхати з нами...

– Гугенот! – жваво відгукнувся консул.

При цьому слові отець Версо підвівся.

– Месьє, гадаю, ми задовольнили всі ваші вимоги. То ж не вимагайте більшого. Ви не можете втягнути втікача до справи, яка безпосередньо стосується Короля та нашої Церкви. Я гадаю, що це легко зрозуміти. Ані слова більше про це.

Понсе, який навіть і не сповіщав метра Жюремі, вирішив не продовжувати битву, яка була приречена на поразку. На тому й порішили.

Знов урочисто проголосили про угоду. Консул провів Понсе до самого передпокою. Коли він повернувся, присутні вже явно відчували повне задоволення. Консул приєднався до загального тріумфування. Ложку дьогтю додав, як завжди, суворий Масе:

– Залишилося, – сказав він похмуро, – переконати Гаджі Алі відмовити капуцинам.

* * *

Уже стоячи на ганку консульства, Жан-Батіст глибоко зітхнув. З великого саду Есбекії, розташованого неподалік, долинали розчинені в гарячому повітрі соснові пахощі. Але серед запахів оази, серед запахів пустелі він розрізняв, здавалося, той аромат прянощів та фіміаму, котрий разом із вітрами, що гуляли уздовж ріки, сходив з високих плато країни Пунт, царства ароматів, відкривати яке його посилали. Абіссінія... Він мріяв про цю землю у Венеції, коли його приятель Барбаджіо розповідав йому про пригоди Жоа Бермундеса, супутника Кристофа де Гама, сина великого Васко, який століття тому прилинув на допомогу

ефіопам і врятував їх королівство від навали мусульман. Це була лише мрія, і Жан-Батіст ніколи б не наважився на спробу її здійснити. Та ось його удача, на яку він завжди покладався, сама вказала йому спосіб це зробити. Він замріювався новим світом. А що ж могло бути новішим за цю легендарну та недосяжну країну, не пусту й невідому, а жадану та багату золотом і своєю історією.

Жан-Батіст, народжений у злигоднях, у Франції часів Фронди, без роду й без племені, мав у своєму житті всі нагоди звести знайомство з горем та відчаєм. Він вирішив раз і назавжди, і досить давно, ніколи більше їм не піддаватися. Неможливо було уявити собі більш веселе, більш вільне від рутини та примусу життя ніж те, яке вів Жан-Батіст. Саме тоді, коли він уже починав нудьгувати в цьому місті, де все йому було надто знайоме, доля, немов у східних казках, линула назустріч, щоб перенести його до країни мрій.

Жан-Батіст, усе ще під дією чар, повільно сходив з ганку. Йому часто доводилося проходити мимо маленького садка консульства, але ніколи не було нагоди увійти до нього. Він зупинився. Праворуч від короткої алеї, посипаної гравієм, була галявинка, посередині якої стояв маленький кам'яний фонтанчик. Він підійшов до нього. За чашею помітив кущ, назви якого досі не знав. Хоч і замріяний, Жан-Батіст залишався ботаніком. Він опустився на коліна перед кущем, уважно роздивився на його листя і, почасти для того, щоб потім знайти його назву в своїх книжках, почасти – щоб мати щось на пам'ять про цей день, витяг з кишені складний ніж з дерев'яною рукояткою та зібрався зрізати з рослини гілку. Але спочатку озирнувся навколо себе, чи не дивиться хтось на нього. Його погляд зустрівся з поглядом мадемуазель де Майє, яка стояла біля вікна на другому поверсі консульства, спираючись ліктями

на підвіконня. Вона зовсім не очікувала, що він подивиться на неї, і здивувалася не менш, ніж він.

Гарний настрій, у якому знаходився Жан-Батіст, підказав думку, що ця друга зустріч була щасливим знаком. Він посміхнувся. Вона знов мала блакитні стрічки, і ця вже звична деталь дозволила Жану-Батісту побачити дещо інше: витончені риси юної дівчини, правильну форму її невеличкого та дуже рівного носа, і, головне, її прозорий, ясний погляд, який тієї ж миті, коли вона відповіла на його усмішку, утратив усю свою суворість. Але, щойно відкривши білосніжні зуби, блиснувши чарівними очима, дівчина зникла. Жан-Батіст, стоячи на колінах на галявинці, а потім підвівшись, трохи зачекав, чи не вийде вона знову. Вікно було пустісіньке. Він повільно пішов назад, вийшов на вулицю, і, не поспішаючи, попрямував додому.

Чудова подорож, яку йому запропонували, знов заволоділа його думками. Поява мадемуазель де Майє, яка вчора засмутила його, цього разу лише підсилила радість. Знов усе було можливим, він був вільним мандрівником, як колись у Венеції, Пармі або Лісабоні. Від єдиної цієї думки йому стало вже солодко. А більшого він не хотів.

РОЗДІЛ 8

До чотирнадцяти років Алікс де Майє була напрочуд некрасивою дитиною. Під час виховання в монастирі неподалік від Шинона, коли її батьки перебували за межами Франції, вона звикла носити ганебні прізвиська, які таврували її повноту та надмірний рум'янець щік: товста півонія, щоката редиска, та інші, котрі вона забула. Втіхою їй при цій тілесній незграбності, могла бути, деяка поблажливість із боку оточення. Її ніхто не боявся, вона не викли-

ла заздрощів і ціною відрази, котру народжувала її зовнішність у інших, могла приймати їхню прихильність. Перші роки юності лише закріпили цей стан речей: тілесні перетворення не обіцяли жодних змін у її жахливих пропорціях. Потворою вона вступила до цього колежу в шість років, і ще більшою потворою лишала його в чотирнадцять, вирушаючи в подорож до Єгипту. І тут раптом, запізно і незрозумілим чином, врода нібито спахнула в ній, як загоряється обличчя під час лихоманки. Вона витягнулася, зробилася струнко. Усе, що нагромаджувалося у вигляді непривабливих тілес, перетворилося на сік, який спричинив ріст. Червоне зробилося блідим: стільки білизни домішалося до рум'янцю щік, що вони набули дивовижної свіжості та гладкості шовку. Вона розпустила своє густе біляве волосся, якому раніше коси та шиньйони надавали темного відтінку дубової деревини. На жаль, ця врода з'явилася якраз тоді, коли дівчина була сама, і ніхто не міг оцінити її. На думку батьків покластися було не можна, і, до того ж, у неї не залишилося жодної подруги, якій вона могла би надіслати свій портрет, а дзеркало не викликало повної довіри. Вона відчувала, як щось змінюється, і, коли дивилася на себе, їй здавалося, що це дійсно так. Але лякало те, що це могло бути лише наслідком нестерпної самотності, в якій вона перебувала, бо в цьому розкішному каїрському будинку Алікс ніколи не бачила нікого стороннього, і, головне, ніхто не бачив її.

Спочатку Алікс листувалася з кількома давніми подругами. Але листи не доходили, або доходили запізно, коли вона вже їх не чекала, а згодом припинила й писати. Почала брати уроки гри на фортепіано, але стара вчителька якось упала на вулиці, коли йшла до неї – кілька днів пролежала без тями, а потім померла. Отець Габорйо хотів було навчати її латини, яку вона знала краще за нього, бо

була в сестер гарною ученицею, та математики, яка її не цікавила. Вона вблагала батька позбавити її цих занять. Залишалося читання. У консульстві була непогана бібліотека. Алікс любила природничі науки та грецькі трагедії. Їй дали спочатку *Пригоди Телемаха* Фенелона, *Байки* Лафонтена. Романи ж, котрих її батько не схвалював, вона відкрила для себе сама, бо месьє де Майє не лише не читав їх, а майже й не ховав. *Клевська принцеса* подарувала Алікс цілий світ, якого вона відтоді не лишала. Щоб мріяти, не треба бути вродливою. Про це свідчив увесь досвід її дитинства. Увага до власного тіла, яке на мить змусило її повірити, що вона може сподіватися на щастя у дійсному житті, насправді народила в її серці лише збентеження та непевність. Тому вона із насолодою занурилася у звичний світ уяви, де завжди була найвродливішою, і де все сприймало її саме такою.

Після обіду в товаристві єзуїтів Алікс сіла у своїй кімнаті біля вікна, яке виходило в сад консульства, і почала роздивлятися на листя лип. Вона думала про Абіссінію, про яку їй розповідали, про ці такі близькі, недосяжні світи, де вона сама могла би народитися, та в яких, напевно, так само мріють інші дівчата. Вона уявляла собі, що має чорну шкіру, і, дивлячись на золотий браслет, який виблискував на її молочно-білому зап'ястку, намагалася уявити, як би він виглядав на темному тлі. Переходячи від однієї думки до іншої, вона геть забула про все, що було навколо, і, спершись на підвіконня, цілком поринула в той замріяний стан, котрий став для неї звичайним, і в якому так швидко минали години.

Раптом вона почула якийсь шум на ганку, якраз під її вікном. Батько когось проводжав. Вона побачила, як той чоловік ішов по сходах, спочатку зі спини; він був стрункий, без капелюха, з кучерявим волоссям, у м'яких череви-

ках. Чоловік зупинився на алеї. Вона продовжувала дивитися на нього. Тут він звернув, пройшов галявинкою та опустився на коліна перед тим дивним маленьким кущиком, який вона давно вже помітила, бо він не був схожий на інші кущі.

Тепер вона бачила відвідувача в профіль. Це був той самий молодий чоловік, який зустрівся їй учора на мості через Каліш, і який так дивно на неї дивився. Його рухи вражали витонченістю, сповненою простоти. Вона зауважила, з якою вправністю він опустився на коліна, як витяг ніж, узявся за гілку... Усі, кого їй інколи доводилося бачити в консульстві, належали до двох – очевидно, несумісних, – світів: з одного боку були люди вельможні, вихована, ввічливі, сповнені лиску, поважності та манірності, не здатні на простий, звичайний жест, який би мав якусь практичну мету. З іншого ж – люди з народу, які робили все, але не були ніким, і всі – кухарі, кучери, охоронці – мали таки грубі звички, що краще було б, щоб вони не обмовлювалися ані словом і поводилися, як тіні. У молодому чоловікові, що постав перед її очима, хвилюючим чином поєднувалися риси обох цих каст: він мав поставу господаря і вправність слуги.

Їй чомусь здавалося, що поки вона роздивлятиметься на нього, він її не помітить. Алікс була немов уві сні, а сновидіння не можуть бачити сплячого. Однак, молодий чоловік раптом обернувся й подивився на неї. Коли ж її востаннє відвідувало це, таке природне для тих, хто живе у світі, відчуття: на неї дивився незнайомець! А може, цього зовсім не траплялося з тих самих пір, як вона вийшла з дитячого віку? За винятком хіба що тих кількох старих священиків, з котрими батько дозволяв їй спілкуватися за обідом. Але ж ніхто ще не вривався в її думки так стрімко, як оцей чоловік, який дозволив роздивитися свою цілком

природну постать і щире, здивоване обличчя. Вона була вражена, і усміхнулася у відповідь на його усмішку. Потім, через острах, за який сама собі одразу ж дорікнула, відступила на три кроки від вікна. Заклавши руки за спину, спираючись на одвірок дверей своєї кімнати, вона довго стояла здивована, затамувавши подих. Їй уже не вистачало теплоти того погляду. Вона вчинила, як дитина, котру страх перед можливим покаранням змушує втекти тієї самої миті, коли жадана насолода вже є такою близькою.

«Чому я заховалася? – подумала вона. – Цей молодий чоловік не злякав мене. Ні, я не боюся. Навпаки, він здається ввічливим та шляхетним, інакше мій батько його б не приймав. То чи я зробила зле, дивлячись у вікно? І що поганого, якщо подивишся на гостя, який виходить із консульства?»

Алікс довго заспокоювала сама себе. Коли ж, наприкінці цього маленького двобою, тільки-но одна з чашок терезів своєю незаперечною вагою змусила іншу піднятися вгору, вона поквапилася до вікна. Проте незнайомець зник.

Вона трохи зачекала, переконалася, що той пішов, і повернулася до своєї кімнати. Хоча зовні повітря вже освіжалося хитанням гілля дерев під теплим вітром, у будинку панувала денна спека. Вона подивилася на ліжко під зеленим муаровим покривалом, на подушку зі своїм вишитим вензелем, на маленький столик з суконною оббивкою, на стілець, на капелюх, на книжки та кілька порцелянових ляльок. Ці речі, що нерідко скрашували її дні, були насправді лише тюремниками її самотності. Одного погляду на них було достатньо, щоб їх викрити. Вона ледве не розсердилася на себе за те, що дозволяла їм, хоча й нечасто, бути своєю втіхою, і розплакалася, заховавши обличчя в долоні.

* * *

– Позеленів! – сказав рішучим тоном консул. – Ви правильно почули. І за два дні жахливих болів, він упав на землю, немов гнилий плід...

– Дайте мені час перекласти, Ваша Ясновельможносте, – сказав, махаючи рукою, месьє Масе.

Гаджі Алі, відкинувшись назад, зробив жахливу гримасу.

– Він питає, чи вмер пацієнт, – переклав секретар консулові.

– Ні, – з педантизмом відповів месьє де Майє, – тобто треба додати: не одразу. З початку він довго страждав. Він благав, аби його добили. Але ми, християни, не маємо права звільняти душі від тіл.

– А я б це зробив, – вигукнув Гаджі Алі, розмахуючи у повітрі кинджалом, який він витяг зі складок своєї дивовижної туніки.

– Скажіть йому, щоб він заспокоївся, – сказав, відступаючи, консул, – і, головне, щоб він заховав цей предмет.

Гаджі Алі витер собі лоб рукавом, і запитав спокійніше, дивлячись дипломатові в очі:

– Чи певні ви у своїх словах?

– Як це так, чи певні? Це ж мій шановний колега з Єрусалиму власноручно написав нашому послу в Константинополі, месьє де Ферйолю, який, у свою чергу, надіслав мені це повідомлення зі своїм особливим кур'єром. Він прибув сьогодні вранці, і ви самі можете побачити його коня в моїх стайнях – він весь аж у милі.

Масе переклав.

– Капуцин, який видавав себе за лікаря, – протарабанив месьє де Майє, немов визубрений урок, – лишив Єрусалим. Він сів на корабель на Олександрію та Каїр. Може, це той самий?

– Жодних сумнівів, – сказав Гаджі Алі.

– Трьох пацієнтів, що він їх нібито вилікував від прокази, було доставлено до консульства після його від'їзду. Мій колега бачив на власні очі, що один з них був живий, а двоє інших – мертві. Усі мали зелені руки та ноги, а один не мав їх зовсім.

– Досить! – закричав Гаджі Алі, у припадку нудоти піднявши лікоть до рота. – Не повторюйте мені всього.

– Я повторюю, бо ви не хочете почути. Ви вперто сумніваєтеся.

– Бо є інші капуцини, і вони могли...

– Не будемо більше про це, – промовив, підводячись, месьє де Майє. – Я вас попередив. Якщо ви бажаєте ризикнути привести до Негуса шарлатана, нарікайте самі на себе. У решті-решт, це вам знімуть голову з плечей...

– Але що ви пропонуєте, якщо я відмовлюся від капуцина?

Консул сів. Справа потроху просувалася.

– У нашій колонії є цілком підхожий лікар-франк.

– Я не знав, – зацікавлено промовив Гаджі Алі. – Про кого йдеться?

– Про аптекаря. Він лікує самого Пашу.

– Ось як! Я вже чув про нього, – сказав купець. – А все ж таки, для франка це дивно – мати стосунки з турками, як ви вважаєте?

– Що ви хочете цим сказати – мати стосунки з турками? А я хіба їх не маю? Ні, я рішуче рекомендую вам цю людину. Його послугами користувалася моя власна дружина.

Гаджі Алі, здавалося, не лишав своїх сумнівів.

– Капуцини мені його не радили.

– А на якій підставі, перепрошую, вони собі дозволили цей наклеп?

– Він не набожний.

– Він не набожний! – гнівно вигукнув месьє де Майє. – По-перше, це не точно: він ходить до церкви. По-друге, скажіть мені, яке відношення має до цього набожність. Якщо він добрий лікар, нащо турбуватися про щось інше?

– У цій справі ніщо не відбувається без Божої допомоги, – сказав, мотнувши головою, караванник.

– Що ви там понавигадували? Ви магометанин, цей лікар – католик, а Негус – єретик; який же Бог, по-вашому, дасть раду цій справі?

– Бог – то є Бог, – сказав Гаджі Алі, поцілувавши свої пальці та підвівши очі до неба.

– Тоді привезіть туди олександрійського коптського Патріарха та попросіть його зробити диво, – гримнув консул.

Цей верблюжатник, месьє де Майє це добре зрозумів, намагається затягти його до безглуздих сперечань, де з єдиною метою пропхнути свого кандидата йому доведеться відстоювати найогидніший атеїзм. Він замовк, а купець надовго поринув у розмірковування.

Гаджі Алі не знав, чи вірити йому в цю історію з єрусалимським кур'єром. У культурі жителів пустелі дивовижні речі не є найбільш неймовірними, тому він остерігався одразу ж відкидати все, що зблизька або здалека здавалося неприродним.

Зате він добре усвідомлював, що консул має непохитний, хоч і таємничий, намір переконати його відмовитися від послуг капуцинів і взяти з собою лікаря-франка. Він підрахував свій зиск і зрозумів, що від церковників користі небагато: вони йому нічого не пообіцяли, і мали такий вигляд, нібито роблять йому ласку. До того ж, вони могли скомпрометувати його в очах турків і всіх місцевих правителів, котрих він зустріне дорогою. А от франкський лікар викликає менше підозр, і, якщо його правитель так сильно

бажає його позбутися, то треба цим скористатися.

Гаджі Алі почав тихо зітхати та бідкатися.

– Запитайте, чому він скиглить, – сердито сказав консул месьє Масе.

– Він каже, що думає про витрати, які понесе, якщо йому доведеться змінити свої плани та взяти іншого лікаря.

– Нарешті, – зітхнув із полегшенням консул.

Обговорення тривало ще з півгодини. Месьє де Майє довелося тричі підходити до секретера за завісою. Треба було оплатити змінних верблюдів, вісників, що їх доведеться розсилати, молебні, що їх належатиме відслужити. Але, врешті, справу владнали, і всі лишилися задоволеними.

* * *

Щойно почувши про вдалу угоду, отець Версо повідомив про свій від'їзд наступного дня. Тепер він мав вирушити до Дамаску, де на нього чекали інші справи. Обід був короткочасним та мовчазним. Під покровом ночі до нього прийшов отримати останні настанови отець де Бревдан. Двоє священиків мали нараду на другому поверсі.

Стомлений месьє де Майє пішов спати рано.

Неподалік від них, на одній з віддалених вулиць колонії, весело вечеряли за пляшкою свого найкращого вина Жан-Батіст та метр Жюремі. О десятій годині вони вийшли на терасу. Піщаний вітер притемнював світло зірок і зберігав теплим повітря. З усіх кінців арабського міста долинали звуки тамбуринів та радісні вигуки, оскільки того часу як раз завершувався сезон весіль. У відповідь їм вили собаки.

– Ні, не може й мови бути, щоб я вв'язався в цю справу, – казав метр Жюремі, продовжуючи розмову.

– Але ж консулові не потрібно про все знати. Я йому

нічого не скажу, ми з прислужником вирушимо з міста, а ти приєднаєшся до нас потім.

Протестант, тримаючи в одній руці свого олов'яного келиха, рішуче підняв іншу руку вгору.

– Марно! Ні та й ні.

– Тоді ми маємо розлучитися?

Вони познайомилися п'ять років тому у Венеції. Жан-Батіст шукав учителя фехтування. Йому зустрівся цей перекотиполе-емігрант, чорнявий буркотун, який жив під фальшивим ім'ям. Учні кликали його метром Жюремі.

– Напевно, – похмуро промовив протестант.

Він відвернув обличчя, бо, коли йому траплялося розчулитися, він не міг допустити, аби це було помітно.

До того, як зробитися вчителем фехтування, він перепробував усі ремесла, і жалкував за тим коротким часом, коли був помічником аптекаря. Жан-Батіст знов повернув його до аптекарських ваг та перегінного куба, і він відмовився від своєї войовничої комерції. Вони зробилися компаньйонами та разом утікли на Близький Схід.

– Ось так завжди! – раптом вигукнув, підвівшись, протестант. – Тепер ще й скажуть, що це моя провина.

Він сердито пройшовся по терасі, потім повернувся до свого партнера.

– Ми розлучаємося не через те, що я відмовляюся їхати з тобою, – сказав він, – а через те, що ти прийняв цю пропозицію сам, і, як на мене, надто необачно...

– Хіба ж ти сам ще вчора не пропонував лишити Каїр, вирушити до Нового Світу? – захищався Жан-Батіст.

– До Нового Світу – можливо, але не за наказом консула. Повір, якщо б мені коли-небудь довелося вирушити до недоторканих земель, то це було б не для того, щоб привести туди єзуїтів.

– А, – сказав Жан-Батіст, – єзуїти... це лише засіб.

Гадаєш, мене цікавить ця місія? Начхати мені на ту амбасаду, і на королівську службу разом з нею. Але ж вони настільки дурні, щоб дати мені коней, спорядження, зброю. Невже ж я ще дурніший, щоб відмовитися від того, що мені так легко дістається?

– Що з того, якщо ти їм зобов'язаний.

– Зобов'язаний? Та ти жартуєш. З чого ти взяв, що я збираюся робити те, чого вони чекають? Якщо мені десь подобається, я там залишаюся, якщо ж мене кличе інша дорога, я йду нею. Їхня амбасада може йти під три чорти. Мені цікаво подивитися на Абіссінію, і я не маю іншої мети. До того ж, якщо мені там буде добре, я можу залишитися і в Абіссінії.

Вони довго мовчали. Метр Жюремі, не промовивши жодного слова, зайшов до кімнати, де горіла свічка, зняв з гака дві шпаги та підхопив шкіряний нагрудник. Відтоді, як вони займалися аптекарською справою, фехтування було для них приємним способом коротати літні ночі. Вони зайняли позиції.

– Та ні, – сказав Жан-Батіст ще до того, як схрестити шпаги, – я тебе добре знаю, ти поїдеш.

– Ні месьє, ви не змусите мене передумати, – сказав метр Жюремі, – але я вам бажаю приємної подорожі.

Тільки-но задзеленькали шпаги, смуток, що стеріг їх, відлетів геть.

РОЗДІЛ 9

Залишалося добре продумати всі подробиці від'їзду до Абіссінії каравану під верховенством Гаджі Алі, до складу якого входили Понсе зі служником Жозефом. Усе мало виглядати цілком природно і не викликати жодних підоз-

рінь у турок. Консульству доводилося триматись осторонь, та й Жану-Батісту не гоже було показувати своєї зацікавленості у цій справі. Отже, покупку верблюдів та мулів, сідел, вуздечок, поводів та підпруг узяв на себе Гаджі Алі. Месьє де Майє дав згоду оплатити усі ці витрати за тією ціною, яку назве йому караванник. Для Гаджі Алі це виявилося нагодою отримати додаткові прибутки. На ці кошти він закупив краму, який збирався обміняти на худобу, і який після обміну цієї худоби в Абіссінії на золото та мускус мав удесятерити його багатство.

Консул склав лист до Негуса. Він доручив месьє Масе перекласти його арабською. Про всяк випадок, він також наказав йому перевірити переклад у вченого сирійського ченця, який мешкав у арабському місті. Після цього до листа приклали печаті Франції, і послання було віддано Понсе. Залишалося підготувати для володарів, чиї землі вони мали перетнути, подарунки за усталеною ціною, як того вимагала традиція.

Щодо Жана-Батіста, то він мав зібрати в особливій валізці, якою його забезпечив месьє де Майє, цілий арсенал ліків на усі можливі випадки. Він також потурбувався про зброю: до поклажі Жозефа увійшов великий мушкет. Порох і пістони Понсе залишив у себе. Крім двох шабель, узяв ще два маленькі пістолети, і поклав їх до кобур, прикріплених до сідла.

Під час цих приготувань консульство перетворилося на справжню штаб-квартиру. Усі, хто входив до складу каравану, щовечора таємно збиралися там надвечір та доповідали про просування справи. Щоб відвести від себе цікаві зори, удаваний Жозеф зняв єзуїтську рясу. А щоб не привертати уваги обслуги, з-поміж якої могли трапитися шпигуни, він поки що не вдягав костюма служника. Гаджі Алі, Понсе та метр Жюремі, який хоч і залишався в Каїрі,

але брав участь у приготуваннях до подорожі, заходили до консульства без доповіді. Месьє де Майє терпів ці вільності, бо знав, що незабаром їм прийде край. Пожвавлення втомлювало мадам де Майє, але дуже тішило її доньку Алікс, для якої це надзвичайне становище було щасливою можливістю побачити, не виходячи з дому, хоч якихось людей. До того ж, вона мала змогу неодноразово зустрітися з тим молодим чоловіком, якого бачила в саду, і про якого тепер знала, хто він. Під час зустрічей з нею Жан-Батіст завжди поводився вельми обачно: аби не ставити її у дражливе становище, він ніколи не звертався до неї прямо. Утім, в Алікс дуже швидко склалося дивовижне та приємне враження, ніби вона спілкується з ним так, як спілкувалася б, якби вони говорили наодинці. Уперше вона відчула це того дня, коли відбулися довгі дебати з приводу поклажі мулів та дромадерів. Жан-Батіст стверджував, що, всупереч загальноприйнятій думці, останні менш витривалі, ніж перші. Він сперечався про це з Гаджі Алі; консул, месьє Масе та отець Бревдан теж брали участь у суперечці. Завдяки новим звичаям консульства, де двері більш не зачинялися, Алікс увійшла до кімнати, де відбувалася розмова. Вона сіла осторонь на табуреті та, узявшись до вишивання, уважно роздивлялася на відвідувачів. Їй одразу здалося, що молодий чоловік звертається лише до неї. Це було дивне відчуття. Слова Жана-Батіста відскакували рикошетом від неясної маси людей, перед якими він стояв, і яких вона бачила зі спини, проти світла, що падало з вікна поза ними. Кожне слово долітало до неї, кругле, немов голиш; склади втрачали чіткість, прямі значення стиралися. Залишалася музика, котра була призначена їй, і мала єдину мету її зачарувати – і досягала мети. Якщо б між ними відбувалася справжня розмова, вона б замислювалася над змістом слів, а відтак цей мовчазний діалог викликав лише хвилювання в її душі.

Час од часу молодий чоловік дивився в її бік. Здавалося, що його зір було спрямовано на щось вдалині за вікном; інші, напевно, вбачали в цьому лише пошук думки, яку намагався вхопити їхній співрозмовник. Але вона, із впевненістю, що здавалася їй непохитною, відчувала, що цей погляд був насправді спрямований саме на неї, і що світло, яке віддзеркалювалося від її обличчя та білявого волосся, затягувало її образ та її саму до таємничих глибин цих очей і до самого серця цього чоловіка. Лише гра поглядів! Нажаль, якщо вона й розпалювала їх уяву, то не вгамовувала пристрасті, яку народжувала в них. Ці хвилюючи сигнали не лише не були в силі вгамувати в Алікс бажання наблизитися до молодого чоловіка, а ще й підсилювали це бажання день-у-день. Він не робив нічого, аби подолати відстань, що їх розділяла, а їй заважала це зробити подвійна перепона – то було її положення у світі, та природна цнотливість її статі.

Утім, одного вечора, скориставшись своєю власною матір'ю як ширмою доброчесності, Алікс наважилася мало не звернутися до молодого чоловіка, коли він заходив до консульства. Жінки гуляли у маленькому садку. Коли лікар проходив повз них алеєю, Алікс досить голосно, щоб почув Жан-Батіст, сказала, дивлячись на кущ, біля якого він опускався того разу на коліна:

– Чому б вам не спитати в цього месьє, який так добре знається на рослинах, назву того чагарнику, котрий ми помітили вчора, і про який досі не знаємо, звідки він походить?

Жан-Батіст зупинився, щиро привітав їх, і спокійно відповів:

– Я теж його помітив. Уявіть собі, що це невідомий вид, про який сам Джон Рей не пише у своїй ботаніці. Я знайшов згадку про нього лише в одній старовинній єгипетсь-

кій книжці. Здається, що цей вид більш відомий на півдні. Рослина не буває вищою за цю і цвіте лише раз у житті, червоними квітками, упродовж кількох хвилин. Дехто вбачає в цьому пояснення того біблейського уривку, де йдеться про славетну Неопалиму купину.

Останні слова він вимовив, дивлячись дівчині просто в очі. Тут уже довелося спалахнути їй самій. Він одразу ж відкланявся та пішов.

Мадам де Майє, яка не помітила збентеження своєї доньки, ще довго повторювала це тлумачення Євангелія, яке дуже їй сподобалося. Лише наступного тижня, коли вона розповіла про цей випадок своєму духівнику, той роз'яснив їй, що подібні символічні чи наукові трактування Святого Письма виходять з-під пера кабалістів, або не менш безбожних філософів.

Напередодні від'їзду Алікс спало на думку, що ці веселі та безладні дні незабаром скінчаться, а вона так і не сказала жодного слова тому молодому чоловікові, який може й не повернутися з цієї небезпечної подорожі. Може, якось спробувати щось зробити? Як завжди перед тим, як переступити той поріг, що відділяв мрію від дійсності, вона вагалася. Розуміла, що в неї немає хисту до справжніх життєвих справ, переконувала себе, що всі ті почуття, погляди, думки, котрі вона приписувала молодому чоловікові, народжувалися в її уяві. Вона ж навіть жодного разу не зробила спроби поговорити з ним, передати йому записку. Зроби вона хоч один крок до нього, він, напевно, розвіяв би її оману. Чого бажаєте, щоката редиско? Ким себе вважає ця товста півонія? То що ж, тим краще. За відсутністю доказів, але також і спростування того, що вбачалося Алікс, вона могла надовго зберегти у цілості запас ілюзій, мрій та милих серцю думок, котрі накопичила за ці щасливі дні. На більше вона ніколи й не сподівалася.

Жан-Батіст, у свою чергу, перебував у найсильніших сумнівах. Він вирушав у подорож, яку пристрасно бажав здійснити через свою любов до пригод та нових відкриттів. Готувався до неї з захопленням. Та ось ця зустріч з молодою дівчиною народила в його серці щось схоже на таємний сум, який позбавляв його тієї повноти щастя, яку він мав відчувати.

За журбою їхньої першої зустрічі на мосту через Каліш, за зухвалими мріями другої зустрічі послідували часті відвідини та щоденні побіжні побачення. Жан-Батіст міг тепер подовгу дивитися на те, що він спочатку лише примітив, і міг розгледіти всі риси дівчини, чиє ім'я відтепер знав. Аніскільки не розсіявши першого враження чарівної таємниці, ця близькість лише підтвердила його, підсилила та зробила настільки живим, що воно вже оселилося в його мріях. Коли він не бачив Алікс, йому вже її не вистачало.

Різниця у походженні, яку він одразу ж відчув, яку – гадав він потім – можна буде з легкістю не помічати, тепер звела між ними нездоланний мур, який, однак, щодня долали їхні очі. Жан-Батіст був розгублений.

Ці збори та щоденні зустрічі тривали лише упродовж якогось тижня. Цей відрізок часу, відзначений неясним збудженням скорого від'їзду, не годився для розбору почуттів. До того ж, кому довіритися? Метр Жюремі плекав глибоку відразу до подібних сюжетів, і не знав середини між протестантською суворістю та безсоромністю солдата. Крім нього Жан-Батіст, котрий вислуховував сповіді всього міста, не знав нікого, хто би міг вислухати його. Він раптом зрозумів, що є найсамітнішою та найнещаснішою людиною в світі, і ця думка, яка народилася в нього під час підготовки до такої неймовірної подорожі, а доти ніколи не виникала, дала йому уперше в житті відчути суперечливу насолоду співчуття до себе самого. Напередодні

від'їзду, під вечір, він пішов до арабського міста, зустрів дві весільні процесії, які виходили з Аль Азару, та увійшов до саду Рода.

Там росли товстенні сагові пальми, великі мангові дерева з покрученими стовбурами та струнке суворі акації, і тому це було єдине місце в усьому Каїрі, яким можна було б замінити той Оливковий сад, де могла спокійно поміркувати людина, котра збирається полишити подібних до неї. Проте, ступивши під оці безлюдні зводи, Жан-Батіст одразу ж відчув, що не має жодної схильності до невтішного відчаю. Олійні рослини саду розточували свої важкі запахи у розігріте грунтом повітря. Старі босі садівники задумливо поливали молоді саджанці, і вода, збігаючи на суху землю, створювала тихий та приємний звук. Дні поки що стояли довгі; ця надвечірня година, вже після заходу сонця, купалася в ліловій тіні та не думала закінчуватися. Жан-Батіст сів на лавку, засміявся сам з себе через те, що дозволив журбі поглинути цілу годину свого життя і присягнувся, що ніколи більше їй такого не дозволить.

Потім він спробував подивитися на все якомога спокійніше. По-перше, збагнув, що йому просто не вистачало досвіду. Хоч він давно, і без жодних власних зусиль, викликав прихильність жінок, йому поки що доводилося зустрічатися лише з тим коханням, яке збуджував він сам, нічого не відчуваючи особисто. Ці нерозділені пристрасті нічого його не навчили, хіба що за винятком уміння уникати неприємностей, якими погрожували надто сильні прояви ревнощів у деяких чоловіків. Один з цих ревнивців навіть змусив його негайно лишити Венецію під загрозою катастрофи...Увесь той час, поки він мешкав у Каїрі, йому вдавалося поводитися досить обачно, щоб вийти без жодних прикрих наслідків з кількох інтрижок, до яких його намагалися затягнути чарівні та палкі османки. Один бей,

який вважав його своїм другом, навіть запропонував укласти шлюб зі своєю старшою донькою. Звичайно, що умовою такого шлюбу було навернення в магометанство, і Жан-Батіст скористався цим приводом, щоб його уникнути, бо, зі свого боку, не плекав жодних почуттів до нареченої.

На щастя, він був досить розсудливим, щоб не плутати ці амури та плезіри з коханням, і охоче визнавав, що ніколи в житті з коханням не зустрічався. З цього приводу він не жалівся і не каявся: так воно було, та й годі. Ніколи жодна жінка не викликала в ньому цього нескінченного збентеження, не захоплювала весь його розум цілком, не підкоряла собі його серця та почуттів, у чому, власне, й мало проявлятися кохання. Він звик бачити в усьому, що з ним траплялося, лише приємний бік, і тому швидше вітав себе з тим, що пристрасть ніколи не стримувала його свободи. Тому й не відчув надмірної радості через те, що напередодні найзахоплюючої авантюри, яка тільки може трапитися в житті, його почав переслідувати тендітний та хвилюючий образ мадемуазель де Майє.

Дорогою повільно їхав на віслюку старий бідняк. У нерухомій тиші вечора було чутно, як цмокає язиком старий, і як у тому ж ритмі глухо шурхотять копита. До сідла віслюка була причеплена торбина, напхана плодами опунції. Жан-Батіст подав знак селянину, і, коли той під'їхав до нього, простягнув йому піастр та отримав натомість чотири плоди. Продовжуючи розмірковувати на своїй лавці, він почав чистити їх своїм складним ножем.

Тепер він не шкодував, що був охоплений коханням – цього разу то було саме воно. Питання було в тому, що робити. Йому спадали на думку лише невдалі рішення. Якщо він залишиться в Каїрі, то відчує на собі гнів консула, який, звичайно, буде його переслідувати, аж доки не вижене з

міста. У цьому разі буде неможливо уявити собі жодного зближення з його донькою. Бідолашне дитя так захопилося, бо нікого в своєму житті не бачило, але ж вона – шляхетна дівчина, з якою чоловік, подібний Жану-Батісту, не може мати нічого спільного, особливо, якщо він позбудеться того ефемерного становища, до якого піднесла його на мить доручена місія. З іншого боку, якщо він поїде, то може ніколи не побачити її. Це й буде найкращим рішенням. Усе минає, і подорож допоможе позбутися і важких, і приємних спогадів, додавши до них чимало нових вражень.

Однак, щось йому підказувало, що він зможе поєднати несумісне, тобто не відмовитися ні від бажання побачити Абіссінію та прославитися там, ні від спроби підкорити серце недосяжної Алікс де Майє, про яку все його єство проголошувало, що її було створено лише для того, щоб вона зустрілася з ним і саме його зробила щасливим.

Опунція виявилася соковита й солодка. Йому подобався вибагливий контраст між жорсткими зернятами та ніжною м'якоттю фрукта. Жан-Батіст узяв другу. На ній були колючки, і він уколов собі палець. «Вона така солодка через те, що має колючки», – подумав він.

Це була одна з тих пустих фраз, що спадають інколи на думку під час роздумів. Він, звичайно, хотів сказати: саме колючками кактус захищає свої плоди від тварин, яких міг би привабити їх солодкий смак. Але його розум, під впливом думки, що ним володіла, сприйняв та переробив цей парадокс. Його нібито щось осяяло: «Ось, – подумав він, випустивши з рук опунції, – саме так воно є. Між нею та мною величезна прірва; лише величезні зусилля можуть її подолати. Якби я залишився в Каїрі, я більше б її не побачив, ніколи не наблизився до неї і нічого б не було можливим. Але місія, яку мені доручили, попри численні

загрози, може принести мені велику славу. Я вирушу до Абіссінії, вилікую Негуса, повернуся з амбасадою, якої вони чекають, доїду з нею до Версалю. Людовік XIV пожалує мені титул, і консул не зможе відмовити мені в руці своєї доньки. Ось так. Сьогодні шпички, а завтра, завдяки їм, насолода».

Молодий чоловік підвівся і, щось бурмочучи про себе, великими кроками попрямував до виходу з саду. Тепер, коли він визначився в головному, усе інше мало легко влаштуватися. Він спокійнісінько випрацював собі план дій, знайшов його чудовим, і вирішив його дотримуватися.

Відтак усе, і, особливо, його місія, уявлялося йому в новому світлі. Спочатку він без жодного ентузіазму гадав, що вона має на меті лише здійснити задуми Короля і папи. Тепер збагнув, що подорож може стати знаряддям для здобуття власного щастя. Справа набувала особливого значення...

РОЗДІЛ 10

У відповідь на розпити месьє Масе човнярі порту Булак, річкової гавані Каїру, розповіли про прибуття двох капуцинів, котрі підіймалися гирлом у поганенькій фелюзі. На той час вони були за три дні дороги до міста. Ця новина прискорила збори. Від'їзд призначили на третій день, то був понеділок. Напередодні отець де Бревдан, якого месьє де Майє дедалі гірше уявляв собі у ролі чорнороба, спитав у консула дозволу особисто відслужити месу в консульстві. Було б необачно скористатися великою каплицею, до якої на недільну службу сходилася вся колонія. Отже, меса для подорожніх відбулася в консульській приймальні, під портретом Короля. Крім сімейства де

Майє, товариство складали отець Габорйо, месьє Масе, драгоман месьє Фрізеті та Жан-Батіст. Як звичайно, останній не зробив жодного кроку в напрямку Алікс, але надіслав їй останній погляд, у якому вона – з великим здивуванням для себе – прочитала велику радість.

Консул помітив лише повне незнання лікарем найпростіших деталей літургії. Це підтверджувало – якщо в тому ще була потреба – скандальну безбожність цієї особи.

Після церемонії в сусідній залі подали холодні закуски. Присутні привіталися. Ось тут-то Жан-Батіст попросив у консула останньої приватної аудієнції.

– То чого ви ще хочете? – сердито запитав консул, коли їх залишили наодинці.

– Я маю вам сказати, месьє консуле, що мій помічник не може залишатися в Каїрі під час моєї відсутності. Він готує ліки за моїми приписами, а лікувати сам не може. Отже, він має виїхати до Олександрії, куди його давно вже закликає один аптекар.

– Дуже добре, – сказав месьє де Майє. – Скажіть будь ласка, а яким чином усе це стосується мене?

– Зараз поясню. Це тимчасова праця. Коли я повернуся з Абіссінії...

Консул опустив очі додолу.

– Так, – знов рішуче почав Жан-Батіст, – я казав, що коли я повернуся з Абіссінії, метр Жюремі вернеться до Каїру і ми продовжимо нашу тутешню справу.

– Чудова ідея.

– Отже...

– Отже?

– Ми залишаємо наш дім так, як є.

– Я не бачу в цьому жодного неподобства. Не морочте собі голови платнею, – сказав самовіддано консул, бо йому здавалося, що він розуміє, до чого клонить лікар.

– Я не про це. Я прирахував платню за рік уперед до витрат, які вам представив.

– Тоді все добре!

– Ні, сказав Понсе, – який уже двічі встиг пройти уздовж маленької кімнати, де вони були, і тепер прямотаки виріс перед очима консула, оскільки був на голову вище за нього. – Цей будинок нічого не вартий, але те, що в середині, має велику цінність. Там усе, що нам потрібно для праці, але це ще не так важливо. Головне – ми виростили там багато безцінних рослин, які терпляче схрещували упродовж останніх років. Не можна допустити, щоб вони загинули.

– Гадаю, можна наказати моїм людям поливати їх...

– Поливати! Вашим людям! О! Месьє, як мало ви знаєте про ці речі! – сказав Понсе, зводячи очі до неба. – Невже ви вважаєте, нібито кількох краплин води, що їх хто-небудь коли-небудь виллє у горщик, вистачить для того, щоб підтримати життя подібного скарбу?

– Так, без жодних сумнівів, я так вважаю, – пробурмотів консул.

– То ж ні! – прогримів Понсе, – це не так. Саме за це нам платять: за знання про цей дивний світ, поруч з яким людські інтриги – лише невинні пустощі. Ви собі не уявляєте, скільки потрібно терпіння, чуття, пам'яті, щоб змусити розумно розвиватися усі ці люто ворогуючі між собою істоти.

Як завжди, коли Жан-Батіст бував захоплений розмовою, він жваво жестикулював руками.

– Одна з рослин, наприклад, помре, якщо температура підвищиться на кілька градусів. Вам це відомо, вам здається, що достатньо буде відчинити вікно. Та де там! Виявляється – вона боїться протягу, і завтра ви знаходите її мертвою.

Він казав про це так, як кажуть про вбивство людини, і в месьє де Майє навіть очі лізли на лоб від жаху.

– А друга, – продовжував Жан-Батіст, змушуючи консула здригнутися, – вбирає всю воду, скільки ви й не дасте. Її вже розпирає, листя налилося, розпухло, набрякло. Немов той бурдюк, то ж ви виливаєте в її горщик щоранку по цебру води. А тут у неї починається період спокою. Ніщо вам не вказує на це, хіба що кілька майже непомітних ознак, над описом яких ботанікам довелося корпіти мало не сторіччя. Ось тут-то, саме у ці дні, одної склянки, що ви виллєте їй під коріння, буде достатньо, щоб вона повністю згнила. Є й такі, що не виносять сусідства з деякими іншими; буває, що сусіди жеруть один одного, задушують, б'ються не на життя, а на смерть усією силою своїх гілок. Ви гадаєте...

– Здається, я зрозумів, – перервав консул, який бажав скоріше приєднатися до гостей. – Хто ж вам потрібен для догляду за вашими годованцями?

– Мені потрібен хтось освічений, хто добре вміє читати, бо ми все записали. У нас є зошити, в яких описано кожний вид, звідки він походить, чим хворіє, чим живиться, скільки п'є, як дихає. Але це не все. Трапляються такі вчені, що тільки торкнуться рослини, так вона й засохне. Якщо ми витрачаємо стільки зусиль на те, щоб здобути ці знання, то рослина впізнає нас ще до того, як побачить. Довірте, наприклад, догляд за нашим домом месьє Масе: він за тиждень перетворить його на кладовище.

– Кого ж тоді? – запитав консул, з розпукою почувши, як відхиляють кандидата, якого він як раз хотів запропонувати.

– Я вже сказав, деякі люди мають на собі знаки, котрі рослини розцінюють як сприятливі. Ми, ботаніки, теж навчаємося якимось чином розпізнавати тих, хто буде в

них у фаворі. Тут я бачу лише одну особу, що її природа наділила подібною властивістю.

– Добре, що маємо хоч одну, – промовив консул, бажаючи покласти край цій справі. – Назвіть її ім'я, я негайно її викличу.

– Це мадемуазель ваша донька.

Кинувши свою бомбу, Понсе відступив на два кроки та замовк, очікуючи відповіді. Консул втратив дар мови.

– Моя донька, – сказав він нарешті з виразом обуреної гідності, – є особою, положення якої не є сумісним з подібною працею.

– Але ж природа зробила її гідною такої праці.

РОЗДІЛ 11

– То не є важливим, що дозволяє природа, коли проти цього виступає суспільство. Негайно облиште цю ідею і знайдіть, прошу вас, іншу кандидатуру.

– Іншої немає.

– Отже, ваші рослини позасихають і вам відшкодують збитки.

– Справа не в грошах, – рішуче сказав Жан-Батіст.

Потім наблизився до консула і заговорив спокійніше:

– Ви розумієте, від вас не вимагатимуть нічого особливого. Ми з моїм підручним завтра їдемо. Будинок залишається пустий. Мадемуазель ваша донька знайде на великій етажерці дві товсті книжки, де все записано латиною. За решту я спокійний – їй притаманна та делікатність, якої потребують рослини, і вона сама здогадається про все, що їм знадобиться.

– Я бачу, ви наполягаєте, хоча питання вже вичерпане. Моя донька не піде.

– У цьому разі я теж не піду, – скрикнув Жан-Батіст. – Ви знайдете когось іншого, щоб нюхав негусові вавки.

– Поводьтеся ввічливіше, месьє, йдеться про королівську особу.

– Про королівську особу та про її вавки. І я передоручаю їх вашому піклуванню.

Жан-Батіст зробив реверанс та відчинив двері.

– Досить, Понсе, – гукнув консул. – Ваш нескінченний шантаж переходить межі розумного. Послухайте-но, що я вам скажу, але зачиніть спочатку двері.

Лікар зупинився на порозі.

– Ви вже вісім днів вигадуєте нам нові умови. Але ж в усьому має бути міра. Я урочисто заявляю вам: зробіть стосовно вашого будинку необхідні розпорядження, за винятком того, що ви мені запропонували, і що цілком неприпустимо. А потім вирушайте до Абіссінії, інакше...

– Інакше?

– Інакше я негайно накажу заарештувати вас. Я маю повну владу над представниками нашого народу в цьому місті. І я застосую цю владу до вас без жодного пом'якшення.

– У такому разі нехай мене зараз же заарештують.

– Не вимушуйте мене! – гукнув консул.

Понсе простягнув руки, немов для того, щоб на них наділи наручники.

– Чого ви чекаєте?

На шум прибігли месьє Масе та отець Бревдан, які заспокоїли суперечників. Трохи згодом Понсе повернувся до себе. Перед тим, як піти, він сказав консулові, що його пропозиція залишається в силі, і що той може міркувати над нею цілу ніч.

Ця сутичка глибоко вразила месьє де Майє. Він не схотів розповісти про неї ні месьє Масе, ні єзуїтові, і відразу ж

пішов до своєї кімнати, щоб дати собі відпочинок. Його дружина, занепокоєна украй збентеженим станом чоловіка, поспішила за ним. Вона побачила його на ліжку, він напівлежав, спираючись спиною на дві подушки. З великим полегшенням месьє де Майє переповів їй зухвалу пропозицію молодика.

Не можна сказати, щоб мадам де Майє взагалі не мала забобонів щодо шляхетного походження. Ні, вона ставилася до нього з неменшою шаною, ніж її чоловік. Але жінки доволі швидко вміють відрізняти головне від допоміжного. Ненав'язливо, з великим почуттям міри, вона примусила чоловіка схилитися до думки, що буде, безперечно, значно менше шкоди, коли він погодиться на останню вимогу Понсе, ніж коли він чинитиме йому опір. Якби аптекар не поїхав, він продовжував би дошкуляти консулові подальшими неприємностями, які б піддавали жахливим випробуванням його здоров'я. І навпаки, якщо б месьє де Майє погодився, неподобства були б майже непомітними, неістотними.

– У тому будинку нікого не буде. Кожному відомо, що він повний рослин та наукових книжок. Ми відряджатимемо туди Алікс у супроводі отця Габорйо, ніби то з метою складати гербарій – ніхто не вбачатиме в цьому нічого поганого. Щодо нашої доньки, відвідини того будинку, як і помірні фізичні зусилля, підуть їй на користь.

– Але, скажіть мені спочатку, як він міг подумати про неї? – сказав, підводячись, консул. – У цьому домі існують таємні стосунки?

– Заспокойтеся, мій друже, наша донька є чесною дівчиною, я ручуся за це. Вона розмовляла з ним лише одного разу, і це було за моєї присутності.

І вона коротко розповіла йому про випадок у садку.

– Саме тоді, – додала вона, – у нього виникла ця думка

про її здібності до садівництва. Я можу вас запевнити, що він має рацію. Коли яка-небудь з моїх кімнатних рослин починає пропадати від спеки, я завжди віддаю її Алікс. Вона бере її до себе, і за кілька днів повертає мені знов квітучою.

Мадам де Майє була такою вправною, що її чоловік підкорився цим доводам. Крім того, він вважав у глибині душі, що Понсе не має жодних шансів повернутися з подорожі. Навіть, якщо його пропозиція мала на увазі якийсь нещирий намір, то здійснити його він не матиме часу. Заспокоєний тим, що йому вдалося подолати цю останню, зведену почасти ним самим, перепону, консул відрядив маленького нубійського прислужника до Понсе з запискою: «Моя донька приходитиме до вас щоранку з отцем Габорйо складати гербарій. Отже, вирушайте».

II ПОДОРОЖ ДО АБІССІНІЇ

РОЗДІЛ 1

Амбасада Короля-сонця до Абіссінії вирушила в понеділок об одинадцятій ранку. Попереду в тюрбані з нового мусліну їхав на верблюді Гаджі Алі. За ним на весело гарцюючому коні – Жан-Батіст у капелюсі з білою пір'їною. Жозеф, удаваний служник і справжній єзуїт, який маскувався в тіні великого солом'яного капелюха, чекав їх на околиці місця, криво сидячи на спині мула. П'ять в'ючаків – мули та верблюди – везли їхню поклажу під наглядом жменьки нубійських невільників.

Аби не привертати уваги, вони обмежилися тим прощанням, що відбулося в консульстві напередодні. Перед тим, як приєднатися до інших, Жан-Батіст о дев'ятій ранку пройшов повз вікно французької місії. Месьє де Майє з дружиною мовчки привітали його з балкону. Вони були дуже зворушені тим, що цей бідолашний хлопець, який, очевидно, був приречений загинути в експедиції, вітав їх мало не з ніжністю, зі сльозами подяки в очах. Насправді ж Жану-Батісту було начхати на обох цих стариганів, але він сподівався, що з-поза одної з віконниць другого поверху на нього дивилася Алікс.

Потім були довгі та сповнені лементу прощання з турками. Паша, який надав усі необхідні для вільного просування каравану папери, оплакував від'їзд свого лікаря. Але він звик завжди його слухатися і від цього добре почуватися, отже, погодився знов виконати його волю, хоча цього разу приписи були гіркі. Цьому Паші, якого звали Гусейном, було років з п'ятдесят, і здоров'я його було зруйноване життям, котре порівну складали жорстокі випробування та надмірні втіхи. Єгипет йому удавався найменш приємною та найскладнішою для керування країною. Його стомлювали нескінченні інтриги війська та місцевої шляхти. Він постійно переходив від повної байдужості – і в ці часи кількість заворушень доходила до найвищого рівня – до справжньої люті, коли, раптом знемігши від маневрів своїх супротивників, вирішував обезголовити кілька десятків з них. Завдяки піклуванню Понсе амплітуда цих коливань значно зменшилася – тепер траплялося менше заколотів та менше страчених. З його від'їздом їхня кількість мала знов дещо зрости. Але цього було все рівно не відвернути, і Паша не мав жодної потреби чинити опір долі.

Інші багатії – араби й турки, які були клієнтами Жана-Батіста, – надарували йому гаманців, ущерть напханих піастрами, щоб він хутчій повертався назад. Але ж і дрібний люд Каїру був не менш схвильований від'їздом лікаря, який ніколи не відмовив жодному бідняку. Невеличка юрба калік, жебраків та простих людей, яку зібрали чутки про його подорож, ішла за ним провулками, розполохуючи паршивих собак, що дрімали в затінку, і змушуючи жінок, котрі висували голови з-поза віконниць, квапливо підіймати свої покривала. Жан-Батіст усім пообіцяв повернутися і мав мало не розсердитися, аби йому дозволили пройти.

Подорожні, затримувані цими почестями, просувалися містом, роблячи численні обходи. Метр Жюремі, який їхав верхи до самої застави, стримано попрощався з караванниками. З точки зору його суворого Бога, розчулюватися тут було нічого. Щодня під час приготувань Жан-Батіст питав свого друга, чи не змінив він своєї думки, і кожного дня той відповідав йому просьбою більше про нього не турбуватися. У решті-решт, вони були лише двома шукачами пригод, яких життя одного разу звело за прикрих обставин, але кожний з яких прямував власним шляхом. Жан-Батіст був досить захоплений своїми задумами, щоб не звертати з дороги, а його компаньйон мав свої підстави діяти іншим чином. Треба було скоритися. Нарешті метр Жюремі майже без жодного помітного переживання стиснув руку Жана-Батіста у своїй великій квадратній долоні. От тільки стискав він її трохи довше, ніж звичайно, та пішов геть, не промовивши жодного слова.

Караван вийшов з міста воротами Тапіс і під однією з арок акведука фараонів до нього приєднався Жозеф. Було близько третьої години пополудню. Камені вже жовтіли під сонцем. Чим далі йшли вони на захід, тим довшими робилися їхні тіні, котрі тягнулися за ними по землі. Вони перетнули Ніл на двох поромах, які рухалися силою голих до поясу веслярів. Знесилені верблюди тягнули на себе конопляні віжки. На середині річки в останні години дня води приймали відтінок чорнила. Вони бачили, як на одному березі віддалялася від них пронизана османськими мінаретами сіра маса Каїру, на іншому ж, поза завісою темно-зелених пальмових дерев, розрізнювали в далині гористе нагромадження пірамід. Надвечір вони дістались селища Гізи та увійшли до вузького лабіринту глинобитних хатинок, де жовтими вогниками світилися олійні лампи.

Якийсь кузен Гаджі Алі прийняв подорожніх у своєму

вистеленому кахлями дворі, де росла мімоза. Він поклав їх спати на терасованому даху свого будинку. Каїр уже був дуже далеко, а ніч – темна, без місяця, свіжа. Вони спали добре.

Наступного дня рано-вранці знов вирушили в дорогу. Уздовж річки тягнулася величезна рівнина, яка здавалася зеленою шовковою тканиною, на якій де-не-де траплялися чотирикутні клаптики латок. Над цими новими нивами схилялися поодинці або невеличкими кольоровими гуртками тисячі селян. Інші гнали шляхами волів, несучи на плечах дерев'яні сохи. Маленький караван перетнув родючу смугу і, неподалік від пірамід, увійшов до пустелі. Оселившись у Каїрі, Жан-Батіст нерідко приїздив до цих місць, та двічі зустрічав зорю на верхів'ї піраміди Хеопса. Порівнявшись зі сфінксом, він потай від усіх відстав від каравану та об'їхав піщаного колоса. Опинившись як раз перед обличчям того, кого араби кличуть Ель Гуль, «батько жаху», і кого вони смертельно бояться, молодий чоловік подивився просто у сповиті тінню очі і сказав:

– Присягаюся, ми ще побачимося.

А потім галопом наздогнав караван.

Другу ніч вони спали просто неба на межі між пустелею та орною землею, укрившись шкірами. Потім, на два тижні, котрі вони витратили, аби дістатися до Манфалу, усталився звичайний розпорядок погоничів верблюдів: підйом на світанку, солодкий чай, зігрітий на вогнищі з сухих гілок, нав'ючування тварин, мовчазний перехід у стані, що межує з гіпнотичним маренням, пошуки місця для стоянки, розвантаження тварин, вечеря й сон.

Манфалу, до якого вони прибули на чотирнадцятий день переходу, був великим містом, яке майже не вирізнялося на тлі пустелі, настільки його низенькі будинки з нетесаного каменю здавалися частиною самих її підвалин. Однак,

опинившись у місті, вони знайшли там усі зручності та зупинилися в одного юдейського купця, який здавав верхні поверхи свого будинку подорожнім.

У цьому місті вони чекали на великий караван, який мав вивести їх до самої Нубії. Гаджі Алі знав, що він буде «незабаром». Але за пустельним часом «незабаром» означає трохи менше за вічність. Минали дні, тягнулося очікування в нерухомості цього розчавленого спекою містечка.

Ще більш, ніж небезпеки, котрі мав здолати Жан-Батіст, непокоїло його товариство, яке належало терпіти упродовж подорожі. Гаджі Алі розмовляв навряд чи більше, ніж його верблюди. Упродовж цілих годин він колупався загостреним патичком у своїх чорних зубах, і коли йому вдавалося витягти звідти бодай невеличкий шматочок їжі, видавав жахливий крик задоволення і дякував Пророку Магомету. На всі питання Понсе він відповідав лише, що той сам усе побачить, «якщо того схоче Бог». Відмовлявся відкрити будь-які подробиці, стосовні подорожі, Абіссінії та Імператора. Жан-Батіст швидко переконався, що караванник, який погодився на цю подорож під тиском консула та сподіваючись на власний зиск, не довіряв йому як лікареві, і чекав якоїсь таємничої оказії піддати його іспиту.

З отцем де Бревданом велося трохи легше. Перед Гаджі Алі Жан-Батіст міг лише віддавати своєму удаваному служникові короткі накази, які, однак, спромагався вимовити, лише опустивши очі долу. Але він користався загальною бездіяльністю в Манфалу, щоб брати священика з собою за місто на пошуки рослин. Ці вилазки приводили їх то до берегу Нілу та багнистої долини, де вони знаходили в канавках нові види очерету та водоростей, то в пустелю, де вони збирали ефірні рослини та спостерігали бійки скорпіонів. Дуже швидко з'ясувалося, що отець де Бревдан

добре знайомий з науками. Жан-Батіст мав у своєму багажі маленький мідний секстант, який подарував йому пацієнт-турок. Єзуїт пояснив, як з ним поводитися, супроводжуючи свої пояснення науковими астрономічними коментарями, за які ледь не вибачався. Коли вони звикли один до одного, Бревдан зізнався дуже скромним тоном, якого завжди дотримувався:

– Чесно кажучи, я навіть – за часів моєї юності, бачте, це було дуже давно – винайшов машину – не смійтеся! – яка мала слугувати вічним двигуном. Нічого особливого, але вона, здається, розважила фізиків. Я навіть хотів якось сконструювати модель з дерева та металу.

Жан-Батіст захоплювався, розпитував про подробиці.

– Я не дуже добре пам'ятаю, – казав священик. – Це було так давно.

Потім додавав, почервонівши:

– Часопис Академії люб'язно зробив мені честь публікацією моїх рисунків.

Для подорожі можна було б бажати іншого товариства, ніж цей меланхолійний єзуїт, для якого астрономія вже межувала з легковажністю. Але доводилося терпіти й таке, і Жан-Батіст, який не міг жити без друзів, щиро вважав таким отця де Бревдана. Вечорами можна було бачити, як вони поверталися разом у сорочках, що налипали до пітних спин, з повними кошиками рослинних знахідок, з пустою шкіряною флягою у вигляді ранцю, яку ділили впродовж дня. Ледь помітивши міські ворота, вони знов приймалися грати комедію служника та пана.

Тепер, коли Жан-Батіст знав про великі здібності Бревдана, він щодня дедалі більше страждав від видовища, як цей тендітний та слабкий здоров'ям витончений шляхтич човгав, задихаючись, під вагою двох цебер води і гнув хребта перед Гаджі Алі, який вважав його менше, ніж за

ніщо. «Як він погоджується на таке приниження! – гадав Жан-Батіст. – Воно має бути тим жорстокішим для людини, яка від самого початку навчилася вільно користуватися розумом». Проте він не забував про мету їхньої подорожі і засмучувався, бо час плинув, а великий караван не прибував, і це могло вже мати досить неприємні наслідки.

* * *

Спочатку Алікс де Майє була вкрай здивована завданням, яке їй довірили. Батько виклав їй справу, вона кілька хвилин не могла нічого зрозуміти, а потім її охопила велика радість. Увесь ранок у своїй кімнаті вона заводила ручний органчик та співала. Завдання! Це вперше хтось потурбувався про те, щоб зробити її цілком відповідальною за якусь справу. Саме це було вершиною дівочих бажань: нарешті вона зможе вийти з цього будинку, який увесь виміряла кроками, немов той в'язень свою камеру. Крім того – і це стане найбільшим задоволенням – вона піде в місце, що належатиме їй одній, де окрім рослин ніхто не житиме. Те, як описав його батько – цей лабіринт рослин та речей – навіяло на неї велику цікавість. Хвилювання повнилося тривожною думкою: чи вона здатна добре виконати своє завдання? А може вона знайде там незрозумілі, ворожі речі, та живі – хоч і рослинні – істоти, які одразу ж почнуть помирати? Ризик був достатнім, щоб вона захвилювалася, проте в глибині душі Алікс вірила у власні сили. До того ж, усе це відбуватиметься не в цілком чужому місці. Це буде дім Жана-Батіста Понсе. Вона буде там, де він жив, і, попри розчарування через його від'їзд та його мовчання, дівчина сподівалася, що в цьому будинку до неї повернеться те почуття, яке вона плекала до його власника.

Не дуже радий власній участі в цій справі отець

Габорйо прийшов за Алікс наступного дня після відбуття каравану: не варто було надовго залишати рослини без нагляду. Консул надав їм кабріолет і вони, о восьмій годині ранку, вирушили в подорож, яка тривала не більше двох хвилин. Від самого першого дня месьє де Майє почав казати всім відвідувачам, що його донька буде відтепер разом з отцем Габорйо складати гербарій у будинку колишніх аптекарів. Він хотів, аби справа була загальновідомою, тобто природною. Тому єзуїт наказав зупинити коляску просто перед будинком Понсе і не приховував, що має від нього ключ. Вони увійшли до першої кімнати, яка була володінням метра Жюремі. Перед від'їздом протестант трохи прибрав там, тобто сховав свою солом'яну підстилку та поскладав до купи різномастий посуд. На столі посеред кімнати вони знайшли лист до отця Габорйо. Той наказав прочитати його дівчині, бо для його слабких очей було не достатньо світла. Там говорилося, що єзуїт, який був немолодою людиною, міг позбавити себе клопоту підійматися на другий поверх, і що для нього на першому поверсі був приготований шезлонг, який вони тепер побачили в куті. Як скромний знак уваги, аптекарі у скляній посудині з краном унизу залишали, на прохання священика, серцевий засіб, який мав позбавити його болю, від якого, їм це було відомо, той страждав. Достатньо мало бути однієї склянки на добу. А мадемуазель має знайти на другому поверсі, у двох великих книжках, усі вказівки з догляду за рослинами.

Святий отець покоштував свій засіб і скривився.

– Воно гірке? – спитала Алікс.

– Дитино, то є ліки, їх треба сприймати такими, якими вони є.

Якби трунок не був приписаний справжніми аптекарями, отець Габорйо міг би присягнутися, що то горілка. До-

пивши свою склянку, він сів у шезлонг і відіслав свою учениці на другий поверх займатися справами.

Вона піднялася й побачила, як її батько кількома днями раніше, але зовсім із іншими почуттями, дивну безліч живих істот цього будинку-оранжереї. Упродовж ночі рослини дихали там своїм вологим подихом. Нерухоме повітря з пахощами лісових квітів та мокрої деревини було теплим та вогким. Під дахом щебетали птахи.

Дівчина повільно йшла вузькою стежкою між горщиків. Так, торкаючись пальцем до гілля, вона дісталася до столу і сіла на табуреті. Це насправді було дивне місце, створене за подобою того, хто був його господарем, і чию присутність, здавалося, вона ще відчувала. Вона поринула в солодкі мрії, з яких її змусило повернутися видовище двох великих книжок, котрі лежали на столі та нагадували їй про обов'язки, пов'язані з її місією. Вона відкрила перший том. Це був сухий трактат із садівництва латиною, надрукований в Голландії двадцять років тому. Його товщина викликала в неї почуття глухої безнадійності. Коли вона прочитає та перекладе все, що там є, бідолашні рослини давно вже будуть мертві. Утім, перегортаючи перші сторінки, Алікс знайшла аркуш паперу, який ледве визирав з трактату, немов закладка. На ньому було написано пером: «Лийте на добу один цебрик води у великі горшки, одну склянку в маленькі та половину склянки на тиждень в горшки з сукулентами. Відчиняйте вікна зранку та зачиняйте, коли йтимете. У решті робіть так, як уважатимете за потрібне. А головне – розмовляйте з ними, як розмовляли би зі мною. Жан-Батіст».

Алікс голосно розсміялася й одразу приклала долоню до рота, бо боялася звернути на себе увагу старого священика. Але знизу долинав лише рівний подих сплячої людини. Вона склала папірець, сховала його під книжками на ета-

жерці, і радісно взялася до виконання простого та приємного завдання, яке їй пропонували.

РОЗДІЛ 2

За два дні після від'їзду місії месьє де Майє приймав у консульстві візит ні на кого не схожої людини, яка відрекомендувалася братом Паскуалє.

Щойно він зайшов до кабінету, як у консула забігали по спині мурашки. Це був чернець-капуцин, одягнений у рясу свого ордена з великим каптуром, що спадав на спину, та ще й підперезану мотузкою з вузлом. Під цією просторою одежею не можна було добре розрізнити фігури цього чоловіка, але широкі плечі, високий зріст та мозолясті руки надавали йому вигляду дроворуба, який прийняв постриг. Велике квадратне обличчя у рамці чорної кучерявої бороди, маленькі нерухомі виблискуючі очі довершували жахливе загальне враження від його зовнішності. Він мав сильний італійський акцент, розкотисто рикав, вимовляючи «р», та відокремлював французькі слова одне від одного з рішучістю м'ясника, який розбирає волову тушу.

– Я ігумен нашого братства, – сказав він, привітавши консула.

«Якщо цей неотеса є ігуменом, то які ж там усі інші...», – з відразою подумав месьє де Майє.

Монах без жодних викрутів заявив, що бажає бачити ту людину, яку месьє де Майє призначив послом до Негуса Ефіопії.

Консул вдав здивування та нерозуміння. Ось тут-то капуцин, витягнувши з-під своєї ряси аркуш паперу, зачитав перший параграф секретного листа, який консул передав Понсе і до якого він приклав королівську печать Франції.

Месьє Масе, присутній при розмові, подумав, що месьє де Майє зараз упаде; консул якось відразу обм'як. Потім він узяв себе в руки, і знайшов сили запитати ченця, як той знайшов цей документ.

– Се ви самі, мосью консоле, нам його прислали, – сказав капуцин, відкриваючи в широкій усмішці жахаюче нерівні зуби.

– Я не надсилав вам нічого подібного!

– Ваш секретере, він, кого я тут бачу, ходив, здається, перевіряти свій переклад до одного з наших братів? Брат Франциск, знаєте такого?

Консул обернувся до месьє Масе і спопелив його очима. Якби він тільки міг, то без жодних вагань убив би секретаря на місці. Помилка була такою грубою, такою непripустимою, що він мав сумніви щодо можливості знайти покарання, яке відповідатиме їй повною мірою. Консул доручив месьє Масе перевірити переклад листа у старого ченця-мароніта, якого кликали братом Франциском, який мешкав у місті за бійнею та був відомий своїм знанням мов. Та ось цей безголовий дурень переплутав ченців і, замість сумирного сирійця, пішов радитися до капуцина...

Месьє Масе нарешті розгадав те, що здавалося йому дипломатичною загадкою. «Дитя мов», який насправді був лише дебютантом, розцінив той факт, що консул відправив лист до Негуса на переклад саме тим капуцинам, яких він з такими труднощами відсторонив від місії, як тонкі хитрощі, які підтверджували макіавеллівську репутацію цих східних канцлерів. Та ось відкрилася жорстока істина...

Тим часом месьє де Майє збирався з духом. Винуватого буде покарано пізніше. Тепер треба було зрозуміти, чого хоче цей неотеса в рясі ченця, який має в руках такий козир. Згадавши, як міг, королівський лист до Негуса, консул із задоволенням відзначив, що там не було жодної згадки про єзуїтів.

– Ся амбасада є дуже добра ідеа, – продовжував брат Паскуалє. – Я прийшов пропонувати допомогу. Ми маємо братів у Альта Еджипта та навіть у Нубіа. Ми можемо стати вам дуже корисні.

Тут чернець почав пояснювати месьє де Майє, що його орден достеменно зацікавлений в усьому, що стосується Ефіопії. Сам папа доручив капуцинам святу місію навернення цієї країни. До того ж, менш, ніж п'ятнадцять днів тому, намісник Бога на землі офіційно призначив голову ордена святого Франциска папським легатом в Абіссінії. Консул впізнав дволикість Інокентія XII. У той самий час, як він благословляв єзуїтську місію, яку підтримував Король Франції, цей папа-інтриган призначав легатом до Ефіопії голову конкуруючого ордена. Тобто він зіткнув лобами дві конгрегації, які й без того вже були непримиримими. І нехай виграє сильніший!

Але ж баритися не було часу. Консул відчув небезпеку та відреагував з неабиякою швидкістю. Дійсно, тієї миті він сам був уражений своєю особою. О! Якби ж тільки Поншартрен міг побачити його тієї хвилини – обличчя його відбивало найщиріше здивування та розчарування!

– Боже правий, любий мій брате, яка прикра неприємність! Я, дійсно, потурбувався про те, щоб мій секретар попередив вас про наші наміри. Але оскільки брат Франциск ніяк їх не коментував, ми зрозуміли, що ви тільки взяли нашу амбасаду до відома. Ніщо не вказувало нам на те, що ви хочете взяти в ній участь. Вони поїхали вже три дні тому, і нема жодної можливості їх повернути.

– Так, шкода, – сказав, струснувши головою, Паскуалє. – За кілька днів утрачено дві оказйоні. Два наших брата мали вирушити з арабським купцем, який шукав дотторе для Негуса. І ця людина зникла...

– Невже ж це можливо! – скрикнув консул, якого кинуло в піт. – Я розумію, як ви постраждали.

Він додав ще кілька співчутливих фраз. Але капуцин був не з тих, хто товче воду в ступі. Зрозумівши, що більше ні про що не дізнається, він одразу ж попрощався з консулом і пішов геть.

Про те, що в житті трапляються збіги, брат Паскуалє добре знав, і до того ж надто добре був знайомий зі сходом, щоб прагнути розгадати всі ці дивні речі. Але від'їзд цієї місії здавався йому все ж-таки досить квапливим, а цей консул – надто схвильованим, як для порядної людини. Він попрямував у арабське місто, щоб там продовжити своє розслідування.

У консульстві, лише священик пішов, месьє де Майє стягнув з голови перуку з буклями, під якою не було жодної сухої волосини. Він обернувся до месьє Масе, і ще до того, як устиг висловити весь свій гнів, побачив, як секретар зі звуком горіха, який розколюють надвоє, падає колінами на паркет. Сумирно благати ласки ніколи не буває безглуздим: месьє де Майє обмежився рішенням утримати його жалування за два місяці.

* * *

Нарешті в Манфалу прибув великий караван. Він з'явився на світанку, коли місто ще спало. Увечері напередодні великий ринковий майдан був лише спустілою ділянкою сірого піску, де нишпорили охлялі собаки. Вранці він увесь був заповнений верблюдами, які лежали, підігнув коліна, заставлений перев'язаними паками, наметами з тканини, напнутої над дерев'яними кілками. Скрізь рухалася галаслива юрба чоловіків, одягнених у сині туніки, тюрбани, або з довгою тканиною на голові, яка спадала на плечі та спину. На вогнищах зі хмизу грілися маленькі олов'яні чайники. У рівень з людськими головами тягнувся понад землею важкий, синій від жиру дим мангалів, де смажилися баранячі туші.

Гаджі Алі був добре знайомий з головним караванником, Гасаном Ель Більбесі, і це знайомство дозволило йому негайно прокрутити кілька справ. Він обміняв своїх п'ятьох мулів на двох верблюдів під приводом, що останні були дешевші, ніж у Каїрі, і що з ними легше буде перетнути пустелю, до якої вони мали незабаром вступити. Нажаль, придбані тварини ледве тягли поклажу мулів, яких відтепер вони заміняли. Наслідком, про який Гаджі Алі повідомив з недоброю усмішкою, було те, що Жозеф лишався без мула, і мав, як ті нубійські невільники, але з різницею, що не був до цього звиклим, іти пішки піском поруч із худобою.

Отець де Бревдан сприйняв цю новину, не зморгнувши оком. Він навіть відмовив свого компаньйона від висловлення протесту, посилаючись на те, що їм не варто було викликати підозри. Жану-Батісту починало здаватися, що цей єзуїт має надто сильну схильність до покори чужій волі. До того ж симпатія, яку він мало-помалу привчив себе відчувати до нього, значно послабшала. Було надто помітно, що священик поділяє його дружні почуття лише зовні і заради ввічливості. Сповна Бревдан ніколи не відкривався. Попри задоволення, яке він начебто отримував від прогулянок з Жаном-Батістом, дуже швидко стало зрозумілим, що він волів би краще таких прогулянок уникати. Єдиним, чого він бажав, було заховатися поза живою огорожею з опунцій та молитися, або робити духовні вправи, які загартовували його віру. Зрештою, одна коротка розмова дозволила Жану-Батісту та Жозефу відчути всю глибину їхньої несхожості.

На розпити Жана-Батіста стосовно його покликання, удаваний Жозеф відповів з наївною впевненістю:

– Це дуже просто. Я народився у заможній шляхетній родині. Усе мені давалося легко. Досить було лише за-

пам'ятовувати те, чого мене вчили. Задум творіння відкрився мені сам собою, через ту мову, котру ми звемо наукою. Господь щедро обдарував мене ласками свого Провидіння. Він дав мені все, і я хотів лише все йому повернути сторицею.

– А в мене, – сказав Жан-Батіст, – усе було навпаки. Я народився бідним та безрідним. У шість років мене віддали одному аптекареві. Його донька заради розваги навчила мене абетки, як от собаку вчать робити різні фокуси, щоб було з кого сміятися. От і вся моя освіта. Решти я навчився сам, як умів. Якби я розмірковував, як ви, то мав би сказати: Господь не дав мені нічого, і я йому нічого не винний.

Переляканий єзуїт подивився на нього очима школяра, який, дізнавшись про недобрий вчинок свого товариша, боїться тепер разом із ним зазнати покарання. Очевидно, він сприймав Понсе, якщо не як самого чорта, то вже точно як одного з його служителів. Це упередження, напевно, оселилося в ньому з самого від'їзду, і було наслідком численних натяків отця Версо та консула. Того дня Жан-Батіст уперше відчув власну самітність. Він зрозумів, як страшенно скучив за метром Жюремі, і як йому не вистачало його дружби, його щедрості та рідкісного, розкішного гумору, його жаги до істини, яка робила його чужим усілякого лицемірства.

За два дні по тому караван вийшов з Манфалу. Близько ста п'ятдесяти тварин складали довгу та повільну процесію, десь у середині якої рухалися Гаджі Алі, Понсе та Жозеф. Вони пройшли два льє на схід і зупинилися в містечку Алькантра. Перейшли по кам'яному мосту вузенький потік, котрий визнали якоюсь притокою Нілу. Наступного ж вечора розбили постій в пустелі, поруч із монументальними руїнами. То були ступні та гомілки фараона у сидячій позі, тулуб та голову якого було зруйновано вітром.

Завдяки прихильності головного караванника, Гаджі Алі та Понсе змогли зайняти два найкращих місця – між великими пальцями колоса, де у величезних кам'яних блоках утворилося два гроти, які захищали від нічного холоду.

Жозеф готував для господарів вечерю. Понсе сів біля вогню, аби скласти йому товариство, поки той мішає суп, і побачив його ще стурбованішим, ніж зазвичай.

– Я щойно походив проміж погоничами, – сказав єзуїт, – та почув їхню розмову.

– То що ж вони казали?

– Що в каравані є ще один франк.

– Звісно, – відповів Понсе без жодного здивування, – купці постійно подорожують з Верхнього Єгипту до Нубії.

Манери єзуїта дійсно починали вже його дратувати. Винуватий вигляд, вічна занепокоєність, серйозне ставлення до кожної дурниці – ще трохи всього цього, і він сам почне давати служникові прочухана.

– Уявіть, що ви самі у великому каравані, подібному до цього, – проскиглив отець де Бревдан, – і що ви узнаєте – бо це всім відомо – що там є ще двоє християн, то хіба ж ви не захочете зустрітися з ними якомога швидше?

– Серед авантюристів на сході є люди, які вважають за краще не потрапляти на вічі подібним до себе, – з нетерпінням обірвав Жан-Батіст.

– Тоді треба знайти цю людину. То є найліпший спосіб дізнатися, чи ховається вона від нас, і що власне вона ховає.

Нарешті Жан-Батіст поступився, до того ж і неспокій цього бісового священика був заразливим. Він погодився обійти постій. Жозеф передав ложку нубійцю, порадивши йому добре стежити, аби суп не підгорів. Ураховуючи наближення ночі та розміри каравану, вони вирішили розділитися. Єзуїт вирушив навколо кам'яного колоса з

одного боку, а Понсе – з іншого. День швидко загасав. Неподалік від обрію, червоніючи понад чорним уже диском пустелі, розпластувалося сонце. Скісне світло, розщеплене пилом, піднятим постоєм, загортало силуети тремтячим серпанком. Два чоловіки, кожний зі свого боку, прискіпливо оглянули за вечір стільки людей, скільки змогли, але не знайшли нікого, хто міг би зовні зійти на франка. Але єзуїта це не задовольнило. Отець Версо наполегливо радив йому побоюватися інтриг капуцинів, і Бревданові за цим невловимим подорожнім убачалася їхня тінь.

Наступними днями їм довелося важко, бо вони перетинали довгу кам'янисту пустелю без жодного джерела води. Жозеф ледве міг дивитися перед собою. Розчавлений спекою, він щозупинки приклеювався розсохлими губами до фляги з козлячої шкіри, яку Понсе прив'язав до сідла на боці свого верблюда. На другий день розірвалися єзуїтові черевики на застібках, і йому довелося йти босим по розжареній землі. За один день його підошви перетворилися на скривавлені шматки шкіри. Понсе відкрив шкіряну валізку, де зберігалися ліки, намастив ноги нещасного маззю, яка підсушила виразки та полегшила біль. Але назавтра, коли єзуїтові настав час уставати, він ледве не втратив свідомість. Жан-Батіст запропонував йому на день свого верблюда. Жозеф нічого не схотів слухати, і пройшов увесь шлях без жодної скарги.

«Ця людина, – думав Жан-Батіст, – дійсно одержима покорою. Він, мабуть, нічого не боїться так сильно, як свободи».

На щастя, в наступні години небо трохи вкрилося хмарами; стало не так гаряче, а земля на цій ділянці пустелі була вкрита тонким пилом, м'якішим для ніг. Увечері, на бівуаку, Гаджі Алі прийшов сказати їм, що залишилося не більше дня ходу до великої оази, де вони зроблять зупинку

на кілька днів. Потім він лишив їх, щоб розділити вечерю з головним караванником: Гасан Ель Більбесі вирішив пожертвувати пораненим верблюдом, чиє волокнисте м'ясо якраз варилося на великому вогнищі.

Наступного дня знов було дуже спекотно, і Жозеф страждав ще більше. Нарешті проти ночі вони досягли великого пальмового гаю, який древні називали оазою Парва, а араби – Ель Вахом. Це був останній пункт на їхньому шляху, який підкорявся владі Паші. Маленький архіпелаг пальмових гаїв, з'єднаних проміж собою вузькими коридорами рослинності, перекривав язики кам'янистої пустелі. Усі разом вони мали площу великого міста. Безліч джерел змочувало тут чорну землю і напувало жорстку, високу та густу траву. Оброблювалися численні оточені камінням ділянки. На них вирощували сену та гіркі гарбузи колокінти. Вузенькими стежками крізь гаї ходили невеличкими валками темношкірі діти, які легко переносили на голові величезні калебаси з обрисами поліцинелів. Гаджі Алі був за свого в одному з гаїв, де гостинна тамтешня жителька давно прилічила його до своїх вірних клієнтів. Для Понсе він здобув халупу, сплетену з пальмового листя, у якій було одне ліжко. Верблюдів напоїли біля криниці; спутали та відпустили пастися. Жан-Батіст уступив ліжко Жозефові, а сам натягнув проміж пальмових дерев свого гамака.

РОЗДІЛ 3

За два дні після прибуття до оази до Жана-Батіста прийшов Гаджі Алі та запропонував йому в знак дружби випити чаю. Після доброї години беззмістовних розмов караванник попросив лікаря піти з ним до солом'яної хижки.

– Подивіться на це, – сказав купець, коли вони залишилися наодинці.

Він підняв один з рукавів своєї просторої туніки і відкрив руку, плече якої було вкрите гнійними корками досить бридкого вигляду.

– Коли ти захворів? – спитав Понсе.

– Близько трьох років тому. Воно часом зникає, потім знов повертається.

– Чухаєшся?

– Без кінця, день і ніч. Спаси мене Пророк. Коли він відвертає від мене свій зір, я роздираю тіло до крові.

Понсе наказав йому вдягатися. Вони вийшли на двір і Гаджі Алі знов сів біля чайника. Лікар пішов до своїх речей, які склав біля входу до халупи, і приніс закорковану пляшечку.

– Будеш намащувати це на хворе місце щоранку і щовечора. За три дні знов поговоримо.

Гаджі Алі поцілував йому руку, обережно взяв пляшечку і пішов до своєї коханої, щоб попросити її, поєднуючи приємне з корисним, натерти йому плече.

До Жана-Батіста підсів Бревдан, який здалека стежив за тим, що відбулося. Священик очевидно вже оговтався від страждань попередніх днів, але зберігав свій недовірливий та полохливий настрій.

– Чого він так довго чекав? Він міг сказати про свою хворобу ще до від'їзду, – сказав він, проводжаючи караванника недобрим поглядом.

– Звісно, що ні. Уявіть, що моє мистецтво виявилося б неспроможним до нашого від'їзду з Каїру: подорож би скасували, та й годі. Вирішили би, що я не зможу вилікувати Негуса. Тепер же ми сплатили Гаджі Алі, ми в його владі. Якщо доведеться нас позбутися, він зробить це з великим зиском для себе.

Вони замовкли, і Жан-Батіст помітив, що похмурі думки безнадійніше, ніж коли-небудь, захопили розум єзуїта.

Насправді ж отець де Бревдан майже не вірив у лікарський талант Жана-Батіста. Під час їхніх ботанічних розвідок священик мав нагоду встановити хиткість знань аптекаря. Багато разів Бревдан навіть виявлявся обізнанішим, ніж він. Здавалося, Жана-Батіста це не дивувало. «Ботаніка не є медициною, – казав він, – головне – це якесь захоплення, якесь передчуття, котре надає можливість розгледіти симпатію між живими істотами, та визначити між людиною, яка страждає, і рослиною, яка може їй допомогти, стійку та непорушну відповідність».

Бревданові ця нісенітниця здавалася не більш, не менш, як чаклунством. Він мав великі сумніви щодо дії цих химер на Гаджі Алі сьогодні та на Негуса завтра. Але повертатися назад було запізно, і доля єзуїта, що б там не відбувалося, так і лишалася пов'язаною з цим дивакуватим травником.

Щоб перевести мову на інше та розрядити напругу, Жан-Батіст завів розмову про походження назви оази, Ель Вах.

– Я гадаю, що це перекручене Ель Гавех, повітря. Вони обрали цю назву через прохолоду, яка тут панує, та через вітерець, який щоразу ворушить пальмове листя.

Бревдан скоріш схилявся до Галауе – насолода. Вони вирішили попросити розв'язати цю філологічну суперечку кого-небудь із тубільців. Першим, хто їм зустрівся, був старий, який поганяв дрючком двох віслюків, нав'ючених фініками.

Араби люблять свою мову, жоден не відмовиться посперечатися про зміст якого-небудь слова. Старий, який мав геть зморщене обличчя мумії, вислухав міркування двох подорожніх зі сміхом. Коли вони виклали всі свої

гіпотези, старий тикнув Бревдана у груди своїм дрючком, ніби то була шпага, і сказав:

– Ні!

Потім зробив те саме з Понсе.

– Ель Вах, – сказав він на свій кшталт, і поманив їх за собою.

Вони перетнули галявину, потім пройшли повз поле гірких гарбузів – попереду старий, за ним Жан-Батіст, Бревдан та двоє вислюків на мотузці. Нарешті вони опинилися серед підліска, що складався з густого, темно-зеленого чагарнику. Показавши на кущі своїм дрючком, старий тричі повторив:

– Ель Вах!

Це було щось схоже на падуб-гостролист із глянсовим, злегка колючим листям темно-зеленого кольору.

– Посох Мойсея, – сказав старий, – Ель Вах!

І знов показав на чагарник.

– Посох Халеда Ібн Ель Ваалiда: Ель Вах!

– Хто такий Халед Ібн Ель Ваалід? – сумирно спитав Бревдан.

Старий нахмурився. Питання здалося йому ознакою великої неосвіченості.

– Великий воєвода, винищувач християн!

– Невже? – сказав розгублений єзуїт.

– Спочатку вода тут була гірка. Халед Ібн Ель Ваалід пробив своїм посохом джерела. Вода стала чистою. Ель Вах!

Вони подякували старому і мовчки пішли до себе.

– Отже, – сказав отець де Бревдан, побачивши, що його компаньйон поринув у свої думки, – які надприродні відповідності навіюють вам ці рослини?

Жан-Батіст зробив загадковий рух рукою. Після того, як вони повернулися до постою, він сам пішов гуляти оазою.

Він пізнав у цьому чагарнику той кущ, котрий зростав, легкий та самітний, у садку консульства, і гілку якого він збирався зрізати, коли перед ним постала Алікс. Цей спогад занурив його в найсолодші мрії.

* * *

Алікс приходила щодня вже упродовж двох тижнів – це зробилося для неї приємною звичкою. Коли отець Габорйо після свого трунку засинав у шезлонгу, вона йшла розмовляти з птахами та рослинами. Як і передчував Жан-Батіст, дівчина сама здогадувалася, що їм потрібно: розчищала дорогу для більш слабких, обмежувала за допомогою садових ножиць надмірний запал більш сильних. Їй також вистачало часу перегортати книжки, лякливо торкатися пальцями руків'я шпаг, які залишилися висіти на гілці. Вона осмілилася навіть гойдатися в гамаку. Усе єство будинку кричало про відсутність господаря. В залежності від свого настрою Алікс то бачила Жана-Батіста в усіх місцях, де він залишив свій слід, то його не вистачало всюди, як тієї голови, відтятої від тіла, котре без неї стало бездиханним.

Знадобилося два тижні, щоб вона, звикнувши до будинку, наважилася вийти на терасу, яка виходила на внутрішнє подвір'я. Хоч усі віконниці й були зачинені, хтось міг-таки дивитися на неї крізь щілину. Вона боялася, щоб пересуди не дійшли до батька.

Спочатку дівчина виходила лише на кілька хвилин. Поза вікнами, з яких її могли побачити, нібито не існувало жодного життя. Вона осміліла, принесла на терасу стілець і проводила там щоразу по півранку.

Сидячи на терасі на п'ятнадцятий день після відбуття каравану, Алікс почула поза одною з віконниць якесь шарудіння. Вона здригнулася, завмерла. Краще не показувати

свого страху, не втікати, ніби в її діях було щось нечемне. Шкрябання почулося знов. Це було найближче до тераси вікно, десь на метр вище від неї. Раптом обидві віконниці розчинилися, і у вікні постав силует жінки. Вона приклала палець до вуст, показуючи Алікс, щоб та мовчала, оскільки побачила, що здивована дівчина майже готова була покликати на допомогу. Алікс заспокоїлася і вони мовчки подивилися одна на одну. Особа, яка щойно відчинила вікно, була на вигляд зрілого віку: дівчині здалося, що ця жінка вже ступила на той віддалений беріг життя, якого в молоді роки зазвичай присягаються ніколи не досягати. Просто кажучи, їй було вже за сорок. Вона мала повне, з гарними та крупними рисами селянки обличчя, осяяне веселими та хитруватими очима, яких вона ніколи не ховала і які свідчили друзям про її щирість, а всім іншим – про її завзяття та бідняцьку гордість. Жінка була одягнена в сукню простої служниці, з котрої, немов з рога достатку, висувалися назовні округлі руки, сильні плечі та повні груди, які розділяла глибока впадина.

– Я ваш друг, – шепотіла вона, махаючи одною рукою та тримаючи другу на вустах.

Коли вона побачила, що Алікс остаточно заспокоїлася, сказала їй тихо:

– Перевірте, чи не прокинувся священик.

Дівчина виконала наказ. «Звідки вона знає, що тут є священик?» – думала вона, обережно йдучи по сходах.

Отець Габорйо продовжував з насолодою хропіти. Алікс повернулася на терасу і знаком відповіла, що ні.

– Зараз я спущуся, – владно сказала та.

Дівчина не сміла заперечувати. На її очах ця тілиста жінка легко перекинула ногу через підвіконня та зі спритністю кішки тихо зістрибнула на терасу. Попри те, що вона мала сандалії на рівній підошві, Алікс виявилася нижчою

за неї. Двома вдарами долоней жінка розрівняла складки на своїй спідниці. Потім підійшла до дівчини і наче подруга взяла її за зап'ястя, піднявши трохи її руки.

– Ви дійсно вродливі! – сказала жінка.

Алікс страшенно почервоніла. «Товста півонія», – подумала вона.

– Ще вродливіші, ніж він казав, – додала та.

Було щось лагідне, заспокійливе в цьому обличчі. Якесь сусідство радості та усмішки зі зморшками навколо очей та в кутиках рота, слідами сліз та випробувань, які додавали до простої життєрадісності спокійну готовність до великих випробувань.

– Хто – «він»? – спитала Алікс.

– Звісно, Жюремі, – відповіла зі сміхом жінка.

Мадемуазель де Майє не змогла стримати виразу розчарування.

– Тому, що саме він розповідав мені про це, – заспокійливо додала жінка.

Вона взяла Алікс за руку, підвела її до стільця і посадила. Сама ж сперлася спиною на балюстраду.

– Я вже два тижні дивлюся на вас. Я знаю про вас усе – ваше ім'я, кого ви кохаєте. Це надто несправедливо. Я теж повинна вам дещо розповісти: мене звуть Франсуазою, я мешкаю в тому будинку, з якого щойно вийшла. Коли ці два месьє жили тут, я щодня приходила готувати для них їжу. Тепер вам спокійніше?

– Так. Ні. Я не знаю, – відповіла збентежена Алікс.

– Звісно, це жорстоко, сказала Франсуаза, – Я давно могла б заговорити з вами. Ви думаєте, що мені було приємно бачити, як ви тут крутитеся самі за два кроки від мене?

На скроню Франсуазі впало чорне пасмо густого волосся з її високої зачіски, вона повернула його на місце. Алікс

побачила, що вона має руки, почервонілі від праці, з короткими нігтями, але ж – жіночі, завдяки тій якості шкіри, котра робила непомітним рельєф вен та надавала рукам ніжності чогось м'якого та гладенького.

– Ви розумієте, – сказала Франсуаза, – я мала виконати наказ. Ці накази... Завжди можна зробити по-своєму. Але ж я пообіцяла

– Пообіцяли? Що ви пообіцяли, та кому? – спитала Алікс.

– Жюремі! Він змусив мене присягнути, що я спочатку зачекаю, доки ви тут звикнете, переконаюся, що священик завжди добре спить, а потім уже відкриюся... До речі, чи залишилося ще те питво, яке вони залишили?

– Десь із півпосудини.

– Скажете мені, щоб я долила, коли воно скінчиться.

– Ви маєте ще? – сказала Алікс, яку протягом останніх днів турбувала можливість залишитися без серцевого засобу.

– Скільки завгодно. Це ж та самогонка за двадцять піастрів, котру нам продає месьє ваш батько!

Франсуаза тихо, але щиро розсміялася. Вона мала цілковито рівні зуби, кожний – немов перлина. Потім сказала серйозно:

– Усе це я пообіцяла Жюремі. І до того ж, передати вам лист.

– Лист! – гучно скрикнула Алікс.

Вона не розуміла: Жюремі, лист. Їй зробилося страшно.

Франсуаза подала їй знак замовкнути та прислухалася до сплячого. Нічого не почувши, і бачачи, що дівчина як на голках, вона понишпорила під спідницею і витягла складений аркуш.

– Ось він. Ви чекали п'ятнадцять днів, а тепер не можете стерпіти дві хвилини. Тримайте!

Алікс схопила лист і прочитала на конверті: «Для мадемуазель де Майє». Це був той самий почерк, що в тій записці, яку вона читала й перечитувала з першого дня, – почерк Жана-Батіста.

РОЗДІЛ 4

Упродовж трьох днів великий караван повільно змінював свій склад. Країни, які вони мали перетинати, розташовувалися дедалі ближче до півдня, і страждали від жорстокої спеки. Ночами сходив місяць і освітлював усю пустелю. Отже, вирішили рухатися вночі. Вирушати мали щовечора на заході сонця. До того ж дедалі рідше мали траплятися й колодязі, ще рідше – можливість здобути якусь їжу. Отже, їм не залишалося нічого іншого, як робити запаси на вісім днів. В останню мить Жозеф узнав, що нестиме мішок на спині, бо тварини були навантажені мало не понад міру.

Гаджі Алі ходив із непроникним обличчям. Він з'являвся то тут, то там, перевіряв поклажу, вигукував накази, ляскав батогом. Багато разів проходив повз Понсе, нічого не сказавши про дію його ліків. Лікар же утримувався від бодай найменшого запитання до того, як минуть три дні.

Вони знялися з місця і повільно вирушили в тиху ніч. Борошно місячного світла згладжувало обриси речей та робило об'ємними тіні. Хитання крупів верблюдів, зосереджене мовчання людей та приглушений шум сотень кроків піском наганяли якесь заціпеніння, майже нездоланний сон. Доводилося з ним боротися, аби не впасти.

На самому світанку, коли, ліворуч, небо почало змінювати колір на ліловий, вони досягли першого джерела води та розбили біля нього постій. Це було навіть менше,

ніж оаза: кілька дерев та колодязь із зацвілою водою. Вода мала огидний колір та жахливий смак. Люди скористалися нею, щоб обмити собі волосся та обличчя. Але ж пити її міг наважитися лише той, хто хотів умерти не від спраги, а від чогось іншого.

Підходив до завершення третій день лікування Гаджі Алі. Коли всі розташувалися, він з похмурим обличчям вирушив у напрямку Понсе, пройшов повз нього та приєднався до караванників, котрі зібралися за кілька метрів навколо колодязя та вмивалися перед своєю молитвою. Вони були простоволосі та роздяглися до пояса. Гаджі Алі дуже повільно зробив те саме. Він залишився у своїх широких полотняних арабських штанях, але зняв взуття. Побризкав себе водою, потерся, плюнув, та, узявши в одну руку свої туніку та тюрбан, а в іншу – черевики, наблизився до Понсе. І той побачив, що на всій поверхні, яка піддавалася лікуванню, залишалася тільки незначна припухлість, яка мала незабаром зникнути. Хворобу було вилікувано. Гаджі Алі шанобливо привітав Жана-Батіста, знов одягнув туніку та пішов собі у віддалене місце, де розгорнув свій килимок для молитви.

Жозеф, який спостерігав за цим, наклав на себе хресне знамення та промовив:

– О Господи, це ж диво!

Цей вислів був дещо образливим для Жана-Батіста, який побачив у ньому намагання принизити його заслуги.

– Знаєте, що написано в Кабалі? – сказав він. – Той, хто вірить у диво, є дурнем...

Отець де Бревдан похнюпив ніс.

– ...А той, хто не вірить, є атеїстом. Поміркуйте над цим цього вечора, коли ми вирушимо в дорогу.

Наступні дні та ночі були схожі на перші. Корабель пустелі тримав курс крізь піднесену самітність. Їм доводилося

спати серед безкінечності, де єдиним укриттям для них були розтягнені шкіри наметів. Їх гнітила спека, немов у лазні. На відміну від перших днів, години відпочинку видавалися важчими за переходи, які тепер здійснювалися у прохолоді темряви. Вони дістались до другого колодязя, в якому була чиста вода, і змогли наповнити баклаги. Відтоді, як Гаджі Алі сам перевірив уміння лікаря, він ставився до Жана-Батіста з більшою повагою. Хоча до красномовства йому було далеко, він усе ж-таки погоджувався відповідати на запитання, і навіть інколи сам ділився корисними звістками. Того дня Гаджі Алі прийшов до Понсе перед дорогою і сказав:

– Ви знаєте, що до Ель Ваху в каравані прямував ще один франк?

– Нам казали, але ми його не бачили. Хто це?

– Не знаю. Він випередив нас на два дні шляху.

– Хто йде з ним?

– Він їде на верблюді, а другий верблюд везе за ним поклажу. Але чоловік один.

Як тільки караванник відійшов, приплентався за новинами Жозеф. Жан-Батіст, почасти через жалість до єзуїта, почасти заради полегшення для себе дратівливого видовища єзуїтового відчаю, сказав йому, що все йде добре.

Були ще дні відпочинку, що знесилював, та ночі маршу під світлом повного місяця, яке сліпило вічі. Нарешті вони піднялися на пустельне плато і, перетнувши його за один перехід, побачили на світанку, що в них під ногами розкинулася широка долина Нілу, сповита туманом, який випаровували вночі поля. У луці річки було збудоване велике місто. Над рівною масою глиняних будинків здіймалися зелені квадрати садів та масивні, немов вежі, мінарети, які дуже відрізнялися від османських стріл Нижнього Єгипту. Вони були в Донголі, першому місті королівства

Сенаар. Караван зупинився перед його мурами. Гаджі Алі з Понсе, на три кроки позаду якого йшов служник, увійшли опівдні до міста й попрямували представляти свої супровідні листи та подарунки принцу, який правив містом в ім'я короля Сенаару.

Це був невисокий миршавий чоловік, ледь помітний на троні, укритому строкатими тканинами. Він прийняв подорожніх з великими почестями та попросив Понсе вилікувати свою молодшу доньку, одинадцятирічну дівчинку, яка майже осліпла.

Привели княжну, яка могла ходити, лише спираючись на руку служниці. Її очі заліплювала жовта рідина. Правитель сказав, що інколи доводиться зав'язувати їй вночі руки за спиною, бо, щойно вона торкалася очей, запалення ставало ще відчутнішим. Жан-Батіст наказав Жозефові принести валізку з ліками. Звідти він витяг червоний порошок, який наказав розчинити в дуже чистій воді. Треба було три дні промивати дитині очі цим розчином, а вночі класти їй на повіки ватні тампони, змочені у тій самій рідині.

Наступного ранку очі дівчини підсохнули. За три дні вона почала їх добре відкривати, і незабаром зір її відновився без жодних наслідків. Божевільний від радості правитель сказав Понсе, що той може просити в нього, що завгодно. Лікар відповів, що не потребує нічого, крім його підтримки. Упродовж тижня, що вони залишалися в Донголі, їх приймали по-королівському, спали вони в палаці, годували їх антилоп'ячим коліном та грудинкою мурашко'їда. На великий жаль правителя, вони уникнули щоки гіпопотама, оскільки то була не та пора. Понсе довелося вилікувати ще декілька пацієнтів з родин можновладців. Правитель надав у його розпорядження коня, а його служникові – віслюка. Вони змогли прогулятися вер-

хи навколо міста та із зацікавленням оглянути в цьому місці долину надзвичайної родючості. Берег тут на два чи три метри здіймався над водою. Земля зрошувалася не силою природи, як у Єгипті. Вирощування рослинних культур здійснювалося ціною великої, безупинної праці людей за допомогою складної машинерії, яка складалася з чигирів, видовбаних стовбурів і маленьких шлюзів. Після прогулянки Понсе похвалив усе побачене правителеві та висловив своє захоплення його мудрістю в керуванні країною. Низенький чоловік відповів з ентузіазмом:

– Якщо ви схочете, це місто буде вашим. Залишайтеся моїм лікарем, і я вже завтра дам вам двадцять арпанів цієї долини та тридцять родин, щоб їх обробляти. Ви матимете будинок у місті, конюшню, повну верблюдів і арабських скакунів. Повірте, ви будете щасливі.

Тут став у пригоді Гаджі Алі. Він увічливо нагадав правителеві, що франкський подорожній має їхати до Негуса, і що його запрошення, яким би не виявилося воно щедрим, може діяти лише після їхнього повернення. Для всіх народностей Нілу абіссінці були «господарями води», тобто тими, хто, володіючи витоками цієї ріки, могли за власним бажанням змінити напрям її течії, або геть висушити. Ніхто б не ризикнув образити Короля країни витоків. Правитель скорився.

Тим часом від хворих, яких лікував Понсе, надходили чудові новини. Кожний день приносив нову розповідь про дивовижне зцілення. Отець де Бревдан, хоч і не міг собі нічого пояснити, примушений був визнати очевидне: цей молодик мав справжню владу. Він легко ладив зі страдниками, чий біль умів полегшувати. Але ж він ладив з ними і в найкращі хвилини їхнього життя. Йому достатньо було подивитися на дитину, щоб вона посміхнулася. Він діяв заспокійливо навіть на тварин. Лякливі, байдужі шолудиві

собаки, які уникали людей, бігли за ним вулицею, хоча він нічого їм не давав. Це порозуміння з усіма божими створіннями наближувалося скоріше до нісенітниць Святого Франциска та його сектантів, ніж до суворої послідовності вчення Святого Ігнатія. Не можна вимагати від єзуїта, аби він захоплювався подібними дурницями. Натомість, як ті іноземні мови, як ті місцеві вірування – тобто все те, що на думку єзуїта не має жодної практичної цінності, – дарування Понсе могли несподівано послужити істинній вірі. Він був непоганим паспортом до Абіссінії, і належало просто ним скористатися.

Нарешті все було готове до від'їзду. Їх запросили до палацу на прощальну вечерю. Караван мав стояти до ранку, оскільки вони вирішили, зважаючи на всі небезпеки найближчих країн, просуватися ними вдень.

Понсе відпочивав у своїй кімнаті, коли хтось пошкрябався в його двері: то був, безперечно, посланець якого-небудь хворого з міста. Він відчинив і побачив перед собою маленьке напівголе негреня, яке простягало йому записку. Понсе розгорнув її. Там було написано французькою: «Ідіть до мене туди, куди приведе вас дитина». Літери були друковані, нібито щоб приховати прочерк, а сама записка не мала підпису.

Понсе вирішив розбудити отця де Бревдана, котрий спав у одній з кімнат першого поверху, і попросив його йти за ним. Потім він розкрив власну вже спаковану поклажу, витяг звідти шпагу, причепив її собі на бік і подав переляканому єзуїтові довгий кинджал. Дитина повела їх провулками, де починали згущуватися вечірні сутінки. Глибини міста вирували різним людом. Тієї пори, коли спадає спека, коли починають кружляти кажани, мешканці виходять зі своїх прохолодних, немов погреби, сліпих будинків, і починають перегукуватися, стоячи кожний на власному порозі.

Жан-Батіст намагався запам'ятати шлях, яким вони йшли, але швидко втратив напрямок. Нарешті вони вийшли на невеличкий майданчик, який утворювали три провулки. На один ріг виходив своїми квадратними вікнами за кованими гратами один з тих чайних будинків, яких чимало є всюди на сході. Вони увійшли. Приміщення виявилося майже пусте; підлога й кам'яні лавки повз мурів покривали потерті червоні та сині килими. Маленькі олійні лампи на мідних чеканних тацях розливали тепле світло. Коли вони увійшли, підвівся один з тих, хто сидів у темряві. Понсе поклав долоню на руків'я шпаги.

– Я ваш друг, – промовив чоловік.

Понсе завмер. Він роздивлявся на високу постать, яка бовваніла у темряві.

– Цей голос...

Підійшовши до освітлених столів, незнайомець зняв капелюха та відкрив своє обличчя.

– Метр Жюремі! – вигукнув єзуїт.

Жан-Батіст, який упізнав друга з першого слова, кинувся його обіймати. Почулися вигуки радості. До щастя зустрітися з побратимом для Понсе приєднувалося ще й щастя від завершення самітності, котру майже не скрашувало сусідство Жозефа. Метр Жюремі замовив кави, виплеснув вміст чашок через вікно і налив у них білої рідини з маленької баклаги, яку витяг з кишені. Вони випили за зустріч.

– Отже, франкський вершник – то був ти, – сказав Жан-Батіст.

– Я не міг себе видати, поки ми були в Єгипті. Повір, це залежало далеко не від мого бажання.

Тепер, коли вони звикли до слабкого світла лампи, Понсе краще розпізнав зміни в рисах свого друга, його змарніле обличчя та запалі очі.

– А тут я вирішив дати вам уладнати справи з правителем і з'явитися лише напередодні від'їзду. Як ти гадаєш, можу я до вас приєднатися?

– Я займуся цим, – сказав Понсе. – Ми знов зустрілися і більше не розлучимося.

Знов полилася весела розмова. Метр Жюремі ще раз наповнив чашки. Вони випили їх одним махом і знов почали сміятися та жартувати.

– Розкажи мені про свою подорож, – сказав Жан-Батіст. – Коли ж ти вирішив їхати за нами? Як ти вмів непомітно дістатися до Манфалу?

Метр Жюремі, допиваючи зі своєї чашки, махав рукою, аби показати, що зараз відповість. Але в цієї миті почувся тонкий та надтріснутий голос єзуїта, який тримався осторонь від проявів дружніх почуттів:

– Вибачте, але мені здається, що присутність цього месьє не передбачена угодою, яку ми уклали.

У Жозефа знов з'явився командний тон. То не був уже слухняний служник, якого він удавав. Метр Жюремі, здавалося, щойно помітив його присутність.

– Чого йому від нас потрібно? – спитав він, дивлячись на отця де Бревдана суворими очима.

– Ми знаходимося тут, – продовжував священик, – за наказом Короля і за інструкціями Його Святості папи. Виконання цієї місії є нашою і тільки нашою справою. Консул наголосив на цьому перед від'їздом: не може бути й мови про те, щоб до нашої амбасади домішався якийсь... хтось, хто...

Обличчя метра Жюремі набуло такого жахливого виразу, що єзуїтові не вистачило сили завершити фразу.

– Нехай він замовкне, інакше я його приб'ю, – прогримів метр Жюремі, стукаючи по мідному столу. На той дзвінкий звук, який оглушив присутніх, навіть прибіг власник чайного будинку.

Єзуїт тоді звернувся до Жана-Батіста, який здавався спокійнішим і був, до того ж, тим, від кого залежало остаточне рішення.

– Месьє Понсе, ви взяли на себе обов'язок. Як би далеко ми не зайшли, доведеться повернутися, в усякому разі, я на це сподіваюся. Треба буде давати пояснення. Окрім того, якщо ми візьмемо з собою цю людину, ніхто не повірить, що він приїхав сюди без вашої згоди. Говоритимуть, що це зроблено навмисно, і ви взяли участь у заколоті.

Метр Жюремі по-справжньому рикнув і вихопив шпагу.

– Дайте, я розрубаю його надвоє, – гукнув він, кидаючись на єзуїта.

Понсе встав проміж них. Крики не замовкали. Тепер біля вікон та у дверях юрбилися цікаві, які воліли бачити нечувану подію – бійку франків. Жану-Батісту вдалося роззброїти свого друга. Він відштовхнув його в куток кімнати, а потім повернувся до отця де Бревдана.

– Я не брав на себе обов'язку лишати серед пустелі товариша, котрому потрібна допомога, – сказав він. – Щоб ви знали, я не маю ніякого відношення до його появи тут, і я беру на себе всю відповідальність за те, що він залишиться з нами.

Потім, узявши метра Жюремі за рукав і підштовхнувши Жозефа перед собою, Жан-Батіст додав:

– Тепер ходімо втрьох до правителя перероблювати папери.

Вони розсунули натовп і вирушили темними провулками слідом за маленьким вісником, який показував їм шлях.

Правитель, який був боржником Понсе за зцілення доньки, не міг відмовити йому в ласці, якої той просив. Він написав лист, у якому рекомендував метра Жюремі Коро-

лю Сенаару та Негусу Ефіопії. Гаджі Алі, розлючений силою, якої набували двоє франків, зрозумів однак, що виступати проти них у цьому ділі не варто. Щодо отця де Бревдана, то він знов став Жозефом і більше не висловлював своєї думки. Губа в нього знов відвисла, і все обличчя попливло донизу, що завжди надавало отцеві виразу цілковитого знесилення. Він зробився ще більш мовчазним, і Жану-Батісту починало вже здаватися, що, попри явну нестачу симпатії до нього з боку єзуїта, той просто ревнує його до старого друга.

Як би там не повелося, а єзуїт від цього вигравав, оскільки з наступного дня, завдяки двом верблюдам, яких привів з собою протестант, і враховуючи кількість дарунків, залишених ними правителеві, служник мав уже на чому їхати.

Ніщо не було в силах переконати священика в тому, що поява метра Жюремі не була грою, в якій брав участь і Понсе. Однак, це було несправедливо. Упродовж довгих годин маршу в каравані вони змогли поділитися всіма подробицями того, що відбулося. Насправді протестант, якого мучила совість за те, що він залишив друга наодинці з такою безліччю великих небезпек, дуже швидко вирішив теж податися в подорож. Але, щоб не ускладнювати стосунків із консулом, та не вимушувати Жана-Батіста брехати, бо метр Жюремі сам боявся будь-якої брехні, як чорт ладану, він розсудив, що краще буде нічого йому не казати та приєднатися до нього поза межами Єгипту.

У Жана-Батіста одразу виникло якесь передчуття стосовно того таємничого франка, котрий ховався так близько від них, але він аж до самої розв'язки достеменно нічого не знав.

Вони також говорили про Каїр, де метр Жюремі пробув на одну ніч більше, ніж його друг. Він лишив дім саме тієї

миті, коли карета з Алікс та отцем Габорйо з'явилася на розі їхньої вулиці.

– Ти певний, – схвильовано питав його Жан-Батіст, – що мій лист потрапив до неї?

РОЗДІЛ 5

Тепер, коли Алікс дізналася про природу питва, що його було приписано отцю Габорйо, вона без жодних вагань сміливо порадила йому збільшити дозу. Того дня, як тільки вони прибули до аптекарів, вона дала йому випити за один раз повну велику склянку. Щоб заснути, священикові знадобилося менше п'яти хвилин. Ледь почувши його хропіння, Алікс побігла на терасу та покликала, дивлячись на вікно з зачиненими віконницями:

– Франсуазо! Можете зайти.

Віконниці одразу ж відчинилися і Франсуаза спустилася на терасу до дівчини. Вони зсунули два стільці та присіли поруч у кутку.

– То як, – спитала Франсуаза, – ви задоволені листом, який я вам принесла?

Алікс почервоніла. Що з того, що вони ледве були знайомі – дівчина якось підсвідомо сповна довіряла цій жінці, яка дивилася на неї з такою лагідністю. Упродовж усього довгого ранку Алікс із великим нетерпінням чекала тієї миті, коли зможе довіритися незнайомці, яка мала її зрозуміти.

– Тримайте, – сказала вона, простягаючи лист своїй подрузі, – читайте самі.

Франсуаза взяла два аркуші, вкриті дрібним почерком Жана-Батіста і прочитала:

«Люба Алікс,

Я пишу до вас у великому поспіху і з душею, вкрай пригніченою нескінченною метушнею цих приготувань, сидячи на валізі посеред розкиданих речей, котрі я маю везти з собою. Це становище не є найзручнішим для висловлення почуттів. Проте, почуття мої, як і ті наміри, що склалися під їхнім впливом, зробилися для мене такими безсумнівними, що я ніскільки не боюся визнавати їх. Єдиним моїм побоюванням є те, що я можу висловити їх надто уривчасто, і саме тоді, коли ви ще не будете готові їх сприйняти. Ось чому я потурбувався, щоб цей лист потрапив до вас із невеликим запізненням, котре ви, сподіваюся, мені пробачите. Ви читаєте ці рядки – це означає, що ви прийшли до мене, почуваєте себе як удома, що вас оточують мої любі рослини, які є часткою мене самого, це означає, нарешті, що ви бачилися з Франсуазою, і що вона завоювала вашу довіру, якої, безперечно, є гідною. За цих умов, Алікс, мені легше говорити з вами. Ми обоє присутні у цьому місці, хоч і не одночасно, у нас є кілька спільних друзів. Ніколи не були ми такими близькими, як тепер, коли відстань усунула те, що розділяло нас, коли ми були поруч.

Під захистом цього віддалення мені легше просто зізнатися вам у тому, що я відчуваю. Упродовж останніх днів я не наважувався це зробити, та й хіба ж я міг скоїти те, проти чого повстало би все наше оточення. Однак, я бачив лише вас, говорив лише з вами, навіть коли удавав, що звертаюся до інших, і всі мої думки були про вас.

Ми знайомі так недовго, що не можемо не пам'ятати усіх наших зустрічей. З першої миті, коли я побачив вас на мосту через Каліш, я був вражений вашою вродою, грацією усього вашого єства. Відтоді, як ми наблизилися один до одного, як я дивлюся на вас, як ми обмінюємося поглядами, це перше враження лише поглибшало. Не звиклий

до почуттів подібної сили, спочатку я був збентежений ними, і навіть роздратований, і лише згодом віддався їм зі щастям. Хотів би я мати в достатку часу, щоб описати всі чари, котрі знаходжу у вашій особі – цілої паки паперу мені б не вистачило. Але, оскільки я не встигну зараз висловити все, то краще не казатиму нічого, щоб випадковий вибір якої-небудь із чеснот ваших не навів вас на думку, що я не помітив інших. Люба Алікс, я обожнюю все, що бачу у вас, і навіть більше – я можу сказати, що з такою ж пристрастю люблю ту силу, яку ви поки що приховуєте і яка не забариться проявитися.

Навіщо казати вам це, коли я їду? Якщо мої почуття такі глибокі, чому б їм не стати причиною для того, щоб не лишати вас? Коли ж я все-таки їду, нащо мені їх висловлювати? Ось над чим я розмірковував у ці останні дні з великим роздратуванням людини, котра ніколи не допускає у своє життя бодай найменшого смутку. Завдяки цим роздумам я зміг подивитися на справу в новому світлі, яке примирило мене з моїм від'їздом. Так, Алікс, ви-таки читаєте мій лист, і ось у чому я бажаю вас переконати: ця подорож є нашою єдиною надією. Зостанься я в Каїрі – ніщо б не було можливим. І навпаки, якщо я вийду зі славою з нав'язаних випробувань, мені буде дозволено сподіватися на все. Цей успіх піднесе мене до вас, і, якщо ви цього схочете, ми будемо рівними, що означає – вільними. З тієї миті, як я присягнувся виконати заради вас, і лише заради вас одної, цю місію, для мене не існує більше небезпеки, яку б я не почував себе здатним здолати заради цієї мети. Кожний крок, який віддаляє мене від вас, до вас мене наближує. Я не маю жодних сумнівів щодо успіху моєї справи: я повернуся. Єдиною моєю надією є те, що ви матимете терпіння дочекатися мого повернення.

Знайте, Алікс, хоч ви не можете бути зі мною поруч у

тих країнах, якими я подорожую, ви також не можете мене покинути. Знати, що ми разом, є для мене незмінною втіхою. І тут, на цих пустельних шляхах, вільний від усього, я знаходжу в собі зухвалість обійняти вас».

– Це ж треба, – сказала Франсуаза, скінчивши читання, – стільки викрутасів, щоб просто сказати, що він вас кохає.

– Але, – сказала жваво дівчина, дивлячись кудись у незрозумілому напрямку, – він ледве знайомий зі мною. Ми не розмовляли.

– А як, по-вашому, закохуються? Невже дивлячись щосили, скільки буде потрібно часу, на того, хто не подобається!

– Звісно, що ні, але... як я можу бути певна, що він щирий зі мною?

Алікс висловлювала цей плід роздумів попередньої ночі з помітним зусиллям.

– Чоловік, який вирушає в подібну подорож, майже не має причин брехати, – відповіла Франсуаза.

– Це може бути виклик, наслідок туги за домом, похвальба. З рештою, він нічого не втрачає, коли просить мене чекати його.

– Хіба ви вірите самі в те, що кажете? – сказала Франсуаза.

Дівчина потупила очі, трохи помовчала. По щоці в неї побігла сльоза.

– Звісно, що ні, – зізналася вона нарешті. – Я просто намагаюся переконати себе в протилежному, тому що все в мені говорить, що він мене кохає... як я його.

– Невже ж так важко просто визнати це?

– У цьому разі, що б там не було, я все одно буду нещасною.

– Чому? – спитала Франсуаза.

– Розсудіть самі, – жваво сказала Алікс, спрямовуючи на

подругу свої повні сліз прекрасні очі. – Якщо він не повернеться з цієї подорожі, я назавжди буду вбита горем. Якщо ж повернеться...

– Усе буде можливим, він вам це сказав.

– Ви не знаєте мого батька!

«Яке ж то дитя!» – подумала з ніжністю Франсуаза перед тим, як додати пестливим голосом:

– Ви надто далеко зазираєте. Спершу дочекайтеся його повернення. У решті ж покладіться на нього. Такого ще ніхто не бачив, щоб чоловік, який дістався до невідомих королівств, добився покори тамтешніх правителів, виконав волю Короля Франції та папи, не зміг умовити найвпертішого з батьків.

Алікс подивилася на неї з виразом легкої недовіри, як дивляться на тих, хто каже саме ті слова, які нам хочеться почути.

– Приходьте щоранку. Ми розмовлятимемо. Час минатиме швидше, – сказала Франсуаза.

Потім вона обняла дівчину, погладила її по голові та дозволила їй поплакати ще трохи.

* * *

До Сенаару все йшло добре. Великий караван дістався міста за десять днів переходу через пустелю Баюда. У міру того, як вони просувалися на південь, мало-помалу починала з'являтися рослинність. Вони увійшли до країни, яку араби називають Рахмет Аллах, «Боже милосердя». Це милосердя полягало в тому, що тут не треба було, як у Донголі, завдавати собі клопоту зрошувати землю: її напоювали тропічні дощі, які доходили до цих місць. Всюди можна було бачити зелені пасовища, великі кущі і навіть щось схоже на ліс. Завдяки цій прихильності небес селяни тут здебільшого відпочивали, та лише вигулювали зі співами власних віслюків.

Сенаар – столиця – був розташований на березі Голубого Нілу, який падає з абіссінських гір, несучи з собою сланцеву грязь. Це було велике сільськогосподарське та торгове місто з багатими базарами, гарними мечетями та палацом, котрий слугував постійною резиденцією короля та його двору. Усе це було збудовано з каменю, вкритого червоним саманом.

У цій останній частині пустелі подорож проходила без пригод. Коли минула перша радість зустрічі, метр Жюремі поринув у свої звичайні мовчання та поганий настрій. Між ним та єзуїтом існувало озброєне перемир'я. Вони уникали один одного і зверталися лише до Понсе, якому, до великого його незадоволення, доводилося виступати між ними арбітром. Становище Жозефа було ще менш приємним. У той час, як його ворог був паном, він мав принижуватися до ролі служника, навантажувати й розвантажувати тварин, щозупинки готувати суп, наповнювати біля колодязів баклаги. Крім того, він отримував накази ще й від Гаджі Алі. Понсе просив його їх не виконувати. Але тепер, коли вони перебували на чужій землі, караванник нічого не боявся. Належало бути обережними. Повага, з якою караванник наче б то ставився до Понсе, не заважала йому знаходити всі можливі приводи, щоб той сплачував різноманітну данину, яка зрештою складала неабиякі суми. Посеред пустелі Баюда Гаджі Алі скористався зупинкою, щоб піти на новий шантаж. Він прийшов до біваку франків у супроводі Гасана Ель Більбесі, непроникний, у тюрбані, з-під якого можна було бачити лише його почервонілі від піску очі.

– За два дні, – сказав Гаджі Алі, – ми будемо в Гері. Це місце перевірки на віспу.

Він пояснив, що король, який дуже боїться хвороби, наказав утворити на кордонах королівства Сенаар карантинні пости для підозрілих подорожніх.

– Гасан каже, що він добре знає начальника поста, – продовжував Гаджі Алі. – Арабів він пропустить. Але вас він боїться. Ми будемо вимушені залишити вас там і рухатися далі самі. Якщо тільки...

– Що?

– Якщо тільки ви не дасте чогось, щоб переконати цього чиновника.

Гаджі Алі назвав непомірну суму. Потім розіграв комедію з Гасаном Ель Більбесі, з яким говорив місцевою говіркою; той крутив головою, як упертий селянин, який нічого не хоче слухати. Ціна нарешті знизилася, але довелося сплатити. Коли два дні по тому вони дісталися до посту перевірки, він був спустілий. Пошесті, без сумніву, вже не боялися, і карантину не дотримувалися. Але ні Гаджі Алі, ні Гасан Ель Більбесі не схотіли повернути гроші, які вони, звичайно, вже розділили між собою.

У Сенаарі все починалося добре. Вони пішли до палацу, щоб передати королю свої листи та дарунки. Як у Донголі, володар, дізнавшись, що Понсе є лікарем, попросив його вилікувати одного зі своїх родичів. Але з цієї миті їх справи почали погіршуватися. Король викликав до особливої кімнати поза тронною залою Понсе і метра Жюремі, оскільки останній у своїх паперах теж присвоїв собі звання аптекаря. Володар був дуже худорлявим чоловіком з матово-чорною шкірою, яка нагадувала вугілля; в його маленьких очах світилася неспокійна лють людини, яка, наказавши скоїти багато страшного, сама тепер чекає щомиті на ще більш руйнівну помсту. Гаджі Алі на огляд не запросили. Король сам давав пояснення арабською, яку Понсе та метр Жюремі розуміли досить добре. Стражник привів хлопця років чотирнадцяти на вигляд, який був вищим за обох франків. Юний пацієнт зняв за наказом короля свою вишивану золотом чорну туніку і представ в усій своїй

худорбі. Під тонкою шкірою добре виднілися всі мускули, немов коліщата механізму, з якого зняли станину. Він мав обвислий живіт, на якому різко випинався вперед пуп, та індичу шию. Найдивовижнішим було те, що підліток явно почувався добре, хоч і був таким надзвичайно худим.

– Це син моєї третьої дружини, – промовив король. – Ми не знаємо, що з ним трапилося. Ніщо не йде йому на користь. Якщо він їсть просо, то з нього виходить просо, якщо сорго – то й виходить сорго, а якщо м'ясо – то м'ясо.

Він замовк, чекаючи, що скажуть лікарі.

– Що ти гадаєш? – спитав Понсе свого друга.

Метр Жюремі був того ранку в недоброму гуморі після суперечки з Жозефом.

– Та що тут гадати, – сказав він гоноровитим голосом, – Дати йому лайна, та й годі.

Жан-Батіст до такої міри не чекав подібної відповіді, що раптом розсміявся. Він наразі ж примусив себе заспокоїтися, але зло вже було скоєне. Король вирішив, що вони сміються з юнака чи, ще гірше, з нього самого. Він попросив Понсе витлумачити йому, що сказав аптекар. Жан-Батіст відповів, що нічого особливого, і вигадав якусь нісенітницю, котра майже не задовольнила володаря.

Спочатку нічого не змінилося. Понсе оточив хлопця найніжнішим піклуванням, приписав йому ліки, завдяки яким наступного дня той почав краще засвоювати їжу. Але довіра короля, як та надтріснута тарілка, котра поки що тримається, але невдовзі розіб'ється, виявилася пошкоджена так сильно, що відновити її не стало жодної надії.

До того ж відбулася ще одна подія, яка в звичайний час не мала б жодних наслідків. Але, поглиблюючи цей прихований надрив, вона мало не призвела до повного провалу. Знаряддям катастрофи був отець де Бревдан.

Відтоді, як вони дізналися, що то за франк їхав попере-

ду каравану, єзуїт, попри все нещастя мати поруч із собою протестанта, був спокійний за одне: хоч капуцинів тут не буде. Урешті-решт він переконав себе, що з цього боку небезпека більш не загрожує, і що конкуренти після їхнього поспішного від'їзду з Каїру залишилися з носом.

Бревдан був настільки певний у собі, що в нього навіть виникла ідея попросити Понсе супроводити його – знов-таки під виглядом служника – до будинку капуцинів у Сенаарі, де знаходила притулок їхня невеличка братія. Таким чином вони зможуть довідатися про новини в країні та дізнатися, що замислює орден стосовно Абіссінії. Понсе погодився. Вони залишили метра Жюремі у місті, в будинку, який найняв для них Гаджі Алі, і пішли пішки до обителі.

Те, що король цієї мусульманської країни погодився улаштувати у власній столиці притулок для католиків, здається доволі цікавим. Але пояснювалося все дуже просто. Капуцини навели королю доводи, прямо протилежні тим, що приводили папі, коли змусили його благословити їхню місію. У Римі вони говорили, що вирушають на допомогу католикам, які зазнали переслідувань після вигнання з Абіссінії єзуїтів, і які переховуються в Сенаарі. Однак, у цьому королівстві, як кожному – і в першу чергу королю – було відомо, не існувало жодних католиків-утікачів. Єзуїти в Абіссінії не навернули до своєї віри нікого, крім Негуса, та й то на недовгий час. Вони пішли так само, як прийшли – самі. Згідно з природою влади, якщо б у Сенаарі були якісь католики, король ніколи б не дозволив приєднатися до них священикам з Риму, через побоювання, що останні підіймуть перших проти нього. Але, оскільки жодних католиків не було, і оскільки капуцини під страхом найсуворіших покарань дали обіцяння ніколи не пробувати навертати мусульман, король вирішив, що буде цілком

припустимо дозволити оселитися тут цій жменьці мирних чужинців, котрі навчали дітей, лікували хворих і хоч якось порушували відособленість Сенаару, зв'язуючи його короля з Європою, бо мали зв'язок із папою.

Понсе з Жозефом пройшов крізь дерев'яні ворота монастиря та опинилися на широкому дворі. На вкритій червоним пилом землі стояли великі горшки з підстриженими помаранчевими деревами. Капуцин, який зустрів відвідувачів, не виглядав здивованим їхньою появою. Він привів їх до кімнати без вікон, яка виходила у двір, як і всі інші. Посадив на низькі табуретки з сидіннями з плетених шкіряних ремінців. До них прийшли ще четверо братів. Їх убрання, яке нічим не відрізнялося від одягу Святого Франциска, набувало в цих обставинах арабських рис. З такою видубленою, як вони мали, шкірою, з їх чорними бородами та квадратними плечима селян з Абруццо вони, якщо б не маленькі хрестики на шиї, легко могли би зійти за мешканців цього нубійського королівства.

Один з братів сказав, що він є ігуменом. Назвався Раймондо і представив своїх товаришів, які мали не більш гостинний вигляд, ніж він сам... Показавши на двох інших братів, які стояли осторонь і підозріло дивилися на Понсе, він промовив:

– Ці двоє братів прибули до нас із Каїру.

– Учора вранці! – скрикнув Понсе. – Як же ви добиралися? Ми мали б зустріти вас у Донголі.

– Сюди приходить чимало караванників, – сказав брат Раймондо. – Вони спустилися долиною Нілу до другого водоспаду, а потім перетнули піщану пустелю на півночі.

– Це набагато довший шлях, – сказав Понсе.

– Це залежить від пори року. Коли Ніл не розливається, можна їхати верхи по долині, і виходить досить швидко.

Жан-Батіст спитав день їхнього від'їзду. Він підрахував, що вони лишили Каїр за десять днів після нього.

РОЗДІЛ 6

Коли вони темними провулками верталися з обителі, удаваного Жозефа охоплював справжній жах. Найхмурніші пересторо ги отця Версо, який багато наговорив йому про підозрілі маневри капуцинів, ствердилися найнесподіванішим чином. Ніч у темноті своїй кишіла привидами та приховувала безліч небезпек. Єзуїт думав про довгі дні шляху, які привели їх до цієї країни: вони були немов гранітні плити, котрі хтось послідовно накладав на них, затуляючи світло. Тут хоч кричи, хоч помирай – на допомогу ніхто не прийде. Ці зловісні думки живили шумні зітхання, які панотець робив, немов той кит. Жан-Батіст, виходячи з терпіння, прискорив крок і набагато випередив єзуїта, аби його не чути. Він вельми несправедливо переносив на цього нещасного, який був винен лише в тому, що завів їх у ту пастку, весь свій гнів з приводу шантажу капуцинів. Саме в такому стані – один вкрай розгніваний, другий у повному відчаю – з'явилися вони в будинку, де чекав їх метр Жюремі. Він спокійно сидів у дворі на ящику з вербової лози та читав при світлі маленького латунного ліхтарика. Понсе та Жозеф посідали на тюки проти нього.

– Капуцини все знають, – сказав Жан-Батіст.

Отець де Бревдан не піднімав голови і мав на обличчі вираз покійника.

– Ти хочеш сказати...

Метр Жюремі, не змінюючи напрямку власного погляду, показав підборіддям на єзуїта.

– Ні. Про це, здається, їм, на щастя, не відомо.

– Про що ж тоді?

– Про головне: що ми є французькою амбасадою.

– Треба попросити їх мовчати, – сказав метр Жюремі, важко розминаючи спину після сидіння на своєму імпровізованому стільці.

Саманні мури навколо двору доходили лише до висоти людського зросту. З-поза цієї ненадійної огорожі долинали вечірні звуки: віддалені розмови та дитячі крики, шепіт поблизу них, гавкіт собак, човгання взуття. Над ними, у височині важкого та повного зірок бездонного неба без місяця, шумів сильний вітер.

– Але чого вони насправді хочуть? – сказав нерухомий метр Жюремі.

– Щоб ми взяли з собою двох з них. Вони були в консула в Каїрі одразу ж після нашого від'їзду і тепер не хочуть втрачати можливості, котру дає їм місія Гаджі Алі.

– А якщо ми відмовимо?

– Вони все розкажуть королю Сенаару. Розумієш, що це означає? Цей князь є мусульманином. Він цілком згоден пропустити до Негуса лікаря, але ніколи не пропустить амбасади християнського короля.

– А тоді що?

– А тоді нас спочатку заарештують. Та, як дали нам зрозуміти ці пани капуцини, вони на цьому не зупиняться. Населення їх поважає, особливо коли йдеться про те, щоб очорнити інших чужинців. Вони скажуть, що ми є чаклунами, що підтверджується моїми склянками з ліками. У короля вимагатимуть наших голів. Він охоче погодиться...

– Що ви їм відповіли? – запитав метр Жюремі.

– Що нам потрібно домовитися з Гаджі Алі, що ми зробимо все, що в наших силах, коротше, що нам потрібні два дні.

– Чудово, – сказав метр Жюремі. – То що ж ми будемо робити упродовж цих двох днів?

Понсе підняв брови, мовляв відповіді він не має. Вони мовчки міркували. Попри всю складність обставин, Жан-Батіст не відчував справжньої тривоги. У цю мить, коли, здавалося, що все пропало, він був роздратований появою

нової перешкоди, але, як раніше, не мав жодних сумнівів щодо щасливого завершення їхньої подорожі. Джерелом цієї певності була, можливо, думка про Алікс.

– Давайте візьмемо з собою капуцина, – сказав метр Жюремі з найповажнішим виглядом, – і, коли від'їдемо подалі звідси, розріжемо його на дрібні шматки.

Отець де Бревдан підскочив. Не звертаючись, як завжди, просто до протестанта, він зауважив Понсе:

– Прилучення реформованих францисканців до амбасади цілком суперечить нашому завданню. Щодо вбивства священика, то ця думка могла виникнути лише в безбожній голові.

– То нехай знайде іншу, – обізлився метр Жюремі.

Понсе підвівся, зробив кілька кроків по маленькому дворику до того місця, де пролягала межа між світлом і темрявою, потім повернувся до товаришів і, зупинившись перед ними, промовив:

– Треба їхати цієї ж ночі.

– Їхати! – вигукнули вони, як не дивно, разом.

– Так, їхати. Ми маємо два дні та дві ночі. Треба щось вигадати, щоб вивідувачі капуцинів гадали, що ми в місті. А тим часом ми пройдемо вперед стільки, скільки зможемо.

– Ми не знаємо місцевості, – сказав отець де Бревдан.

– Караван вийде лише за тиждень, – додав метр Жюремі.

– Ми не будемо чекати каравану. Нас поведе Гаджі Алі.

Понсе вигадував свої відповіді саме тоді, коли промовляв їх, як той учень на іспиті, якому хвилювання не дає добре зосередитися, і котрий майже проти власної волі вимовляє перед журі як раз те, що треба.

– Залишайтеся тут та збирайте лише необхідні вам речі. Я йду до Гаджі Алі.

Не встигли вони отямитися, як він зник. Надворі майже нічого не було видно. Жан-Батіст наштовхувався на тіні, спотикався на камені, якими був вибрукуваний провулок. На щастя, шлях до великого піщаного майдану, на якому зупинялися в цьому місті каравани, ішов по прямій. Понсе пробрався проміж шатрами та знайшов той, що належав Гасанові Ель Більбесі. Як він і розраховував, Гаджі Алі сидів там на килимах, які лежали просто на землі. Він базікав з головним караванником та іншими торговцями. Привітавши спочатку всіх та випивши настільки повільно, наскільки йому дозволяло його нетерпіння, склянку палючого чаю, Понсе попросив дозволу взяти від них на хвилинку Гаджі Алі для негайної розмови. Нарешті йому якось вдалося відірвати караванника від його товариства та відвести до себе. Він посадив його у дворі, де кількома хвилинами раніше сперечався з метром Жюремі та отцем де Бревданом.

– Чого це ви так заметушилися? – спитав недобрим голосом Гаджі Алі.

– А того, що нам треба вийти цієї ночі, – відповів Понсе.

Гаджі Алі вишкірив свої ікла в гримасі, яка мала означати іронічну усмішку.

– Цієї ночі?

– Я не жартую.

– Це дуже прикро, – сказав Гаджі Алі, продовжуючи насміхатися. То ви йдете самі?

– Ні. З тобою.

– Чудово! Добре, що Пророк заборонив хмільні напої – вони наганяють на вас дуже дивні думки.

– Я не пив хмільних напоїв, – гукнув Жан-Батіст, – і я раджу тобі послухати, що я казатиму, якщо не хочеш, щоб завтра тебе висікли та кинули до в'язниці.

– Хто це мене висіче?

– Король.

Гаджі Алі посерйознішав.

– Справа ось у чому. Пам'ятаєш, як у Каїрі французький консул не хотів, щоб ти взяв із собою капуцинів?

– Дуже добре пам'ятаю.

– Він мав рацію, і те, що він тобі сказав, було правдою. Але ж вони уперті. Вони відіслали двох своїх людей по твоїх слідах, аби помститися, і вони тебе знайшли.

– Аж тут?

– Саме тут. Уяви собі, що ці священики мають свій монастир у цьому місті, і що до них дуже добре ставиться король Сенаару.

Гаджі Алі трохи злякався. Це було видно по тому, як у нього обвисли плечі, та й усі риси обличчя якось поповзли донизу, від чого воно мало-помалу приймало вираз, з яким можна було б успішно благати милостині та розраховувати на чиюсь жалість.

– Але за що вони на мене так розлютилися?

– Вони розлютилися на всіх нас. Хочуть провалити нашу місію. Завтра вони підуть до короля і скажуть йому, що ми не лікарі, а дурисвіти, а король їм повірить. Вони навіть скажуть, що ми є посланцями Людовіка XIV, і він кине нас до в'язниці.

– От горе! – проскиглив Гаджі Алі, який підраховував про себе, яка частина цих нещасть випаде на його долю.

– А тебе, за те, що ти збрехав володареві, за те, що видав нас за франкських лікарів, буде ув'язнено і висічено.

– Але, – протестував караванник, – я скажу, що нічого не знав.

Потім, дивлячись на нього, Понсе додав:

– А якщо вони про це не скажуть, то скажемо ми.

Хоча Жан-Батіст вимовляв цю фразу з найбільш безжа-

лісним виразом, на який лише був здатний, вона все жтаки звучала не дуже переконливо. Гаджі Алі знав людей: він підсвідомо відчував, що Понсе не зможе скоїти подібну річ, навіть проти найзапекливішого ворога. Але цією незграбною фразою він досягнув, хоча й не так, як думав, своєї мети: вона притягнула до себе всю недовіру купця, тому решта здалася йому цілком імовірною. Гаджі Алі не сумнівався, що трьом франкам погрожує справжня небезпека, і шукав у цьому свій зиск. Йому не знадобилося багато часу, щоб зрозуміти, що їх зникнення не принесе йому ніякого прибутку. Коли б ще це трапилося посеред пустелі, він міг би накласти руку на їх поклажу. Але перше, що зробить король Сенаару, коли ув'язнить їх, – буде привласнення їхнього майна.

Ні, звісно, що зиск Гаджі Алі полягав у тому, щоб доставити їх до Негуса та отримати від нього винагороду, бо абіссінський самодержець явно буде задоволений послугами Понсе. Поряд з цим, Гаджі Алі користуватиметься вдячністю каїрських франків. Так, очевидно, його зиск полягає в тому, щоб урятувати чужинців. До того ж, якщо вони таємно тікатимуть з Сенаару, їм доведеться кинути якусь частину поклажі, і Гаджі Алі зробиться її довічним користувачем. Він вирішив. Однак тепер варто було представити це як непосильну жертву, щоб Понсе погодився сплатити за його зусилля за найвищою ціною.

Гаджі Алі почав зітхати та витирати піт, який виступив у нього на лобі під час згадування про батоги та в'язницю. Він заговорив про гроші. Угоду було урочисто укладено за чверть години. Вони їхатимуть вчотирьох, троє франків та Гаджі Алі, та візьмуть із собою п'ятьох верблюдів і якомога менше ящиків. Кожний везтиме на своєму верблюді власні особисті речі та зброю. П'ятий верблюд повезе здебільшого дарунки Негусові та валізку з ліками. Решту, а вони

мали ще багато наукових приладів, дарунків для місцевих володарів, змінної одежі, буде цієї ж ночі залишено в будинку одної вдови, яка зазвичай скрашувала караванникові його перебування в Сенаарі. Вона сховає все це до його наступного приїзду. Нарешті Гаджі Алі зажадав, щоб з цієї миті верблюди перейшли до його власності. Франки матимуть сплатити йому одноразову суму за оренду, яка, однак, ніколи не зватиметься такою.

Не зважаючи на ці кілька переваг, Гаджі Алі міг цілком погодитися з тим, що його рятують. Він навіть простер свою доброту до того, що попросив Гасана Ель Більбесі прикрити їх. З наступного ранку той мав відповідати кожному, хто питатиме про франків, що вони збирають трави уздовж ріки, а Гаджі Алі не виходить з-під свого намету через мігрень. А там буде видно.

Вони трохи відпочили, навіть не заснувши. О другій годині ранку Гаджі Алі, який ходив розмовляти з Гасаном Ель Більбесі, привів до їхнього будинку верблюда, на якого нав'ючили поклажу. Потім вони утрьох тихо вислизнули в провулок та пішли за караванником, тримаючи у руках свої валізи та сідла. Загнуздали верблюдів, прив'язаних осторонь від каравану, і вирушили в дорогу. Ніч була темнющою. На щастя, Гаджі Алі добре знав місцевість. Ніщо не заспокоює так, як втеча. Страху більш не існувало. Кілька годин вони тихо їхали кроком. Місто лишилося вже далеко, не чулося гавкоту собак. Ліворуч від них темрява дихала вологим повітрям, яке очевидно надходило від річки. По цьому вони визначили, що їхній шлях лежить уздовж Голубого Нілу. На зорі вони побачили перед собою хижі з сухої грязі, які визирали з заростей очерету. Здивовані воли, які стояли на березі річки, шумно видихали пару, немов відганяючи від себе залишки холодної ночі. Через Ніл було наведено міст із кругляків: вони направили

на нього верблюдів і, опинившись на тому березі, рушили галопом на лілове світло сходу.

* * *

Для безпеки Алікс і Франсуази, які звикли вже зустрічатися щоранку на терасі аптекарів, виникла загроза з боку того, кого боятися, як їм здавалося, було майже нічого. З таким мирним, таким згодним на лікування і таким недошкульним отцем Габорйо трапився нападок. Одного дня, коли настав час його будити, Алікс побачила, що бідолашний лежить у своєму легкому розсувному кріслі з безвільно висячою рукою, одним відкритим оком та перекривленим ротом.

Старий залишився жити, але втратив усі сили та дар мови. Його недуг мало не зробився для двох подруг фатальним. Консул скористався цим приводом, щоб покласти край цим походам, на які він погодився з нечуваного примусу. Його донька нагадала йому про моральну повинність перед «власниками цієї лабораторії». Дипломат знизав плечима – оце так гучна назва для розбійників. Справа майже дійшла до крику, оскільки Алікс учинила небачений до тих пір опір. Нарешті вона добилася дозволу поновити виконання своїх обов'язків, тепер під наглядом мадам де Майє. Франсуаза відтоді не з'являлася. У перший же візит Алікс замучила свою матір нескінченними поясненнями, запозиченими з ботаніки її власного винаходу – бо іншої вона не знала – з силою силенною латинських слів, котрі сама створила саме з цієї нагоди, і довгими зупинками перед найскромнішими олійними рослинами, які зводилися нею в ранг єдиних у світі екземплярів. Бідолашна жінка страшенно втомилася і повернулася з мігренню та болем у ногах. Вона знайшла в собі сили піти туди ще раз, але на більше її не вистачило. Вона заявила, що для її здо-

ров'я повітря цієї оранжереї є згубним, однак визнала, що воно найблаготворніше для її доньки. Мадам де Майє переконала чоловіка, що вся ця історія з рослинами є лише невинною пристрастю дочки. Що буде більше біди через те, щоб не давати Алікс волі, ніж через те, щоб цю пристрасть задовольнити. Консул, який не почув від колоністів жодного поганого відгуку про ці візити, і навіть отримав комплімент від одного торговця, син якого теж надумав зібрати гербарій, дозволив себе умовити. Алікс боялася, що їй не дозволять поновити виходи, або знайдуть для неї ще пильнішу няньку, а батько люб'язно дав їй дозвіл ходити до «лабораторії» самій, і вона змогла без свідків бачитися з Франсуазою.

Це був щасливий час. Дівчина відчувала, як вона докорінно змінюється. І першою ознакою відміни стала та непохитність, з якою вона відстоювала себе перед батьком.

Спочатку траплялося чимало пустощів. Не маючи друзів у віці, коли це найбільш необхідно, Алікс відчувала потребу якось дати собі раду щодо своєї вроди, іншого, нового власного тіла, якого вона поки що боялася, як побоюються нестримної сили нового породистого рисака.

Це була епоха спроб нових зачісок, які треба було негайно переробляти опівдні, перед поверненням додому. Нерідко Алікс таємно приносила з консульства у валізці туалети, котрі таємно брала в матері, і в які потім жартома наряджалася. Вона зі сміхом проходилася перед своєю подругою по терасі, де росли помаранчеві дерева. Не торкаючись загальних та туманних суджень про красу, Франсуаза вчила дівчину, як помітити чарівність кожної дрібниці та як її підкреслити. Алікс розквітала.

Згодом вона відчула велику вдячність Франсуазі за її терпіння та веселу доброзичливість упродовж цього часу наївного відкривання себе.

Але ж якось непомітно ця перша сторінка перегорнулася. Алікс знала свої переваги, більш у них не сумнівалася, бачила їхні межі. Цієї миті починалося для неї нове вміння володіти собою, глибока певність у собі, яку вона вдало приховувала, не зраджуючи звичній скромності власних манер та розмов. Її матір, як завжди, нічого не помічала. Алікс тепер побачила, як мало могла дати їй ця бідолашна жінка, про яку доводилося з превеликим жалем визнавати, що вона ледве знайома зі власною донькою. Як мало спільного мала мадам де Майє з Франсуазою, життя якої було справжнім романом! Вона народилася під Греноблем у заможній родині, її батько торгував збіжжям. За нехтування нею родичами Франсуаза помстилася їм, кинувши родину заради одного чоловіка, який був тридцятьма роками старший за неї. Він не знав жодного ремесла, але перепробував їх за свій вік усі. Грошей витрачав чимало, хоч багатств не мав, що виглядало прямою протилежністю батькові Франсуази. Цей прекрасний коханець умів гарно говорити; він знав схід, Італію. Він забрав її з собою, і це стало початком нескінченних пригод, які вона переповідала окремими частинами, як казки з «Тисячі й одної ночі». Втеча, вдача, подорожі, злидні. Вони кохали один одного. Вигнання, брехня, гра, знову злидні. Вони приїхали до Каїру, і більше не порозумілися. Продовження було дедалі менш щасливим, і все скінчилося ганебною смертю того чоловіка, далеко від Франсуази, в арабському місті. Від цих мандрів пам'ять Франсуази зберегла чимало портретів, анекдотів, певну кількість правил поведінки. Вона щедро ділилася цим знанням, удаючи, що їй самій не доведеться вже ним скористатися, немов вік та байдужість надто охолодили її запал. Але ж Алікс зауважила: згадуючи про свою працю в аптекарів, Франсуаза не могла без хвилювання промовляти імені метра Жюремі.

– Ви кохаєте його? – спитала дівчина нарешті.

– Я не можу бути менш відвертою, ніж вимагала цього від вас, – відповіла Франсуаза. – Він є людиною сміливою, доброю і – так, мені здається, я його кохаю.

– Ви йому про це казали?

– От і видно, що ви його не знаєте! Він як не мовчить, то буркотить. Мені вже двадцять разів спадало на думку поговорити з ним. Бувало, цілу ніч думаю, що йому сказати. Приходжу – він як подивиться на мене своїм чорним оком, я й злякаюся, і не скажу ні слова. Бачите, я тут вдаю бувалу жінку, а сама не спритніша за вас?

Це просте зізнання надавало ще більшої ваги іншим її розповідям: Франсуаза охоче відкривала і свою зухвалість, і свою слабкість – ту пристрасть, у якій вона йшла до кінця, і ту, яку не наважувалася висловити.

Алікс нею захоплювалася. Її батько, певно, був би обурений подібним ставленням власної доньки до якоїсь служниці. Але Алікс дивилася на Франсуазу по-іншому. Подруга лишалася для неї вільною жінкою, яка сплатила за свою свободу найвищу ціну, і ні про що не шкодувала.

Донині Алікс не уявляла, що, народившись на світ жінкою, можна не лише підкорятися, а й робити щось ще. Франсуаза подала їй цей приклад. Під її впливом міцнішали нові мрії, які линули понад нерівними шляхами пригод. Щоразу, коли Алікс уявляла себе вільною, вона мчала навскач на коні поруч із Жаном-Батістом. Спочатку вона говорила собі, що то було через нестачу інших прикладів. Франсуаза відкрила їй очі:

– Чоловік, який отак заволодів вашими мріями, так просто з них не вийде, – сказала вона, хитаючи головою.

РОЗДІЛ 7

Вони їхали двадцять один день. На перших порах їх не лишало почуття, що за ними женеться король Сенаару з військом. Всюди їм здавалося, що він зараз покаже свою силу. З переляку вони уявляли його значно могутнішим, ніж він був насправді. Їм знадобився майже тиждень, щоб переконатися, що їх не переслідують, тим більше – не випереджають грізні агенти короля, яким вони через свою гарячковість заледве не навішували крила на спини. Насправді втікачі просто загубилися десь у безкрайому царстві пустелі. Тепер їхнім справжнім ворогом зробилися не незримий монарх і не підступні капуцини, а безводні, голодні й суворі краї, якими вони подорожували.

Місцевість була рівною. Широкі розжарені ділянки, подекуди присипані гарячим камінням, чергувалися на ній з чимось схожим на долини, які тягнулися уздовж річок піску. Вода з'являлася тут лише раз на рік у вигляді бурхливих злив, її одразу ж поглинав грунт, і вона ніколи так і не зливалася з іншими водами. Долини ці вкривала густа рослинність, яка складалася з бамбуку й очерету, опунцій, які на той час були в цвіту, алое та акацій. Товсті подушки кантуфи – непролазних заростей із колючих кущів – робили перебування в цих хащах зайняттям малоприємним, а прохід через них – зовсім неможливим.

У зведеному до мінімуму багажі втікачів не залишалося нічого, чим можна було б якось захиститися: ні тенту, ні гамака, ні ковдри. Спали вони на землі. У пустелі побоювалися павуків, скорпіонів та отруйних змій. Під покровом заростей долин, якщо їм удавалося пробити собі крізь них шлях, ставали жертвами удавів, москітів та всіх комах, яких лише вигадав Творець для того, щоб вигнати людину з цих пустельних місць та повернути її до собі подібних, як би вона цього не боялася. Отця де Бревдана в один з пер-

ших днів їхньої втечі вкусив у щиколотку отруйний павук. Понсе видав йому ліки, які полегшили біль. Але запалення поширилося на всю ногу, почалася лихоманка. Дорога зробилася для нього надто важкою. Потім хвороба відступила і священик одужав, але одужання було повільним і він став від цього ще слабкішим.

Поки вони думали, що їх переслідують, їм доводилося обминати села, які були насправді лише скупченнями хиж, де жили пастухи. Уночі вони під'їжджали до криниць та наповнювали свої баклаги. Коли скінчилися боби, які вони взяли із собою з Сенаару, їм вдалося спіймати теля, котре загубилося на пасовищі. Гаджі Алі вбив його за арабським ритуалом і наказав Жозефові розібрати тушу. Важко було б знайти теля екуменічніше, ніж це – вбите мусульманином, розрубане католиком та з'їдене протестантом, хіба що тільки залишалося запросити рабина обгризти кістки. Вони вже прив'язали залишки телятини до сідел, як раптом на них вискочила з кущів ціла ватага чорношкірих, озброєних луками та короткими бронзовими шаблями, на чолі з маленьким пастушком, котрий встиг їх побачити. Понсе дотримувався думки, що, зважаючи на кількість нападаючих, краще було б утекти, але метр Жюремі витяг свою шпагу і гукнув:

– А ну, месьє, на мене!

Жан-Батіст у свою чергу також схопився за зброю та прийшов на допомогу товаришу. Вони атакували двох перших тубільців. Здивовані хуткими рухами клинків, які робили білих майже незримими, двоє голих здоров'яг у мить дозволили себе проштрикнути, так і не закривши широко відкритих недовірливих очей. Їх заступили двоє інших чорношкірих; вони були явно захоплені цією незрозумілою та майже нематеріальною зброєю. Їх зачаровувало видовище битви. Решта тубільців, зібравшись у коло, ди-

вилася на цей нечуваний бій, немов на свято. Двоє чужинців поривчасто рухалися під прикриттям своїх довгих залізних рукавів, що тремтіли у повітрі, немов крильця бабок. Їх супротивники відбивали удари важкими дротиками; дехто з них мав шкіряні щити. Коли чорношкірого ранили, на його місце ставали двоє інших. Наслідок бою не викликав жодних сумнівів, бо негрів збіглося понад дві сотні. Вони тупотіли по землі ногами та дзвеніли важкими браслетами, які мали на щиколотках. Понсе та його друга майже оточили. Їх долала втома, і тим, хто наступав, недалеко було до того, щоб схопити їх, коли вони не зможуть більше тримати зброю. Раптом Понсе, якось у ході бою повернувши голову, помітив Жозефа, який не потрапив у оточення, а стояв біля верблюдів, опустивши руки та не в змозі нічого вирішити.

– Пістолети! – гукнув Понсе.

Єзуїт продовжував стояти, немов стовп.

– Там, на моєму сідлі, візьміть пістолети, що я заряджав, та стріляйте!

Коло повільно звужувалося. Понсе вже не бачив нічого, крім пилу, піднятого з землі, та ритмічно тупцюючих чорних, стрункіх гомілок.

Раптом пролунали два постріли. Чорношкірі завмерли. Тридцять довгих секунд вони стояли мовчки, а потім побігли геть, покинувши на полі бою поранених та зброю.

Отець де Бревдан ще тримав у руках пістолети та з жахом в очах дивився на дим, який ішов з цівок.

– Ось так виглядає перемога, – сказав метр Жюремі, підходячи до удаваного Жозефа. – Два пістолети – і ви розживетеся в цих краях королівством.

А потім додав:

– Ще трохи наполегливості, і я певний – вони навіть приймуть католицтво.

Єзуїт знизав плечима.

Вони відшукали Гаджі Алі, який ще на початку бою вирішив спостерігати краще за всім здалека, і сховався в колючих кущах. Він ублагав Понсе обробити йому численні та глибокі подряпини, при чому терпів це, немов мученик тортури. Між подорожніми він був єдиний потерпілий у цій короткій та переможній битві.

Оскільки для короля вони тепер знаходилися за межами досяжності, Жан-Батіст вирішив: ховатися вже марно. Нишпорячи по кущах між сіл вони були б для тубільців підозрілішими, ніж якщо б ті приймали їх за простих подорожніх. Коли вони вирішили вийти до людей, їх життя дещо покращало. Племена відчували до них доброзичливу цікавість. Люди сходилися здалека, щоб побачити цих білих істот, і з великим страхом до них доторкнутися. Водночас із цим, яким би не було здивування тубільців, вони завжди відзначалися щирою гостинністю. Ті, що напали на них, були лише незадоволені, що подорожні скористалися потай їхнім майном. Але якщо у них його просили подружньому, вони готові були віддати все, що мали. Впускали подорожніх до своїх хиж, давали просяні коржі та великі миски з молоком, до якого домішували свіжу волову кров – страва, яку ці чорношкірі вважали найвитонченішою з усіх інших. Тубільці з великою простотою навіть надавали їм найкрасивіших дівчат зі своїх родин. Після довгого часу їзди на конях Понсе та метр Жюремі не мали жодних бажань, хіба що – заснути. Вони дозволяли лягти поруч з ними куртизанкам, котрих дарували їм на ніч, і палко хропіли. Але до того, як засинати, завжди турбувалися про те, щоб відкрити цим нічним компаньйонкам усю будову своїх тіл. Їм пояснили: одним з головних завдань жінок було повідати наступного дня решті товариства, який колір мали найінтимніші атрибути подорожніх.

Здавалося, тубільці ніяк не могли без прямого свідчення повірити в те, що той дивний білий колір може вкривати й потаємні частини тіл цих осіб.

Отець де Бревдан, котрому попутники радили поводитися, як вони самі, і, головне, не нехтувати честю, яку йому виявляли, проводив ночі в молитвах, зі страхом чекаючи нападу з боку Всесвіту. Ледве одужавши після запалення, знесилений випробуваннями, які випали на його долю, він остаточно підірвав власне здоров'я цими гарячковими безсонними ночами. Метр Жюремі зауважив йому з іронією, що для того, щоб зберегти власну цнотливість, зовсім не обов'язково дослівно втілювати в життя формулу святого Ігнатія «Perinde ac cadaver». Ніщо не допомагало.

Щодо Гаджі Алі, то він не мав цього кокетства, але був увесь прошитий уколами колючок, і найменший дотик примушував його кричати від болю. Йому залишалося глузувати над норовами отих дикунів і лицемірно жалкувати про те, що їх досі не виправив іслам.

Так, від села до села, йшли вони п'ять днів, поки не досягли нарешті селища Грефім, зануреного в тінь пальмових дерев, укритого квітами та плодами – гуайявами, гранатами, авокадо та помаранчами. У цих шатах жили папуги та різнобарвні птахи, які приємним чином замінили грифів, що впродовж цих днів складали в небі єдине товариство подорожніх.

Незабаром, після двох коротких переходів через пустелю, вони увійшли до довгої родючої долини Семона, яка вела до Серке. Це місто, оточене білими пагорбами, на яких садили бавовну, було великим торговим центром. Посеред нього знаходився пожвавлений ринок, повний овочів та фруктів, які приносили з околиць, та розцвічений тканинами, які ткали в місті та фарбували природними фарбниками – карміном, шафраном, індиго. Над

ринком плавав запах прянощів; а прилавки були переповнені ароматичними речовинами, привезеними з Ефіопії. Адже місто стояло на березі вузької річки, над якою був перекинутий міст, а на другому березі починалася Абіссінія, чиї високі гори ховалися верхів'ями в куряві з пилу.

* * *

Вони пройшли мостом о шостій годині вечора. Хоча навколо них нічого не змінилося, від одного лише піднесення почуттів, подорожні, ледве торкнувшись ногою іншого берега, закричали від радості. Понсе відкрив валізку з ліками та витяг звідти пляшку, яку беріг для цього великого дня. Вони сіли під бавовником, чиї страхітливі трикутні, немов акулячі плавці, корені могли б служити спинкою та бильцями крісла. Жан-Батіст відкрив пляшку та проголосив тост за прибуття до Абіссінії. Він відпив великий ковток із шийки та передав пляшку метру Жюремі, який зробив те саме. Це були ті ліки, що приносили стільки невинної насолоди отцю Габорйо в його розсувному кріслі. Гаджі Алі, якого вхід до християнських земель Патріарха робив трохи менш мусульманином, прийняв подвійну дозу. Жозеф пити не забажав. Вони почали його вмовляти. Десять хвилин по тому в нього вперше пішла горлом кров. Понсе, який був дуже занепокоєний хворобою священика, спитав у караванника, чи той не знає, на якій відстані було найближче селище на абіссінському березі, де вони могли б залишитися на такий час, щоб вилікувати хворого десь у тіні тюльпанового дерева чи навіть у якомусь будинку, якщо такий трапиться.

Гаджі Алі повідомив, що поблизу сіл немає. Краще було б рухатися шляхом, оскільки вони знаходилися близько від столиці. Не важко було зрозуміти, що купець більш за все хотів якнайшвидше прибути, і що в його очах служник був

не достатньо поважною причиною втрачати час.

Єзуїт висловлювався в тому ж дусі. Він сильно зменшував тяготу своїх страждань.

– Зараз ми підіймемося на високе плато, – казав він. – Від тамтешнього прохолодного повітря мені буде краще, ніж від зайвої години в цій пустелі, де не можна дихати.

Вони одразу ж посідали в сідла. За годину досягли підніжжя та заїхали до широкої долини, вкритої очеретом та ебеновими деревами. Чим далі підіймалися вони вузькою стежкою, тим рослинність густішала. Увечері зупинилися на галявині біля дороги. Серед ночі їх розбудило жахливе рикання та пронизливі крики. Місяць зник, темрява стала непроглядна. Вирішили краще не відходити один від одного та дочекатися ранку. Уранці ж не дорахувалися двох верблюдів. У розритій западині на грунті залишався слід крові – на одну з тварин напав лев та розірвав її. Інша, яка від жаху розірвала свій повід, знайшлася нижче, через дві сотні метрів.

Вони продовжили свій шлях серед густої рослинності, повної дикого життя, яке було для них не менш загрозливим, ніж у пустелі.

Втрата верблюда мала наслідком необхідність іти комусь пішки. Єзуїт запропонував себе. Він схуднув, у нього була лихоманка та набрякли ноги. Понсе рішуче заперечив проти того.

– Не сперечайтеся зі мною, сказав отець де Бревдан. – І не турбуйтеся занадто. Не забувайте – я є лише простим служником. Якщо ви будете поводитися зі мною інакше, виникнуть підозри.

Але ж цього разу ніхто його не послухав. Метр Жюремі мало не зі злістю підштовхнув його до свого сідла а сам пішов поруч із караваном.

Вони зробили ще кілька переходів цією дедалі розкіш-

нішою долиною, де інколи траплялися сикомори в десять футів завтовшки. Вночі по черзі з пістолетами в руках стерегли біля вогнища спутаних верблюдів. Потім, на верхньому краї долини, перейшли до іншої, ще ширшої, яка, здавалося, приймала в себе першу та була її продовженням. Висота надавала приємної свіжості ранковому повітрю, а ночі були холодні й вологі. Піднявшись на невеличкий перевал, котрий відділяв першу долину від другої, вони побачили унизу, перед собою, величний краєвид: зелені хвилі, що вкривали гори, перетинала, немов довгий кривий слід розрізу, стежка, якою вони йшли. Уся ця хвиля скель та зелені, немов той морський вал, який вмирає, обрушуючись на піщаний берег, вирувала та лилася, розпадалася водоспадами до самої сірої рівнини пустелі, яку тепер було добре видно згори. Кілька пальмових дерев та біла пляма орної землі у далині здавалися шматком піни, яку відкинула зелена хвиля рослинного прибою.

На схилі нової долини, до якої вони тепер увійшли, рослинність складалася в основному з диких олив. Вони чули, як співає жайворонок, та бачили на гілках дерев безліч сойок та дятлів. Стежка вилася крутими петлями. Інколи їм було видно перед собою одразу дві чи три її ділянки. З того часу, як вони увійшли до Абіссінії, їм не доводилося бачити жодного житла або живої людини, крім кількох напівголих бідняків з нечесаним волоссям, яке давно збилося у жмути. Вони згиналися під вагою величезних джутових кошів з деревним вугіллям.

Вночі вони продовжували чергувати біля вогнища, хоча природа здавалася менш погрозливою. Удень не зустріли жодних тварин крім дуже худорлявих великих чорних мавп з руками настільки ж довгими, як і ноги, причому обидві пари кінцівок були в них однаково вправними.

Нарешті вони вийшли з лісу та побачили зелену луку,

виткану жовтими квітами. Подекуди ще траплялися поодинокі дерева; дивним було сусідство хвойних та баобабів. У височині виднівся над крутим схилом мур з чіткою верхньою межею – то був край високогірного плато. По мірі того, як вони наближувалися до нього, робилося дедалі краще видно цей чорнуватий частокіл, що біг понад хребтами на кшталт захисного валу фортеці. Геть поруч із ними скотилися на схил та залишилися там назавжди кілька великих глиб базальту. На родючій луці подекуди виднілися кілька холодних джерел, що текли з бурої скелі, яка виходила на поверхню. У цьому амфітеатрі з зелені, над яким геть близько нависав базальтовий карниз плато, вони віддалися розкішному відпочинку. Майже цілий день пили чисту воду, лежали мовчазні та сонні на м'якій траві, грілися на осонні, освіжаючись тендітним бризом та дивлячись у небо. Ті, хто досі, аби вижити, підкорялися лише суворим вимогам землі, захопилися нині небесною величчю.

Жан-Батіст розумів, що кожен з них молився. Щодо Гаджі Алі, то по ньому це було добре видно – він стояв на колінах обличчям до Мекки. Отець де Бревдан сидів з напівзаплющеними очами, немов слухав, як з віддалених глибин здіймаються урочисті звуки священних сурм, які оспівують міць та славу Господню. Звісно, йому, позбавленому Церкви та її обрядів, довелося найскладніше за всіх переносити свою самітність.

Метр Жюремі, який тримався на віддалі, сидячи на великому уламку скелі, хитав головою, ворушив губами та час од часу дивився на небеса суворими очима. Понсе добре знав свого друга та розумів: то був його власний спосіб молитися. Він перебував під Божим оком повсякчасно. Молитва слугувала для нього лише нагодою сказати Йому дещо особливе. Метр Жюремі висловлювався завжди пря-

мо та без вивертів: він вважав, що Творець має стільки ж обов'язків перед своїм створінням, як і воно має перед Ним, і навіть більше, бо, як він казав, «урешті-решт, це Він почав першим». Коли протестант бував обурений якою-небудь несправедливістю, він не зупинявся перед тим, щоб негайно висловити Богові своє незадоволення, заперечити Його вимоги та навіть твердо виставити перед Ним свої.

Щодо Жана-Батіста, то він дякував незримим силам Неба та Землі, про які зрозумів одного разу та назавжди, що ніколи не узнає їх імен та облич. І довго думав про Алікс – із солодким почуттям, що прокладена дорога вже наблизила його до неї.

РОЗДІЛ 8

Перед тим, як подолати останній перевал, який вів до плато, вони зняли свій європейський одяг – розідрані та брудні штани, сорочки, сто разів змочувані у криницях, калюжах, гірських потоках, та жорсткі від пилу, котрий намертво на них поналипав. Усі троє повбиралися в костюми маврів, які складали довгі сині туніки та тюрбани. Гаджі Алі хотів представити їх спочатку як простих караванників, щоб абіссінське населення, яке звикло до подібних караванів, не ставилося до них вороже.

За дві години вони опинилися біля підніжжя базальтового муру. Потім ішли повз нього, поки не знайшли щілину між двома брунатними трубами органу, що стирчали, немов кілки частоколу. У кінці крутої стежки, котра кружляла між глибами, вони побачили село, яке видерлося на самісінький край плато.

Перше, що вони помітили, виходячи з лісу, була восьмикутна церква з гостроверхим дахом, яку увінчував хрест.

Тривав час богослужіння; нерухоме та чисте повітря пронизувала віддалена луна високих та монотонних голосів.

Місто виявилося скоріш великим селищем невільників та пастухів. Вони ходили з непокритою головою, носили на плечах козячі шкури, а навколо стегон – білі бавовняні квадратні полотнини. Ці люди мали шкіру світлішу, ніж усі негри, яких вони бачили донині.

У ті віддалені часи, коли Сенаар вважався ще християнською країною, ця стежка служила торговим шляхом, а село – митницею. Саме таким було призначення розваленого муру, повз який вони проходили, коли прийшли до міста. Гаджі Алі упевнено довів їх до самого будинку свого знайомого купця, який, приймаючи їх, шепотів, немов змовник. Ніхто не здивувався цій появі в сутінках, тим більше, що всі троє були одягнені в туніки. Гаджі Алі, якого там усі знали, потурбувався про те, щоб відкрити обличчя, аби всі побачили: то був він.

Наступного дня купець, який їх прийняв, купив у них верблюдів, а натомість продав їм мулів, оскільки надалі вже не треба було їхати пустелею. Знадобилося додати трохи грошей. Чи то на отця де Бревдана вплинула чудова ніч, проведена під зірками, на ложі з плетеного сизалю серед купецького двору, чи то була заспокійлива дія хреста, який він побачив на церкві, але зранку він виглядав краще. Гаджі Алі пішов платити авіду, тобто платню, яку збирали в місті двоє імператорських чиновників, і пополудні вони вирушили далі.

Спочатку вони йшли злегка пагористою рівниною, укритою квітучим вересом, диким вівсом та комишем. Потім увійшли до світлого кедрового лісу, схожого на неф з рівними пілястрами стовбурів та високим склепінням гілок. Мули рухалися самі собою дрібною риссю, яка була приєм-

ною зміною м'якому розхитуванню верблюдів. На осонні повітря було гарячим, але його чистота, після теплого пилу пустелі, здавалася свіжою та додавала бадьорості. Найменша тінь від дерева або від хмарки віяла на них несподіваною прохолодою, яка дивовижно нагадувала Європу. Ця жвавість відчуттів від природи подіяла на подорожніх справді не найкращим чином. Після жорстких випробувань для тіл, якими були посуха та міазми тропіків, усі пошкодження, нанесені їхньому здоров'ю, вийшли на поверхню та отримали можливість спокійно проявитися. Першого ж вечора, коли вони зупинилися на ніч на маленькому хуторі з кількох хижок, метр Жюремі покликав Понсе та показав йому свою ногу. Понад кісточкою, посеред горбика з червоної плоті, стирчала, немов біла поворозка, голівка фараонового хробака. Жан-Батіст наказав, щоб йому принесли курячу пір'їну. На неї він намотав перший сегмент паразита та закріпив її пов'язкою.

Понсе теж спіткав кепський стан. Його лихоманило, боліли спина та суглоби. Він ліг спати в ознобі. Вранці вони побачили, що єзуїт ще більше схилився під ударами, які наносила йому його хвороба. Губи в нього посохли, він заходився в сильному кашлі, на лобі виступав холодний піт. Навіть звиклий до цих подорожей Гаджі Алі попросив у Жана-Батіста ліків проти розладу травлення.

Але затримуватися на цьому висілку не було часу. Порятунок чекав на них у столиці, Гондарі, яка знаходилася лише в п'ятьох днях ходу. Вони вирушили знов. Цей відрізок шляху проходили майже без тями, знесилені лихоманкою, і ця затятість лише підсилювала дію казкового видовища, яке подарувала їм остання частина подорожі. Пробіли у спогадах, невірність сприйняття, відлуння переживань, що завдяки хворобі довго віддавалося в тілах – усе це перемішалося, щоб залишити їм від цих пейзажів враження настільки ж сильне, наскільки й неясне.

Трохи нерівне плато, яким вони йшли, здавалося їм простою земною твердю, як звичайний крейдяний басейн, оточуючий берег моря. Тому, коли стежка підводила їх до самого краю плато, їм здавалося, що глибока низина, яку вони бачили і з якої здіймався серпанок пари та пилу, служить не свідченням їхнього піднесення, а, навпаки, відкриває жахливі океанські впадини та самі паруючі нутрощі землі. Наступної ж миті, тільки-но шлях лишав сусідство прірви, вони могли бачити, як на поверхні плато виникає гора чудернацьких форм, спочатку вкрита рослинністю, а потім, ближче до верхів'я, – гола, холодна й безплідна. Подекуди її піки приймали вигляд величезних монументів з сірого каменю, з яких зривалися глиби.

Бувало, обидва видовища зливалися в єдине, і понад стежкою, яка мала з одного боку край глибокої прірви, нависала з іншого гордовита пустеля порфірової гори.

За винятком кількох селянських поселень, у яких вони деякими ночами робили зупинки, людей ніде не зустрічалося. Цілий день над ними кружляло двоє орлів. Мандрівники знаходили слоновий послід, але ніколи не бачили самих тварин. Одного дня їм зустрілося стадо агазарів, цих диких кіз, яких із задоволенням їдять абіссінці. Гаджі Алі приставав до Понсе, щоб він застрелив одну з пістолета, але того надто нудило для подібних вправ.

Нарешті вони прибули до міста Барчо. Залишалося півдня шляху до Гондару. Там Гаджі Алі довідався, що Імператора того часу в столиці не було, бо він вирушив приборкувати якесь повстання в провінції.

– Не варто вам одразу ж показуватися в Гондарі, – сказав Гаджі Алі. – Краще дочекайтеся повернення Короля тут. Я маю друга, який вас сховає в себе. А я піду до міста, і прийду за вами, коли буде час.

Понсе вже майже втратив довіру до слів караванника.

Він не міг йому пробачити, що той позабирав у них усе, що вони мали: залишилися тільки дарунки, призначені Королю королів. Решта перейшла до рук купця, який навіть мав зухвалість нагадувати їм, що маврські туніки, які вони зараз носили, були його майном, і що він розраховує повернути їх до себе, як тільки вони отримають перше золото від Імператора. Жан-Батіст відпускав Гаджі Алі неохоче, побоюючись, що той взагалі кине їх. Здоров'я їх, на щастя, ліпшувалося. Метр Жюремі кожного дня потроху накручував на пір'їну свого фараонового хробака. Невдовзі він мав одужати. Лише стан єзуїта викликав усе більше занепокоєння. Будинок, де їх улаштував Гаджі Алі, було зведено з дерев'яних дощок, простір між якими заповнювала суміш з багна, соломи та коров'ячого гною. Підлогу він мав земляну. Це було не найкраще місце для хворого. Бідолашний Жозеф на своєму одрі здавався вже частиною землі. Нещасний надто переоцінив власні сили. Цілковита відданість місії змусила його думати, що він, учена людина, яка звикла до мирного затишку бібліотек, може перетворитися на справжнього каторжанина, здатного витримувати виснажливі переходи. Але виснаження наблизило його до хвороби саме так, як посуха прирікає сосновий ліс на пожежу. На єзуїта, справді, не можна було дивитися без жалю; його велике, схудле тіло виглядало як покручена виноградна лоза. Він дихав ротом, не закриваючи своїх посохлих від повітря та лихоманки губ. Жан-Батіст та метр Жюремі по черзі сиділи біля його узголів'я. Однак, попри ту доброту, яку виказував у ті часи протестант стосовно хворого, той незмінно, лише приходив до тями, висловлював священний гнів через присутність поруч з ним єретика. Поки він думав, що може одужати, Бревдан чіплявся за ідею-фікс: виконання своєї місії. Годинами, похмурим голосом, який, здавалося, виходив з надр самого

божевілля, він описував свій великий план навернення Абіссінії.

– Перше, що треба зробити, – казав він, – це вивчити характери, звичаї, мову. Так, мову. Перш за все. Щойно ми прибудемо, я вивчу цю мову. Мені виклали у Франції її початки. Але ніхто по-справжньому нею не розмовляє. Усіляке переконання є можливим лише крізь мову. Потім, вірування... Треба вивчити їх достеменно... тут-то полягає головний секрет. У Європі Церква замінила обрядами істинної віри язичницькі культи... Але зберігаючи ті ж самі місця, дати, образи.

Інколи він наполегливо звертався до того, хто біля нього сидів, і скінчив тим, що почав говорити до метра Жюремі, приймаючи його за Понсе:

– Ми не повторимо помилок наших попередників, правда ж? Перш, ніж навертати Короля, треба було попрацювати з народом та духовенством...

Відкриваючи під час агонії всю душу, єзуїт показував, до якого ступеня його скромність, його свідоме приниження були зворотним боком безмірної гордині. Він сповідував повну покору своєму ордену та відмовлявся від власних бажань, але це виявилося на користь великих задумів та амбіцій, стосовних влади, яка мала здійснюватися усім загалом. Він погоджувався носити відра, але це було для того, щоб вірніше стати господарем абіссінського Короля та його імперії. Попри піклування та ліки Жана-Батіста хвороба не відступала і єзуїт зрозумів, що незабаром помре. Щойно ним заволоділа ця думка, він дав новий напрямок своїй схильності до покори: вийшовши з підлеглості вимогам своєї місії, єзуїт визнав тепер керівними вимоги Провидіння, себто повністю віддався хворобі, яку Воно йому послало. Тепер не було чого боротися. Він згас за два дні, послухавшись заклику смерті, як слухався наказів Гаджі Алі.

Понсе та метр Жюремі хотіли були поховати його у дворі, під акацією, яка давала йому тінь. Купець, їхній хазяїн, відмовив їм, кажучи, що там покоїться його померлий насильницькою смертю предок, який збудував цей дім. Було б нечемно осквернити його могилу, підіпхнувши йому на віки вічні такого недоброго сусіда.

Отже, вони пройшли вночі по вулицях, дійшли до поля квасолі й там, на межі пустопаші, вирили для єзуїта широку яму. Він лежав у своїй маврській туніці – Гаджі Алі міг тепер вимагати її в нього до другого пришестя. Метр Жюремі зі своєю Біблією відслужив коротку панахиду, а єдиний присутній католик, Понсе, не знаючи, як правильно поводитися і куди діти руки, не дочекавшись кінця псалма, кидав на тіло землю і не міг повірити, що в цій ямі зараз зникне та людина, з якою він жив поруч упродовж довгих тижнів, людина, якій він дарував свою дружбу і не був повністю певний, що вона її дійсно відкидала.

– Ніхто ще не втікав так далеко через страх перед свободою, – сказав метр Жюремі, закривши Біблію.

Це й була епітафія бідолашному священику.

Повертаючись додому, друзі в думках здійснили мовчазну подорож до таємничого континенту, куди йде дитинство, нездійсненні його надії, та де гине минуле. Коли вони змогли заговорити, то одразу ж погодилися, що життя єзуїта було ще сумнішим, ніж його смерть, і, хоча вони його щиро оплакували, жаліти його було не варто.

Наступного дня стало веселіше. До них навіть прийшла нова радість, котру вони вирішили більше від себе не відпускати. Гаджі Алі прийшов до них після трьох днів відсутності. Його було не впізнати в абіссінській туніці з білої бавовни, вишиваній різнобарвними стрічками. Він позачісував волосся назад та надушився. Новина про смерть Жозефа подіяла на нього приблизно так, як подіяла би

пропажа мула. Він не вдостоїв її жодного відгуку та перейшов одразу до головного:

– Король королів повертається сьогодні до Гондару, – почав він. – Ми можемо просити аудієнції.

– О котрій годині? – спитав Понсе, щасливий, що зможе вийти з дому, де він ходив, як ведмідь у клітці.

– То є питання не годин, а днів.

– Днів! Цей король не спішить лікуватися?

– Звісно, спішить. Але до того, як сповістити двір, що він прийматиме франкських лікарів, йому треба підготувати для цього уми та обнародувати невдачу тих, хто займався його лікуванням до цих пір.

– Мені здається, що упродовж того часу, доки тривала наша подорож, вони могли вже десять разів вилікувати його або звести в могилу, – сказав Жан-Батіст.

– Звичайно, – промовив Гаджі Алі, який набув спокійного тону в гармонії зі своїм новим вбранням. – Утім, оскільки вони бачили, що я повернувся, і підозрювали, що мені доручили цю місію, усі, хто в оточенні Короля є ворогами франків, наважилися на останню спробу. Треба вам сказати, що священики та ясновидці, які складають цю партію, хочуть відіграти ся, бо вони вже були принижені Королем. Тоді, коли він збирався в останній воєнний похід, вони побачили на небі надзвичайно яскраву комету з дуже довгим хвостом. Ясновидці наврочили, що Король програє битву й не повернеться назад. Однак він виграв та вже повернувся. Їм треба якось повернути його ласку.

– Якого ж заходу застосують вони цього разу?

– Вони викликали на тому тижні одного великого святого, з процесією від самої Лалібела. Це чернець, який нічого не їв та не пив упродовж двадцяти років.

– Двадцяти років! – насмішкувато скрикнули Жан-Батіст та метр Жюремі.

– Не смійтеся. Це справжнє диво. Святого кожний може бачити. Він лежить під наметом. Його носять на носилках четверо ченців. Попереду йдуть зі співами та з золотим хрестом десять осіб, наближених до Патріарха, а позаду – тридцять босих молодих вояків.

– А десять мулів з бочками пива? – сказав з недоброю посмішкою метр Жюремі.

– Чернець перебуває в молитві від самого свого прибуття, – продовжував, не вступаючи в полеміку, Гаджі Алі. – Цього ранку він був у Негуса, благословив його чудотворною іконою Богородиці. Завтра він повернеться, аби напоїти його божим словом.

– Напоїти! Але в якій формі? – серйозно спитав Жан-Батіст.

– Це вкрай таємнича справа. Він промовляє чимало слів, яких ми не чуємо; звісно, справа як раз у них. Бо, щодо його дій, то вони зрозумілі та всім відомі. Двоє придворних, які перевіряють усе, що п'є Король, усе мені розповіли. Отже, святий пише слово – яке невідомо – на олов'яному амулеті. Потім занурює пластинку в святу воду і чорнило розчинюється в ній. Цю воду він дає пити самодержцю.

– Скільки разів вони будуть повторювати цю операцію? – спитав Жан-Батіст трохи безнадійним голосом.

– Лише двічі.

– За скільки днів вони будуть оцінювати дію?

– Король дав мені зрозуміти, що, коли він не одужає за тиждень, то вдасться до ваших послуг.

– А якщо він якимось дивом одужає? – сказав Понсе.

– Якимось дивом! – скрикнув метр Жюремі, – якраз це буде аж ніяк не дивно. Якщо ж лікування не допоможе с першого заходу, досить буде підвищити дозу та замочити цілу Біблію у півлітрі горілки.

– Якщо він одужає, – сказав Гаджі Алі, – ми вирушимо назад.

– І навіть не побачимо його?

– Ви повинні зрозуміти, що, приймаючи вас, навіть якщо він сам вас запрошував, Король сильно ризикує. З тієї пори, як єзуїти намагалися навернути країну за часів його діда, Негус більше не вільний. За ним пильно стежать церковники та всі, хто протистоїть католикам. Зроби він хоч один невірний крок, і вони повернуться до своїх інтриг і знайдуть, як звільнитися від залізного кулака, в якому він їх тримає. Усім відомо, що франкські священики не припиняють намагань проникнути сюди усіма можливими способами. Якщо Король не матиме для зустрічі з вами достатнього приводу, він уважатиме за краще відіслати вас та з миром залишатися в себе.

Гаджі Алі покинув їх з цими тривожними новинами та повернувся до палацу. Вони залишилися самі. Їх упевненість не похитнулася, вони лише були роздратовані необхідністю знов сидіти в чотирьох стінах.

Один з синів негоціанта, котрий надав їм прихисток, приніс для них з базару прянощів зразки усіх рослин, якими там торгували. Вони із захопленням складали гербарії, оскільки тут було більше ароматів, пахучих смол, барвників та прянощів, ніж будь-де у світі. За допомогою ступки, фільтрів та реторти метр Жюремі, за порадами Понсе, товк, дистилював, робив витяжки, емульсії. Вони дещо відновили запас ліків, який вагомо постраждав під час подорожі. Що б там ні трапилося, якщо б їм довелося поїхати, не зустрівшись із Королем, вони б забрали із собою свою ботанічну здобич та тим би втішилися.

За три дні після останньої появи Гаджі Алі купець, у якого вони жили, сповістив їх, що вони мають наступного вечора змінити житло. Під покровом ночі, під прикриттям

своїх тунік, вони пішки, поруч з мулами, які везли їхню неважку поклажу, пройшли останню частину шляху, яка відділяла їх від столиці. Їх прийняв у своєму будинку інший мусульманин з кварталу маврів у Гондарі. Вони зайняли там дві кімнати зі скромним меблюванням, які виходили вікнами з дерев'яними решітками у вузький провулок. Господар сам приносив до них їжу та радив проявляти терпіння.

Власне з цього закута і витяг їх Гаджі Алі тиждень потому. Напередодні він передав їм одяг абіссінців, тобто короткі туніки з білої тонкої тканини та тоги з легкої бавовни на плечі. Нарешті, ранком наступного дня з'явився Гаджі Алі на невисокому гнідому конику, увішаному упряжжю з помпонами та пір'ями. Двоє рабів вели за ним у поводу двох інших коней. Понсе та метр Жюремі, цього разу одягнені абіссінцями, як порадив їм Гаджі Алі, сіли на коней і маленька свита нерівною риссю попрямувала до палацу Коскаму.

РОЗДІЛ 9

– Продовжуйте! – сказав із нетерпінням месьє де Майє. – Не забувайте: цього листа має бути закінчено ще сьогодні, якщо ми хочемо, щоб він вирушив з найближчим кур'єром з Олександрії. На чому ми зупинилися?

Месьє Масе, який сидів проти секретера з пір'їною в руці, мав після безсонної ночі червоні очі. Комарі, які заволоділи містом з початком сухого сезону, надто полюбляли його запах. Саме те, що відштовхувало від нього людські істоти, притягувало комах; проте, навіть ця прикра очевидність не навіювала на нього думки переглянути свої гігієнічні принципи.

– Ми зупинилися... – казав він, пригадуючи, де обірвалася нитка читання, – ось де: «і саме цей монах-капуцин, який просив мене прилучити ченців його ордену до складу нашої амбасади, приходив учора до мене. Я маю зізнатися Вашій Ясновельможності...»

– Ні! Це не дуже дипломатично. Консул не може зізнаватися міністру.

– Якщо ми напишемо: «Ваша Ясновельможносте має знати»?

– Так краще. Продовжуйте. «Ваша Ясновельможносте має знати, що ця розмова була вкрай безцеремонною. Я доклав усіх можливих зусиль, аби довести її до кінця, хоча отець Паскуалє, який не міг тримати себе в руках, перейшов усі межі пристойності і навіть гідності».

– Це досить добре, – сказав месьє де Майє, який стояв, відставивши ногу в бік, і був задоволений і тим, що чув, і, водночас, своєю шовковою панчохою кольору зеленого яблука, яка нещодавно прибула галерою з Франції.

– «Після нашої останньої розмови, він наказав переслідувати караван з нашими людьми. Капуцини знайшли нашу місію в Сенаарі та поновили свою вимогу. Скориставшись ніччю без місяцю, наші люди, напевно, скрилися, і, не зважаючи на розшуки, не було знайдено від них жодного сліду».

– Ви це написали в однині?

– Що саме, Ваша Ясновельможносте?

– «Сліду».

– Саме так.

– Пишіть у множині. Я погано уявляю собі, як вони втікають, стрибаючи на одній нозі, кожний у слід попереднього, щоб залишити один слід.

– «...не було знайдено від них жодних слідів».

– Дуже добре.

– «Занепокоєні цією втечею капуцини провели власне розслідування та встановили особистість Жозефа. Справа дійшла до папи, в усякому разі, саме це стверджував отець Паскуалє».

– Не поминайте надто часто цього неотесу. Кажіть просто: «саме це стверджували капуцини».

Месьє Масе зробив позначку.

– «Я пропоную Вашій Ясновельможності зробити з цього два попередніх висновки: перший – наші люди були живими та здоровими місяць тому в Сенаарі, де, як ми вважаємо, вони на той час мали перебувати».

Месьє де Майє підійшов до вікна та подивився в сад.

– «Другий, істотніший випадок, стосується ускладнень, які створюють для нашої місії ці релігійні суперечки. Суперництво цих конгрегацій, неприхована ворожість абіссінців стосовно католицького духовенства ставлять під загрозу місію, яка само по собі мала б становити значно менше складнощів. Іншими словами, та кажучи, можливо, трохи жорстко, я побоююсь, щоб єзуїти, підтримавши цей задум, не завдали йому шкоди. Я добре розумію, що, віддаючи наказ про цю місію, Його Величність бажав діяти в інтересах католицизму взагалі».

Починаючи зі вчорашнього вечора, вони перечитували цей лист учетверте. Консул без утоми слухав те, що здавалася йому таким зухвалим та далекоглядним політичним кроком. Цієї миті на ганку з'явилася його донька, і це видовище дещо відвернуло його увагу. Хотів би він тієї віддаленої миті, коли лишатиме цей світ, поділитися з нею цими дипломатичними красотами та дати їй зрозуміти всю велич генія батька.

– «Варто, таким чином, розібратися, – продовжував месьє Масе, – до яких пір інтереси Короля Франції співпадають у цій справі з інтересами католицизму. Коли очі-

кувана амбасада повернеться, я проконсультуюся з Вашою Ясновельможністю, як краще поводитися надалі. Чи треба буде знову змішувати державні стосунки з релігійними, чи, у разі можливості дипломатичних, а тим більше торгових стосунків, матимемо діяти на користь лише Його Величності та в інтересах його держави?»

– Здається, все як належить, – ласкаво промовив месьє де Майє. – Ми перечитаємо його ще одного разу після того, як ви внесете поправки, а потім можна буде відсилати.

Месьє Масе підвівся та пішов до тісної комірки, котра слугувала йому робочим кабінетом.

Консул, стоячи біля вікна трохи позаду завіси, з ніжністю дивився на доньку, яка збиралася, як звикли говорити всі в домі, йти «складати гербарій». Він милувався її граціозним силуетом, легкою ходою, серйознішим та менш дитячим виглядом.

– Треба поміркувати про її шлюб, – подумав він собі.

* * *

– Ця худобина зараз скине мене на землю!

Метр Жюремі тиснув усією своєю вагою на спину маленького коника, який з божевільними очима бився під ним. Гаджі Алі покликав раба, і той схопив тварину за повід.

– Не вистачало зараз розтягтися, – сказав Жан-Батіст, який обома руками вчепився у віжки та з усіх сил намагався втримати коня.

Вони щойно лишили квартал маврів та переходили через струмок, який відокремлював їх від самого міста. Їх обличчя вже не приховували мусульманські каптури, і кожному стало видно, що вони є білими. Однак юрба, яка рухалася вулицями міста, була байдужою і не проявляла

жодної цікавості. На те існувало багато причин: головне – засмагла під пустельним сонцем шкіра двох франків робила їх дуже схожими на абіссінських християн, котрі не такі вже й темношкірі. Окрім того, присутність у Гондарі десятків чужинців призвичаїла його мешканців до їхніх облич. Більшість з них були греки, вірмени та навіть південні слов'яни, що користувалися покровительством Імператора, бо втекли від османського ярма. Нарешті, і це подорожні мали зрозуміти лише згодом, абіссінці ненавиділи всілякі прояви почуттів, і завжди прагнули приховати свої справжні думки. Як би там не було, не здогадуючись про все це, друзі їхали вулицями із солодким відчуттям, що вони є своїми в цій казковій країні, про яку так довго мріяли. Метр Жюремі зі своєю жорсткою сивуватою бородою, яка надавала йому вигляду мудреця, та Жан-Батіст, котрий через своє кучеряве та чорне волосся, засмагу та гордовиту поставу був схожим на юного шляхтича, гарцювали поруч, повні неясної тривоги і щастя.

Коли вони на своїх конях під'їжджали до палацу, білі силуети розступалися, щоб дати їм дорогу. І чоловіки, й жінки одягалися в бавовняні тканини, які вони просто огортали навколо своїх стрункіх тіл. Завдяки тонким рисам, великим очам у формі мигдалю, суворою виправкою, майже усі вони мали зухвалий та шляхетний вигляд. Проміж них дуже легко було відрізнити рабів, уродженців підкорених країн – чорніших, зігнутих від природи чи під тягарем власної ноші, – які голосно гомоніли в юрбі.

Окрім того місто переповнювали озброєні вояки, які ходили зі списами та шкіряними щитами, та полонені під час останнього походу. Проїжджаючи повз рівне місце, вкрите травою, яке явно служило полем для маневрів або місцем зборів, метр Жюремі гукнув, обернувшись до Жана-Батіста:

– Ось пояснення тому, що ми чули позавчора.

На майдані скиглило двадцятеро вояків шангала, яких щойно переміг Негус. Деякі сиділи на великих каменях, інші стояли та простягали перед собою руки. П'ятеро чи шестеро лежали на землі, затуливши руками голови. Усі мали на чорних обличчях, натомість очей, червоні криваві плями.

– Покарання зрадників, – сказав Гаджі Алі.

Полонені переможною армією бунтівні ватажки втратили очі за вироком суду. Його виконали два дні тому. Крики болю чулися в усьому місті, і навіть у будинку, де чекали подорожні.

Вони поїхали далі в напрямку палацу. Жан-Батіст, який не припиняв обертатися в бік жахливого видовища, помітив, що юрба удавала, нібито їй немає жодного діла до цих мучеників. Якщо один з них, у темряві, куди він був занурений, робив навпомацки крок у бік абіссінця та ставав у нього на шляху, той мовчки обходив його, та здавався при цьому не більше схвильованим, ніж якби йому довелося перескочити через канаву, або пропустити попереду себе приблудну тварину.

Палац виявився майже непомітним серед тимчасових будівель та наметів, які його оточували та спиралися на його стіни. Це була міцна споруда з тесаного каменю, навколо якої розташовувалися чотирикутні вежі з овальними банями. Присутність Гаджі Алі дозволила подорожнім пройти у високі ворота, нічого не пояснюючи вартовим. Вони спішилися, віддали коней стражникові та пішли темним коридором. Після недовгого очікування у крижаному передпокої, де пахло холодним каменем, їх запросили до аудієнц-зали, яка двома високими вікнами виходила у двір. Їх чекали, стоячи уздовж стін, десятеро осіб. Гаджі Алі зробив глибокий уклін, який точно повторили його супутники.

Одна особа відділилася від загальної групи: цей чоловік перебував серед інших, але стояв трохи попереду, на ньому був вишиваний золотом плащ і ланцюг на шиї з того ж металу. Він мав кругле обличчя, коротке густе кучеряве волосся, дуже високий лоб та коротеньку борідку. Зростом був нижчим за метра Жюремі, але мав приблизно такий же вік. Він голосно звернувся до них.

– Він питає, – розтлумачив Гаджі Алі – чи є ви франками.

– А ким є він сам? – спитав у драгомана Жан-Батіст перед тим, як відповідати.

– Рас Іоанн, головний інтендант королівства, найвпливовіша після Імператора людина.

– Якщо під франками ви розумієте католиків, то ні, Ваша Ясновельможносте, ми не є франками. Ми є підданими великого Короля Людовика XIV, але не первосвященика римської церкви.

Упродовж довгого очікування Жан-Батіст та метр Жюремі добре продумали свої відповіді на питання, які можна було легко передбачити. Оскільки отця де Бревдана з ними вже не було і він більше не міг ображатися, вони вирішили триматися з католицькою релігією досить вільно, і навіть заявити про себе, як про її ворогів, щоб показати свою відмінність від єзуїтів.

– Де знаходиться країна, з якої ви прибули? – спитав рас після недовгого мовчання, бо перша ж відповідь чужинців, що її витлумачив Гаджі Алі, дещо вибила його з сідла.

– Далеко за Сенааром та за Єгиптом, Ваша Ясновельможносте, на тому боці великого моря.

Жан-Батіст знав, що для абіссінців географія обмежувалася цими двома країнами. Їм було відомо про існування інших народів, вони чули про португальців та італійців, але не могли назвати місця, де ті мешкали.

– Чи є в тих краях землі, над якими той, котрий вважає себе головою всіх християн, не має влади?

Жан-Батіст упізнав роботу єзуїтів, які п'ятдесят років тому прославляли тут всевладність папи над заходом.

– Хай буде відомо Вашій Ясновельможності, що таких є чимало. Папа вважає, що керує душами. Він ніяк не керує країнами. На щастя, королі, як наш, дарують своє покровительство усяким підданим, враховуючи тих, що, як от ми, не визнають авторитету папи.

Можливо, так на них подіяло нещодавнє видовище страчених, але, в усякому разі, метру Жюремі, який добре розумів крайню небезпечність цієї розмови, постійно хотілося протерти очі.

– Отже, ви не вірите в Христа? – спитав раптом інший чоловік, високий старий у круглому червоному капелюсі на голові, що тримався ліворуч раса.

– Ми віримо в Нього та шануємо Його слова, – сказав Жан-Батіст. – Але ми робимо це у свій спосіб, який відрізняється від того, який запровадив папа. І відрізняється так сильно, що він ставиться до нашої доктрини таким саме негативним чином, як і до вашої, і суворо нас засуджує.

Товариство помітно захвилювалося. Не втрачаючи свого величного спокою, вельможі почали переглядатися. Почувся навіть шепіт.

– Ви є священиками? – спитав той самий старий.

– Зовсім ні.

– Однак, здається, ви стверджуєте, що вмієте лікувати.

– Ми стверджуємо лише, що можемо приносити користь собі подібним, використовуючи якомога повніше всі якості рослин та тварин, котрих Господь розповсюдив на землі у день творіння.

– Тобто ви думаєте, можна лікувати без молитви?

– Молитви прикликають чудеса, а ми чудес не робимо.

– Ви не вірите в чудеса?

Жан-Батіст дуже хотів повторити ту відповідь, яку дав колись єзуїтові, але схилився на користь обережності.

– Ми віримо в чудеса, про які говориться в Святому Письмі та які створив Син Божий. Інших ми не знаємо.

– Однак, їх створювали також і святі, – сказав рас.

– Можливо, – відповів йому Жан-Батіст, – наша віра простирається до цієї межі. Ми певні в усьому, про що говорив Христос, і про що записано в Євангеліях. Але ми не можемо наважитися на подібну безумовну згоду, коли йдеться про слова простих смертних. Ми не віримо, наприклад, що один святий навернув самого диявола, ані в те, що хворий та голодний чернець міг силою своєї молитви змусити смажених перепелиць попадати просто у власну тарілку.

Ці два приклади Жан-Батіст запозичив у отця де Бревдана, про які той, у свою чергу, довідався в єзуїтів, яких було вигнано з Абіссінії. Історії цього святого-приборкувача Люципера та монаха-здобувача перепелиць становили, здавалося, суперечне питання в середині самого коптського духовенства. Цього разу товариство розходилося не на жарт. Здавалося, Жан-Батіст викликав серед присутніх жорстокі сперечання. Рас закликав до порядку. Усі заспокоїлися. Тоді з гурту вельмож виступила низенька людина. Вона була вдягнена в шафрановий одяг ченця. Її витрішкуваті очі ледве бачили, і вона, здавалося, дивилася, немов крізь туман:

– Скільки природ у Христі? – промовив він високим голосом.

Це було головне питання, те саме, з приводу якого так довго сперечалися єзуїти, питання, через яке дванадцять століть тому розділилися церкви, теологічна суперечка, яку майже неможливо було розв'язати. Як не дивно, подорож-

ні не подумали про нього, немов воно було і так уже зрозумілим, або надто делікатним, щоб хтось міг поставити його з такою грубою прямотою. Метр Жюремі подивився на Понсе, на обличчі якого з'являвся вираз глибокого здивування.

РОЗДІЛ 10

– Скільки природ у Христі? – повторив ченець.

У залі повисла важка тиша. Усі погляди зосередилися на Жані-Батісті, який лишався нерухомим. Потім він раптом заговорив так, ніби до нього прийшло натхнення:

– Скільки природ у Христі? Але ж це я, отче, мав би задати вам це питання!

Він дав Гаджі Алі час витлумачити, а потім продовжив:

– Кожний має говорити про те, що добре знає. Я є лікарем, мій друг уміє готувати ліки. Єдиною іншою річчю, на якій ми знаємося, є вміння володіти цими клинками, які ми в себе вдома носимо на боці та звемо шпагами. Спитайте нас, отче, про будь що, стосовне рослин або зброї, і ми вам відповімо. Але питання, яке ви нам зробили, швидше підходить для теолога, яким, безсумнівно, ви є. Ми готові вислухати вашу думку.

Жан-Батіст завершив свою відповідь шанобливим реверансом. У своїй білій тозі, з рукою на серці, з непереможною щирістю дивився він на раса та з ним присутніх.

Насправді ж відчував найсильніші муки, немов ішов вузенькою стежкою по гострому хребту між двох прірв. Його серце божевільно калатало; по спині котився холодний піт. Але він примушував себе не видавати власних почуттів.

За його поясненнями наступила довга тиша. Чулися ли-

ше зі двору, немов хор стогнань, скарги жіночих та чоловічих голосів.

– Приготуйтеся до зустрічі з Королем королів, – сказав нарешті урочистим голосом рас Іоанн. – Оскільки ви збираєтеся його зцілити, і оскільки Його величність був таким добрим, щоб дати згоду підкоритися вашим приписам, вам буде дозволено його лицезріти. Однак, я сповіщаю вам, що наш Імператор не може безпосередньо увійти в стосунки з будь-ким, а з чужинцями – і поготів. Ви не зможете ні доторкнутися до нього, ні наблизитися, єдине, що є для вас можливим, це бачити його та чути людину, вустами якої він говорить.

– Але це неможливо, – вигукнув Жан-Батіст. – Як же ми будемо...

Рас підняв руку в знак того, щоб він замовк.

– Це буде так і лише так. Маєте ви чи ні владу зцілити його?

Жан-Батіст був розчарований умовами, в яких його поставили, не стільки через лікування монарха – бо Гаджі Алі вже трохи пролив світло на якість його хвороби – скільки через своє завдання: як же тепер передати Імператорові повідомлення?

Рас говорив тоном, який не терпів заперечень. Вельможі пішли з зали, і вони залишилися втрьох чекати королівської аудієнції.

– Ти не казав нам про ці подробиці, – з серцем сказав Жан-Батіст Гаджі Алі. – Ми не зможемо говорити з Королем?

– На людях він недоступний, – промовив караванник. – Такий закон: він навіть не має права торкатися ногою землі. Він під'їжджає до свого трону на мулі та не стає на землю до тих пір, поки не доїде до килима, який розстилають перед його сидінням. Оскільки мул також ступає на

килим, то посеред персидських візерунків часто залишається його послід. Але ж то нічого, усі до цього звикли. Вам ще повезло, бо тут відбулися зміни. Раніше самодержця взагалі не можна було бачити. Дід цього Імператора з'являвся перед людьми лише одного разу чи двічі на рік. Він брав участь у нараді, сидячи за завісою.

– Чому він не говорить?

– Бо так уже повелося. Він має у власному розпорядженні чиновників, які виконують обов'язки кожної з частин його тіла. Існує око Імператора, яке переповідає йому все, що бачить при дворі. Вухо Імператора слухає замість нього. Для війська існують його права та ліва руки. До того ж ви почуєте сераха массері, себто того, хто повторює його промови.

– Хоч дітей-то він сам робить? – пробурчав метр Жюремі.

– Тут не до жартів, у нас обмаль часу, – сказав Понсе. – А що сталося з ченцем, який не їв упродовж п'ятдесяти років? Ми з ним усе ще суперники, або його вже відіслали?

– Він не їв лише двадцять років, – педантично зауважив Гаджі Алі. – Двадцять років! Пророк не дозволив би подібного...

Він поцілував свої пальці та звів очі до неба.

– Ні, – продовжив він, – Імператор позбавив його своєї довіри.

– Ти певний? – спитав метр Жюремі. – Ми не хочемо відбирати в нього хліб.

Понсе з люттю подивився на свого друга.

– Пробачте, – сказав протестант, – я нервуюся через очікування.

– Залиши свої жарти для тієї години, коли нам виколюватимуть очі, – сердито сказав Жан-Батіст, який був аніскільки не спокійніший.

Цієї миті до них вийшли двоє стражників. Вони пройшли услід за ними анфіладою з невеликих темних, пустих та холодних кімнат. Після короткої зупинки в останній з них зайшли до аудієнц-зали. Це була простора кімната з потрійним склепінням, яке покоїлося на шести стовпах, розташованих у шаховому порядку в середині та з боків приміщення. У глибині зали стояла юрба придворних. У міру наближення до Короля збільшувалася кількість осіб, які сиділи – це було просто тому, що Негус не міг їх бачити, бо вони розташовувалися трохи ближче до бокових мурів. Треба було, щоб ті, на кого міг упасти зір Імператора, стояли, хоча б аудієнція тривала упродовж годин.

Самодержець сидів у глибині, у алькові, на троні, який стояв на килимі, та на який його, саме цього разу, доставив мул. Від першого ряду придворних Короля відокремлював кількаметровий простір. У повній тиші туди завели чужинців. Тут вони почули з вікон, що виходили у двір, ричання полонених левів, які складали славу Короля королів. І знов з протилежного боку долинав хор стогнань та людського лементу, який чули подорожні під час аудієнції з расом.

Як вони заздалегідь домовилися, Понсе та його супутник повторювали все, що робив Гаджі Алі. Опинившись перед самодержцем, вони побачили, що караванник опускається на коліна, а потім, простягнувши вперед руки, розтягується животом униз на кам'яних плитах. Вони зробили те саме. Нажаль, метр Жюремі через нестачу відповідної практики встав на коліна трохи далі вперед, ніж було треба, і тому, коли він простягнув руки, вони торкнулися королівського килиму. Двоє чиновників без жодних церемоній відсунули його назад. Вони не вставали до тих пір, поки «вуста короля» не проголосили, що монарх дозволяє їм з'явитися перед його очима, стоячи на ногах. Тоді вони змогли його розгледіти.

Ісус I, Король королів Абіссінії, сидів перед ними на троні з позолоченого дерева, вкритому індійськими тканинами. Вони не змогли розрізнити ні обрисів його тіла, яке було загорнуте в широку ясно-червону мантію, ні обличчя, бо він мав довге волосся, поверх якого носив муслінову пов'язку з вузлом на потилиці, яка спадала з боків на обидві щоки. Можна було добре бачити лише його тонкий ніс, та великі блискучі й нерухомі очі. Рот був захований у складках жовтого шовкового шарфу, намотаного навколо шиї.

Коли він говорив, його голосу майже не було чутно, після чого чиновник, на якому лежав цей обов'язок, повторював королівські слова гучно й чітко. Жан-Батіст помітив, що Гаджі Алі упродовж аудієнції вже не тлумачив: повторювати офіційні промови арабською мав абіссінський драгоман, який стояв праворуч від «вуст короля». Аудієнція була доволі короткою. Негус підтвердив власну волю вислухати поради цих чужинців стосовно хвороби, на яку він страждав, і стосовно якої не було їм відкрито жодних подробиць. Понсе передав у «праву руку» самодержця листа до нього від Паші Єгипту. Король королів сказав, що він дуже радий привітанню від цього принца, з яким він веде торгівлю і котрий дозволяє йому приймати від Патріарха Олександрійського абуну, від якого залежить абіссінська церква.

У дуже короткому, але дуже хвальному листі Паші, який прочитав драгоман, була згадка про лікарські здібності Понсе. А за метра Жюремі, про якого не згадувалося, поручився сам Жан-Батіст. Протестант передав іншому чиновнику дарунок для Короля. Як приватним особам, аптекарям не годилося робити надто розкішні дарунки. За порадою Гаджі Алі вони обрали коробку з лезом для гоління з інкрустованою ручкою зі слонової кістки та килим-гобелен

розміром близько метр на півтора метра, який представляв сцену полювання на оленя. Обидва дарунки в мить зникли за альковом.

Негус просто відпустив їх без жодної подяки. Він сказав, що завтра чекатиме їхніх приписів. Рас Іоан, наблизившись до трону, додав з погрозливим виглядом, що ліки будуть випробувані спочатку на трьох рабах, потім на двох чиновниках, а лише тоді – на Негусі. Будь яке відхилення на одному з цих етапів матиме для чужинців найтяжчі наслідки. Нарешті він заявив, що вони вільні пересуватися містом та країною. Вони могли розмовляти з ким завгодно, але якщо з їх вуст зірветься хоч одне слово, схоже на проповідь католицької віри, до них застосують відповідне покарання.

Вони знову пали ниць і з тремтінням та в поту, немов ті злодії перед покаранням, лишили залу.

Вони повернулися до мусульманського друга Гаджі Алі, але ще до того, як вони там з'явилися, до них прибув пішки дуже просто одягнений вісник, який передав двом чужинцям наказ зібрати речі, нав'ючити їх на мулів та рухатися за ним. Збиралися вони недовго, бо Гаджі Алі покрав у них майже все. Вкинули в торбину рештки того, що мали – лахміття, яке залишилося від європейської одежі, книжки, котрих мавр не читав, валізку з ліками та, звісно, свої шпаги, загорнуті в полотнину. Вісник привів їх у кам'яний будинок, який примикав до муру палацу з боку, протилежного тому, з якого вони нещодавно вийшли. Мабуть, він слугував спочатку приміщенням для стражників. Туди заходили через вузький коридор, який закінчувався сходами. Вони піднялися ними услід за вісником, який відчинив великий замок на товстих дверях. Він завів їх до невеликої кімнати, яка освітлювалася крізь велике вікно, до якого сонце зазирало з самого ранку. Меблі складалися

з двох ліжок, сплетених зі шкіряних ремінців, двох табуретів, вирізаних з колод дерева, одного стола та осколка скла замість дзеркала.

Понсе та його друга найбільше за все цікавило призначення великого ключа, на який зачинялися двері. Чи віддадуть їм його, і в такому разі вони будуть почуватися, як удома? А може, його віддадуть комусь іншому, і це означатиме, що вони будуть в'язнями? Вісник залишив його у дверях. Оскільки він не говорив арабською, більше вони нічого не дізналися.

Залишившись самі, вони впали кожний на своє ліжко та довго мовчки й нерухомо лежали.

– Тобі не здається, що ми схожі на Йону в череві кита, сказав нарешті метр Жюремі, – без жодної надії на те, щоб вийти звідти?

– На все свій час, – промовив Жан-Батіст, розтягнувшись на ліжку. – Ми здолали кілька перепон, почекаємо інших. Цього вечора приготуємо для самодержця мазі, бо Гаджі Алі поручився, що він страждає приблизно на ту саму хворобу, що в нього. А там побачимо.

Відтак він глибоко заснув, а метр Жюремі залюбки вдався до його прикладу.

Їх розбудив тихий стук у двері. Було вже не так світло, знадвору заходила до них синя тінь. Стояв пізній вечір. Той, хто зайшов до їх кімнати, виявився молодим хлопцем років двадцяти, невисоким на зріст та дуже струнким. Його обличчя було спотворене рубцями від віспи; хвороба потовщила його шкіру та округлила його риси, особливо ніс, котрий став тепер коротким, але круглим, немов картоплина. Поряд з цим, чорні очі горіли в нього розумом та веселістю, рот посміхався, рухався він легко та хутко. Через це та чорне, ледве кучеряве волосся його можна було б прийняти за нещасливого брата Жана-Батіста.

– Мене звуть Деметріос, – сказав він арабською.

Було дуже помітно, що ця мова є для нього іноземною. Він похвалився їм, що знає також грецьку, яка була йому рідною, але вони її не знали, та італійську, яку обидва франки вивчили у Венеції. Отже, вони продовжили розмову цією мовою.

Деметріос представився як особистий служник Імператора. Гаджі Алі, який мав багато справ, не міг далі залишатися при них, тоді, як він міг бути поруч так часто, як вони хотіли б. Якби йшлося про когось іншого, ці слова означали б, що він буде їх новим сторожем. Але молодик мав такий веселий, такий люб'язний вигляд, що вони сприйняли цю заяву без жодної недовіри та навіть з деяким задоволенням.

– Бажаєте вийти в місто? Я можу відвести вас повечеряти або наказати, щоб їжу принесли вам сюди.

Було ще рано і вони майже не бачили столиці, а тому охоче погодилися піти за своїм провідником.

Пішли пішки. Поруч з ними більше не було мавроподібного силуету Гаджі Алі. Усі троє були одягнені в однакові бавовняні тканини. Це давало їм приємну ілюзію, що вони не є чужинцями, а натомість вільно ходять серед людей, схожих на них. Деметріос, посміхаючись, як і раніше, витягнув їх з цього щасливого стану:

– Поки я з вами, вам нічого боятися, – сказав він. – Священики не наважаться вас убити.

Після цих слів чужинці почали дивитися з підозрінням на кожного перехожого. Зовні всі абіссінці удавали байдужість. Коли вони бачили їх, то не відводили очей, але й не розглядали чужинців. Можна було б присягнутися, що вони їх не помічали.

Час од часу провулки, якими вони йшли, розширювалися, або перетиналися з пожвавленими широкими вули-

цями. Одну з них займала довга процесія, якій їм довелося дати дорогу. То був кортеж священиків, одягнених у ясно-червоні тоги та високі ковпаки, вишивані золотом. Священики несли в руках довгі жердини з ажурними хрестами на верхівках, тонкі візерунки яких складалися з безлічі хрестоподібних переплетінь, котрі поєднувалися проміж собою. Можна було б сказати, що метал викристалізувався, немов іній, навколо найпростішої форми. За ними крокували вояки зі списами, чорними щитами та кривими шаблями на боках. Деякі вояки носили на руці кілька вузьких стрічок з ясно-червоної тканини. Деметріос пояснив їм, що то була почесна відзнака і що кожна зі стрічок символізує смерть ворога. Серед цих мовчазних та суворих вояків рухався предмет, якому явно була присвячена процесія. Кремезний абіссінець, який був на голову вищий за інших, ніс, немов древко прапора, високу тичину, на кінці якої впоперек була прибита дерев'яна планка. На цій вішалці хиталося щось схоже на жакет з двома рукавами та двома роздертими, нерівними полами, з темної шовкової матерії – так виглядають спаплюжені багаті речі, які інколи носять жебраки. З цієї дивної реліквії капав рожевий сік.

– Я уявляю, як ви цим обурені, – подивився на них зі своєю звичною теплотою Деметріос.

– Можна подумати... – промовив метр Жюремі, від жаху широко відкривши очі, – що це шкіра.

– Треба розуміти закони цієї країни в усіх їхніх тонкощах, – сказав Деметріос. – Тут існують різні види покарань. Те, що ви бачите, є, безсумнівно, досить рідким. Бо воно карає злочин, який насправді є таким. Закон вимагає, щоб зрадникам, якщо вони є ворогами, виколювали очі.

– Ми бачили.

– Так. Але тільки, коли йдеться про друзів, про людей з

нашого табору, себто з нашої власної родини... покарання полягає в тому, щоб здерти з них живими шкіру.

Почувши ці слова, Жан-Батіст з супутником підвели очі на огидну оболонку, що розхитувалася на вітрі, та відвернулися з нудотою. Процесія завершувалася групою жінок та дітей з усмішками на вустах, котрі мовчки плескали в долоні.

Троє чоловіків продовжували йти своїм шляхом. Деметріос розумів, що чужинці глибоко вражені, побаченим.

– Не переймайтеся, – сказав він їм. – Ви прибули під час завершення вдалого походу. Полонених покарано, зрадників викрито, сміливих винагороджено. Але життя не завжди є таким бурхливим.

– Нам дуже приємно це чути, – промовив метр Жюремі. – Адже, коли отак проноситимуть наші шкіри, ми будемо втішатися тим, що даруємо народові рідкісну розвагу.

– Ваші шкіри ніколи отак не проноситимуть! – сказав Деметріос, вибухнувши веселим сміхом. – Це аж ніяк не можливо.

– А якщо наші ліки не допоможуть?

– Нічого подібного з вами не відбуватиметься. Ви гості Імператора.

– Хіба єзуїти не були такими? – сказав метр Жюремі.

– Пробачте, – Деметріос підняв палець угору. – Наскільки мені відомо, з єзуїтів шкіри не здирали. До них застосували відповідне покарання.

– Тобто?

– Тобто їх закидали камінням. Зараз ви побачите, коли будемо сходити. На одному майдані є дві купи каміння. Останні покарані єзуїти ще й досі там. Торкатися каміння заборонено.

– Отже, нам погрожує смерть під камінням, – сказав Понсе, який в розмові з хлопцем такої щирої зовнішності дозволив собі приятельський тон.

– Ні, ні, вам ніщо не погрожує, – сказав Деметріос і взяв їх під руки, так, що вони пішли поруч із ним. – Ви знаходитеся під захистом Імператора, і я ваш слуга. Досить говорити про це! Ви побачите: в цій країні існує багато інших приємних речей!

РОЗДІЛ 11

Вечеряли вони в просторій кімнаті, яка на половину своєї висоти була занурена у землю, і в яку вони потрапили через низенькі двері. Їх пригощала тілиста жінка зрілого віку, одягнена в довгу сукню з білої бавовни з вишиваним різнобарвним хрестом. Вона мала ту сувору вроду, яка була – це вони вже зрозуміли – загальною рисою цієї величної раси. Жінка завела їх до маленького кабінету, відгородженого від решти приміщення завісою з мусліну. Було видно, як поза тканиною рухалися тіні. Абіссінці мали звичай ніколи не їсти на людях, оскільки боялися злих духів, що їх незнайомці могли запустити в їхні тіла крізь посередництво їжі. Отже, на час вечері цей шинок перетворювався на скупчення чарунок з бавовняними стінками, де ховалися одна від одної компанії відвідувачів. Коли їжу бувало з'їдено, завіси зсувалися, і ставало видно всю залу з усіма людьми, які сиділи на табуретах або килимах навколо столів з кольоровими плетеними стільницями. Вони вечеряли коржем з тефу – ферментованого зерна з гострим смаком – довжиною в лікоть, який височів на великій тарілці. На нього налили пряні підливи. Їм принесли в круглих глеках з тонкими шийками щось схоже на густий медовий квас – легкий на смак, але такий, що приємно туманив розум. У міру того, як зсувалися завіси й відкривалися компанії їдців, Понсе та його супутник усе більше дивувалися пра-

вильній вроді чоловіків та жінок, що сиділи навколо них. Звичайно, вони почали їх розглядати, і одразу ж їх зір притягнули до себе жінки.

– Обережно! – сказав Деметріос. – звичаї тут дуже прості. Ці люди не визнають подружню невірність гріхом, але є речі, стосовно яких вони непохитні. Завжди проявляйте до жінок холодну та навіть байдужу повагу. Уникайте прямих поглядів на них. Від цього вас, однак, не будуть помічати менше. На вас ніхто не дивиться, але всі вас бачать. Щоб не робити моє завдання непосильним, запам'ятайте одне: погляд незнайомця вважається тут найнебезпечнішою річчю. Коли ви залишитеся з однією з цих жінок наодинці, бодай вона хоч заміжня княгиня, ви отримаєте від неї все, чого забажаєте. Але на людях на неї не дивіться.

Видовище здертої шкіри було ще настільки живим в пам'яті чужинців, що вони негайно припинили стріляти очима. Деметріос лишився їхнім єдиним співрозмовником, і вони навмисно зверталися лише до нього.

Молодик вільно розмовляв італійською. Він сказав їм, що майже єдиний в цьому місті розмовляє цією мовою, яку він успадкував від матері-грекині, котра мала матір-сицилійку. Як багато інших купців, його родина приплила до цієї країни Червоним морем, і згодом залишилася тут. Його матір мала п'ятеро дітей, двоє з яких – від абіссінського батька. Деметріос був одним із цих метисів.

– Я довго вважався найкрасивішою дитиною в усьому місті, – сказав він, дивлячись на них з-під своїх пошкоджених віспою повік. – Потім трапилася пошесть. Загинуло багато людей. Я зберіг своє життя і все інше мене не турбує. Після смерті батьків Король узяв мене до себе на службу, і відтоді його ласки не припинялися.

– Чи знаєте ви, – додав він, дивлячись на них наївними

очима, – що він є найлюднішим Королем?

– Здається, – сказав Жан-Батіст, – ми щойно бачили тому кілька красномовних доказів.

– Як? – скрикнув молодий чоловік. – Ви ще під впливом цих випадків! Це нікуди не годиться. Не слід судити про самодержців по дрібницях. Ісус – я це стверджую – добрий Король, може, найкращий з усіх за багато довгих років нашої історії. Хочете приклад? Тут є старовинний звичай, згідно з яким у мить сходження на престол нового Негуса, усіх його братів та сестер, які можуть претендувати на трон, ув'язнюють на одному з цих високих недоступних плато, котрих в цій країні чимало. Вони залишаються в цій в'язниці на все життя. Якщо вони втікають, то їх ловлять та калічать, бо відомо, що каліка нашим Королем бути не може. А от Ісус, коли його проголосили Імператором, негайно зробив таке: він зібрав свиту та вирушив до підніжжя Амба Вашине, туди, де тримали принців. Віддав наказ, щоб їх звільнили, та почав чекати. Якби ви тільки бачили оте видовище! З гір спустилася вся жалюгідна компанія. Там були старі, худорляві, як Йов, у лахміттях, укриті вошами. Це були принци крові, що належали до третьої до Ісуса генерації. Траплялися там і діти, одному з них відрізали вухо, бо він умовив рабиню сховати його під своєю тогою, аби він міг утекти. Ось кого варто жаліти, адже це, врешті-решт, були не зрадники, не відступники, а безвинні принци. Цей звичай був не просто несправедливим, а ще й небезпечним, і Ісус це зрозумів. Бо нема жодних сумнівів, що найхоробріші з в'язнів плекали до самодержця лише ненависть, і шукали б можливостей його скинути. Якби якась ворожа партія спромоглася захопити цю в'язницю, в її розпорядженні опинилася б ціла купа законних претендентів на трон, готових на все, аби помститися. Так воно й траплялося. Ісус же без роздумів

звільнив усіх в'язнів. Він наказав, щоб їх одягнули та нагодували. Два дні не висихали сльози подяки та радості.

Медовий квас розв'язав язик оповідачеві та заспокоїв слухачів. Зручно розташувавшись на м'якому килимі, зачаровані музикою крару, на якому грав якийсь старий, подорожні слухали розповідь Деметріоса та з захопленням спостерігали за його веселими гримасами.

– Чи не надто швидко ці принци забули свої сльози? – спитав Понсе. – Невже вони назавжди залишили свої прагнення та заздрощі?

– Саме так! Родина Короля звертається до нього лише з тим, щоб віддати йому належні почесті. Один з двоюрідних братів повстав.

– І з нього живого здерли шкіру, – сказав метр Жюремі.

– Так ви знаєте цю історію? – запитав трохи здивований Деметріос.

– Лише кінець.

Молодий чоловік голосно розсміявся.

– Справа не в одній родині. Балабат, тобто наша шляхта та принци, правителі, племена, усі в цій великій країні без кінця погрожують Королю. Це якщо не рахувати гала. Найменше неприємностей чинять нам сусідні мусульманські країни. Вони душать нас, але більше з нами не воюють. Ні, наш Король ніколи не перебуває в мирі. Такою є доля всіх королів. Але цей має такий хист, що став найбільшим королем з усіх за останні часи. Він задобрив принців, утихомирив племена, відкинув гала, змусив поважати себе мусульман. Його справа є великою.

– Пробачте, якщо я не достатньо шаную Короля, – сказав Понсе, у якого трохи закрутилася голова, – але я не розумію, як ота жива статуя, що ми її бачили вранці, могла все це зробити? Хиба ним не керують головний інтендант та всі ці духовні особи?

– Керують ним? – сказав Деметріос. – Ви смієтеся! Вони його бояться. Вони ненавидять його, бо він позбавив їх влади. Ніколи вище духовенство не було ще під таким жорстким наглядом. Король не дуже розуміється на релігійній доктрині, але тримається за свій авторитет. І знає, що той має підвалиною єдність церкви. Він змусив замовчати клани духовенства та балабату. Він не дає їм жодної волі. Коли ж він і сидить під час аудієнцій, як та жива статуя, то це лише для того, щоб зручніше було змушувати їх, священиків, шляхту та принців, стояти перед ним, як ви це бачили, доки не впадуть від утоми.

– А чи немає серед них когось, хто користується більшим впливом, і хто міг би, наприклад, передати йому пряме повідомлення? – спитав Жан-Батіст, який не припиняв думати про завдання консула.

– Серед тих, кого ви бачили, таких немає. Але є інші шляхи.

– Ви, наприклад? – сказав Жан-Батіст, дивлячись на Деметріоса.

– Однією цією думкою ви робите мені велику честь.

Вони вийшли непевним кроком у темряву ночі. Деметріос залишив їх біля їхніх дверей. Перед тим, як лягти, Жан-Батіст відкрив свою валізку з ліками та витяг звідти книжку, в якій записував рецепти та пропорції сумішей. Він поклав її в одну свою кишеню, а в іншу – шматок грифелю.

– Завтра почну робити нотатки, – сказав він, лягаючи в одежі на ліжко.

– Навіщо? – сказав метр Жюремі, який позіхав так, що мало не вивертав собі щелепу.

– По-перше, це цікаво. По-друге, лише завдяки цьому ми зможемо поїхати з цієї країни.

* * *

Була ще темна ніч, коли Жан-Батіст почув, як у замку крутиться ключ. Він почав навпомацки шукати шпагу, яку заховав під своїм ліжком. Двері тихо відчинилися, і в світлі глиняної лампи, де горіла коротенька свічка, витнувся силует.

Жан-Батіст чекав, готовий діяти, коли раптом побачив, як виблиснуло лезо та без жодного звуку підскочила велика тінь метра Жюремі. Протестант уже був біля прибульця та тримав вістря клинка проти його серця. Незнайомець підняв руки вгору, а разом з ними й свічку, яка освітила його обличчя: то був Деметріос.

– Чого ви тут шукаєте в такий час? – гучно сказав метр Жюремі.

– Тихо! Я благаю вас, – сказав шепотом Деметріос. – Не робіть галасу та заберіть від мене цю шпагу.

Метр Жюремі відступив. Деметріос увійшов до кімнати.

– Одягайтеся, – сказав він тихо.

– Ми одягнені.

– Тоді йдіть за мною, вам нема чого боятися.

Друзі переглянулися, поклали на місця шпаги та пішли за молодим чоловіком. Замість того, щоб вийти з будинку, той відкрив двері, які вони бачили вдень, та гадали, що вони ведуть до горища. Двері виходили до вузького коридору. Вони пройшли крізь двоє інших дверей, та по формі тесаного каменю, з якого були збудовані мури, зрозуміли, що потрапили до палацу. Деметріос, який ішов попереду, провів їх вузенькими гвинтовими сходами, із зовнішнього боку яких знаходилися бійниці, крізь які дув холодний вітер. Вони вийшли на дозорний майданчик з бійницями, що вів на фортифікаційний мур. Небо було чистим, без жодної хмаринки, з міста не доходило іншого

світла, крім того, що горіло біля застави та війська. Небесне склепіння постало таким темним, і так рівномірно усіяним зірками, що можна було б подумати, що то шовковиста тканина, яка сяє подвійним шаром пустоти та зірок. Відтоді, як подорожні піднялися на плато, земля нерідко змушувала їх забути, як далеко вони перебували від дому, але небо завжди нагадувало їм про це. Проміж двох зубців вони побачили Південний хрест.

Деметріос провів їх по всьому муру, і вони потрапили за ним під одну з невеликих бань, що здіймалися над кожним рогом палацу. Ця баня була дахом квадратної зали невеликого розміру. З меблів там стояли лише дерев'яний стіл та чотири стільці. На одному з них сидів чоловік у простій білій туніці з вишиваним поясом. Він опирався на стіл перед підсвічником. Коли вони увійшли, чоловік підвівся. Лише по очах та формі носа вони впізнали в цій особі, яка приймала їх так просто, живу статую, недосяжного небожителя, перед яким вони лежали на підлозі цього ж ранку: то був Імператор. Понсе не одразу вирішив, що робити. Невже у цій тісній кімнатці теж належало розтягнутися в усю довжину, що очевидно становило незручність? Однак, аби не розлучатися зі своєю шкірою, Жан-Батіст погодився б без жодних вагань і не на такі вправи. Але самодержець показав гостям на стільці, які стояли поруч з ним і навіть дуже звично відсунув один з них, котрий потрапив на стик двох килимів.

Вони обмежилися коротким вітанням та зайняли місця поруч з монархом. Без почту, сам, Король королів випромінював не більше величі, ніж будь-який з його підданих, що, однак, було вже немало. До гордовитої та поважної постави – загальної риси всіх абіссінців – додавався в самодержця вираз смутку та навіть гіркоти, який легко давав себе знати щоразу, тільки-но він замовкав. Побачив-

ши чужинців, він зобразив на обличчі вимучену посмішку, яка одразу ж зникла, а на зміну їй повернулася журба. Зовні це була невисока для своєї раси людина, до того ж дуже худорлява. Він мав близько сорока років, злегка сутулився. В його очах навіть не було того блиску, який свідчить про шаленість серця, яка дрімає в тілі. Ні, то був просто втомлений, знесилений чоловік, який легко міг би викликати співчуття та жалість, якщо б тільки не знати, що вчора він віддав наказ про ті страшні тортури.

– Я дуже щасливий бачити вас, – сказав він лагідним голосом.

Деметріос витлумачив ці слова італійською.

– Це велика честь для нас, ваша величносте... – почав було Жан-Батіст.

Король перервав переклад Деметріоса.

– Облиште це, їх тут більше немає.

Понсе замовк на півслові.

– Ви добре відповідали тим священикам, – продовжував Король з тим самим байдужим виразом.

Вони помітили, що він постійно чухав живіт та руки.

– Так, мені передали ваші відповіді. Вони влучні. Я теж не вірю в їхні чудеса. Їм поки що не вдалося вилікувати бодай слабенької лихоманки. Усі ці церемонії з ворожінням є лише фарсом. Ви, напевно, знаєте, що вони наврочили мені поразку, коли побачили комету. З ними завжди так: вони чекають моєї смерті та закликають небесні світила собі в спільники. Але що ж то за релігія, яку ви сповідуєте, і яка не є ні католицькою, ні нашою?

– Вона зветься Реформацією, Ваша величносте, – сказав Понсе.

– Єзуїти ніколи не згадували про неї, поки були тут.

– І не випадково: вони є нашими найзапеклішими ворогами.

– Я вам вірю, – сказав Імператор.

Потім, перевівши зір на метра Жюремі, додав спокійно:

– Утім, я присягнувся би, що це один з них.

– Єзуїт! – скрикнув Понсе.

Метр Жюремі мало не впав.

– Так, або інший священик. Це їхні методи, – сказав Король, знов дивлячись на Жана-Батіста. – Ви точно є лікарем, але він затесався до вашого каравану. Як злодій або як священик.

Метр Жюремі приготувався підвестися. Понсе схопив його за руку.

– На щастя, – продовжував король, – Гаджі Алі усе мені розповів. Я зрозумів, що цей чоловік є вашим помічником і що їхати йому не давали франки. Не хвилюйтеся. Я довіряю вам. Схоже, що ви знаєтеся на своєму мистецтві, і це єдина річ, яка має для мене значення. У нас обмаль часу, я маю показати вам свою хворобу.

Полум'я свічки відкидало на кам'яну баню їхні тіні. Висока округла стеля надавала кімнаті вигляду грота. Але починало світати, і в темряві можна було розрізнити блідий чотирикутник вікна на схід.

Імператор підвівся, вельми невимушено розв'язав пояс та зняв туніку. Понсе наблизився до нього та мовчки оглянув його.

– Можете торкатися, – сказав Король, який помітив збентеження лікаря.

Понсе попросив метра Жюремі піднести свічку та почав мацати хворе місце. «Яке щастя, що я можу його оглянути, – думав він. – Ці виразки не мають нічого спільного з хворобою Гаджі Алі».

Король на грудній клітині та на верхній частині живота мав широке вологе потовщення шкіри, яке в багатьох місцях гноїлося та розтріскувалося. Лікар шукав того ж в

інших місцях, але нічого не знайшов. Він кілька разів повертав хворого. Це склало би для будь-кого, хто дивився би на це з відстані, дивне видовище: Король королів, голий, зігнутий, сумирно виставляв напоказ свою худорбу та виразки, які вкривали його тіло, а поруч з ним – важкий войовничий силует метра Жюремі, який спокійно тримав лампу, та Жан-Батіст, який намагався зрозуміти, в чому справа, обережно торкаючись хворого, менш стурбований тим, щоб поважати самодержця, ніж тим, щоб виконати перед одним з людей обов'язок братньої любові.

– Вам боляче? – питав Понсе.

– Так, – відповідав імператор. – Але біль – це не важливо. Найгірше – це подразнення.

За знаком лікаря він почав одягатися.

– Уявіть собі ці аудієнції довжиною в години, – продовжував король. – Я хочу лише одного – роздерти себе нігтями. Але я не можу рухатися. Ці собаки якось довідалися, що я хворію. Цього вже досить. Я не хочу, щоб до того ж вони бачили, як я страждаю, або роблю якісь рухи, котрі можуть свідчити про мій біль. Моя воля має бути для них незаперечною. Інакше вони розірвуть мене.

Вони знов посідали навколо столу.

– Вам уже призначали лікування? – спитав Жан-Батіст.

– Так, деяке. Ванни, земляні маски, порошок, який мені приносила стара, яка приймала пологи в моєї матері та вважає, що розуміється на медицині.

– Які були наслідки?

– Зробилося ще гірше.

– А... – зам'явся Понсе, – великий святий, що не їв двадцять років?

– Як, ви ще не знаєте? Я наказав стежити за ним удень та вночі. Його побачили наступного дня після прибуття, перед світанком, на кухні, де він жер маслини. Я наказав

йому негайно їхати до свого монастиря, щоб там спокійно їх перетравити.

Усі четверо гучно розсміялися.

– Ваша величносте, – сказав Понсе, – ми приготуємо вам мазь. Чи ми повинні випробувати її спочатку на рабах?

– Ні. Дайте священикам для проби будь-які легкі ліки, та передайте мені ваш засіб через Деметріоса з указівками щодо його застосування.

– Під час нашого лікування вам треба буде утримуватися від будь-якого іншого.

– Можете не сумніватися.

– І ми маємо обов'язково оглянути вас за два дні, щоб оцінити дію ліків.

– Ці зустрічі небезпечні. Ніхто не повинен знати про них. Не варто їх збільшувати. Я постараюсь улаштувати ще одну за два дні, але будьте терплячими. І тримайте все це в найсуворіший таємниці.

Вже цілком розвиднілося й зала наповнилася синім світлом, у якому їх силуети здавалися тьмяними та сірими. Імператор лишив їх, зникнувши за низенькими дверцятами. Вони вийшли з другого боку, знов пройшли тим самим шляхом по муру та повернулися до свого будинку.

– Ти знаєш, що з ним? – спитав метр Жюремі, коли Деметріос лишив їх наодинці.

– Боюсь, що так, і це дуже серйозно.

* * *

Після веселих та незабутніх днів першого знайомства, після того, як Алікс та Франсуаза дійшли до повної довіри між собою, їхні стосунки перетворилися на монотонну рутину, пов'язану з наглядом за рослинами Жана-Батіста. Таємні зустрічі були отруєні звичкою та безнадійністю. Вони бачилися завжди в одному й тому ж місці, яке, жваво

нагадавши їм спочатку про тих, кого вони чекали, згодом стало болісним простором самітності, яку обидві переносили все гірше. Вони вже двічі чи тричі посварилися через дурниці, потім швидко примирилися, але ці суперечки попередили їх про небезпеку, яка погрожувала їм у разі, якщо вони нічого не змінять у своїх побаченнях. Ось тут-то Алікс дещо спало на думку.

– Що б ви сказали, – спитала вона Франсуазу, – якщо б я переконала матір взяти вас до нас на роботу? Ви могли б приходити до нас і ми би бачилися в мене. Я могла би потроху виявляти вам свою прихильність, і мені б дозволили проводити час у вашому товаристві. Ми ходили б разом на прогулянки, приходили б сюди, але не сиділи тут весь час заради того, щоб побачитися.

Франсуаза заплескала в долоні. Залишилося знайти засіб переконати мадам де Майє. Цей задум, ще до того, як здійснитися, вже приніс пожвавлення в їхнє життя.

Алікс почала з того, що розповіла матері, як їй шкода Франсуази, яка загубилася в цьому місті. Бідна жінка, котра мешкала на горищі сусіднього з «оранжереєю» будинку, допомагала їй поливати рослини та носити відра. Дівчина спочатку попросила в матері кілька піастрів, щоб сплатити за ці послуги. Потім, під час інших розмов, розповіла про горе цієї особи, яка була не найнижчого походження і яку життя закинуло до цього міста без жодного гроша за душею. Вони разом ремствували на недосконалість цього світу й мадам де Майє дякувала Провидінню, що воно завжди берегло їх від подібних злиднів. Матір та донька не мали про що поговорити, тому Франсуаза зробилася улюбленим сюжетом їхніх бесід. Коли мадам де Майє одного дня спитала в Алікс про новини від її протеже, донька вирішила нанести останній удар:

– О! Вона вже заспокоїлася. Нарешті наважилася.

– На що?

– Не знаю, чи я вам уже казала. Один турецький негоціант запропонував їй вийти за нього. Таким чином, вона забезпечить себе. Звісно, вона довго вагалася. Він, здається, старий та має жахливий вигляд. Але вона стане лише четвертою дружиною та буде ділити неприємний обов'язок терпіти його присутність з трьома іншими.

– Який жах! – скрикнула мадам де Майє. – Чи матиме вона для цього зректися християнської віри?

– Саме з цього приводу вона й вагалася. Вона дуже набожна і це зречення стане для неї важкою жертвою.

– То що ж вона нарешті вирішила?

– Той турок переконав її, що мусульманство не буде для неї надто важким тягарем. Досить буде визнати, що немає Бога, крім Аллаха, а Магомет є його пророком. Більше від неї нічого не вимагатимуть. Христос вважається в них пророком-предтечею, і ніщо не завадить молитися йому. Словом, мавр навіяв цій нещасній, що вона не вчинить нічого проти віри, а натомість матиме щодня їжу.

– Доню, моя, – сказала мадам де Майє, чий погляд виражав величезну тривогу, – ця жінка на порозі загибелі. Не можна вірити тому, що кажуть ці невірні. Вони завоювали святі місця, зруйнували тисячі церков, знищили безліч християн. Ми повинні всіма силами завадити тому, щоб вона зробилася туркенею. Через це вона загине не лише в цьому житті, бо ці чоловіки, як кажуть, непомірно жорстокі зі своїми дружинами, але й прирече себе на віки вічні в пеклі.

Мати з донькою почали міркувати, як уникнути такого лиха. Алікс нарешті згадала про можливість взяти Франсуазу до них на службу. Мадам де Майє розглянула цю пропозицію.

– Так, – сказала вона, – я гадала про це. Відтоді, як наша

праля поїхала до Франції, я прошу месьє де Майє кимось її замінити. Він завжди каже, що в колонії франків немає нікого, хто міг би виконувати ці обов'язки. Я гадаю, що він не хоче поновлювати цю вакансію через прагнення заощадити. Ваш батько такий помірний у витратах державних коштів.

– Боюсь, що тут якраз не буде економії, – жваво сказала Алікс, яка з ентузіазмом вхопилася за цю ідею. – Двоє нубійських невільників, що перуть у нас, як не попалять білизну содою, то зіпсують колір суконь.

– Не кажучи вже про прасування, яке веде до справжнього розору! Але, що вдієш! Ваш батько не звертає на це уваги. Єдиний раз я чула від нього скаргу тоді, коли його шовкові панчохи кольору зеленого яблука зробилися червоні, немов цеглини, після того, як їх замочили разом з моєю пелериною.

– От бачите, – наполягала Алікс. – Я певна, що йому можна представити як зиск, отже, як ощадливість, прийом на службу нової пралі. Батько скаже, що він не має часу шукати гідну обраницю – тим краще, бо ми йому її запропонуємо.

Алікс говорила так багато й так переконливо, що мати погодилася на її пропозицію. Те, чого ця набожна жінка ніколи б не робила заради спасіння людського життя, яке є в руці Божій, охоче виконувалося нею з метою врятувати душу, яка збиралася зректися істинної віри.

– Як ви представлятимете справу батькові? – спитала Алікс.

– Я добре його знаю. Від нього нічого не варто приховувати. Я розповім йому всю правду саме так, як представили її ви.

Алікс удалося зберегти серйозність, але, коли вона переповіла цю останню фразу своїй подрузі, вони від душі сміялися.

Месьє де Майє вдалося умовити, та він дозволив своїй дружині найняти пралю з п'ятнадцятиденним строком випробування. Франсуаза прийшла до консульства, була мигцем представлена консулові, який не опускався до справ, пов'язаних з прислугою, та вміла завоювати серце мадам де Майє. Нова праля старанно працювала від самої своєї появи. За п'ятнадцять днів сам консул, який помічав так мало, мав визнати, що дім змінився. Його убрання знов блищало. Франсуазі навіть удалося за допомогою настоїв з рослин Понсе повернути первісний колір дипломатовим панчохам. Пані тепер носили біле, а не жовтувате мереживо, як траплялося раніше. Нарешті – найвідважніший подвиг – Франсуаза спромоглася м'яко, але рішуче, поступово прибрати до рук обидва вбрання, що ними володів месьє Масе, і котрі сперечалися, яке з них брудніше. Одного ранку, коли секретар приніс консулові папери, той відчув, що чогось не вистачає. Він подивився навколо себе, але не завважив нічого незвичайного. Потім, раптом повернувши носа в бік месьє Масе, який стояв проти нього, консул нарешті збагнув із подивом, що його секретар більше не пахнув зле. Франсуазу було прийнято.

Як і належало чекати, вони з Алікс продовжували зустрічатися в консульстві. Дівчина щоранку ходила поливати рослини; вона робила це сама, і залишалася там не так довго, як раніше. Потім, повернувшись, починала блукати по дому. Простір, який займали в домі месьє де Майє з підлеглими, обмежувався парадним крилом, тобто залою, де знаходився портрет Короля, кількома прилеглими робочими кабінетами та часто порожніми апартаментами для високих гостей на першому поверсі. Щодо мадам де Майє, то вона майже не виходила зі своєї кімнати. Решта ж великого будинку – передпокої, коридори, кімната Алікс, будуари, кухні, службові приміщення, пральня – знаходи-

лися в розпорядженні подруг. Така різноманітність декорацій надавала їхньому спільництву зачарування новизни, пікантності – через необхідність дотримувати таємницю – і незмінно нового смислу, який виникав з усіх розмов, котрі лише могли зав'язатися між двох жвавих жінок у такому великому будинку.

РОЗДІЛ 12

Наступного дня після процедури огляду, що Імператор дозволив її виконати над своєю персоною, Жан-Батіст та метр Жюремі провели ранок за приготуванням ліків двох видів: перші вони мали передати Королю, а другі призначалися для випробувань на священиках.

По обіді Деметріос повів їх за місто до великої церкви, де проходило храмове свято, яке залучало кожного року тисячі віруючих. Сяяло сонце. Жодних тортур не передбачалося. Була лише юрба жінок і дітей у білому одязі та з чорними парасольками, які хутко їхали верхи на маленьких віслюках. Старі чоловіки йшли, опираючись на свої пастуші посохи. Безліч священиків та ченців у різнобарвних тогах несли великі хрести. Найвищі вельможі ховалися під широкими парасолями червоного та чорного кольорів зі срібними дзвіночками, якими хитали над ними раби. Усі сходилися до кедрового лісу. Покручені гілки цих дерев тягнулися майже по землі та служили гойдалками дітям. Саму церкву було важко розгледіти. Це була восьмигранна споруда, круглий солом'яний дах якої покоївся на стовбурах великих кедрів з обрубленими верхівками, що росли короною біля восьми мурів. Ця природна колонада доданням тротуарчика з кругляків була перетворена на галерею навколо церкви; Деметріосу вдалося завести до неї

роззутих подорожніх. Вони побачили багато ікон різних часів. Деякі відрізнялися явним візантійським впливом, але більшість несла на собі відбиток особливого абіссінського стилю. Здавалося, що очі жили окремим, незалежним від облич життям, та панували на обличчях. Шкіра святих залишалася світлою – то був знак святості та таємничий карб божественного, саме такий, яким може виступати використання для богослужінь давньої мови. Але риси облич були запозичені в живих мешканців країни таким чином, що ікони з їх застиглими позами та суворими традиціями зображення підносили до святості Христа та Богородиці звичайних жінок та дітей.

Коли вони поверталися, Деметріос повів їх до палацу. Він показав їм двір, мимо входу до якого вони проходили на аудієнцію з Королем. За знаком молодого чоловіка стражники пропустили їх до клітки, де дрімали четверо левів Негуса, один самець та три самиці, з яких одна була ще дуже молодою. Клітка була зачинена широкими залізними засувами. Понсе боявся, що Деметріос зараз розповість про які-небудь тортури, до яких залучають цих тварин, але він, навпаки, сказав їм, що звірі належать Імператорові, і тільки йому одному, причому він сам годує їх щоранку м'ясом, котре раб кидає їм у його присутності, і що ніщо не може порушувати їх відпочинок. Вони зітхнули з полегшенням.

Нарешті, по обіді, Деметріос передав їм чимало принадних запрошень до шляхетних домів міста. Того ж вечора вони пішли в одну з цих осель. Гості отримали все, чим тільки можна було їх ушанувати: вишукані страви, скільки завгодно медового квасу, музик та співаків. Понсе, який чимало записав упродовж пообіддя, міг продовжити свої спостереження. Зокрема, він відзначив одну традицію: чоловіки не дуже переймалися тим, як їхня їжа попаде до

них у рот (а треба сказати, що абіссінці не знають виделок та ножів). Шматки їжі для чоловіків готували в основному їхні сусідки по столу, а потім ними їх і годували. Понсе посадили біля гордовитої видної жінки зрілого віку, що її простора вишивана бавовняна сукня не перешкоджала побачити вражаючі форми. Зі справжнім жахом він спостерігав, як вона, лише рабиня ставила на стіл корж з підливами, скочувала своїми довгими пальцями, обтяженими золотими каблучками, кульку з тіста, змочувала її в червоних рідинах, де майже видимо палали спеції, та рішучим жестом, що не терпів заперечень, сунула все це в його, Жана-Батіста, рот, який одразу ж увесь спалахував вогнем. На наступний шматок він погоджувався зі сльозами в очах. Метр Жюремі терпів те саме від рук юної дівчини, що сиділа праворуч від нього. Інші чоловіки аніскільки не здавалися спантеличеними цими почестями. Вони навіть бували не на жарт обурені кожною спробою Понсе та його друга припинити це відгодовування через таку мало поважну причину, як те, що вони вже були ситі.

Ці смертні тортури скінчилися після того, як їхні жорстокі мучительки вирішили, що вони вже задоволені, або просто тієї миті, коли досвід підказав їм, що їхні підопічні можуть незабаром не витримати. Тоді полум'я у шлунках залили потоками квасу, котрий був немов те масло для вогню. Товариство продовжувало веселитися. Багато хто виходив на терасу та пив там при світлі місяцю каву. Але сувора компаньйонка Понсе зробила йому знак іти услід за нею, а метр Жюремі потягнувся в інший бік за своєю.

Обидва вони гадали, що їх ведуть до ванної кімнати, де вони зможуть ополоснути свої солоні від сліз обличчя та палаючі від спецій губи. Натомість вони опинилися в напівтемних покоях з безліччю прикрас та подушок. Гос-

подині без жодного слова скинули з себе одяг, а потім, оскільки вони вже впоралися з їжею, взялися до виконання інших бажань своїх гостей. Несмілі спроби вчинити опір швидко переконали їх у правоті Макіавеллі: того, чому не можна завадити, треба бажати, писав флорентієць. В ім'я цієї очевидної істини вони взяли посильну участь у цьому заході. Після довгих днів подорожі пустелею їм повернули втіхи, смак яких вони вже забули, і які приймати в цей несподіваний спосіб були здивовані, але ніскільки не засмучені. Трохи згодом вони повернулися до салону, де залишалися інші запрошені. Деметріос поквапився скласти товариство франкам. Вони привітали чоловіків, які, здавалося, були ними зачаровані, причому серед них, можливо, були чоловіки їх компаньйонок, та жінок, які зі звичною поважністю прийняли їхні глибокі реверанси.

Спати вони лягали здивовані більше, ніж будь-коли. Ці тілесні вправи аж ніяк не відігнали від Жана-Батіста думки про Алікс, навпаки навіть змусили його ще більше, ніж коли-небудь, шкодувати за свою самотність. Він мріяв про кохану та, мішаючи недавні відчуття зі спогадами про дівчину, провів чудову ніч.

Наступного дня вони прокинулися пізно, ходили на базар прянощів, де бачили на прилавках купи рідкісних рослин, які приносив їм мусульманин, у якого вони жили. Поговорили з торгівцями та познайомилися з двома селянами, які займалися збором ефірних та лікарських рослин у найвіддаленіших та, нерідко, в найнедоступніших місцях. Розпитуючи їх про способи застосування цих різноманітних зерен та листя, Понсе та метр Жюремі з жахом помітили, що в цій країні більше за всі інші вивчена та використовується фармакопея отрут. Тут вони впізнали напрямок, який дуже добре був відомий їм уже в Європі, та який давно зробив з науки про смертоносні зілля – науки

точної та такої, що піддається перевірці, багатої та сильної родички медицини – науку приблизну, спірну та, сказав би дехто, значно менш корисну.

Увечері вони гостювали в іншій оселі. Навчені гірким досвідом попередньої вечері, пили мало, зате старалися самі якомога більше напхатися їжею. Побачивши такий запал, присутні на вечері жінки знайшли своє втручання зайвим, і наші подорожні змогли зупинитися, коли забажали. Головне ж – після вечері вони сіли біля служниці, яка готувала каву, й почали безупинно торсати сусідів питаннями, у яких виявилася їхня велика зацікавленість абіссінською літературою. Те, що здавалося спочатку лише хитрістю, аби уникнути нової жіночої атаки, зробилося для них нагодою відкрити, наскільки охочі абіссінці до поетичного мистецтва.

Деметріос зазнав чималих труднощів, тлумачачи італійською уривки, які їм цитували. Він пояснив, що краса цих віршів полягає в контрасті, який ефіопи порівнюють з контрастом між воском та золотом. Віск є матеріалом для форми, в котрій відливається золота прикраса. Форма нічим особливим не примітна та складається з дешевої речовини, але, коли її ламають, у середині знаходять приховану коштовність. Поетичні фрази можуть, завдяки тонкій грі слів, містити під оманливою та тьмяною оболонкою поверхневого смислу смисл інший, повний глибини, блиску та мудрості. Переклад завжди був не в силі передати це перетворення. Але Жан-Батіст зі своїм другом слухали декламацію гостей: спочатку вони цитували прекрасні строфи в їхній восковій формі з мімікою, яка відбивала втому та нудьгу, а потім, з ледве помітними змінами тону та смислу, абіссінці вимовляли золоті рядки, і їх обличчя виражали захоплення й насолоду.

Усі були взаємно зачаровані. Жан-Батіст із приятелем

раділи, повертаючись додому, що були обачними та з-поміж усіляких інших розваг віддали перевагу поетичним вправам. Таким чином, вони могли лягти раніше та прокинутися з ясними головами. Перед сном востаннє домовилися про те, як поводитимуться з самодержцем. Жан-Батіст знов запропонував своєму товаришеві ні в що не заглиблюватися та говорити з Королем лише про симптоми хвороби. Метр Жюремі, якого з'їдала справжня пристрасть до істини, наполягав на більшій відвертості: щоб хоч дати йому зрозуміти – хвороба може виявитися більш небезпечною. Однак, вибір між воском та золотом завжди робити нелегко. Вони позасинали, так ні про що і не домовившись.

Перед світанком, як і зголосились з Деметріосом, він розбудив їх та знов повів до вежі на зустріч з Імператором.

Вони знайшли його вкрай схвильованим. Ледве увійшли, як Ісус звернувся до них з широкою усмішкою:

– Ви мене вилікували!

Жан-Батіст та метр Жюремі мовчали.

– Мене полишила сверблячка. Мене більше не коле. Найбільші засохлі вавки повідпадали, а мокрі місця висохли. Слово честі, якщо б я забув свої – та ваші – переконання, я сказав би, що це диво. Дивіться.

Він почав скидати з себе туніку, немов сорочку, тобто не розв'язуючи пояса, а виймаючи руки з одного, та потім з другого рукава.

Понсе взявся оглядати виразку.

– Насправді, значно краще, – мовив він похмуро.

– У вас не дуже бадьорий вигляд, – сказав Король. – Ви обережні. Хочете упевнитися, що наслідок є незаперечним. Ви маєте рацію, але дозвольте вам сказати, коли б я зазнав лише тимчасового полегшення, все одно я вам дуже вдячний. Ви подарували мені кілька годин спокою після місяців тортур.

– Ваша величносте, – сказав нарешті Понсе, – те, що ми побачили, дійсно втішає. Є всі підстави думати, оскільки ваша хвороба є чутливою до лікування, що найближчими днями прийде ще більше полегшення. Але...

Він подивився на метра Жюремі як воїн, котрий має йти на смертний бій.

– ... треба, щоб ви дещо знали, – закінчив він.

– Я вас слухаю.

– Ваші муки можна полегшити. Вас можна позбавити них цілком та надовго, але хвороба ваша є невигойною. Вона повернеться. Вам доведеться навчитися жити з нею та, без жодних сумнівів...

Він виждав одну хвилину. Король дивився на них, не мигаючи. Жан-Батіст почув власні слова, та сам собі подивився:

–... від неї й померти.

Витлумачивши ці слова, Деметріос зупинив очі на королі в очікуванні відповіді. Вона пролунала не одразу. Негус підвівся, пішов до одного з кутів кімнати, майже зник у тіні, потім повернувся і промовив:

– Мені не до вподоби те, про що ви кажете, але до вподоби, як ви це робите. Не те, що ті лестуни та дурисвіти. Ви маєте рацію, коли гадаєте, що я здатний це зрозуміти.

Він замовк на деякий час, дивлячись на полум'я свічки, а потім знов у вічі Жану-Батісту.

– Коли ця хвороба забере моє життя?

– Не знаю, – сказав Понсе.

– Не може бути, – жваво вигукнув Король владним та гнівним голосом. – Коли?

– Ну що ж, здається...Я не маю прикладів, але гадаю, бували випадки, коли з цією хворобою люди жили... років два.

Король вислухав цю сентенцію в повній нерухомості.

Знов легко підвівся, не перериваючи тиші.

– Смерть, – сказав він нарешті, – особисто для мене не дуже багато значить. Я можу помирати хоч завтра. Я готовий.

Він знов сів, ніби для того, щоб надати власним словам менше урочистості.

– Але є обов'язок, який я маю виконати.

Тепер його тон став довірчим. Він здавався остаточно заспокоєним, і бажав лише висловити свої думки.

– Моєму старшому синові, – продовжував він, – лише п'ятнадцять років. Він поки що слабкий та легко піддається впливові. Мені геть не подобається та освіта, яку дали йому священики та двір під час моїх довгих відлучень. Я не можу піти з життя до того, як не посаджу його на троні. Інакше загине все, що збудували три покоління королів.

Він продовжував нерухомо дивитися на сальну свічку, з якої повільно стікала крапля розплавленого сала.

– Два роки! – сказав він.

Потім підвівся, пройшов до іншого стільця, що був біля дверей, якими він увійшов. На ньому лежало складене вчетверо біле покривало. Він накинув його собі на плечі та загорнувся в нього.

– Коли корону успадкував мій дід, – знов заговорив він, – ця країна перебувала в найбільшому безвладді. Вороги її спустошили, васали вийшли з покори, священики нав'язували самодержцю власну волю. У селах народ помирав з голоду...

Він повернувся та пішов до них.

– Селяни їли своїх померлих родичів...

Понсе опустив очі. Метр Жюремі дивився в темряву.

– Ось якою була ця країна. Треба було робити все: відновляти королівську владу, давати відсіч ворогам, приборкувати принців, тримати в руках священиків. Василідес,

мій предок, почав добре, він збудував це місто – Гондар, нову столицю – в далині від розпаду, який роз'їдав Аксум, столітнє місце перебування двору. Потім прийшов його син, мій батько – такий же сильний, славний, рішучий. Я, його спадкоємець, мав щастя правити довго, та бачити плоди цієї спадщини. Я послабив тягар податків, який душив народ, скасував право на місцеву подать, яке роздирало країну на шматки, немов ота шайка розбійників. Головне – я змусив шанувати закон. Він, безсумнівно, є жорстоким, але це закон наших батьків, кожний його знає та всі перед ним рівні.

Повільно розсвіталося. Вікно ділила надвоє фіолетова хмаринка: вгорі – ніч, унизу – немов бліда рідина.

– Усе це ми зробили самі, розумієте – самі. Ми давно вже не чекаємо допомоги від сусідів. Вони є магометанами, вони нас ненавидять. Але до того ж нам довелося берегтися тих, кого ми довго приймали, не знаючи їх, за друзів, братів, католицьких родичів з-поза морів. Коли на цю країну століття тому напали турки, королі гадали, що можуть звернутися за допомогою до португальців. Вони прийшли. Кристоф де Гама, син Васко де Гами, навіть віддав за нас життя. Але вони нас врятували лише з тим, щоб відрядити сюди своїх єзуїтів. Коли ті священики прибули, тут ніхто не знав, ким вони були насправді. Наші предки прийняли їх добре. Бо хіба ж не були вони нашими братами у Христі? Коли вони заговорили про те, щоб підкоритися папі та увійти до католицької спільноти, ми не заперечували. Подумати тільки! Ми так страждали через те, що були відрізані від світу... Повернутися туди ми збиралися з радістю. Ми лише попросили їх – і це було дрібницею з дрібниць – викласти нам теологічні обгрунтування, які б свідчили про переваги їхнього тлумачення Євангелій над нашим. Наші священики розпочали дискусію без

жодних лихих думок, але з великим знанням справи, а ті єзуїти, хоч такі певні в собі, мали визнати, що не мали відповідей на наші запитання. Вони повернулися до Риму трохи розчаровані. Папа відрядив до нас інших, більш освічених, але налаштованих пустити в хід всі засоби. Ми прийняли їх, як братів, а вони діяли, як справжні вороги. Тоді нашим вразливим місцем був Король. Бідолашний легко піддавався впливові: він зламався під натиском єзуїтів, котрі змушували його приймати найгірші рішення. І врешті-решт він проголосив своєю владою негайне навернення країни, і ми зрозуміли, але вже було запізно, що до зла, яке приходило зовні, і до якого ми звикли, приєдналося відтак зло інше: те, якого нам бажали наші удавані друзі. Будьте певні, що відтоді ми мали купу негараздів, під час яких ці франкські церковники дали нам тисячу свідчень свого злоякісного впливу, своєї волі уярмити нашу свідомість, нав'язати нам нову віру, перемогти нас підступно та поодинці. Тоді відбувалися найжорстокіші громадянські війни з усіх, що ми знаємо; авторитет королів, що зберігався в найгірші часи, обвалився в мить, коли один з них, через слабкість, вирішив прийняти віру чужинців. Народ кинувся за допомогою до священиків, які, однак, були неспроможні його захистити. Вороги скористалися нашим падінням. З цього виник той хаос, який щойно подолали, як я вже казав, три покоління.

Він заспокоївся та продовжував тихіше:

– Ось що в нас відбувається, і ось чому мені потрібен час.

Був майже світанок. Король підійшов до Понсе та поклав руку йому на плече. Ця рука була сухорлявою та легкою, вона майже нічого не важила.

– Коли я зустрічаю людей, схожих на вас, я гадаю, що то був великий жаль, що ми мали відмовитися від усього

західного. Розумієте, до того, як мусульмани вийшли зі своєї пустелі, ми були з вами одною цивілізацією. При дворі моїх предків розмовляли грецькою. Але ми поки що надто слабкі ризикнути відкритися всім, хто стверджує, що є нашими братами, але продовжує, наскільки нам відомо, намагатися нас навернути, не знаючи, що втрачає нас.

Прибравши руку з плеча Понсе, він пішов до дверей.

– Завдяки вам, – промовив він майже радісно, – в моєму житті тепер є надія. Я знав, що мені треба зробити. Тепер я знаю, скільки часу я маю на це.

Король усміхнувся, а відвідувачі мовчали, немов знесилені. Потім Деметріос, зніяковілий від сонячного світла, що заходило до кімнати, провів їх додому. Вони попросили його залишити їх самих, щоб перевдягнутися, та домовилися з молодим чоловіком, щоб він зайшов до них пізніше.

Ледве зачинилися двері, метр Жюремі кинувся до Жана-Батіста:

– Ти збожеволів? Що на тебе найшло? Ми ж домовилися: ти мав пригасити його радість, приготувати його до довгої хвороби. Але навіщо це одкровення? Цей вирок?

– Я знаю, – сказав Жан-Батіст, охопивши голову руками. – Дивлячись на цю людину...я не міг збрехати.

– Щодо збрехати, це зрозуміло. Але навіщо вся правда?

– Є в ньому щось таке, що змусило мене сказати все.

– Це не в ньому, – сказав метр Жюремі. – Це в тобі. Передректи долю королю! Яке запаморочення! Ти прийняв себе за Бога, мій друже. З тобою все зрозуміло: це гординя, напад гордині та й годі.

– Не думаю, – глухо озвався Понсе. – Все якраз навпаки. Коли я розмовляю з ним, він не Король. Я звертаюся до нього як... до брата.

– До брата, якого ти щойно зарізав.

Ледве він встиг закінчити фразу, як тричі постукали в двері. Протестант відчинив: двоє офіцерів охорони прийшли взяти їх під стражу.

РОЗДІЛ 13

Лютi на вигляд та нездатні розмовляти іншою мовою, ніж їхня, стражники відвели двох франків до палацу, не таємним шляхом, котрим останні скористалися вночі, а зробивши повний обхід навколо мурів та зайшовши з парадного входу.

Вони пройшли вузьким передпокоєм і знов опинилися в залі, де їх розпитував рас зі священиками. Там на них чекали ті самі посадовці, але, цього разу, вони розділилися на дві групи, між якими, укриті простирадлом, лежали на плитах три тіла. Драгоман, який тлумачив арабською офіційну аудієнцію з Імператором, наблизився до них та сказав, передаючи слова, які промовляв високим голосом один з церковників:

– Ви передали нам ліки вашого виготовлення, які були призначені самодержцю. Їх спробували ці раби: вони є мертвими.

Жан-Батіст відчув велике полегшення. Він боявся геть іншого. Щодо того, що вважалося офіційними «ліками», то це була суміш води, борошна та бурякового барвника, яку він змішав на очах самого Деметріоса.

– Скажіть цим месьє, – заявив з усмішкою Жан-Батіст, що наш рецепт є простим і що перш, ніж відправити зразки, ми залишили месьє Деметріосу таку ж саму кількість ліків, які, я сподіваюся, дійшли до Імператора.

Ще до перекладу, ледве почувши ім'я Деметріоса, товариство захвилювалося. Лікарі зрозуміли, що зараз покли-

чуть молодого грека. Невдовзі він прибув – спітнілий, з дерев'яною скринькою, де знаходилися зразки тієї речовини, яку вони передали священикам.

Молодий чоловік виголосив довгу заяву, якої франки не зрозуміли, але відчули її легковажний тон. Підсилюючи слова дією, Деметріос відкрив скриньку, схопив щіпку суміші, з'їв її на очах присутніх та запропонував скуштувати всім навколо себе. Священики відразливо скривилися й товариство, після недовгої суперечки, лишило залу. Тільки вони зачинили за собою двері, як почувся відгомін гамірної розмови.

Деметріос пояснив зі сміхом, що інцидент було вичерпано.

– Сподіваюся, що Король якнайменше віддасть їх під суд за отруєння цих нещасних, – сказав Жан-Батіст.

До зали непомітно увійшли двоє вояків та почали витягувати за ноги трупи рабів.

– Під суд віддають лише за вбивство людей, а раби не є такими, – поважно сказав Деметріос.

Після цих слів лікарі з провідником також залишили залу. Оскільки примиритися з нещастям інших легко, особливо, якщо його виправдовує все суспільство, вони швидко забули жертв цієї безглуздої махінації та згадували її лише для сміху.

Цей випадок допоміг їм зрозуміти, як Король здійснює свою владу серед усіх цих небезпек. Єдиними, хто користався його довірою, були люди, подібні до Деметріоса та Гаджі Алі, тобто такі, які належали до іноземних націй. Деякі потрапляли до Абіссінії ще дітьми, під час воєнних походів та набігів. Так само, як турків захищали діти християн, яких вони викрадали і з яких робили яничарів, Королю королів служили юні мусульмани, вихована за християнськими звичаями та цілковито віддані Королю.

Вони ставали у пригоді в столиці та повсюди в країні. Зовні для особливих доручень він використовував мусульман, які були усім йому зобов'язані, як той Гаджі Алі, або вірмен, чи інших східних християн, підданих Великого Турка.

Під час перебування в Гондарі Понсе з другом навчилися помічати, що їх завжди хтось захищає. Окрім Деметріоса, поруч з ними – на вулицях, якими вони ходили, в оселях, де вечеряли, за містом, де збирали рослини, завжди були присутні приховані, майже незримі свідки, котрі, під добродушним виглядом селян, мандрівників, торгівців простягали над ними могутність Короля.

Упродовж тижнів у столиці вони мали нагоду стати свідками безлічі сцен, спостерігати цікаві звичаї та ще кілька разів віддати, хоч і з помірністю, яка створила їм майже погану репутацію, данину пристрасті. Вони також відвідали численні церкви, навчилися розбиратися в живописі та цінувати музику цієї країни, яка спочатку здалася їм відштовхуючою. Вони краще зрозуміли її красоту, коли сприйняли цю музику разом із рухами танцю, якому вона слугувала засадою та оздобленням.

Невдовзі вони вже навчилися судити про походження численних дерев'яних, мідних та плетених виробів, різноманітні способи виготовлення яких є відгомоном різних культур цієї барвистої імперії. Понсе заповнив нотатками цілу книжку. Роздобути іншу йому вдалося лише завдяки спритності Деметріоса, оскільки абіссінці не знали паперу та писали на пергаменті.

Вони ще бачилися з Королем, хоча й не так часто, щоб не викликати підозрінь. Констатували постійне полегшення якщо не хвороби, то її ознак. Він більше не розпитував їх про своє майбутнє. Зате чимало робив питань про звичаї, науки та політичне життя народів заходу.

Нарешті, одного дня Деметріос повідомив їм: Король Сенаару, прийнявши близько до серця якусь незначну суперечку про кордони, щойно проголосив війну. Негус мав вирушити у похід. За словами юного грека, відправлятися услід за Королем було куди менш небезпечно, ніж залишатися в столиці. Двір міг скористатися цією відносною свободою, щоб поновити спроби помститися цим чужинцям, яких чутки вже починали представляти небезпечними фаворитами. Удаючи, що він прийняв ліки, які було йому офіційно передано двором від франкських лікарів, Король повідомив усіх, що йому зробилося краще, а потім – що він одужав. Він пожалував обом чужинцям багато дуже коштовних дарунків. До цього додавалося ще зароблене в інших пацієнтів міста. Жану-Батісту з поплічником довелося вилікувати чимало людей з усіх прошарків абіссінського суспільства. Їх навіть найофіційнішим чином просили позбавити від нездужання королеву, що вони успішно і зробили. Священики були вкрай розгнівані.

Коли виникло питання про супроводження Короля в поході, Жан-Батіст вирішив: прийшов його час. Як би цікаво не було йому в Абіссінії, він не забував істинної мети своєї подорожі та обіцянку, яку дав собі самому: йому треба було повернутися з амбасадою.

Але ж нічого такого він поки ще не добився. Тепер їм були відомі причини недовіри Негуса до єзуїтів та Заходу. Хіба сам самодержець не наголошував на тому, що було ще рано відкривати країну чужинцям? До цієї політичної перепони відрядженню амбасади додавалася інша, скоріше особистого характеру, яка полягала в недоречності способу, який вони застосували для завоювання довіри самодержця, способу, якого до цих пір вони помічали лише переваги. Звісно, їм вдалося увійти до кола довірених осіб і здобути собі безпеку та комфорт з успіхом, на який вони

й не сподівалися. Государ полюбив їх. Він щодня, безпосередньо чи ні, подавав їм незаперечні знаки своєї довіри та прихильності. Ця гра була небезпечною. Дружні почуття Імператора, звісно, могли змусити його задовольнити їх прохання про амбасаду; якщо тільки – й це було вельми вірогідно – вони не підштовхнуть його до того, щоб затримати їх при своїй особі на решту життя, як і багатьох подорожніх до них. Жан-Батіст вирішив, що поговорить з Імператором найближчої ж зустрічі. Увесь день він думав про Каїр, про мадемуазель де Майє, і його туга за нею, загострена цими думками, була такою сильною, що він відчув у собі здатність переконати найзапекливішого з опонентів.

Король не завжди приймав лікарів у кімнаті під банею понад мурами палацу. Нерідко Деметріос вивозив їх з міста, та вони приєднувалися до самодержця під його наметом для полювання, на узліссі, де він упродовж дня переслідував леопарда або лева.

Тепер вони розмовляли майже по-приятельському, хоча Король ніколи – і це було проявом його природної величі – не скасовував відстані між собою та ними, ані своєї королівської гідності. Того дня він зробив їм честь своїм товариством за вечерею. Усі троє, бо Деметріос не порушував тієї шанобливої стриманості, яку кожний підданий має проявляти до свого короля, переломили один і той самий корж інжери з підливами. Вони згадали про похід, про від'їзд Короля. Вечеря скінчилася. Воїн приніс глек з водою і вони ополоснули пальці.

– Ваша величносте, – почав Жан-Батіст, коли вони лишилися з Королем наодинці, – оскільки ми говорили про ваш від'їзд, дозвольте мені сказати вам кілька слів про наш.

Фраза була двозначною. З погляду, котрий кинув на

нього самодержець, Понсе зрозумів, що той одразу збагнув, що йдеться про від'їзд у різні напрямки.

– Ваша величність викликав нас до себе. Ми зробили все, що було в нашій владі. Ми завжди попереджували Гаджі Алі про наші наміри. Тепер нам треба повернутися туди, звідки ми прийшли.

Служанка принесла каву в маленьких чашечках. Король витратив якийсь час на те, щоб самому обслужити гостей, відірвав кілька крихітних листків від тієї олійної рослини, яку абіссінці кличуть «здоров'ям Адама» та кинув їх собі в каву.

– Як це дивно! – сказав він. – Я саме зараз збирався поговорити з вами про ваше життя тут. Правило, яким ми керувалися упродовж століть, є непорушним: ми раді кожному чужинцю, але він має залишитися між нами. Ви знаєте, яких неприємностей та навіть трагедій коштував нам кожний випадок, коли ми відступалися від нього. Отже, я хочу його поновити.

Понсе подивився на свого компаньйона та прочитав у протестантових очах деяку непевність; він чекав продовження.

– Однак я не можу ні примушувати вас, – продовжував Негус, – ані лишати вас на цьому нелегальному стані, який, я розумію це, може виявитися для вас важким. Тому мій намір полягає в тому, щоб запропонувати вам службу – на яку я примушу погодитися двір – та винагороду, відповідну моїй високій оцінці вашої праці.

– Ваша величносте, – сказав Понсе дружнім, але рішучим тоном, – мені шкода. Ми не можемо погодитися. Ми повідомили вам про це від початку нашого приїзду: ми маємо повернутися до Каїру.

– Дійсно, – сказав монарх, – ви мені про це казали. Чи, швидше, про це писав Паша Каїру в листі, яким він пред-

ставляв вас мені. Що ж, це чогось варто. Це, можливо, єдиний випадок, коли наш принцип, який я вам зараз виклав, терпить виняток. Паша Каїру є магометанином. Отже я ставлюся до нього, як до ворога. Але це ворог, з яким ми маємо справи. Він боїться мене через мою владу над Нілом. Мені він потрібен, бо щоразу, як помирає абуна, він має пропускати сюди нового патріарха. Це традиція, і нам зараз необхідніше, ніж будь-коли, мати головою Церкви духовну особу, яка не говорить нашою мовою та їде зі свого єгипетського монастиря, лише щоб тремтіти переді мною. Отже, через слово, яке я дав Паші Каїру, я повинен відпустити вас.

– Ми дуже вдячні за це Вашій величності.

– Дозвольте мені все ж таки одне питання, – сказав Король.

Понсе кивнув головою. Було ясно, що самодержець відмовився від жорстокості, але не від переконливих доводів.

– Чому ви віддаєте перевагу службі цьому невірному, цій собаці-турку, який до того ж навіть не віддячить вам як належить, перед службою християнському принцу, котрий не відмовить вам у жодній ласці?

– Ваша величносте, – сказав Понсе, – ми вертаємося не заради Паші Каїру.

– Чому ж тоді?

Лікар подумав: «Нарешті». Він відпив ковток кави, та продовжив:

– Як ви знаєте, ми з метром Жюремі працюємо разом. Він завжди зі мною, але, насправді, це я хочу повернутися.

– Добре, тоді моє питання стосується вас, Жане-Батісте.

– Так, Ваша величносте, – сказав Понсе, – я кохаю одну дівчину.

Король засміявся. Це трапилось чи не вперше, коли вони бачили подібне явище. Він сміявся беззвучно, відкинув-

ши голову назад. Деметріос шанобливо чекав, щоб витлумачити продовження бесіди.

– Оце так, – сказав, нарешті, самодержець. – Мені здається, що вона буде дуже рада жити при моєму дворі, вся в золоті. Як мені відомо, Каїр є надто спекотним містом, а жінки віддають перевагу нашому клімату. Отже, викличте вашу дружину.

– Вона не є моєю дружиною, – сказав Понсе.

– То ж ви одружитеся тут.

– Чесно кажучи, Ваша величносте... до цього в нас справа не дійшла.

Король знов почав сміятися у свій дивний спосіб.

– До чого ж вона у вас дійшла?

– Треба вам сказати, що ця дівчина є значно вищою за мене своїм положенням у світі. Батько її обіймає важливу посаду в нашій державі. Ми кохаємо один одного...

Промовляючи цю фразу, Жан-Батіст відчув якийсь щем, нібито він щойно кинув виклик долі. Через забобони закоханих, він боявся прогнівити долю саме з цього приводу, і ні з якого іншого.

– ... але мені ще треба переконати в цьому її родину, а то не так вже й легко.

– Скажіть їм, що вона житиме тут при дворі великого короля, і що ви будете одним з його вищих посадовців.

– Ваша величносте! Хіба ж ви не знаєте людей? Вони взагалі не мають уяви, і для них не існує того, чого вони не бачать на власні очі. Я дуже добре знаю, служба у вас є не менш гідною, ніж ті посади, що ними пишаються у нас сини найшляхетніших родин. Але цього не вистачить, щоб переконати батька тієї, кого я кохаю.

Він ненадовго замовк, дав Деметріосу час перекласти та, хитаючи головою як той, хто розмірковує вголос над думками, що виникають одна за одною в його свідомості, сказав:

– Я добре розумію, Ваша величносте, що ви бажаєте зробити те, що може мені допомогти, і я вам дуже за це вдячний. Чесно кажучи, тут є одна річ..

– Що саме? Кажіть.

– Я не наважуюсь зізнатися, бо знаю, що моя ідея суперечить вашим найтвердішим переконанням.

– Байдуже, кажіть. Якщо я маю відмовити, ми з вами хоч не будемо шкодувати, що не розглянули всіх можливостей.

– Що ж, добре, – сказав Жан-Батіст швидко й рішуче, як людина, яка одним рухом скидає з плеча важку ношу. – Батько моєї коханої є дипломатом. Якщо б я мав можливість піднятися до його становища, він визнав би мене якщо не рівним, то хоч людиною зі свого кола. Єдиним засобом досягти цього може бути рекомендація Вашої величності нашому Королю Людовіку XIV призначити мене постійним послом в Абіссінії. Таким чином я зможу повернутися сюди та дати зрозуміти дівчині, яку я кохаю, велике значення посади хоч і значно нижчої, ніж та, яку, я певний, Ваша величність могла би мені надати при своєму дворі, але такої, яка має велику перевагу в тому розумінні, що її визнає батько.

– Амбасада! – сказав король.

Струмінь протягу, піднявши запону королівського намету, підняв понад землею маленький вихор з піску, і на хвилину перервав розмову.

– Ви знаєте, – знов заговорив самодержець, – що нам цей звичай невідомий. Коли ми маємо щось сказати одному з наших сусідів, то використовуємо для цього найнепомітніших вісників – купців, прочан і навіть, інколи, жебраків. Коли до нас відряджали офіційних представників, як це було нещодавно з португальцями, ми бували геть незадоволені їхньою пихою та не дозволяли їм поїхати назад.

– Я знаю, – сказав Понсе.

Король, підвівшись, ходив навколо столу; при цьому він торкався грубої тканини намету несвідомим жестом, який свідчив про його сумніви.

– Ви знаєте також, що всі ці священики – ті, котрих звете єзуїтами, та ті, що вдягаються арабами, нишпорять навколо нас та шукають бодай найменшого приводу, щоб проникнути сюди. Коли я був дитиною, мій батько запросив з Каїру лікаря, як я запросив вас. Прибули двоє ченців. Він прийняв їх по-дружньому, хоча й з недовірою, та спитав, хто з них є лікарем. Вони спокійно відповіли йому, що лікар не зміг виїхати разом з ними, тому вони поки що приїхали самі.

– Що з ними сталося? – спитав Жан-Батіст.

– Щойно люди дізналися, що прибули франкські церковники, почала збиратися юрба; наші священики та князі ув'язнили Короля через побоювання, що він може перейти до їхньої віри, як це вже трапилося одного разу на наше нещастя. Громадянська війна могла розпочатися з хвилини на хвилину. Король, мій батько, не вагався: він видав двох чужинців юрбі, яка закидала їх камінням біля палацу. Я хочу сказати, що амбасада може потягнути за собою тих чужинців, які шукають засобів приникнути до нас, і яких ми бачити не хочемо.

– Саме про це я кажу! – сказав Жан-Батіст, який не лишав глибокої задуми та немов висловлював уголос думки, які щойно зародилися. – Довірте амбасаду не незнайомцю, а особі, до якої ви вже звикли, про яку ви знаєте, що вона не більш симпатизує священикам, ніж ви самі, та що вона ніколи не приведе їх за собою – ось що надасть справі нового змісту. Мені здається, Ваша величносте, що вам майже нічого боятися. Навпаки, присутність посланця нашого Короля, якому відомо життя вашої Імперії та ма-

неври єзуїтів, могла б дозволити негайно сповіщати нашого государя про найменші рухи священиків. Людовік XIV має вплив на папу, та може його попросити вгамувати запал своїх конгрегацій. Ви знаєте, багато чого трапляється через те, що ми мало знаємо про вас. На цьому терені незнання пропаганда проростає легко. Пробачте мені цю відвертість, мені самому соромно про це казати, але єзуїти спромоглися описати це королівство, як землю неосвічених та брутальних дикунів. Тепер їм легко казати, що вони нестимуть сюди світ віри. Якщо я зможу свідчити моєму Королю про те, що є, він повірить мені. Я допоможу вам обом установити дружні стосунки між великими християнськими самодержцями, одним – з заходу, а другим – зі сходу. Мені здається, що таким чином ви зможете перекрити будь-який шлях потоку тих, хто хоче порушити спокій вашого королівства та раз і назавжди повернути собі владу та душі підданих.

Наприкінці цієї тиради, яку він вимовляв крещендо, нібито його несло раптове натхнення та несподіване захоплення, Жан-Батіст не зводив очей з Короля. Король, не рухаючись, довго розмірковував. Потім покликав стражу. З'явився дуже худорлявий високий молодий чоловік зі списом у руці та кривою шаблею з різьбленням за поясом.

– Відрядіть когось у місто, щоб негайно знайшли Мюрада.

РОЗДІЛ 14

Людина, якій доводилося часто брехати, красти, зрікатися, зраджувати, не може дожити до старості та скінчити життя в мирі, якщо вона не зберігатиме серед цих віроломств може й одної, зате постійної, непорушної та

рятівної прихильності. Саме таким був Мюрад. Цей вірмен досяг такого неймовірного віку, який трапляється лише серед жителів Кавказу, котрі, до речі, добре вміють рахувати, але вік цих великих старців зрештою стирається з їхньої пам'яті та плутається. У своєму довгому житті Мюрад розрізнював лише дві епохи: дитинство в селі неподалік від озера Ван, аж до самого прибуття з батьком-торгівцем до Ефіопії. Потім, починаючи з чотирнадцяти років, – незмінна вірна служба чотирьом абіссінським королям. Він бачив усе: справи єзуїтів, їх вигнання, безвладдя, посилення влади Василідісом, а потім труди його сина та внука, Ісуса I. Знання мов, дипломатична вправність, швидкість суджень про людей зробили його найулюбленішим емісаром негусів, особливо в напрямку Індії та Голландського Балі. Він прославився тим, що привіз з цього відрядження величезний дзвін з бронзи, якій подарували йому на пам'ять батави.

Під час перебування в Гондарі Жан-Батіст бачився з Мюрадом багато разів. Спочатку він мав нагоду призначити йому ліки проти хвороби, від якої його міг би захистити почесний вік, але з котрою непохитна чоловіча сила змусила його мати справу, за його ж словами, «двадцять четвертого разу». Дія ліків Понсе виявилася благотворною, і старий уже був готовий вирушити на пошук двадцять п'ятої неприємності, коли одної ночі, яку він проводив у товаристві юної гурії, від апоплексичного вдару в нього відібрало половину тіла. Завдяки лікуванню Понсе до омертвілого боку потроху почало повертатися життя, але Мюрад не міг діяти одною рукою та мав обвислу губу. Розум його залишався ясним, і для Понсе було полегшенням почути, що Король збирається покластися на судження людини, яка завжди була добре налаштована до свого молодого лікаря.

Старий з'явився за годину. Він мав дуже незадоволений вигляд, немов його розбудили одразу після того, як він занурився у сон. Жан-Батіст знав, що Мюрад спить небагато та неміцно; він здогадався, що цей вираз роздратування був удаваним. Під ним ховалося задоволення старого тим, що до нього продовжують прислухуватися, але ж цей вираз дозволяв йому, як бувалому негоціанту, високо підняти ціну своїх зусиль, а отже й очікувану винагороду за цю жертву.

Король виклав йому все про амбасаду Жана-Батіста, не згадуючи, однак, про її любовне підгрунтя. Він запитав Мюрада, що той гадає про можливість такого заходу та про засоби його здійснення.

Старий слухав, сидячи на такому собі інкрустованому перламутром куральному стільці, який належав до мисливських меблів самодержця. Сидів він, перекосившись на бік, схилившись на лікоть, напівзакривши очі. Жан-Батіст зауважив, що з-попід цих напівзакритих повік зіркі, хоч і побілілі від полуд, очі старого пильно стежать за всіма присутніми, і особливо за ним. Молодий чоловік зобразив на обличчі палкий запал, не приховуючи свого бажання здійснити все те, про що говорив Негус. Дозволивши королівській промові вільно литися стільки часу, скільки вимагала ввічливість, Мюрад сказав надтріснутим голосом хворої людини:

– Це чудова ідея, Ваша величносте. Але, як казав Геродот, ліра може бути, в залежності від способу застосування, музичним інструментом, або луком, тобто зброєю. Саме так і ваша справа може мати різні наслідки в залежності від того, як її повести.

Мюрад завжди так висловлювався. Він ніколи не викладав жодної думки, не прикривши автентичною чи вигаданою цитатою з грецьких філософів, як той вояк

ховається позаду свого щиту, аби підійти якнайближче до того, кому він хоче нанести удар. Король чекав продовження.

– Перш за все, Ваша величносте, – сказав Мюрад з виразом глибокої втоми, – вам не варто нічого писати. Шлях звідси до західних столиць є надто довгим, щоб ваш лист не ризикував потрапити до рук людей, які знайдуть йому поганий ужиток. Це може трапитися тут: уявіть собі, як скористаються відкриттям амбасади священики. Це може бути в дорозі: турки будуть стривожені вашими намірами, а сіра Понсе буде викрито як вашу людину. Це може, нарешті, трапитися там. Ви знаєте єзуїтів, їх знання правничих тонкощів, їх збочений та підступний розум. Лише одне ваше слово, яке ви вважатимете геть незначущим, може дати їм підстави думати, що ви чекаєте на їхній приїзд, схиляєтеся перед Римом, усе, що завгодно. Отже, нічого не пишіть.

– Як же вчинити? – спитав Король, який слухав ці слова, стоячи, заклавши руки за спину.

– Так, як повелися б ваші дід та батько. Як ви самі часто вчиняли.

– Відрядити з сіром Понсе вісника, – сказав самодержець. – Я вже гадав про це, але кого? Вас, Мюраде?

– Питання Вашої величності є лише формальністю, але воно тішить мене, і я вдячний за нього. Ні, ви знаєте, що нещодавно смерть поразила мене наполовину. Я був такою мірою готовий підкоритися їй, що схилив голову, і вона трохи промахнулася. Але я готовлюся невдовзі отримати від неї другий удар. Сподіваюся, то буде останній.

– Кого ж тоді? – продовжував Король. – Гаджі Алі вправний лише з магометанами. Він нездатний до такої місії.

Понсе був радий дізнатися, що їхній мучитель з ними

не піде. Він подивився на метра Жюремі. Той, з глибини намету, де донині сидів мовчки, покликав його знаком до себе.

– Ти пам'ятаєш, Майє хотів молодих шляхетних абіссінців? – сказав тихо протестант.

– Це безнадійно. Але я-таки спитаю.

Жан-Батіст знов підійшов до самодержця та заговорив з ним:

– Що ви скажете, Ваша величносте, про синів кількох ваших найкращих родин? Вони могли б до того ж отримати велику користь від цієї подорожі, вчитися у Франції, вивчати нашу мову та викладати вашу...

– Ви збожеволіли? – сказав Ісус. – Жоден абіссінський християнин не може вийти звідси без того, щоб його не розтерзали мусульмани. Та не забувайте, що ця справа має бути таємною.

Понсе охоче погодився з цими доводами: в усякому разі, він зможе чесно сказати, що спробував...

Знов почалися мовчазні роздуми.

– Деметріос? – сказав раптом король, дивлячись на тлумача.

– Ні, ні, він є надто корисним для вас тут, – навідріз відмовився Мюрад.

По ледве помітній поспішності відповіді старого тоді, як він удавав відстороненість та крайню втому, Понсе зрозумів, що він має свого кандидата, і повільно підводить імператора до його імені.

Мюрад дозволив йому назвати ще пару інших кандидатур, які були відхилені. Нарешті, після напруженого мовчання, вірмен сказав з награною нерішучістю:

– Є ще мій племінник...

– Про якого племінника йдеться? Я знаю, що ваша сестра має багато дітей, але я пам'ятаю в неї лише доньок.

– Вона має ще сина. Його звуть як мене – Мюрад. Так-так, це не дуже зручно. Назвемо його, якщо завгодно, молодим Мюрадом, хоча він має зараз близько сорока років. Він виріс в Алепі. Ви, можливо, знаєте, Ваша величносте, що мій зять довго торгував у тому краї. Його дружина, моя сестра, повернулася сюди п'ятнадцять років тому. Гадаю, що вона не дуже-то розумілася з чоловіком. Як би там не було, батько, за нашим звичаєм, залишив сина в себе. На жаль, він так нічого з нього не зробив, попри блискучі здібності цього хлопця. Уявіть собі, Ваша величносте, що він став...кухарем.

– То ти, Мюраде, хочеш відрядити таку людину до великого Короля?

– Ваша величність добре знає: найкращими вісниками є найскромніші, бо вони просуваються непомітними. Справжнє значення має лише кмітливість, то ж знайте, що мій племінник має її з надлишком. То не був, до речі, звичайний кухар: він служив у великого негоціанта-християнина. Він знає мови, з-поміж яких, гадаю, початки французької. Коли він прибув сюди торік, я сам був здивований побачити, як він далеко пішов. Не казатиму вам більш нічого, ваша величносте, ви самі його побачите. Два дні тому він поїхав рибалити на озеро Цана. Що поробиш, це його пристрасть, і він дуже смачно готує рибу... Я пошлю його шукати та приведу його завтра до вас.

– Так, – сказав Ісус із задоволенням, – я прийму його.

Він добре розумів, що його старий вісник намагається здобути цю місію, яку вважав вигідною, для когось зі своєї родини. Це було правилом: радники, Король це знав, не робили для нього нічого такого, що не приносило би зиску їм самим. Але, з іншого боку, з ними надто добре поводилися, щоб вони, дбаючи про свої інтереси, хоч якось нашкодили інтересам Короля. Кожна справа була такою

собі баркою, з двох боків якої навішували баласт добре підрахованого зиску замовника та виконавця, і яку через це неможливо було потопити.

– Посланець є важливим питанням, – продовжував Мюрад, – ми щойно його вирішили. А чи склав ваша величність послання, яке бажає йому доручити?

– Звичайно, – сказав Король, до якого знов поверталася певність, бо в цій справі він потребував лише схвалення старого, а не поради. – Він передасть Королю Франції мої вітання не так, як підданий або васал, а як король може благословляти іншого, від рівного – рівному. Згідно з тим, що я знаю про цього Людовика, він є могутнім: я бажаю йому зберегти свою міць та поширити свою імперію над багатьма підданими. Я бажаю йому також здоров'я, бо він уже, здається, старий. Я бажаю йому, нарешті, щастя в коханні. Промовляючи ці бажання, вісник дасть знати про рівність наших позицій. Він скаже, що є посланцем нащадка Соломона від його сина Менеліка, якого народила Цариця Савська, Короля королів Абіссінії, Імператора Верхньої Ефіопії та великих королівств, князівств та країв, короля Шоа, Кафату, Фатігару, Анготу і так далі, усі титули та відзнаки, про які я переконаюся сам особисто, що він їх вивчив, до того, як поїде. По всьому, він скаже, що ми більше не бажаємо, щоб Рим відправляв порушувати наш спокій жодних церковників. Треба дати йому зрозуміти: ми не є взагалі ворожими, що ми навіть дуже добре прийняли перших з них, але вони зловживали нашими гостинністю та довірою. Нехай він відрядить до нас, якщо бажає, ремісників та будівельників, які відзначилися в нього своєю вправністю, і які прикрасять нашу столицю, як колись живопис Бранкалеоне прикрасив наші церкви, до великої слави колишніх негусів. Нарешті, він скаже йому, що я вважаю доречним, щоб його підданий, сір Жан-

Батіст, син Понсе, був відряджений до мого двору як його посол, щоб він міг давати йому знати, що відбувається в моїй країні, так само, як він триматиме мене обізнаним з усіма подіями, які заторкнуть його країну. Ось моє послання. Це не є послання того, хто просить, але самодержця, який вітає свого брата та рівного собі. Не буде мови про релігію, бо зрозуміло, що ми обоє віруємо в Христа, але ця віра має нас з'єднати, а не розділити. А втім, я не розуміюся на цій суперечці про доктрини, та щиро вважаю, що це не є справою королів.

– Які ви передасте дарунки? – спитав Мюрад.

– Дарунки? Це обов'язково в цьому випадку?

– Ваша величносте, ви самі кажете, що хочете розмовляти на рівних. Що робить князь, коли вітає іншого на його землі? Він підносить йому дарунки, які є найліпшим засобом показати власну могутність та довести, що він нічого не чекає натомість.

– Ти маєш рацію, Мюраде, – сказав Король. – Отже, підготуй дари у відповідності до тих, що робляться князям у нашому світі. Щодо Заходу, якого ми не знаємо, то тут ви, Понсе, розкажете нам, що там цінують.

З цими словами вони розійшлися. Мюрад повернувся до ліжка зі стогонами, які приховували задоволення, котре він отримав від укладення вигідної угоди.

Через один день прибув молодий Мюрад. Він мав таємну співбесіду з Королем, у присутності лише свого дядька. Потім прийшов представитися Понсе та метру Жюремі. Це був високий пузатий хлопець з надмірно червоними щоками, нібито мав на них сліди від сильних ляпасів. Одягнений він був на кшталт курдів та персів: довга туніка закривала широкі штани, від яких виднівся лише низ звужених холош. Навколо його талії був досить високо обгорнутий широкий тканий пояс. Голену голову покри-

вав жовтий тюрбан з шовку. Усі ці шати рясніли плямами від жиру. Сам він певно не був неохайним, але його обжерливість та поквапливість, з якою він хапав їжу, яка сипалася йому на одежу, поновлювали плями з тією ж швидкістю, з якою він переміняв одяг. Молодий Мюрад був нездатний продовжувати піклуватися про свою особу під час такого важкого випробування, яким був для нього прийом їжі. Коли треба було вгамувати голод, він не міг терпіти жодного зволікання, навіть того, яке було потрібне для зав'язування серветки.

Ця вада робила його не дуже привабливим. Однак, він мав привітне обличчя та в своїй засаленій оболонці зберігав майже недоторкану гармонію дитячих рис. Повнота плоті не лишала місця зморшкам, і навіть борода, про яку він казав, що відпускає довгу, на цих пухлих округлостях росла лише у формі двох безглуздих пучків з кожного боку западинки на підборідді. Франки одразу визнали за ним велику перевагу: з такою зовнішністю молодий Мюрад усюди пройде цілком непомітно. Він говорив якщо не французькою, то ні з чим незрівнянною lingua franca купців сходу. Звісно, можна було б бажати кращого посла, але цей був хоча б добрим товаришем для дороги – скромним, та ще й добрим кухарем.

В усякому разі Жан-Батіст думав лише про одне: хутчій би вирушити. Вони здолали найскладніші перепони. Труднощі зворотного шляху його майже не тривожили. Він уже подумки був у Каїрі, та мрії про Алікс більше не лишали його. У недоступному закутку його свідомості жили недоторкані спогади про неї. Під час подорожі він остерігався думати про це надто часто, оскільки боявся, відчуваючи власну самітність, утратити надію. Відтепер її образ був з ним, достоту зримий, такий само близький, як та мить, коли він побачить її, коли повідомить їй велику новину

про свою амбасаду. Жан-Батіст мріяв про все це, готуючись до від'їзду. Усі ці труднощі, невизначеність, тисячі речей та дій мали благотворну дію: жодної миті він не сумнівався, що вона чекає на нього з тим самим нетерпінням. Цей перший час кохання влаштований так, що все, що його затримує, його ж живить; усе, що проти нього, його ж підбадьорює. Не можна навіть уявити обставин несприятливіших, ніж розлука назавтра після зустрічі, і, як це не дивно, ніщо не могло би ліпше посилити це почуття та відігнати усяку непевність.

Думки про повернення так підганяли Жана-Батіста та метра Жюремі, що вони, на той час, коли Імператор готовий був вирушати у похід, уже завершили збори та зібрали увесь свій караван. Окрім самих себе та молодого Мюрада, якого король постачив численними перемінами одягу, серед котрого багато було парадного, та який займав два тюки, з ними були ще абіссінські раби, полонені у південних провінціях, шестеро чоловіків та четверо жінок – усі дуже чорношкірі, напівголі, із заплетеними у волосся мушлями та дерев'яним намистом. Молодий Мюрад отримав від дядька дуже стислий лист, який був підписаний Імператором та мав печаті, але не був нікому призначений та свідчив лише про те, що вірмен був офіційним посланцем Негуса, не уточнюючи ні місця його слідування, ні його завдання. Він старанно вивчив послання, яке мав передати Королю Франції. Раби мали служити подорожнім до того, як їх нарешті передадуть у дар Людовіку, сину чотирнадцяти, як наполегливо говорив Мюрад. До цього додавалися інші дарунки: п'ять коней та два молодих слони, які йшли в путах та були ще зв'язані важким ланцюгом. Три тюки містили мускус, тютюн та золотий пісок.

Аби вивезти все, що накопичили франки під час перебування в Гондарі – золото, коштовності, шкіри,

слонові бивні та інші дарунки, що їх підносили їм пацієнти, серед яких першим був Імператор, – знадобилося два коня. До цього вони додали, поклавши її на маленького віслючка, хоч об'ємну, але легку подвійну шкіряну валізу, повну сушених рослин, коренів та насіння, зібраних під час перебування в Гондарі.

Деметріосу залишили пляшки з ліками та вказівки щодо лікування Короля, якого на той час було вже зцілено, на випадок – нажаль, вельми вірогідний, – якщо хвороба повернеться знов.

На прощання з тими, кого вони відтепер знали в місті, пішло три повних дні. Жан-Батіст, на ту мить зайнятий думками про свою кохану, найкуртуазнішим чином відхиляв численні в ті вечори пропозиції тілесних втіх. Метр Жюремі старався за двох.

Нарешті настав останній день. Закінчувався теплий сезон, і ночі робилися важкими від хмар. Подорожні востаннє зустрілися з Королем на горі палацу, в тій кімнаті, де він приймав їх раніше.

Самодержець розчулився до сліз, та розцілував їх обох, як братів. Він сказав, що буде щодня молити Бога, щоб він захистив їх та привів мерщій до нього.

– Тримайте, – сказав він, подаючи їм золотий ланцюжок, на якому висів медальйон з того ж металу, величиною з пів-долоні, з чеканним зображенням лева Юди. – Я знаю, ви в це майже не вірите, але там є щось більше за матерію.

Король сам одів цей ланцюжок на шию Жану-Батісту, поплескав його по спині, зробив те ж саме з метром Жюремі, та негайно пішов геть.

Того ж дня вони побачили його знов, але здалека, на офіційній аудієнції, оскільки, для священиків та принців, вони не могли мати жодних приватних зустрічей з Королем, хоча про такі було, без сумнівів, відомо цілому світові.

Їх провели на двір палацу, де був установлений трон. У кількох кроках від самодержця ричали в клітках чотири лева. Імператор, як завжди, лишався непорушним, та розмовляв лише через посередництво своїх офіційних «вуст». Понсе та метр Жюремі простягнулися у весь свій зріст. Червонуваті плити, на які лягли їхні обличчя, мали майже звичний смак, у якому не було нічого спільного з тим холодом, яким віяло від них спочатку. Ця земля чи, скоріше, ці камені – що в країні, де базальту аж до неба, є одне й те саме, – були тепер для них майже своїми. Оскільки аудієнція тривала довго, а священики вважали за краще потримати їх на підлозі якнайдовше, кожний з них, підводячись, побачив, що інший злегка, але помітно, окропив підлогу своїми сльозами.

Загін з тридцяти кінних вояків провів їх з міста та залишався з ними до Аксума, в п'яти днях переходу від столиці. Там вони приєдналися до молодого Мюрада та решти каравану, а саме, до слонів. До самих кордонів Імперії їхали в супроводі простого ескорту з семи людей. А потім повернули до узбережжя.

III ВІРЧА ГРАМОТА

РОЗДІЛ 1

Дипломатія є мистецтвом, котре вимагає настільки незмінної гідності, такої величі манер, такого спокою, що її навряд чи можна поєднувати з метушнею, зусиллями, поспіхом, коротше кажучи – з працею. Як дипломат досвідчений, месьє де Майє ніколи не виконував своєї ролі краще, ніж у ті години, коли, не маючи жодних справ, сповна віддавався своїй бездіяльності. Цю бездіяльність він умів піднести до гідності важливого державного обов'язку, оточеного, як воно й повинно бути, німбом таємниці, та пройнятого презирством до тих, хто мав би зухвалість вимагати звіту, на що він витрачає час. По відбутті абіссінської місії та після прикрих неприємностей, що він їх мав через церковні інтриги, консул нарешті повернувся до звичного ритму державної служби: читав газети, які доходили до нього з запізненням, прискіпливо підраховував можливі кар'єрні кроки та намагався визначити напрям, у якому могли б розвинутися його цілком законні амбіції. Нарешті, він за установленим здавна порядком наносив візити чималій кількості поважних осіб з турків та арабів, яким

говорити було нічого, ні в чому було шукати згоди, і бесіда з якими нерідко сягала витонченості східних барельєфів, які складаються з тисячі звивин, приваблюють зір, але не дають йому розрізнити жодної окремої форми, жодного знаку, нічого.

Цю гармонію було порушено в перших днях травня, 1700 року, себто через вісім місяців після відбуття Понсе та Гаджі Алі. Все відбулося протягом двох тижнів. Спочатку прибула пошта з Олександрії з листом від графа де Пон-шартрена. Щоб прочитати його, консул зачинився в себе. Після офіційних вітань та кількох незначних зауважень, міністр піднімав питання Ефіопії. Месьє де Майє, на свій подив, прочитав наступні рядки:

«Щодо ваших абіссінський емісарів, я побоююся, що пани єзуїти, які передали вам королівські наміри, злегка змішали їх зі своїми, а вони не зовсім співпадають. Його Величність, дійсно, висловлював мені своє бажання завдяки значним зусиллям служителів ордену єзуїтів побачити Абіссінію в лоні нашої Святої Матері Церкви. Однак він не бажав при цьому бачити у Версалі представників абіссінського короля. Оскільки я сьогодні мав розмову з Його Величністю, то можу вас запевнити, що він не вважатиме доречним приймати подібних посланців, бо абіссінська амбасада може лише серйозно роздратувати Великого Турка, з яким, через останні європейські справи, слід поводитися більш обачно, ніж будь-коли. З останніх ваших листів видно, що ви не дуже сподіваєтеся на повернення вашої місії живою та здоровою. Якщо ж, попри це, вона повернеться до Каїру, та якщо трапиться, що з нею прийдуть посланці короля Ефіопії, я наполегливо раджу вам припинити подорож цих уповноважених до Версалю, потримати їх спочатку при вашій особі, прийняти від них

почесті, а потім відіслати їх до їхнього володаря з великою честю, і цього досить».

Через ці нові інструкції мали виникнути великі труднощі. Месьє де Майє приймав за столом похмурий вигляд і, впродовж наступних днів, не припиняв проводити наради з месьє Масе, якого він задля такого випадку витяг з комірки, де той зазвичай нидів. Наступний тиждень вивів на сцену нову несподіванку. До колонії галопом увірвався арабський вершник, чий червоний плащ бився на вітрі. Він зістрибнув на землю перед консульством і заявив, що має лист для представника Франції. Останній прийняв його з рук самого вісника, як і було зазначено на конверті. Розпитавши цю людину, консул дізнався, що пошта прийшла з відстані трьох етапів від Джидди, з Родючої Аравії. Сплатити належало при отриманні листа. Месьє де Майє залишив цю справу секретарю.

Новий лист занурив дипломата у ще більше збентеження, ніж перший. Через це все життя в домі перевернулося. Чарівна механіка консулового розуму, чудово пристосована для перетирання в тонкий пил вільних годин, скрипіла від зерен негараздів, які тепер кидали в неї повними жменями. Мадам де Майє тремтіла від страху, що її чоловік знов піддасть ризику своє здоров'я.

Але найбільш збентеженою, звісно, була Алікс, яку тривожили новини, а ці довгі місяці переносили до всіх можливих царин переживань: надії, занепокоєння, безнадійності та поганих передчуттів. Тепер вона ступала на берег покори.

Одержання двох листів остаточно розпалило її нетерпіння та цікавість. Але месьє де Майє цього разу прийняв рішення не відкривати причин свого занепокоєння перед родиною. У нього залишився неприємний та важкий спо-

гад про безладдя в домі, до якого призвела його надто велика відвертість під час відрядження місії до Абіссінії. Отже, консул обмежувався буркотінням про ускладнення та закривався, немов устриця, при першому ж питанні когось із найближчого оточення.

Попри всі свої зусилля ні Алікс, ні Франсуаза не могли дізнатися нічого більшого, навіть підслухуючи біля дверей. Їм залишалися самі припущення. Те, що було природним плодом збентеженої та закоханої думки Алікс, було таким: з місією Жана-Батіста трапилося щось жахливе. Вона вже не сподівалася нічого дізнатися, коли у Франсуази раптом виникла одна ідея.

– Якщо консул нічого не відкриває, – промовила вона, – єдине, що нам залишається, це самим учинити обшук.

– Увійти до його кабінету, – сказала Алікс, – але ж це неможливо!

Якою б зухвалою не зробилася молода дівчина під впливом Франсуази, думка про подібне порушення поки що наводила на неї жах.

– Це не так вже й складно! – відповіла Франсуаза. – Вночі він залишає всі свої папери на секретері, а двері стоять відчинені. Мені сказав це маленький нубієць, який зачиняє віконниці.

– Ви забуваєте, що в передпокої спить охоронець, і що туди не можна пройти іншим шляхом.

– А чи знаєте ви, – сказала Франсуаза хитро, – що метр Жюремі боявся, що питва, призначеного отцю Габорйо, не вистачить, аби повністю його приспати?

– То що з того?

– Він залишив мені другу пляшку, з якої кілька крапель, якщо додати їх до будь-якої рідини, занурять будь-яку чесну людину в такий безпробудний сон, що не буде навіть потрібно переходити при ній на шепіт. Доброму отцю

цього не знадобилося. Але пляшка ще й досі в мене.

Наступного ранку вояка довелося будити за допомогою глека холодної води, яку йому вилили за комір. Месьє де Майє проклинав пияцтво цих східних служників. Але окрім того нічого не помітив.

Проте напередодні, об одинадцятій годині, переконавшись у глибині сну стражника, Алікс проникла до кабінету батька, при чому Франсуаза стояла на дверях. Хоч дівчина й була перелякана тим, що збиралася скоїти, з тієї миті, як вона переступила поріг кабінету, її не лишала дивовижна холоднокровність.

Спершу вона побачила на червоній шкірі секретеру лист графа де Поншартрена. Його відрізняли від інших воскові печаті та міністерські герби, що були глибоко та чітко відтиснуті на товстому папері. Алікс обережно взяла його до рук, намагаючись запам'ятати положення паперу до того, як вона його підняла. Потім відклала, і втрималася поки що від читання, бо їй здавалося, що головне мало бути десь у іншому місці. Дійсно, під сподом вона знайшла інший конверт, менший за розміром.

Якщо перший лист відрізнявся від решти кореспонденції своєю офіційністю, то другий впадав у вічі жалюгідним виглядом, зібганим, пошкодженим дощами та забрудненим нечистими долонями папером. Алікс обережно взяла його. Воно прийшло з Джидди. То був почерк Жана-Батіста. Алікс одразу ж піднесла його до свого серця. Так стояла вона першу мить, не наважуючись читати. Довге очікування зробило дівчину такою чутливою, що коли вона стискала в руках цей папірець, який до того тримав Жан-Батіст, у неї було почуття, ніби вона тримає за руку його самого. Нарешті вона розгорнула конверт. То виявилося коротке послання, написане в поспіху патичком з бамбуку, який перекривлював літери. Рядки на правому боці підіймалися вгору.

«Ваша Ясновельможносте!

Я повертаюся до Каїру. Місія до Абіссінії мала повний успіх, за винятком того, що отець де Бревдан, нажаль, загинув ще до нашого прибуття до ефіопської столиці. Я привезу з собою посла Негуса. У цю мить він перетинає Червоне море, бо справи надовго затримали його в Массауа. Король королів передав з нами дарунки нашому самодержцю. Ми веземо десятеро абіссінських рабів, коней, молодих слонів та багато іншого окрім цього. Коли ми зберемося всі, та знайдемо підхоже судно, нам залишиться тільки дістатися до Порт-Саїду. За сприятливих умов, за місяць будемо в Каїрі. Прошу Вашу Ясновельможність...»

– За місяць! – скрикнула Алікс.

Вона подивилася на дату, накреслену вгорі листа, та швидко підрахувала: його було написано якраз двадцятьма вісьмома днями перед тим.

Вона поклала на місце лист від Жана-Батіста, а поверх нього – лист від міністра, який читати вже не знадобилося, оскільки вона довідалася про те, що хотіла.

РОЗДІЛ 2

З пагорба, де Жан-Батіст із супутниками розбили свій табір, можна було бачити все місто Суец. То було маленьке арабське містечко, над яким височили лише кілька османських будівель та вохриста громада митниці під дахом, укритим римською черепицею. Високі двостовбурні пальми здіймали свої зелені бахромчасті прапори, які тремтіли від вітру з затоки. Трикутні вітрила торгових суден дряпали, немов ті нігті, синій палець моря, що вдавався в склад-

ки пустелі. Залишивши позаду себе синайські кручі, подорожні вступали на рівний берег Єгипту.

Суец є сумним місцем, де вмирають мрії вод. Тут, на кінчику простягнутої долоні Червоного моря, розбивається бурхливий та щирий порив Індійського океану, бо байдуже та нерухоме Середземне море жодним рухом не відповідає на його заклик. Численні каравани, чиї обриси або сліди можна побачити повсюди, тягнуться нитками крізь язик піску, що розділяє води, ніби хочуть, попри все, звести їх воєдино.

Кінець вологого сезону неквапно збирав останні чорні зерна, які кидала на землю важка та прохолодна тінь. Маленький караван споглядав це видовище, сидячи навколо вогнища з сухого гілля, яке раби склали, зібравши увесь хмиз, який тільки знайшовся неподалік від табору. День хутко загасав, роблячи ще урочистішим співзвуччя кольорів та гру тіней, які прорізували рельєф і загострювали контрасти. Подорожнім було не до того, щоб помічати всю цю велич. Чесно кажучи, вони ледве наважувалися дивитися один на одного. Єдиним, хто, здавалося, не страждав через таке становище, був Мюрад, чиєю винятковою турботою на той час була якість супу. Він без кінця підіймав кришку над казанком, котрий кипів над вогнем, щоб оцінити колір страви.

Бо від первинного гордого кортежу залишилося небагато. Коні Мюрада загинули, ледве зійшовши з плато, від укусів комах, до яких не були звиклими. Вірменин мав просити для себе інших, відіславши вісника до Імператора. Йому прислали п'ять нових коней, які одразу ж знов померли, що виглядало дуже підозрілим на думку франків, чиї коні не хворіли ніколи й нічим. Роздратований затримкою Понсе виїхав у товаристві метра Жюремі вперед, узявши курс на Джидду, щоб звідти написати консулові.

Нарешті, пожертвувавши багато чим з того, що лежало в тюках, – хоча Понсе й підозрював, що все це було продано за гарною ціною в Массауа, – Мюрад навантажив решту на віслюків та мулів. Саме з цим гордим екіпажем він лишався на ту пору. Слони теж протрималися недовго. Один помер від спеки на узбережжі. Другого, який здавався міцнішим, завели на маленький арабський вітрильник, який він повністю зайняв. Його тягнули на ланцюгах десять людей. Мюрад дуже пишався тим, що звір плистиме по водах. Він сів з рештою світи на інше судно, яке мало вирушити слідом за товстошкірим. Хто знає, що відбулося тієї миті в голові тварини? Але, щойно відчалили човни, молодий слон, побачивши себе посеред води, поринув у паніку, замахав вухами, страшенно заревів. Екіпаж не зміг завадити йому розірвати два ланцюги і слон затупцював ногами з такою силою, що човен почав хитатися. Море поглинуло й мастодонта, й човен, до якого він ще був прив'язаний двома ланцюгами. У катастрофі загинуло п'ять матросів.

Отже, Мюрад прибув без слонів. Він привіз лише, в щільно забитому цвяхами ящику, вуха слона, загиблого на суші, які йому спало на думку відрізати. То були дуже красиві та великі вуха, якими відрізняються африканські слони. Жан-Батіст хвалив кмітливість вірменина, який, таким чином, зберіг хоч такий залишок – показати тим, хто не повірить, – чудових дарів Імператора. Мюрад прийняв ці похвали з тим більшою скромністю, що намір зберегти вуха походив у нього від зовсім іншої думки. Він чув, що ця частина слонової туші в сушеному вигляді, коли її добре приправлять, має незрівнянний смак.

Доля рабів виявилася не набагато кращою. Наїб Массауа, місцевий князьок, який правив на своєму краї півострова за фірманом Великого Турка, був не проти зробити ласку Негусові, який просив його не турбувати

подорожніх. Він надто залежав від цього могутнього сусіда, щоб викликати його незадоволення. Але в листі Короля королів ніде не йшлося про рабів. Отже, Наїб залишив собі чотирьох жінок, які прийшлися йому до смаку. Один з чоловіків, що залишилися Мюрадові, загинув на човні зі слоном. Четверо дісталися до Джидди. Правитель Мекки, дарунки для якого вірменин продав у Массауа під приводом полегшення ноші для коней, вирішив, що наданих йому подорожніми мускусу та двох торбин золотого піску буде замало, щоб його вшанувати. Йому дуже сподобалися двоє найсильніших абіссінських рабів, і він проголосив себе їх власником. Одного Понсе вдалося-таки відвоювати. Саме в компанії трьох уцілілих – дорослого кульги та двох дітей приблизно чотирнадцяти та одинадцяти років – вони й вечеряли в той день на пагорбах Суецу.

Франки теж не дуже прикрашали цю картину. Вони, звичайно, зберегли своїх коней та більшу частину поклажі, але Понсе дуже хворів у Аравії та протягом переходу уздовж Червоного моря. Ще до того, в Массауа, занедужав метр Жюремі. Вони виходили з цього року мандрів виснаженими, схудлими, знесиленими лихоманкою та язвами на ногах, які дістали на судні, і які спочатку ятрила морська сіль, а тепер подразнював пісок. Єдиним козирем, що міг би додати їхньому поверненню хоч якоїсь гідності, котрої так не вистачало досі, були нові штани, бавовняні сорочки з мереживом на комірах та червоні жакети, на які їм удалося розжитися у Джидді. Усе це вони виміняли на непомірну кількість золота в корсарів, котрі здобули ці речі в наслідок чергового абордажу. Шати було обережно складено до шкіряних валіз. Тепер треба було вирішити, що з ними робити та як взагалі поводитися під час прибуття до Каїру.

– Ми будемо в Каїрі за три дні, – сказав Жан-Батіст. – Два з них проведемо разом. На останній стоянці ти, Жюремі, залишаєш свого коня, береш мула та їдеш від нас. Потрапляєш на північ. У два етапи дістаєшся до Нілу в Бенга та, наступного дня, заїжджаєш до Каїру олександрійським шляхом, яким і маєш повертатися до міста.

То було безславне повернення для того, хто розділив з ними всі складнощі подорожі. Але Понсе знав, що, приєднуючись до нього, метр Жюремі заздалегідь приймав цю невигідну роль, до якої, як старий вояк, був уже звиклий.

– А ми залишаємося разом? – спитав Мюрад у Жана-Батіста з деяким занепокоєнням.

– Лише впродовж двох днів. Потім ти чекатимеш у тому місці, де нас покине метр Жюремі. Я поїду вперед.

– Як? – скрикнув Мюрад. – Зостатися самому! Посеред пустелі...

– Ти не будеш сам, є ще раби, – пробуркотів метр Жюремі.

– Оце так заспокоїв. Ти їх бачив?

– Ми зупинимося в надійному місці, біля постою для караванів, – із серцем сказав Жан-Батіст. – І я сплачу комусь, щоб захищав тебе.

– Отже, ти поїдеш перший, – непевно сказав Мюрад.

– Я сповіщу про твоє прибуття. Наступного дня, по обіді, з'явишся ти – настільки урочисто, наскільки зможеш. Один з рабів, найстаріший – до речі, треба загорнути йому ноги повстиною, щоб було не дуже помітно, що він кульгавий, – поїде за тобою на другому мулі. Діти з віслюками підуть услід.

Мюрад кивнув головою.

– Скільки чистого одягу лишилося в твоїй скрині?

– Одна переміна.

– Тоді бережи її. Перевдягатимешся, коли приїдеш, для

офіційних аудієнцій. Коли ж побачиш тих, хто зустрічатиме тебе при вході до міста, скажеш їм просто, що просиш вибачити тобі твій вигляд як людині, яка здійснила довгу, складну та небезпечну подорож.

Вони домовилися ще про декілька подробиць, потім настала ніч; усі полягали спати навколо вогнища, загорнувшись у шкіри. Жан-Батіст відчував небувале хвилювання. Тіло подавало йому тисячу сигналів про втому та біль. До того ж над ним сяяли погляди зірок, у товаристві яких він провів рік, і які тепер мав залишити. Він був сповнений думкою, чи майже відчуттям близькості Каїру. Під час від'їзду, коли через будь-що можна поринути у відчай, від нетерпіння не хвилюєшся. Посередині подорожі теж якось тримаєшся. Але коли повернення вже не за горами? Навіщо всі ці подробиці, для чого цей повільний перебіг хвилин? Вони є малою дрібницею, яка відділяє від заспокоєння, не дає дізнатися. Жан-Батіст плекав думку про це повернення впродовж довгих місяців. Він уявляв собі Алікс, своє кохання, нарешті – зустріч з нею. Та раптом відчув, якою мірою ця побудова, на якій він утримувався, зводячи її камінь за каменем, аби не випускати з очей, як би далеко не зайшов, ту, що кохав, – якою мірою оця неоднорідна вежа з крихких надій, з полагоджених спогадів, з уривків образів, звуків, вихоплених з решток далеких днів, – якою мірою все це було засновано на піщаних брижах, на божевільній певності, що хтось може чекати на нього, його не знаючи, кохати його, навіть майже жодного разу його не бачивши. Ця жінка, чий образ він носив з собою так довго, в таку далину – чи не була вона лише грою його власної уяви? Тієї ночі, лежачи на гострих каменях пустелі, Жан-Батіст міркував не тільки, чи кохала його Алікс, а взагалі – чи існувала вона насправді.

Нарешті він вирішив знятися з останнього постою

просто серед ночі. Напередодні все відбулося, як вони й задумали: метр Жюремі з буркотінням вирушив у напрямку Олександрії. Мюрад був заспокоєний, бо вони обрали для очікування дуже пожвавлений постій для караванів, де, до того ж, вирішили заночувати двоє яничарів. Спати лягли рано. Від Мюрада одразу ж почало долинати гучне хропіння. Жан-Батіст знав: намагатися заснути буде марно. Він тихо осідлав коня, залишив свого вислюка та всю поклажу з рештою супроводу, який мав приєднатися до нього наступного дня в місті, одягнув чисту сорочку, штани та камзол, і виїхав сам. Повний місяць піднявся в небі та освітлював шлях, немов зимове сонце. День був гарячий. У повітрі збереглися смуги спеки, які вершник навперемінно накидав на плечі та скидав з них, немов шовкові мантії. Удари копит коня лунали, немов биття величезного серця, що торкалося тремтячої поверхні пустелі.

Коли Жан-Батіст порівнявся з руїнами храму Птоломея, все навколо було ще занурене в ніч. До роздумів про швидкоплинність століть між уламків стовпів серце в нього не лежало, оскільки він був пройнятий очевидністю протилежного – вічності секунд та нескінченності останніх митей розлуки. До Каїру прибув на зорі. Вартові ще спали, а двері були зачинені. Побачивши добре одягненого та беззбройного франка, стража дозволила йому увійти, ні про що не спитавши. Спало все місто, за винятком жебраків, котрі ще блукали в ту пору, подібні до тіней. Із сонцем піднявся легкий бриз, і в його струмені з веселими криками пірнали ластівки.

Старий стражник франкської колонії, помітивши вершника, хотів був вистрілити з мушкета, але, коли впізнав, закричав від радості, причому Жан-Батіст енергійно закликав його до тиші.

Нарешті він виїхав на головну вулицю й побачив на

середині її консульство та білий прапор з квіткою лілеї. Кінь, у піні після скачки, ішов сам, бо Понсе більше не підганяв його, і тримав віжки на луці. Жан-Батіст подивився на вікно Алікс: воно було відчинене, але завіси були зсунуті. Між ними більше не було нічого, крім цієї тонкої перепони з набивної бавовни, на якій виднілися блакитні візерунки. Ось воно: жодна пустеля, жодні гори, жодні дикі звірі більше їх не розділяли. Знов не було між них нічого, окрім тендітної та щільної ширми, яку зводять між собою люди, коли йдеться про кохання, допомогу чи про те, щоб поділитися одному з одним. Жан-Батіст не помітив, як кінь зупинився.

Якесь стукання в саду – звичайно, стражник, котрий хотів дізнатися, чого хоче прибулець, – витягнуло молодого чоловіка з мрій. Він пришпорив коня, повернув за ріг та, за звичкою, що повернулася з глибин забуття, довершив шлях додому. Зліз з коня, прив'язав його до кільця, вбитого в стінку арки, та підійшов до дверей. Ключ, як завжди, був захований у дірці в стіні та закритий шматком штукатурки. Він увійшов. На першому поверсі було ще темно, але в нього, на другому, – вже світло. Нічого не змінилося. Він перетнув світи, загубив власні сліди, зустрічався з істотами майже казковими – настільки вони були недосяжними, – його могли вбити, він міг потонути, вмерти від голоду. І впродовж цієї довгої відсутності, яка здавалася такою ж неймовірною, як мрія, не припиняла розкривати лілові краплини фуксія, хитала на кінчику довгого шорсткого квітконоса останнім цвітом свого життя агава, червоніла араукарія, зріли помаранчі. Довга вірність рослин немов проробила підземний хід під хвилями його життя, і минуле, завдяки цьому шляху, без жодних втрат влилося до сьогодення.

Жан-Батіст також помітив, наскільки ці природні рухи

були підпорядковані керунку та піклуванню люблячих людських рук. Ніщо не було перекинуте. Речі були на тих місцях, де він пам'ятав, як залишав їх, за винятком кількох стільців, котрі стояли в різних кінцях тераси. Але він знав, які безперервні зусилля потрібні для того, щоб уся ця шалена жива суміш не втратила своєї моці та співвідношень, плодовитості та помірності. Ці мир і тиша – то була лише хистка рівновага двох протилежних сил – рослинності та розуму, який її культивував. Отже, з першого ж погляду він зрозумів, що його не забули.

Через отвір заспокоєння в нього почала вливатися величезна втома. Він пішов до гамака та розтягнувся в ньому, як був – у одязі, зі шпорами на чоботах. Напруга подорожі, постійна тривога, вся ця річна пильність якось разом послабшали. Гребля, яку він звів, аби не піддаватися виснаженню, і яка ледве трималася під натиском цього океану втоми, впала. Жан-Батіст заплющив очі та заснув.

Уві сні він побачив малого Джона Еплсідера, чию історію розповіла йому бабуся. То був перший випадок, коли до нього повернувся цей спогад. Звідки ця бідна жінка взяла ту легенду? Вона була служницею в Стюартів під час їхнього вигнання: то ж який служник-шотландець розповів їй, бажаючи сподобатись, цю казку? Чи, можливо, то було королівське дитя, якого вона мила у купелі? Джон був вітрогоном, що повсюди розсівав яблучні зерна. Посадять його до темниці – він застромить одне зерно між дошками підлоги, гратиметься з друзями – заховає друге комусь у волосся. У великих, у малих, у багатих та бідних, у місті та в селі, у себе вдома та в дорозі – скрізь Джон Еплсідер залишав своє насіння. За деякий час усюди, де він побував, виростали яблуні, які глибоко пускали своє коріння – між дошками підлоги, у волоссі дитини, у малих та у великих. Під натиском гілля ламалися стіни, і багаті проливали

сльози, дивлячись на тріщини. Але на гіллі росли красиві яблука, і бідні, коли їли їх, дякували Джонові. Від радості вони кричали...

Жан-Батіст прокинувся. Прикривши рот рукою, на нього перелякано дивилася Франсуаза, котра стояла серед рослин. Вона його впізнала, і обличчя її прийняло інший вираз.

– О! Пробачте, що я закричала, месьє Жане-Батісте! Месьє Жане-Батісте! Це ви! Звідки ж я могла знати? Як ви змінилися!

Вона підійшла до гамаку, схопила руку молодого чоловіка та поцілувала її.

– О Боже! Ви так схудли. Та ще й ця борода – від неї щоки такі впалі! Та це довге волосся!

Вона не припиняла роздивлятися на нього зі сльозами в очах, а він не знав, через свої почуття, що й сказати.

– Які гарні шати! – сказала вона, торкнувшись узорної тканини його червоного вбору.

Корсари, напевно, наклали руку на дуже багатий корабель, і Жан-Батіст, який не звернув на це уваги в Джидді, збагнув, що був одягнений, як шляхтич.

– Ви хочете їсти? – сказала, отямившись, Франсуаза. – Чи пити? Зачекайте, зараз я сходжу до себе...

– Ні, – сказав Жан-Батіст, – не варто. Пізніше. Пізніше. Скажи мені лише: де вона?

– А-а! Месьє Жане-Батісте, яке щастя, що ви про це питаєте. Тобто ви її не забули. А я боялася, з тією подорожжю... Я весь час казала їй, що треба чекати й сподіватися. Але в дорозі може всяке трапитися, а серце може й перемінитися.

Жан-Батіст підвівся та звісив ноги з витканої колиски.

– Перемінитися? – сказав він. – Тільки не моє. Але скажи ж мені, де вона зараз? Про що... про що вона гадає?

– Про те, що кохає вас, і ні про що інше з самого вашого від'їзду.

– Ах! Франсуазо! – скрикнув Жан-Батіст, схопивши служницю в обійми, чи, скоріше, кидаючись до її обіймів, немов до материнських.

Потім він відступив, не випускаючи з рук великих долонь Франсуази, та спитав:

– Приходить вона сюди?

– Щодня.

– Коли?

– Почекайте... – сказала Франсуаза, дивлячись у вікно, де ледве виднілося сонце, – ... зараз!

Жан-Батіст зіскочив на підлогу й заметушився.

– Не треба... – сказав він. – Іди їй назустріч. Зупини її. Скажи їй, що я повернувся. Але... вона не може бачити мене, як є. Мануель ще тут?

То був старий служник, якому його господар, відпливаючи у Францію, залишив невеличку пенсію, і який мешкав у їхньому дворі. Понсе з напарником інколи користувалися його послугами. Мануель був ще сильний, але мав ту ваду, що був повністю глухий.

– Він удома, – сказала Франсуаза.

– Поклич його. Нехай приготує мені відро води та мило. Та ще я хочу, щоб він підстриг мені бороду й волосся. А ти, Франсуазо, мене підлікуєш.

– Вас поранено?

– Дякувати Богові, в середині все ціле, але обгортка трохи порвалася.

Франсуаза вже клопотала. Жан-Батіст засумнівався:

– Мені треба зараз іти до консульства, – промовив він. – Але коли вони дізнаються, що я повернувся, вона втратить змогу приходити. Як ми побачимося?

– Не хвилюйтеся. Під час вашої відсутності багато чого

відбулося. Я працюю в мадам де Майє. Заходжу та виходжу з консульства, коли мені заманеться, бо за мною залишилася моя кімната. Ми все влаштуємо.

– Франсуазо! – скрикнув Жан-Батіст, цілуючи її руки.

Вона вдала, що втікає. Діставшись першої сходинки, повернулася й спитала найприроднішим голосом, на який була здатна, ніби то було лише заради ввічливості:

– Ваш підручний, метр Жюремі, не приїхав з вами?

– Ні, – сказав Жан-Батіст, не помітивши в її питанні нічого іншого. – Ти ж знаєш, що він поїхав до Олександрії.

– Та що ви, від мене не треба нічого приховувати. Я добре знаю, що він був з вами.

Даючи свої вказівки перед від'їздом з Каїру, метр Жюремі розповів Франсуазі цю таємницю, і бідолашна побачила в цьому більше, ніж довіру. Вона щільно приховувала це навіть від Алікс – як єдину річ, яку ділила з цим чоловіком.

– Ну то й що, продовжуй думати, як усі. Він поїхав до Олександрії. Але, – додав Понсе із усмішкою, – щось каже мені, що він має бути тут за два дні.

РОЗДІЛ 3

Марно Жан-Батіст подумав, що за його відсутності нічого не змінилося: тільки-но увійшовши до консула, він-таки помітив дещо. Після довгих розмірковувань останній нарешті вирішив пересунути своє бюро в інший кут приймальні. Таким чином воно опинилося під портретом Короля, тобто у глибині кімнати, а не біля вікна, як перед тим. Те, що консул програвав у відношенні свіжого повітря, він вигравав у відношенні величі. Він приймав Понсе о четвертій по обіді, у високій брунатній перуці, в камзолі

кольору морської хвилі з золотими гудзиками, під яким виднівся шовковий жилет з розводами, і був спітнілий навіть більше, ніж зазвичай, але терпів цю муку зі звичною мужністю.

Месьє де Майє слухав пояснення, сидячи за великою шкіряною стільницею, на якій стояла лише бронзова чорнильниця витонченої роботи, не запрошуючи відвідувача сісти. Жан-Батіст, помитий, поголений, обстрижений, але попри все стомлений, стояв, немов та шахова фігура на чорно-білій шахівниці підлоги кімнати. То був один з тих заходів, яких дипломат вважав слушним використовувати для скорочення часу розмови. Другим заходом був поганий настрій, котрий він старанно показував.

Консул давав зрозуміти, що місію аптекаря було завершено, і що той не міг сподіватися на щось більше за коротке вітання, з яким його й було прийнято. Його записка з Джидди, яку доставили за тиждень до того, мала час вичерпати увесь подив, який могло б викликати його повернення. Важливою – а відтепер єдино важливою – справою був для дипломата прийом посла Негуса. Аптекар мав усвідомити: хоч він і був корисним для доставки послання, яке йому ласкаво довірили, тепер справи вирішуватимуться між дипломатами, у світі, до якого простий шарлатан не увійде без того, щоб зробитися цілковитим посміховиськом. Месьє де Майє поцікавився відомостями, необхідними для належної підготовки до прийому амбасади. Він спитав ім'я посла, кількість осіб, що складають його почет, його походження та приблизний час прибуття. Щодо вислухування всіх перипетій подорожі молодика, то від цього консул утримався, і дав зрозуміти при першому ж русі в цьому напрямку, що то є такі деталі, у яких людина його рівня порпатися не буде. Навіть і не йшлося про те, щоб консул, у знак занадто поблажливої уваги, надав будь-

якого значення пригодам, які єдині становили заслугу цього індивіда, і які той, звісно, хотів перетворити на переваги для себе.

Жан-Батіст цілковито виснажився. Надлишок переживань, якого йому коштувала поява в цьому домі та надія, хоч і марна, побачити Алікс, забрав у нього всі сили, котрі могли б підживити обурення. Цей прийом виявився дуже схожим на те, чого варто було чекати від консула. Однак, у глибині душі, він сподівався, що, можливо... Він відчув, що сили ось-ось лишать його.

– Месьє консул дозволяє мені піти? – спитав Жан-Батіст, роблячи вже крок до дверей.

– Дякую, – сказав месьє де Майє, який умів винагороджувати тих, хто був цього вартий. – До побачення, месьє Понсе.

Молодий чоловік пішов. Масе, який споглядав за розмовою з темного кута зали, наблизився до бюро та, схилившись уперед, тихим голосом швидко проговорив консулові:

– Ваша Ясновельможносте, може було б усе ж-таки зручним, щоб ця людина супроводжувала завтра делегацію, яка поїде за послом?

– Він? – сказав месьє де Майє. – Під яким виглядом?

– Мені здається... що посланець Негуса та цей аптекар розуміються проміж собою. Якнайменше, це полегшить нам перше знайомство. Та й власне посол може спитати про свого супутника в подорожі...

– Ви маєте рацію, – сказав консул. – Для цього він ще може згодитися. Ідіть подивіться, чи він ще є на дворі, та передайте йому це доручення.

Месьє Масе потрусив до дверей, розповсюджуючи навколо себе густий аромат жасмину, яким праля спромоглася витіснити з його одягу запах природних секрецій.

Він перетнув передпокій, вийшов на ганок і там, несподіваним чином, наштовхнувся на Понсе, якого розраховував знайти значно далі. Йому здалося, що Франсуаза, яка несла кошик з вербової лози, мала з ним якусь розмову. Але, побачивши секретаря, вона прослизнула в будинок, немов ішла туди з садка у якійсь справі, котру не хотіла відкладати. Месьє Масе, який не забував нічого, і особливо того, чому не міг знайти пояснення, помістив це спостереження в шухлядці для «підозрілого», яка займала віддалений, але важливий кут його свідомості. Він звернувся до Жана-Батіста, немов нічого не помітив:

– Будьте готові завтра вранці, – сказав він йому, – щоб супроводжувати делегацію, яка поїде зустрічати посла. Ми поки що не визначили години збору, але дамо вам знати зі стражником.

Месьє Масе немов завагався, і продовжував тихіше, нібито давав пораду від себе особисто:

– Та вдягніться відповідно випадку. Йдеться про зустріч повноважного королівського посла.

Жан-Батіст безглуздо подивився на нього. Один внутрішній голос наказував йому розсміятися, а інший – схопити цього дивака за жабо, та розтрощити йому голову об ріг муру. Але він промовчав, бо його пройняло почуття марності та смутку, яке могло розрішитися лише сном. Він повернувся та пішов до себе, нікого не зустрівши на своєму шляху.

Франсуаза встигла сказати йому на ганку кілька слів:

– Сьогодні вона вас бачити не хоче.

Жан-Батіст усе повторював про себе ці слова та, повернувшись до себе, поринув у той глибокий відчай, що, не маючи причиною якоїсь драматичної події, походить лише від жахаючого відкриття, що все навколо витримувати можна лише завдяки присутності – або очікуванню – єди-

ної істоти, і, якщо її не буде, там, де поки що існує ворушіння світу, залишатимуться незабаром самі бридкі руїни, населені злісними зрадниками та фіглярами.

* * *

Алікс у своїй кімнаті хвилювалася не менше. Повернення Жана-Батіста, як усе, чого чекаєш довго та уявляєш собі тисячу разів, виявилося для неї несподіванкою, яка захопила її зненацька. Те, що Франсуаза зустрілася їй, коли вона збиралася йти з консульства «складати гербарій», було великим полегшенням. Так вона уникнула раптової зустрічі, всі складнощі якої уявляла собі дуже добре.

Отже, вона побачить Жана-Батіста трохи згодом. Думки в неї надто плуталися, щоб вона могла випрацьовувати якийсь план дій. Франсуаза все взяла на себе, Алікс залишилося привести себе в порядок. «Так, – казала собі дівчина, – так воно і є: мені треба лише привести себе в порядок». Франсуаза вийшла з кімнати. Алікс сіла до туалетного столику. І раптом її лишили всі сили.

Уся гордовита впевненість у власній красі, якої вона набула за цей рік, зникла. Їй здалося, що вона щоката, а шкіра в неї має колір редиски, а колір волосся – геть жахливий. Її врода відкрилася їй під поглядом Жана-Батіста, та ось тепер уся вона зникала саме тієї миті, коли треба було знов зустріти цей погляд. Алікс перебувала досі в солодкому переконанні мрії, котре давало їй підстави думати, що вона кохає, і її кохають теж. Зазвичай ці уявні зв'язки переплітаються з дійсними, підсилюють одні одних, і тоді можна покластися на цю канву, сплетену нарівно із мрій та дійсності, з химер та справжніх вчинків, з бажань та спогадів. А тут, через розлуку, коханню залишилося саме плетіння нематеріальної її частини – тонкої та барвистої, але такої, що може будь-якої миті розсипатися в пил, немов крильце метелика від доторку руки.

Франсуаза увійшла до кімнати Алікс, гадаючи, що та вже готова.

– Що з вами трапилося? – спитала вона її. – Покваптеся зібратися.

– Я не хочу.

– Та годі вже, що таке?

– Тут, дивіться, на крильці носа.

Франсуаза підійшла та прищурила очі.

– Чесне слово, я нічого не бачу.

– Дякую, Франсуазо, але брехати мені немає потреби. Тут великий прищ, я знаю, його видно.

А потім – рішуче:

– Я не хочу, щоб він мене бачив такою.

– Жан-Батіст з'явиться тут за хвилину. Гадаю, що достатньо буде подивитися на нього. Він прийде заради вас. Йому так важливо знати, що ви досі тут, що ви його чекаєте... Для цього, начебто, довгих приготувань не треба. Покажіться йому. Побачте його. Ви обоє переконаєтеся в ваших почуттях, а наступними днями будете бачитися довше.

– Ні, Франсуазо, цей прищ мене спотворює. Я не хочу, щоб він побачив мене такою.

Як жінка досвідчена, Франсуаза зрозуміла, що наполягати немає сенсу. Алікс не була настільки кокетливою, щоб дійсно перейматися через якийсь прищ. Тут був лише прояв тієї особливої перешкоди, яка часто виникає на шляху закоханих, котрі можуть в інших випадках так вільно і так швидко нестися в просторі або в думках назустріч одне одному, або одне від одного врізнобіч, але від котрих, коли вони щойно починають зближатися, найменші пересування, найнепомітніші рухи долоней або рук можуть вимагати зусиль ще більш нелюдських, ніж якби вони мали розірвати галерні кайдани. Треба було просто зачека-

ти. Франсуаза пішла попередити молодого чоловіка, який був уже в передпокої, а Алікс залишилася кусати собі лікті в своїй кімнаті.

* * *

Колонія франків зібрала в одному місці представників усіх країн Європи – уродженців Франції, Італії, Англії та інших. Загалом їх було кілька сотень осіб, головним чином торговців. З усіх цих країн лише дві мали свої консульства: Франція та Англія. Але нечисельна англійська делегація не мала на той час на чолі титулованої особи, і тому провідна позиція належала Франції.

Безпосередньо французьке консульство застосовувало свою владу до французів, якими керувало, а опосередкованим чином – до вихідців з інших країн: або захищаючи їх як християн, котрі належали до маленьких беззахисних громад, як було з маронітами, або представляючи уряди цих нефранцузьких франків, котрі не мали власних представництв.

Однак ця влада сприймалася не так уже й добре. Торговці, які населяли міста Близького Сходу, підкорялися їй неохоче. Вони просто не мали вибору: їхня покора була платою за дозвіл турків жити й торгувати на ісламській землі. А щоб створити противагу владі консула та збільшити свої шанси на те, щоб до них прислуховувались, торговці обирали «депутата від народу», з яким консульство мало узгоджувати всі справи, стосовні французів. Деякі консули в минулому намагалися мірятися силою з цими депутатами: але через це вони мали лише неприємності. Від самого свого вступу на посаду месьє де Майє мав досить прохолодні стосунки з населенням, якому був нав'язаний Версалем, тоді як попередні консули походили з колонії. Отже, від початку служби він витрачав неабиякі

зусилля, щоб завоювати особисту прихильність цього депутата. Тоді це був гладкий чоловік на ім'я Брело, який торгував у Каїрі шовком, оскільки був родом з Ліону. Багатий та жадібний в тому, що стосувалося необхідного – казали, що його власні діти ходили вдома в обірваному одязі, якого б не схотіли й жебраки, – він був напрочуд марнотратним, коли йшлося про те, що межувало з розкішшю. Він не відступав перед жодною витратою, котра дала б йому надію піднестися до рівня єдиного наявного на той час в Каїрі шляхтича, а саме – консула.

По обіді Брело кілька разів запрошували до консульства для нарад. Увечері список делегації був готовий. Чутки про прибуття поважних гостей швидко розповсюдилися по всій колонії. Дехто проголошував повернення Понсе. Купці безперервно під усіма можливими приводами заходили до консульства дізнатися про новини. Месьє Масе отримав наказ відповідати їм, що месьє де Майє очікує наступного дня прибуття визначної особи, що їх просять залишатися вдома і не підіймати шуму на вулицях, що, нарешті, повноважного посла зустрічатиме делегація, і що приєднатися до неї зможуть лише ті, хто є в списку, переданому депутату.

Наступного ранку Жан-Батіст, якому ніч міцного сну повернула сили, прокинувся в дуже доброму настрої. Він пригадав учорашні події, розсудив, що, безсумнівно, краще побачитися з Алікс трохи згодом. А натомість, новини, повідомлені Франсуазою, були чудовими. Що ж до холодного прийому консула, то він був до нього готовий. Залишалося найпокірніше привітати Мюрада та, після цього, провести його шляхами, які він сам для нього визначив заздалегідь. Він одягнув поверх білої сорочки з тонким мереживом свої червоні шати, витрусив капелюха, якого залишав у шафі, почепив на бік шпагу та пішов сідлати коня.

Коли він приїхав у консульство, делегація була вже готова. Очолював її месьє Флео, канцлер консульства, людина, яку Жан-Батіст завжди бачив сумирно сидячою за рахунками та щоденною кореспонденцією, але яка була, хоч і значно нижчим за месьє де Майє, а все-ж таки представником тієї ж дипломатичної касти. Він одягнувся у вишивані шати, мав капелюха з пір'їною. Ніколи ще канцлер не виглядав так поважно. Праворуч від нього тримався месьє Фрізетті, перший драгоман консульства. Він пускав у хід свої таланти в місті, обравши заробітком переклад ділових паперів. Консул довіряв йому при нагоді тлумачення важливих переговорів, і він мав акредитацію для перекладу всіх офіційних паперів, стосовних турків. Ліворуч від месьє Флео, на коні, зацяцькованому, немов то був кінь принца, поважно сидів Брело. Його насилу висадили в сідло, бо він ледве міг розігнутися через напад подагри, але виглядав у своїй високій каштановій перуці та найдорожчому шовковому камзолі непогано. Позаду їхав кабріолет, у якому не було нікого, крім кучера. Брело було зроблено честь дозволом на зворотному шляху зайняти в ньому місце поруч із послом. За кабріолетом, у два ряди, на гірших конях, їхали четверо купців, обраних у наслідок тривалих переговорів. Двоє з них були венеціанцями, та отримали привілей увійти до складу почту, коли погодилися надати свій дім абіссінському послу. В усіх цих протокольних обговореннях швидко був зафіксований лише єдиний пункт: Понсе мав задовольнитися тим, що їхатиме позаду. Він зайняв це місце вельми охоче. Делегація рушила з місця о десятій годині. Було узгоджено, що після з'єднання з караваном емісара кортеж проведе останнього до колонії, проїде під балконом консульства, звідки його привітає месьє де Майє – він не міг зробити більшого, бо дипломат не був ще прийнятий, і не відбувся ще офіційний обмін

паперами, необхідними для акредитації. Далі, посла відвезуть до Венеціанського міста, як звалася та частина франкської колонії, де мешкали італійці.

Кортеж перетнув Старий Каїр, їдучи повз мури таким чином, щоб не пригортати зайвої уваги турків, що завжди ставилися з недовірою до цих парадів, коли не знали, з якого приводу вони влаштовані. Потім вони виїхали в передмістя через ворота Кота, і незабаром опинилися в пустелі. Зупинилися за чверть льє від міського мура, поруч з тим храмом, повз якого Понсе скакав напередодні в місячному світлі. День був гарячий, і вітер пустелі здіймав піщані хмарки, які кололи очі. Тримаючись неподалік один від одного, вершники, які складали делегацію, розташувалися так, що кожний опинився в затінку. Це було досить незвичайне видовище. З сірої пустелі поставали величезні, пошкоджені вітрами, грецькі колони. Позаду них трималися немов застиглі в своїх сідлах вершники шляхетного вигляду, змокрілі під багатими шатами й перуками. Дехто з них задивлявся на обрій. Інші, щоб чимось зайняти себе, рахували на землі чорненькі та блискучі кульки, котрі залишалися після овець, за якими пильнував старий пастух у тюрбані.

Понсе, який, по мірі очікування, починав уже побоюватися неприємних питань, запропонував себе, щоб їхати вперед розвідником. Він пришпорив коня, з годину проскакав галопом, і, нікого не побачивши, повернувся риссю назад.

Година була пообідня. Він знайшов шляхтичів пішими, в сорочках, змучених спрагою, готових обрушити свій гнів на нього.

– Нічого не розумію, – сказав він їм. – Мабуть, трапилося щось страшне.

Було зрозуміло, що ті вже сумнівалися в самому існу-

ванні посла. Якщо всі хвилювалися через те, що не могли з ним познайомитися, то Понсе, який знав Мюрада надто добре, мав інші причини перейматися його долею.

– Зараз буде четверта година, – сказав Жан-Батіст. – Я пропоную вам повернутися. Ми відрядимо двох яничарів, щоб стояли на варті та подали сигнал тривоги, якщо Мюрад з'явиться вночі.

Не чекаючи відповідей, які не могли бути люб'язними, він пришпорив коня та поскакав у напрямку Каїру.

РОЗДІЛ 4

Двоє вартових-арабів, що охороняли того дня ворота Кота, були добрими старими вояками, вкритими славетними рубцями. Ага яничарів виказав їм свою вдячність за довгу службу призначенням на цей спокійний пост, на якому вони й доживали свого віку. Каїру в ті часи більше загрожували внутрішні заворушення, ніж набіги ворогів. Тим, хто стояв біля воріт, достатньо було зачиняти їх на ніч від гієн та інших пустельних звірів. Удень старі грали в карти, сидячи по-турецькому на килимі в затінку великої арки воріт, та пили чай, який їм приносив з сусіднього базару босоногий хлопчисько. Біля дев'ятої години ранку, в юрбі, яка вливалася в місто, вони помітили чоловіка в широких штанях з високим фланелевим поясом, який носять курди. Він був доволі тілистим, і важко тиснув на спину бідолашного мула. Тварина встала посеред схилу, який вів до воріт, і не хотіла зрушувати. Чоловік вибивався з сил, стукаючи її по боках зламаним та вичовганим уже дрючком, який не справляв на скотину жодного враження. Мула підштовхували троє чорних рабів – їх можна було прийняти за нубійців, хоча вони й не зовсім були на них

схожі, – але він уперто присідав на задні ноги, тому їм вдавалося лише не дати йому сісти остаточно. Трохи осторонь троє прив'язаних один до одного нав'ючених віслюків та другий мул чемно поскубували ростки трави, що пробивалася між плитами парапету.

Чоловік нарешті зліз із норовистої тварини, підійшов до вартових та зупинився перед ними, ледь дихаючи після цього переходу довжиною в десять кроків.

– О, дорогі мої друзі, брати мої! – важко зітхнувши, мовив він їм, – чи не могли б ви допомогти мені довести цього мула аж до цього місця. Ця клята тварина жодного разу в своєму житті не заходила до міських воріт. Вона злякалася, і більш їй ні до чого немає справи.

– Звідки ти сам? – спитав один з вартових. – У твоєму місті, напевно, немає воріт?

– Я з Вану, в Анатолії, і, клянусь честю, воріт у нас вистачає. Але мій мул і я – це різні речі. Я купив його в селян у Родючій Аравії.

– Тоді це мул, який не знає грамоти! – сказав старий та засміявся.

Другий старий, хоча й не зрозумів, що в цих словах було такого смішного, просто перейнявся веселістю свого товариша. Подорожній, почувши, що вони сміються, вирішив, що краще буде розсміятися й собі, та зробив це так щиро, що в нього з голови мало не злетів шовковий тюрбан.

– Куди ж ти йдеш з цією скотиною, яка не знає грамоти? – сказав перший старий так гучно, щоб невеличкий натовп, що зібрався навколо них, теж міг повеселитися з такої нагоди.

– До консула франків, – сказав подорожній.

– Авжеж! Ти хочеш дізнатися, чи не знає твій мул латини, – сказав другий старий, викликавши новий вибух смі-

ху, до якого від щирого серця приєднався чоловік з мулом.

Пролунало ще декілька варіацій на цю тему, потім знов запанував спокій. Вартові витерли сльози зі зморшок навколо очей. Їм сподобався цей добрий чужинець, який трохи розважив їх, і вони начебто не гнівалися на нього.

– Як тебе звати, брате? – спитав один зі стражників.

– Мюрадом, друже.

– От і добре. Ми не будемо тягти твого мула. Я знаю цих тварин. Це нічого не дасть. Ми зробимо краще. Ми дамо тобі пораду, добру пораду, чуєш мене?

– Чую, чую, – сказав ледь розчарований Мюрад.

– Якщо підеш тут, то тобі доведеться перетинати все місто. Там є чимало арок над вулицями, твій мул, який не знає грамоти, прийматиме їх за ворота... Отже, краще тобі зрізати півдороги. Трохи нижче схилу росте опунція – бачиш її?

– Бачу.

– За нею одразу ж повертай направо, та прямуй шляхом, що йде навколо міста. Ти побачиш інші ворота. Рахуй їх. Підходь до сьомих. Ті ворота не такі, як ці: там просто велика решітка, котра твого мула не злякає. Увійдеш, та за сотню метрів ліворуч побачиш квартал франків.

Мюрад щиро подякував, попрощався зі старими, та виконав усе, що вони йому порадили, цього разу в повній злагоді з мулом.

Натовп під воротами Кота повільно розійшовся. Годиною пізніше, коли вартові ще не припиняли сміятися, вони побачили, як їде риссю лава франків у такому вигляді, в якому їх бачили лише зрідка. Ці пани були в кольорових камзолах та перуках, прикрашені коні везли чорний лаковий кабріолет. Вони з'їхали зі схилу та хутко поскакали за місто.

* * *

Садівник консульства заходив у дім лише за надзвичайних обставин. То був дуже набожний старий каїрський копт. Улітку з початку вечора та допізна можна було чути, як він мовчки пересувався алеями з латунною лійкою в руках, не утворюючи жодного шуму окрім тихого дзюркотіння води, яка дощем спадала на пов'яле листя. Але того дня він не мав вибору. Консульство було пусте: кучер месьє де Майє, денні та нічні стражники, обоє слуг поїхали з делегацією, яка мала зустрічати амбасаду. Вдома залишився лише він, старий садівник Габріель, і, оскільки йому не зустрілося нікого, до кого б він міг звернутися, то довелося проминути одні за одними всі двері, і так, вагаючись усе більше, дістатися до кабінету самого консула.

Месьє де Майє повісив свої перуку та шовковий жакет на дерев'яну вішалку. Він ходив по кімнаті в сорочці з мереживом та шовкових штанях, з носовою хустинкою в руці для витирання поту. Месьє Масе, сидячи без сил на стільці, очікував наказів. Саме він першим помітив, як нерішуче увійшов садівник.

– А цей чого хоче? – спитав консул, коли теж побачив його.

Месьє Масе розпитав старого арабською, бо іншої мови той не знав.

– Він каже, що вас питає якась людина, Ваша Ясновельможносте.

– Якась людина! – повторив консул з глузливою усмішкою. – Оце так дивно! А чому ж не якийсь гарбуз, або якийсь кажан? Скажіть цьому простаку, що він займається у нас квітниками, і тільки ними. І щоб я його тут не бачив. Якщо ж мене питає якась людина, то нехай він скаже їй, що я не маю часу.

Вислухавши переклад відповіді, старий прийняв обурений вигляд.

– Він каже, що перекаже їм. Але він сумнівається, що вони відійдуть від ваших вікон.

– Їм, – повторив консул. – То скільки їх?

– Чотири, – сказав старий, – з віслюками та в'ючними мулами.

– На що ж вони схожі? На караван? – спитав месьє де Майє.

– Так, якщо вам завгодно, – відповів садівник. – Це караван, але не схожий ні на що з того, що мені довелося бачити раніше.

– Чому стража колонії пропустила їх?

– Звісно, тому, що та людина сказала їм те саме, що й мені.

– Що саме?

– Усього лишень, – сказав старий із шанобливою гримасою, яка позначала його реванш над консулом, – що він є послом Негуса Абіссінії.

Месьє Масе збліднув та переклав ці слова.

– О Господи! – скрикнув месьє де Майє.

Дипломати з хвилину не могли промовити слова, потім з усією можливою обережністю наблизилися до вікна. Один за одним визирнули вони назовні та хутко відбігли назад.

– Хіба ж то можливо! – сказали вони в один голос.

Вони подивилися знов. Унизу, під платанами головної вулиці, зупинився жалюгідний кортеж: три віслюки з дуже облисілою місцями шкірою та з голими загривками, куди їх клювали малі пташки; два мули, яких не схотів би останній каїрський торговець водою. Ці бідолашні тварини були навантажені громіздкими пакунками, котрі були прив'язані просто до їх спин мотузками з сизалю, обгорнутими ганчірками в місцях, де найсильніше терло. Поруч стояли й чекали троє очманілих чорношкірих, одягнених у

бавовняні туніки, які придбали колір пустелі. На землі, обпершись об стовбур дерева, сидів Мюрад в одному черевику та, немов божевільний, чухав підошву роззутої ноги.

– Масе, – сказав нарешті консул, який був народжений для того, щоб віддавати накази, і тому не міг піддаватися дивуванню, – ідіть, висловіть йому вітання з боку консульства. Поясніть ситуацію та відведіть його до Венеціанського міста, де на нього чекає дім.

Секретар пішов з кімнати услід за садівником, який встиг уже зникнути. Месьє де Майє залишився на самоті, кинув погляд на Короля і раптом відчув величезну повагу до його генія, а також до генія міністра Поншартрена, про останній лист якого він згадував тепер зі сльозами подяки.

Месьє Масе тим часом підійшов до Мюрада, який продовжував чухати ногу, та закашляв, щоб привернути до себе увагу.

– А! Ось і люди, – сказав вірменин, взуваючи черевик та підводячись на ноги.

Він простягнув месьє Масе ту саму долоню, що за мить до цього була між пальцями його ноги.

– Я Мюрад, посол Ефіопії.

– Мої вітання, Ваша Ясновельможносте, – відповів месьє Масе – з капелюхом проти серця, злегка відсунувши назад напружену ногу, схиливши голову. – Месьє консул просив мене прийняти Вашу Ясновельможність, і привітати вас. Месьє консул також приносить Вашій Ясновельможності свої вибачення. Офіційна делегація виїхала назустріч вашому почту, та, виявляється, не зустрілася з вами...

– Це через цю холеру-мула, – сказав Мюрад, та пхнув тварину ногою, що та стерпіла, не змигнувши оком. – Він нічого знати не хотів. Довелося зробити гак, і пройти під решіткою. Та ось, нарешті, ми тут. Шлях був далекий, повірте мені. А де Понсе?

– Він з делегацією.

– З делегацією! А як же я? Я не знаю цього міста. Ніхто мене не пустить до себе.

– Не пустить до себе? Але, Ваша Ясновельможносте, все готове. Лише йдіть слідом за мною.

– Оце так добра новина! Ви ще й нагодуєте нас?

– Нагодуємо, напоїмо, усе, чого забажає Ваша Ясновельможносте, – сказав, дивуючись усе більше, месьє Масе.

– З Богом. Я йду за вами. Ви всі, ідіть сюди. Це абіссінці – взагалі, вони народ працьовитий, але мені, здається, дали найбільш ледачих. Ходімо, ходімо.

Вони з мулами та віслюками перетнули всю колонію. Месьє Масе був радий тому, що консул узяв пересторогу та заборонив того дня рух на вулицях. Чим менше буде свідків цієї події, тим менше «дитя мов» матиме боятися появи одного прекрасного дня фантома з минулого, який гукне, щоб зламати йому кар'єру: «А-а! Я ж його бачив, коли він супроводжував двох віслюків та ефіопського посла».

Мюрад зупинився дорогою, щоб полегшити себе біля платану, супроводжуючи свої дії гортанними звуками, які позначали його радість з цього приводу.

Нарешті вони прибули до будинку венеціанців. Перший поверх було відведено для амбасади. То була дерев'яна споруда, другий поверх якої виступав уперед, тримаючись на доволі елегантній тріангуляції з балок. Від вулиці її відділяв садок, він був невеличкий, але за ним доглядали з великим піклуванням. Низький чагарник був підстрижений у формі герба Республіки Дожів, і був схожий на зелений рельєфний щит на салатовому тлі галявки. Мюрад наполягав, щоб усіх тварин завели в цей садок, і наказав абіссінцям випустити їх на волю після того, як з них знімуть упряж.

Вірменин роззувся перед входом, і впав на першу ж

софу, присягаючись, що більше не зсунеться з місця.

Месьє Масе зник – як він сказав, щоб приготувати закуски.

– Та ще й супу! – встиг вигукнути йому вслід Мюрад.

Повернувшись, секретар доповів консулові про цю незвичайну поведінку. Месьє де Майє відповів йому, що дипломат, який дозволяє здивувати себе в чужій землі, є подібним до лицаря, котрий підіймає забрало посеред бою.

– До того ж, – сказав консул гордовито, – будемо поблажливими. Згадаємо, звідки він прибув.

Витягли другий список, до якого увійшли купці, які не змогли приєднатися до делегації, і яким довірили іншу честь – наприклад, носити закуски.

– Може, вже пора...? – спитав месьє Масе.

– Звичайно, – сказав консул. – Накажіть першому ж з цих месьє виконувати свої обов'язки.

Решту дня в будинку венеціанців змінювали один одного чесні купці, які, немов слуги, носили коші з фруктами, чаші з солодощами, таці з закусками. Усі платили таку ціну за честь наблизитися до ефіопського посла. Усі бігли потім до консульства сказати месьє де Майє, що більше їх не обдурять, і що ніхто не повірить, нібито такий неотеса може бути послом бодай якогось короля. Побоюючись нападати просто на консула, вони звинувачували Понсе у брехні. Делегація на чолі з Брело повернулася як раз під час цих прикрих сцен. Вона теж уся злилася на Понсе. Коли ж довідалися про правду, припинили дорікати аптекарю, за те, що змусив їх чекати неіснуючого посла, однак негайно приєдналися до звинувачень, котрі адресували йому ті, хто носив закуски. Жан-Батіст, скориставшись збентеженням, що царювало в консульстві, зник.

– Тихше, месьє, – гучно сказав консул, перекрикуючи галас. – Прошу вас зараз піти по домівках, і дякую вам за вашу допомогу.

Знов почулися протести. Консул зупинив їх жестом.

– Ця людина є послом великого короля, який був упродовж століть відрізаний від усілякої цивілізації. Ось чому треба бути поблажливими, та ось чому його прибуття залишається, попри всі непорозуміння, великою подією. У всякому разі, важливішим за посла є послання. Завтра ми дізнаємося, що хоче сказати нам король Абіссінії.

Залишивши консульство, Понсе пішов просто до Венеціанського міста, щоб там зустрітися з Мюрадом. Він побачив салон венеціанців без жодних меблів, бо раби за наказом вірменина повиносили їх назовні та виставили уздовж мурів. Там, де була в купців вітальня, не залишилося нічого, крім килимів та подушок, знятих з крісел, та кинутих просто на підлогу. Мюрад сидів там по-турецькому, під великою люстрою венеціанського скла, оточений значною кількістю срібних тарілок, кришталевих келихів та коштовних глеків.

Жан-Батіст попросив пояснити йому епізод з мулом та причину прибуття несподіваним шляхом. Потім вислухав власну версію Мюрада прийому його колонією. Вірменин вважав усіх цих купців нахабами, бо, хоч вони й сказали йому спершу, що він тут, як вдома, і що всі ці дарунки належать йому, але вступити в право користування цими благами не дали. Усе їм не подобалося: і мули в садку, і винос меблів, і кава абіссінців, для котрих вона була єдиною радістю, і котрі готували її на маленькому вогнищі, дуже обережно розведеному на плитах передпокою.

Насміявшись досхочу через цю розповідь, що вкінець розсердило Мюрада, Жан-Батіст сказав йому, щоб він поводився так і надалі. Потім дав кілька цінних порад стосовно того, що потрібно робити та казати наступного дня, коли прийдуть за вірчими грамотами.

Нарешті, Жан-Батіст пішов до себе. Він чекав якихось

новин від Алікс, і хвилювався через це весь день, бо, не побачивши її напередодні, не міг думати ні про що інше.

Він навпомацки піднявся по сходах, запалив свічку та знайшов, немов чекав на це, складений у четверо папірець, залишений кимось під підсвічником. То була записка від Франсуази, яка наказувала йому бути в саду, в кінці головної вулиці колонії, після того, як дзвін каплиці проб'є дві години ночі.

РОЗДІЛ 5

Алікс чекала, стоячи в темряві посеред своєї кімнати. На небі був лише тонкий місяць, чиє світло час од часу притлумлювали важкі хмари, тому Франсуаза знайшла можливим цей довгий перехід по вулицях, який давав змогу триматися подалі від консульства з його шпигунами. На початку ночі, коли часу для вагання було ще багато, дівчина схилялася до думки на побачення не ходити – бо воно було божевіллям, бо вона через нього ризикувала своєю честю. По мірі того, як бігли години, вона все рішучіше відштовхувала від себе ці думки, як дають відсіч розбійнику, який напав першим. Потім подумала: «Хіба ж не правда, що я кохаю його всією душею?»

З цієї миті її намір піти став настільки ж твердим, як раніше – прагнення протистояти спокусі. В її свідомості раптом почали поставати не старі доводи, що випливали з виховання, а нові переконання, набуті впродовж останнього року. Розмови з Франсуазою в ці місяці відкрили їй гідність справжнього кохання, яке народжується не з зиску, а з почуттів. Щодо честі, то тут вона дивилася на матір, яка так пильно берегла свою: чим стала ця жінка, як не рабинею чоловіка, який зробив з неї свою власність? Таким

небезпечним роздумам віддавалася Алікс під час одягання. Проте, було б невірно думати, що, вчиняючи так, вона була під впливом Франсуази. Коли вони вийшли з будинку крізь двері для прислуги, а їхні тіні змішалися з темрявою вулиці, Алікс відчула, що тремтить від щастя не тільки через думку про те, що вона робить, але й через внутрішнє та майже тваринне усвідомлення того, що дії її, сьогоднішні дії – ризик, може, деяка форма жертви – були приємними найавтентичнішій, найменш спотвореній цивілізацією частині її душі, або тому, що можна було просто називати її справжнім характером.

Жан-Батіст, чекаючи побачення, думав про те, що до тих пір мав справу лише з коханням легким та ефемерним, котре першої ж миті, яка доволі часто буває також і останньою, приймає форму двобою, де кожний – холодний та стриманий – прагне не піддатися й перемогти, і де вся жалюгідна гра зводиться нарешті до приховування якомога довше того, що кожний думає насправді. Цього разу кожний знав, що відчуває інший, заздалегідь та достеменно. Тут не йшлося про підкорення та про майбутнє забуття. Просто треба було випустити в світ – тобто в повітря, де пролунають слова, де розгорнуться жести, – це вже зачате кохання, яке так давно жило в них. Для цього відповідального завдання Жан-Батіст відчував себе не досить досвідченим.

Коли в темряві пролунали два глухі удари дзвону, кожний був на своєму шляху: Алікс із Франсуазою виходили зліва з-поза грат, а Жан-Батіст, який ховався в глибині саду, наближався до входу. Кожний відчував, що переживає мить швидкоплинну, неповторну й дорогоцінну не лише через те, що мало відбуватися за нею, і на що вони давно були готовими, а просто через те, що ця мить ніколи вже не повториться. Обоє намагалися продовжити цей час

настільки, наскільки лише зможуть, закарбувати його, як назавжди закарбовують у пам'яті риси людини, котру ніколи більше не побачать. Словом, вони рішуче прагнули нічого не прискорювати. Однак, тільки побачили, як зближуються їхні тіні, лише опинилися один навпроти одного, ця рішучість їх лишила: пережита розлука, тривожність цього безлюдного та темного місця, і, особливо, бажання, котре було в них, подіяли так, що вони негайно обнялися та мовчки обсипали один одного поцілунками.

– Оце так щастя! – казали вони по черзі.

І продовжували куштувати смак губ, торкатися один одного тривожними пальцями, які немов хотіли точно переконатися в присутності тут іншого, в його реальності, при цьому відчуваючи всю від цього приємність.

Оскільки вони знаходилися на тій стадії кохання, коли зникає все навколо, то не промовляли ані слова. Для них було достатньо бути поруч. Але Франсуаза, яка була насторожі біля грат, прийшла сказати їм, що баритися негоже. З цими словами до них повернувся весь світ та всі перепони, що здіймалися на їхньому шляху.

– Як ти переконаєш мого батька? – сказала Алікс коханому, розрізнюючи в темряві лише його неясний силует. – Він усе частіше говорить про моє весілля...

– Наразі не треба нічого йому казати, нічого давати зрозуміти, – сказав Жан-Батіст. – Будемо бачитися, бо я більше не можу жити без того, щоб не обіймати тебе, коли ми вже нарешті разом. Але потрібно, щоб ніхто не знав нічого доти, доки я не виконаю свого наміру. Я поїду до Версалю.

– Як! – скрикнула Алікс, притискаючись до нього. – Ти ж тільки повернувся! І вже хочеш їхати?

– Подумай, що це єдине рішення. Король хотів амбасади: я привезу йому її. Він один може дати мені таку винаго-

роду, якої мені треба. Я повернуся шляхтичем, і твій батько не зможе мені відмовити.

Алікс була готова вірити всьому, що казав їй той, кого вона кохає. Цей план не подобався їй, бо він мав розлучити їх ще на деякий час. Утім, вона погоджувалася, що він був найкращим з можливих, та присягалася Жану-Батісту допомогти йому, чим тільки зможе.

– Єдине, чим ти зможеш мені допомогти, це не забувати мене.

Почувся крик обурення, який згас у довгому поцілунку.

Нарешті повернулася Франсуаза і вблагала їх якнайшвидше розпрощатися, бо незабаром мали виїхати з дозором яничари. Вони відступили один від одного, наразі повернулися бігом назад, знов обнялися та, нарешті, пішли кожний у свою сторону в гарячу ніч, у якій було чутно, як скрипіли під вітром пальмові дерева.

* * *

Жану-Батісту Мюрад довіряв. Бо хіба не виявив сам Негус своєї прихильності до цього чужинця? Отже, він погоджувався робити все, що накаже йому аптекар. Це було для нього тим легше, що решта мешканців цієї франкської колонії не була йому до вподоби. Ці надто багаті та надто люб'язні купці нагадували його колишнього господаря в Алепі – його удавану доброту та лицемірство. У Мюрада не один раз виникало бажання перевернути тарілку йому на голову. Цього разу він мав таку можливість. Якщо ж ті, хто його приймав, нічого поки що йому не зробили, то тим гірше було для них.

– Які там вірчі грамоти? – сказав він із пихою, коли месьє Масе прийшов по них до нього. – За кого ви мене приймаєте? Я посланець Короля. Короля Королів, до того ж.

І додав, дивлячись на свою маленьку пухлу долоню, на мізинець якої була насаджена мідна каблучка:

– Його Величність строго наказав мені передати його грамоти королю Франції особисто. Отже, щоб їх йому передати, я маю їхати до Версалю.

Месьє Масе наполягав, але вірменин виявився непохитним, і скінчив тим, що доволі жорстко виставив його за двері. Секретар повернувся до консульства ледь живий, і переказував цю розмову месьє де Майє з похоронним виглядом.

– Ось тобі маєш! – скрикнув дипломат. – Він не хоче віддавати свої грамоти! Але, вхопи його біс, що ж то за манери? Нехай вже він сидить на підлозі та ображає всю колонію. Але ж, принаймні, погодився би представитися за формою!

– Може, вам самим... – натякнув Масе.

Консул зупинився перед бідолашним дитям мов і спопелив його поглядом.

– Ви, звісно, уявляєте собі, як я, представник Короля Франції, можу заговорити з кимсь, хто навіть не завдає собі клопоту доповісти про свої повноваження?

– Звісно, ні, – капітулював Масе.

– Добре, – сказав консул. – Ми вишлемо до нього делегацію.

– Жоден купець не схоче туди повернутися.

– Тоді ви підете самі, – гукнув месьє де Майє. – І скажете йому, що, якщо він дозавтра не надасть своїх грамот, його виженуть з колонії, і він сам шукатиме собі житло в старому Каїрі.

Масе пішов виконувати доручення та повернувся ні з чим. Мюрад мав зухвалість запустити йому в голову шматком вельми жирної пахлави, який він вже встиг надкусити.

– Ця комедія триває вже досить довго, – сказав месьє де

Майє рішуче й холоднокровно. – Я знаю засіб розібратися в цій справі з грамотами. І повірте мені, якщо виявиться, що він їх не має, його поведінка дозволить мені без жодних гризот совісті викинути його на вулицю – його самого, а також скотину, рабів та лахміття.

На цих словах консул наказав подати собі карету та незабаром опинився в Паші.

З цієї аудієнції він повернувся дуже задоволений, та чудово спав уночі. Нажаль, наступного ранку, тоді, коли він заходив до свого робочого кабінету, йому доповіли про візит отця Плантена.

Цей єзуїт прибув до Каїру невдовзі після від'їзду отця де Бревдана. Серцевий напад, який спіткав отця Габорйо, дав новому прибулому змогу діяти офіційно: за кілька тижнів отець Плантен зробився офіційним представником ордена єзуїтів у цьому регіоні Сходу.

Це був сорокарічний чоловік, який отримав свої міцні широкі плечі у спадок від родини, що впродовж століть присвячувала себе торгівлі великим рогатим скотом у краї Шароль. Він мав довгі, тонкі руки, які завжди складав та рознімав дуже повільно, дивлячись на них із ніжністю, – можливо через те, що вони єдині суперечили його купецькому походженню. Обличчя в нього здавалося розчавленим під величезною та вже сивою брилою верхньої півкулі черепа, яка попереду нависала понад очима важким широким чолом. Високе чоло – звичайно символ розуму – надавало йому, навпаки, трохи обмеженого виразу, настільки воно, здавалося, тиснуло на обличчя та навіть на всю його особу. З такою зовнішністю отець Плантен мав зробитися або живодером, або музикою. На щастя, він схилився в бік науки та поступив у послушники. З часу прибуття до Каїру йому тисячу разів вдалося виказати в консульстві підозрілість характеру та прихильність до

таємних інтриг. Спершу месьє де Майє вирішив, що цей отець прямий та простуватий, але ж перше зіткнення з подвійністю цього характеру швидко переконало консула в помилці: тепер він вважав підступність священика цілком безмежною.

– Яке щастя бачити вас, отче! – сказав консул, помітивши на порозі свого кабінету людину в чорному.

У той самий час він покликав собі на допомогу обережність, яку застосовують при ловлі рогатиною отруйного гаспида.

Отець Плантен не підлабузнювався: свою виверткість він приховував під майже воєнною суворістю. Він гучним голосом немов прогавкав «Ваша Ясновельможносте!», після чого витягнувся по стійці струнко. Месьє де Майє підхопив його за лікоть та посадив у крісло.

– Я одержав ваш лист, Ваша Ясновельможносте, – сказав єзуїт. – Дякую вам за нього. Оце так новина! Тиждень тому ми довідалися від вас, що отець де Бревдан, на жаль, не зміг завершити подорожі. Але, за винятком цього нещастя, усе йде добре: прибув посол!

Консул сповістив представника ордена єзуїтів про повернення місії, але приєднатися до делегації, яка їздила їй назустріч, не запросив. Тепер виявлялося, що відмова в цій честі була для того доброю послугою.

– Здається – але ж ви мені зараз це й підтвердите, – продовжував священик, – вони привезли троє уродженців Абіссінії?

– Про це мені теж доповідали, – сказав консул.

– Як, ви ще їх не бачили?

– Тільки краєм ока.

Месьє де Майє не хотів ділитися історією суперечки навколо вірчих грамот з цим розповсюджувачем небезпечних пліток.

– Вони щойно прибули, не забувайте, – додав він про всяк випадок.

Людина в чорному струснула кілька разів головою, що, зважаючи на можливу вагу цієї голови, завжди та в усіх викликало сильну тривогу за її власника.

– Троє абіссінців у колежі Людовіка Великого, на місцях, призначених для учнів зі Сходу – ось що буде величезною подією, – промовив єзуїт із палаючими очима.

Консул вичавив посмішку.

– Чи сповістили вас, Ваша Ясновельможносте, – продовжував священик, нахиляючись уперед, – що капуцини полонили їх семеро під час війни Ефіопії з королем Сенаару. Семеро! Ви це усвідомлюєте? Отже, вони поїдуть просто до Риму...

Він схилився та заговорив ще тихше:

– ...якщо турки дадуть їм сісти на корабель.

Він супроводив ці слова усмішкою, яка красномовно свідчила про його намір не пускати речі на самоплив.

– Ми матимемо ті ж самі труднощі, – наважився сказати консул, який одразу ж про це пожалів, – з вивозом з країни трьох абіссінців, які приїхали до нас...

– Та годі вже вам, Ваша Ясновельможносте, – сказав єзуїт, велично підводячись, – хай там що, а бажання Короля Франції важить тут немало. Турок, здається, нас слухає. Зважте, що я кажу більше, ніж маю казати: кінець-кінцем, то ви є дипломат. Ви повинні розумітися на таких речах краще, ніж я.

Месьє де Майє був у захваті від винахідливості цієї з виду твердолобої людини, яка так і сипала підступними натяками, немов та стара дуенья. Він вирішив піти у наступ.

– Дипломатичні справи є, дійсно, доволі складними, мій отче, та, якщо дозволите мені говорити прямо, вони є

ще складнішими, ніж ви собі уявляєте. Головне, бачте, полягає в тому, щоб усе робилося певним чином і в певній послідовності. Ви – людина, яка служить вірі, – звикли мати справу з тими ефірними рухами, котрі пов'язані з сяянням Святого Духа, коли Він відвідує чиюсь душу. А ми знаходимося на рівні грунту: політика пов'язана з рухами людей. Їх не можна квапити...

Священик з цієї тиради нічого не зрозумів. Він лише пильно подивився на консула своїми глибоко посадженими очима та збагнув, як це бувало з його батьком, коли тому хтось підсував жирну та спокійну скотину з якоюсь прихованою вадою, що дипломат недоказав чогось дуже важливого.

Розмова продовжувалася ще хвилин з десять, але більше він нічого не дізнався.

Вийшовши на вулицю, єзуїт трохи поміркував, а потім попрямував до будинку Понсе. Він постукав у двері, але Жана-Батіста вдома не було. Тоді він пішов до венеціанців. Старий турчин, що спав за воротами садка, відповів отцю Планетну, що Його Ясновельможність посол Ефіопії нікого не приймає.

Єзуїт пішов геть у глибокому непорозумінні.

* * *

Метр Жюремі повертався таємно, під покровом ночі, не лишаючи, біля консульства, густої тіні дерев, що росли перед ним. Вдома він знайшов Посне, який зустрів його так, немов вони розлучилися два місяці тому.

– А я гадав, що вони тут приймають тебе як героя, який розповідає про свої подвиги юрбі захоплених слухачів! – сказав протестант, коли Жан-Батіст переказав йому події останніх днів.

– Неначе ти не знаєш колонії. Вони бояться, нагляда-

ють один за одним. Мене ніде не бажають бачити. А тих, хто шукає зустрічі зі мною, я обминаю сам, як того єзуїта, що заходив сьогодні ввечері, та казав сусідам, що хоче зі мною говорити. Ні, повір мені, подорож триває, і я відчуваю себе тут не менш самотнім, ніж коли ми перетинали пустелю.

– А Мюрад?

– Зараз розповім. Він улаштований, як принц. Але консул поки що не забажав його прийняти. Він хоче бачити його грамоти. Я змусив Мюрада пообіцяти мені, що він не відступить, та стоятиме на тому, що йому треба їхати до Версалю.

– А... твоя кохана?

– Не знаю, коли знов її побачу. Але вчора ввечері... Ти вечеряв?

– Поки що ні.

– Тоді – за мною, ходімо до Юсуфа, напроти мечеті Гасана. Ми зможемо спокійно поговорити.

Вони весело попрямували пішки до Старого Каїру.

* * *

Понсе з підручним повернулися біля півночі. Коли вони заходили до себе, в темряві аркад прослизнула якась тінь. Метр Жюремі витяг шпагу.

– Змилуйтесь, – промовила тінь, – це ж я.

– Мюраде! Що ти робиш тут у такий час?

Вони завели його в дім. Понсе запалив свічку. Вірменин був спітнілий та важко дихав.

– Щойно я зараз ліг, – сказав він, хекаючи, – як до мене увійшли двадцятеро чоловік.

– Двадцятеро чоловік? Але хто – солдати, купці?

– Солдати. Турки. Справжні божевільні. Накинулися на мене, почали погрожувати, шаблю до горла прикладати – от сюди.

Він показав на складки, що висіли в нього під підборіддям.

– А далі?

– Далі вони все перерили, попересовували, повідкривали. А коли весь дім було перевернуто догори ногами, наказали мені завтра явитися до Паші.

– Чого ж вони хотіли? – спитав Понсе.

– Так, що вони в тебе взяли?

– Нічого.

– Як це так – нічого?

– Нічого, ні золота, ні дарунків, ні одягу.

– Так нічого й не винесли?

– Лише лист Негуса, – сказав, опустивши очі, Мюрад.

РОЗДІЛ 6

Під час довгої відсутності Понсе Гусейн, Паша Каїру та його незмінний пацієнт, невдало впав з коня, і зламав собі ногу. Шарлатани, до яких він звернувся, через своє невміння розірвали йому шкіру та оголили злам. Те, що було не під силу ні замахам, ні різним отрутам, ні бешкетному життю, виявилося справою одного невірного кроку: Гусейн помер у страшних муках.

Порта вислала йому на зміну зовсім іншу людину: Мехмет-Бей був справжнім вояком. Він служив в Угорщині, на передньому краї турецької експансії, та виніс звідти люту ненависть до християн. Однак він знав франків досить добре, щоб розрізняти серед них різні національності, чим у ті часи переймалися далеко не всі турки. Перевагу – якщо можна так її назвати, бо насправді йшлося лише про менший ступінь ненависті, – він віддавав французам, проти яких сам не бився, і які уклали з Османською Портою

кілька таємних угод проти Габсбургів. З роками Мехмет-Бей пав жертвою імамів та муфтіїв. Ці святенники вправно перетворилися на безумовних керівників цього завзятого, але необізнаного мусульманина, який, за їх сподіваннями, мав ставитися до ворогів ісламу не так поблажливо, як його попередник.

Коли Мюрад постав перед Пашею, який його викликав, Мехмет-Бей для початку сильно розлютився. Вірменин, котрий був заздалегідь переляканий цією зустріччю, хотів надати собі впевненості, заїхавши до сералю на мулі. Бо, за капітуляційними угодами християнських країн із Портою, ніхто, крім їхніх послів, не мав привілею заїжджати до цитаделі верхи. Стражники брутально змусили Мюрада спішитися та потягли його до Паші.

– За кого ти себе приймаєш? – сказав Мехмет-Бей, який стояв перед ним у червоному турецькому мундирі, в тюрбані з золотою торочкою на голові. – По-перше, стань на коліна. А може, ти ще й не хочеш ушанувати Султана?

– Я... Я шаную його, і віддаю йому всі належні почесті, – сказав Мюрад, який стояв на колінах, майже дотягнувшись носом до плит підлоги, та весь тремтів.

– До речі, – продовжував Мехмет-Бей, обходячи навколо людини, яка зігнулася перед ним, – хіба ти не турчин? Ти говориш нашою мовою, і виглядаєш так, немов маєш наші звичаї, за винятком поваги, якої тобі сильно бракує. Ти, часом, не зрадник?

– Ні, ні, – запротестував Мюрад, який не підіймав носа, через що заперечний рух, котрий звичайно роблять головою, виконувався в нього задньою частиною. – Я вірменин. Свою віру я отримав від батька, а Господь власною милістю дозволив мені зберегти її.

Мехмет-Бей нікого так не ненавидів, як східних християн.

– Султан є надто добрим з вами – усіма, хто застромляє нам ніж в спину, поки ми б'ємося з цими собаками-франками! Та що вже тут поробиш...

Він задумливо повернувся до підвищення, вкритого килимами та подушками, де зазвичай проходили аудієнції, і сів.

– Встань, покажи свої зрадницькі очі.

Мюрад розпрямився, але залишився на колінах. Його велика кругла голова була червона і набрякла через те, що він так довго схиляв її додолу. Паша подав знак одному зі стражників, і той простягнув йому срібну тацю: на ній лежав лист Негуса.

– Ти не тільки живеш на землі Пророка, не визнаючи його слів, – сказав турчин, – а ще й, наскільки я розумію, увійшов до змови з абіссінцями, які з усіх своїх сил чинять опір ісламу, та навіть б'ються з ним.

Мюрад, тільки-но кров відхлинула в нього з голови до живота, спробував зібратися з духом і згадати, як радив йому відповідати Понсе.

– Я купець, Ваша Ясновельможносте, – проскиглив він, – я заробляю собі на хліб, де можу. Випадок привів мене на берег Червоного моря. Деякий час я служив Наїбові Массауа. Це добрий мусульманин. Ніколи він не скаржився на мене, спитайте самі в нього. Одного разу він доручив мені передати послання Королю Ефіопії...

– Навіщо було йому слати лист цьому шакалові?

– Це через те, Ваша Ясновельможносте, що абіссінці вже колись перекривали йому воду та торгові шляхи. Наїбові доводиться зважати на цих сусідів, які живуть у горах – вище, ніж він.

Мехмет-Бей примружив очі – то був знак, що якесь слово потрапило до глибинної сфери його розуму, котра була розташована як раз під товстою бронею раз і назав-

жди прийнятих уявлень, до сфери, де тріпотіла інколи – що допускалося ним якомога рідше – ця дражлива річ, яка зветься думкою.

– Якщо тобі повірити, – сказав він, – цей Негус може й нам перекрити воду? Чому ж він жодного разу не зробив цього, бо він же нас ненавидить, чи не так?

– Він зробив це з Массауа, що є півостровом. Він тоді відрізав його від усього.

– Але ж і ми, тут, у Єгипті, живемо завдяки Нілу?

– Наскільки я знаю, Ваша Ясновельможносте, Негусові не бракує ні засобів, ані бажання позбавити мусульман води, завдяки якій вони живуть. Але, уявіть собі, що, коли він поверне Ніл у верхній течії, тобто змусить його текти не зі сходу на захід, а в зворотному напрямку, він зруйнує Єгипет, але й...

– Але й? – повторив Паша.

–... забезпечить процвітання сомалійців, які теж є мусульманами, як ви.

Паша прослухав цю промову, вона промайнула в темних закутах його свідомості, та врешті-решт він вибухнув від сміху, який підхопив послужливий хор стражі, розсіяної по всій великій залі.

– Вода, яку Бог посилає на землю, – сказав Паша, – призначена для того, щоб напувати тих, хто вірить у Нього, та шанує його Пророка. Якщо твій хазяїн вважає себе хоч трохи сильнішим за нас через те, що дощ спочатку проливається на його жалюгідні гори, то він помиляється. Отже, він зробив з тебе свого вісника, щоб повідомити мені саме про це?

– Ні, Ваша Ясновельможносте.

– Так я і знав, бо в цьому випадку ти б хоч прийшов до мене. Відтоді, як ти прибув сюди – ти, підданий Султана! – ти не завдав собі клопоту постати перед його очі, тобто перед мої.

– Я хотів, Ваша Ясновельможносте, але не мав часу...

– Не бреши. Я все знаю. Негус послав тебе, щоб укласти угоду з цими франками, а це може бути тільки проти нас. Мені зрозуміло, що це справа рук цих католицьких попів, котрі зловживають нашою гостинністю.

– Ваша Ясновельможносте, Негус послав мене за крамом...

– Що? – гукнув Мехмет-Бей громовим голосом, – знов брехня? Бережися, щоб я не побив тебе батогом, аби ти забув ці зрадницькі виверти! Так і треба було давно вже вчинити з тобою, та з усіма подібними тобі.

Мюрад знов упав на підлогу.

– Змилуйтеся, Ваша Ясновельможносте!

– Раз і назавжди, знай, що мені все відомо. Ти скрізь говорив, що ти є посланцем Негуса до короля Людовіка XIV. До того ж, лист, який мої солдати знайшли в тебе, офіційно підтверджує, що абіссінець доручив тобі якусь місію. Яку?

– Це правда – його величність король Абіссінії бажав, щоб я поїхав до Франції.

– Без жодних сумнівів, щоб укласти якусь підступну угоду та напасти на нас з тилу, поки ми воюємо в Європі?

– Ні, Ваша Ясновельможносте, – скрикнув Мюрад, розгинаючись, бо не міг дихати.

– Навіщо тоді?

– Просто, щоб подякувати Його Величності за те, що він урятував йому життя.

– Урятував життя!

– Так, Ваша Ясновельможносте, справа ось у чому: Негус дуже захворів, та, не маючи в себе ніякої допомоги, попросив її у Франції. Консул цієї країни, порадившись зі своїм Королем, відрядив до Негуса лікаря-франка, який лікував його самого. У знак подяки імператор Абіссінії до-

ручив мені передати цьому Королю Людовіку кілька дарунків та висловити йому подяку.

– Де той лікар-франк? Він залишився там?

– Ні, Ваша Ясновельможносте, він повернувся зі мною. Зараз він живе в Каїрі.

Про це Мехмет-Бей не знав. Але він чув про цього лікаря від оточення свого попередника. Бо покора Паші духовним отцям ісламу мала єдине обмеження, а саме: він не мав великої довіри до лікувальних властивостей релігії. На полях бойовищ Мехмет-Бей мав не одну нагоду визнати перевагу християн перед маврами в царині медицини. Однак, більшість цих майстрів своєї справи були людьми цілком безбожними, що не заважало їм з успіхом виконувати свій обов'язок. З цього він вивів, що деяка помірність у релігійних принципах була для цієї професії необхідною. Оскільки його впродовж двох років мучили все більш настирливі напади подагри, то тема лікаря виявилася для нього вельми цікавою. Він задав Мюрадові безліч запитань щодо хвороби Негуса, на котрі той не хотів відповідати прямо, потім щодо Понсе та методів, які той застосовував. Хоч Паша й продовжував поводитися з Мюрадом суворо, здавалося, що він трохи пом'якшав, почувши про пояснення, яке Мюрад давав своїй подорожі. Нарешті він відпустив його зі словами:

– Не забувай, пане посланець, що ти тут знаходишся під моєю владою. Я можу щомиті покликати тебе та дати тобі мої накази. Послання, яке ти везеш, не дає тобі жодних прав, а зокрема і права на непокору. Зараз повертайся до франків. Але, щоб я не чув, що ти домовляєшся з їх священиками. Зрозумів?

– Ваша Ясновельможносте, – промовив Мюрад після останнього биття чолом, – я все зрозумів. Ви не маєте слуги відданішого, ніж я.

– Дуже сподіваюся, що так, – сказав Паша.

Вірменин попрощався та, не розгинаючись, поточився назад з зали. Він зробив три кроки, зупинився й скрикнув:

– Ваша Ясновельможносте! Мій лист.

– Забереш його в консула Франції, бо ти вважаєш, що ти є дипломатом, і що Негус доручив тобі послання до цієї країни.

Мюрад відчув у цій відповіді нове ускладнення, але був таким щасливим вийти з головою на плечах, що мало не вибіг на вулицю, забувши про мула.

* * *

По обіді того ж дня посланець Короля королів увійшов до консульства Франції, бо месьє де Майє дав йому знати, що налаштований тепер прийняти його.

Мюрад був сильно вражений аудієнцією з Пашею. Він більш не був таким безтурботним, як коли прибув до Каїру. Попри поради Понсе стояти на своєму, він залишив той фамільярний тон, який прийняв спочатку з франками. Неймовірно дивуючи консула, ледве зайшовши до його кабінету, Мюрад упав на коліна так, як зробив перед Пашею. Месьє Масе підняв його. Консул зробив вигляд, що нічого не помітив, як зробив би перед графинею, якій вітер на мить задер сукню.

– Любий месьє, – сказав консул, коли вони обоє сіли, – Паша турків, стривожений плітками, яких чимало ходить після вашого прибуття, знайшов бажаним втрутитися, щоб упевнитися у вашій особі. Повірте, що я в цьому кроці ні до чого, і повністю засуджую жорсткі методи, які до вас застосували. Але, що робити: ми на чужій землі, і турки мають всі права, які змогли захопити. Ця справа має наслідок: оскільки Паша вирішив передати мені лист, який було знайдено у вас, відтепер я володію тим, чого марно

просив у вас від самого вашого прибуття. Отже, те, що могло бути прикрим для вас, має щасливі наслідки: тепер я знаю, що ви є, без жодної тіні сумніву, дійсним посланцем Негуса, що й підтверджує цей документ, перекладений та завірений печаткою цього самодержця. Тобто я маю честь привітати вас, і тримати надалі при моїй особі як вісника імператора Абіссінії.

Мюрад галантно схилив голову, потім озирнувся навколо себе, ніби чекав після цієї доброї новини якої-небудь несподіваної ганебної витівки.

– Ця вірча грамота, – продовжував месьє де Майє, – якщо вона й остаточно узаконює вашу присутність, не свідчить натомість про жодне наполягання Негуса на вашій подорожі до версальського двору. Отже, якщо ви не проти, ми можемо домовитися про таке: під час вашого перебування в Каїрі ми забезпечуємо гідні умови проживання для вас та вашого почту, який складають, гадаю, троє осіб...?

Мюрад кивнув.

– Я надаю вам для ваших витрат суму в п'ять абукельських цехінів на місяць, які візьму з фондів консульства. Коли ж ви знайдете вашу місію закінченою, ми зробимо все необхідне, щоб ви змогли повернутися до Абіссінії.

– Але, – сором'язливо промовив Мюрад, який пам'ятав поради Понсе, – крім вірчої грамоти, я також є носієм послання до вашого Короля особисто.

– Я сказав вам, – промовив консул м'яко, як умовляють хворого, який не погоджується випити мікстуру, – ваша грамота не містить уточнення, що ви маєте доставити це послання самі.

– Але ж... – слабо вимовив Мюрад.

– Любий месьє, – сказав консул сердито, – в цій справі все зрозуміло. Не будемо самі її ускладнювати. Ви маєте

послання до Короля: передайте його мені. Якщо воно письмове, я передам його, але нічого подібного не було знайдено Пашею під час обшуку, наскільки мені відомо. Якщо це послання є усним, я з точністю його повторю в депеші. Якщо ж до нього додаються дарунки, ми відішлемо їх до Франції на кораблях нашого флоту, і вони доїдуть у цілості.

– Але Король точно наказав мені їхати самому.

– Послухайте, – сказав консул, – не відповідайте мені зараз. Подумайте. Я розумію, що вам треба звикнути до цього міста, до цієї місії.

Месьє де Майє сподівався, що час на роздуми дозволить Мюрадові здати собі справу про ненадійність його становища та допоможе йому зрозуміти, де його зиск. Для цілковитої переконливості він додав:

– Негус не буде ображатися, якщо ви не передасте послання особисто, бо, насправді, випадок дуже простий: турки формально заперечують, щоб ви виїздили з цієї країни до Європи. Завдяки добрим стосункам, які ми підтримуємо з ними, вони погоджуються на вашу присутність при нашій місії, але ніколи не дозволять вам відплисти. Я зрозуміло висловився?

Мюрад погодився, що зрозуміліше бути не може. Він сприйняв цю новину з легким серцем, що здивувало його самого. Насправді він ніскільки не наполягав на тому, щоб їхати на той бік моря до Короля Людовіка, портрет якого, що висів понад консулом, створював ураження, що він ще жахливіший, ніж Паша. Він радісно закінчив розмову з месьє де Майє та повернувся, весь спітнілий від трьохгодинного перебування під полуденним сонцем, щоб переказати ці дивні новини Понсе.

* * *

Через якусь особливість клімату пір'їни з гусей, вирощених у Єгипті, ні на що не годяться. Замість того, щоб бути твердими, та вести себе на папері, як роблять це пір'їни європейські, єгипетські вкрай м'які, та робляться ще м'якішими, коли їх змочують у чорнилі. Тому для себе месьє де Майє виписував пір'їни з Франції. Боротьбу з місцевими канцелярськими виробами він залишав робітникам консульства, а за собою утримував право користуватися гарними пір'їнами для листування, в тих рідких випадках, коли писав власноруч. Цього вечора, збираючись відписати месьє де Поншартрену, він вирішив, хоч і ненавидів це зайняття через хронічний біль у зап'ястку, власноручно довірити паперу думки, які хотів повідати міністрові. Під світлом смолоскипу блищали довгі з нахилом літери:

«Я представив справу віснику Негуса таким чином, ніби то турки заважають його подорожі, що, строго кажучи, не є істиною. Паша Каїру не має влади заборонити таку місію, якщо б ми дійсно її хотіли. Однак, вірним є те, що абіссінська амбасада за теперішніх умов дуже б не задовольнила Порту, що могло б мати прикрі наслідки для наших відносин. Себто моя версія підтверджується опосередковано, і це дійсно через турків подорож не є можливою. Я твердо тримаюся цієї лінії та маю всі причини думати, що особа, яка представляє тут Короля королів, скаржитися не буде.

Проте, дозвольте мені прокоментувати справу дещо детальніше. Було би прикро, якщо б це абіссінське питання, яке зараз значно просунулося, не знайшло би в подальшому розвитку, згідного з нашими інтересами. Отже, я пропоную взяти справу з рук єзуїтів та продовжити її власними засобами. Який тут був інтерес єзуїтів? Навернути

країну. Вони цього не досягли, оскільки отець де Бревдан не дожив до кінця подорожі. Однак, вони розцінювали б місію як успішну, якщо б могли доставити до Франції трьох абіссінців, які досі подорожували з месьє Мюрадом. Вихована відповідним чином у школах святих отців у Парижі, ці тубільці могли би згодом вирушити до своєї країни з більшими шансами навернути її, ніж мали чужинці. Ось на що розраховує орден єзуїтів. Я притримуюся думки, що в цьому пункті треба їх задовольнити. Натхненні успіхом та зайняті приготуваннями своїх нових абіссінських протеже та майбутніх посланців, ці отці не будуть більш цікавитися, принаймні деякий час, ідеєю про амбасаду до Негуса. Ми їх задовольнимо, і матимемо знов поле для незалежної від них діяльності. Я пропоную використати це поле для відрядження якомога швидше, за підтримки сіра Мюрада, від якого ми тим самим зможемо звільнитися, гідної цієї назви амбасади до Абіссінії.

Місія сіра Понсе має головним здобутком те, що довела нам можливість такої подорожі, та значно меншу її небезпеку, ніж можна було гадати. Відряджаючи справжню амбасаду, ми не залежатимемо більше від фантазій аптекаря, та не ризикуватимемо скомпрометувати все через викриття у складі нашої місії більш чи менш замаскованих церковників. Така амбасада, яку очолюватиме справжній дипломат, зможе збудувати міцні підвалини для політичної угоди з королем Ефіопії. З іншого боку, вона буде здатна зав'язати вигідні для Індійської компанії комерційні стосунки з цією країною, де золота в достатку, де чимало природних багатств чекають розробки, та яка складає вільний від усілякого суперництва відрізок шляху до віддалених частин сходу.

Кому, спитаєте ви мене, довірити керівництво такою високою місією? Мені ж здається, хоч я поки що не дуже

добре його знаю, що кавалер Ле Нуар дю Руль, про прибуття якого ви сповіщаєте мене в останній депеші, та який посяде під моїм началом посаду віце-консула в Дам'єті, має в достатку необхідні якості для такої справи.

Я знаю, з якими задумами, відповідаючи моїм родинним зобов'язанням, ви зробили мені честь подібним вибором. Сподіваюся цією пропозицією показати вам, що я не віддаю перевагу моїм батьківським інтересам, зашкоджуючи при цьому інтересам Короля. Однак, дозволяю собі сподіватися, що ці інтереси об'єднаються, та що месьє Ле Нуар дю Руль, сповитий славою та з багатством, яке я допоможу йому здобути, буде завдяки цьому тим більше здатним зробити честь моїй родині, з'єднавшись в подальшому з моєю донькою».

РОЗДІЛ 7

Почувши новини, принесені Мюрадом, Жан-Батіст зрозумів, що партію програно. Союз консула з Пашею – будь то лише випадковий збіг інтересів, чи справжня згода – руйнував усі шанси довести амбасаду до Версалю. Якщо Мюрад погодиться передати послання консулові, той донесе його до Короля, перекрутивши, як йому заманеться, та й не варто було розраховувати, що дипломат хоч якось сприятиме інтересам Понсе, якого він зневажав.

Стільки зусиль, усі ці дні в дорозі, ці випробування, виявляється, були ні до чого. Жан-Батіст мало не поринув у відчай, коли до нього надійшли одна за одною дві добрі новини, які, нічого не змінивши у віддалених перспективах, одразу налаштували його на близьке щастя.

Тієї миті, коли він у затінку тераси сперечався з метром Жюремі та, роздивляючись на справу то з одного, то з

іншого боку, знаходив подорож до Версалю цілком неможливою, стражник консульства приніс йому записку від месьє де Майє. Той запрошував «сіра Понсе» назавтра на вечерю на честь «його превосходительства представника Його Величності короля Абіссінії». Список запрошених додавався. Єдиним, що зацікавило в ньому Понсе, було таке: «Монсеньйор консул Франції, мадам де Майє та їхня дочка».

Трохи згодом у вікні свого будинку з'явилася Франсуаза, зіскочила на терасу та переповіла Жану-Батісту план, якого він мав чітко дотримуватися, якщо хотів поговорити з Алікс наодинці після урочистої вечері. Виконавши це доручення, Франсуаза ще покрутилася в будинку чоловіків, щоб, як вона казала, перевірити, чи не треба їм чогось. Вона наважилася зійти на перший поверх, куди метр Жюремі пішов колотити свої суміші. Він привітав її буркотінням, і бідолашна жінка хутко піднялася назад, мовчки пройшла повз Понсе та зникла тим шляхом, яким прийшла.

Упродовж наступного дня Понсе, який з мукою рахував години в очікуванні вечері, ховався в своєму будинку. Опівдні він наніс візит Мюрадові та обговорив з ним усі подробиці його поведінки ввечері в консульстві. Жан-Батіст побоювався, щоб цей перший вихід у світ не дав консулові нових підстав заперечувати можливість його появи при дворі. Потім він повернувся до себе, та передоручив приймати відвідувачів метру Жюремі, ще більш непривітному, ніж завжди. Цікавість купців дійсно дуже зросла, і кожний волів тепер розважитися розповіддю про подорож аптекаря, тим більше, що її поки що ніхто не чув, і що день по дню його мовчання додавало йому ціни. Отець Плантен теж приходив тричі. Метр Жюремі не дав йому ступити на поріг, і єзуїт товкся, зазираючи протес-

танту за плечі, щоб розглядіти хоч якусь із таємниць цього дому. Отець Плантен гірко скаржився, що Мюрад також не хотів нікого приймати, і додавав при цьому, що таки хотів би вислухати розповідь про смерть отця де Бревдана. Метр Жюремі стримував себе, щоб не викинути єзуїта геть, і слухав це лементування досить ввічливо, але не ворушив ані пальцем.

Нарешті наблизився час вечері. Жан-Батіст одягнувся: хоч одежа, яку він купив у корсарів, у звичайний час трохи перевищувала належну пишність, до теперішніх обставин вона як раз підходила добре. Метр Жюремі сказав йому, що він неперевершений. Понсе побачив у очах свого друга якийсь смуток – звісно, не через те, що він залишався осторонь від веселощів, які не дуже полюбляв, але, напевно, через те, що був зараз у такому собі вимушеному підпіллі, нібито всі зусилля, усі небезпеки та успіхи цих місяців шляху були чимось таким, у чому було соромно зізнаватися, що він мав приховувати, як приховував оту просту та невинну віру, яку сповідував усе життя.

Понсе, йдучи до консульства, думав, що має виправдати свого друга, та дійшов висновку, що знайде найкращі засоби для цього у Франції. То була ще одна причина добиватися цієї амбасади до Версалю. На жаль, він бачив, що така можливість віддалялася від нього все далі.

Месьє де Майє, аби гідно прийняти посланця Негуса та якось винагородити його за відмову в тому, на що він сподівався, обставив вечерю з великою урочистістю. На сходинах ганку стражники, одягнені яничарами, велично хитали кривими шаблями, складаючи почесний караул запрошеним на вечерю. Незлічена кількість свічок, розставлених на люстрах, освітлювала передпокій та прийомні зали, змушувала блищати золото рам, лак паркету, підніжжя підсвічників та навіть мідні гудзики лакеїв. Жінки з

блаженством поринали у це штучне світло, про яке їм було добре відомо, що воно прикрасить їх, надавши сяяння коштовностям та очам, оточивши риси сяйливим серпанком. Ці колоніальні пані, здебільшого гідні дружини купців, часто робили хаотичні світські кар'єри, початкові та, зазвичай, найдовші періоди яких проходили за прилавком крамниці або навіть на сцені мандрівного кабаре. Коли їх чоловіки-авантюристи здобували собі багатство в Каїрі, вони нарешті мали змогу втамувати свою бездонну жагу респектабельності. Вони скуповували в євреїв завезені контрабандою коштовності та замовляли арабським швачкам дванадцяти років, котрим нічого не платили, копії модних паризьких суконь. Ці прикраси та шати вельми запізно зустрічалися з тілами, в яких давно вже відібрали свіжість праця та жадібність. Але дія розкоші, яка, власно, і робить останню такою привабливою, полягає в тому, що вона надає людям схожості з речами, якими вони володіють – отже, подагрик, який їде в гарному кабріолеті, набуває вправності своїх коней, а жінка, молодість котрої вже давно пройшла, робиться на один вечір такою ж свіжою, блискучою та гнучкою на вигляд, як органді, в яке вона загорнута, і яким без сорому зачіпляє за ноги чоловіків.

Прибувши одним з останніх, Жан-Батіст привітав консула, який зустрічав своїх гостей у передпокої, а потім занурився в море тафти, перлин та коштовностей, щоб відшукати серед них єдину, яка мала для нього ціну. Для такого особливого випадку усі кімнати першого поверху були відчинені: звичну прийомну залу де, як завжди, в усій своїй величі висів портрет короля, та звідки було забрано бюро консула, подовжувала інша зала, звичайно закрита з міркувань ощадливості, та в якій цього вечора накрили столи. Алікс там не було. Нарешті Жан-Батіст знайшов її в

кімнаті, про існування якої раніше й не підозрював. То був маленький музичний салон, де вечорами любили сидіти пані. Поруч із вікном, що відкривалося в сад, притулився до муру маленький зелений клавесин, прикрашений сценою з селянського життя. Алікс стояла перед невеличким каміном, над яким було дзеркало-трюмо, отже Жан-Батіст, увійшовши, одразу побачив її саму зі спини та відображення її обличчя. Зала була маленькою, і в закоханих виникло враження, що вони зненацька опинилися ніс до носа, що дуже обох збентежило. Але навколо було надто велике пожвавлення, надто багато сміху, вигуків, гучних вітань, щоб хтось міг помітити таку малу дрібницю. Однак, уважний спостерігач міг би зазначити, що Алікс, яка доти не виставляла напоказ своєї вроди, хоча й старанно підібрала зачіску та сукню, раптом засявши, відкрила її всю. Це було схоже на розкриття віяла, на танок павича, на розгорнуті крильця метелика. Її, підхоплену оцим поривом вітру, якого вона так чекала, понесло, немов те вітрило, натхнення краси. Жан-Батіст, не менш здивований, завмер на хвилину, а потім зробив два кроки вперед. Як вояк, котрий, вийшовши з-під прикриття, робиться мішенню для всіх куль, він одразу ж опинився оточеним п'ятьма чи шістьма жінками, які вже чули про подвиги молодого мандрівника, і щодня просили чоловіків запросити його до них на гостину. Побачивши, як він появився, вродливий такою природною вродою, у своєму червоному жакеті зі срібними аксельбантами, з волоссям, що розліталося понад плечима, без краватки, – вони вмить змішали свою цікавість до його розповіді з суто фізичним хвилюванням, яке викликав у них єдиний погляд на нього, при тому, що зброя власних шат підспудно живила їх ілюзією, що перед ними все ще не можна встояти. Жан-Батіст уже почав було тонути в цьому потоці, але раптом загальний

рух потягнув усіх з маленького салону та зібрав запрошених в урочистій залі: проголосили прибуття посла. Насправді то була помилкова тривога. Консул послав за Мюрадом свою карету, але той не був готовий, та здуру вирішив, що краще буде вчасно відіслати карету назад, бо вона може знадобитися консулу. Отже, вірменин посадив до неї своїх трьох рабів, наказавши їм передати, що він прийде пішки. Коли карета зупинилася перед ганком, консул власною особою поспішив до неї та, під безжалісними поглядами всіх запрошених, мав незадоволення побачити, як звідти вийшли троє тубільців – босих, загорнутих у прості шматки бавовни, з витріщеними від жаху очима. Мюрад притрусив за десять хвилин по тому, та був спочатку безцеремонно затриманий одним зі стражників, який не впізнав його в темряві. Усі ці недоладності трохи затримали вечерю та подовжили насолоду запрошених, які здебільшого ніколи ще не мали честі бути об'єктом такого почесного поводження. Нарешті гості розмістилися навколо двох довгих накритих столів. Посол Мюрад сидів за першим напроти консула. Другий очолював сір Брело, депутат від народу, перед яким месьє де Майє сподівався таким чином загладити вину за сміховинний випадок з делегацією, яка загубила Мюрада. Напроти розмістився месьє Фрізеті, перший драгоман консульства. Понсе був за цим другим столом, між двох пань, чий вигляд одразу ж засмутив його. Першим його сусідом-чоловіком був, праворуч, секретар Масе.

Жан-Батіст оглядав залу в пошуках Алікс. Спочатку він на мить розгубився, бо вона переплутала своє місце з іншим. Нарешті, вона сіла праворуч від Фрізеті, тобто майже напроти свого коханого. То сталося, за такий довгий час, уперше, що вони опинилися поруч на людях, під сяючим світлом, майже в ілюзії, що вони є господарями дому.

Жан-Батіст намагався не дуже часто дивитися в бік Алікс, настільки сильними були його почуття, і так він боявся, що вони будуть помітними на його обличчі. Коли всі розсілися, шум трохи затих. Гості поверталися урізнобіч з галантними вітаннями, та ось розпочалася розмова.

– А тепер, любий месьє Понсе, ви вже нам розповісте хоч щось про свої пригоди в подорожі до Абіссінії?

Питання пролунало з вуст самого месьє Масе, та пробудило ентузіазм сидячих за столом.

– Краще задавайте мені запитання, – сказав Жан-Батіст. – Ця країна дуже далеко, і нам доводилося щодня переживати пригоди, кожна з яких могла би скласти цілий розділ книжки.

– Отже, почніть з подорожі. Діставатися туди небезпечно? – сказав месьє Масе.

Дивлячись на секретаря, кожний охоче подумав би, що ці слова походять від щирої цікавості. Насправді ж він був, як завжди, на службі. Консул, захоплений думкою відрядити нову амбасаду, цього разу – офіційну, вирішив, що непогано буде знати все про небезпеки, котрі чекатимуть на неї. Мюрад тут виступив поганим помічником. Отже, залишалося змусити Понсе розповісти про подорож. Однак консул не був налаштований його про це просити, а ще менше – допускати, щоб через таку цікавість в аптекаря склалося враження власної важливості.

Ця вечеря наштовхнула месьє де Майє на думку підлестити Понсе та почати витягувати в нього розповіді прилюдно, тобто не виказуючи йому особливого інтересу. Месьє Масе отримав доручення змусити його розповісти якомога більше, спрямовуючи розповідь хитрими питаннями, і закарбувати її всю у своїй дивовижній пам'яті. Під поглядом Алікс Жан-Батіст захопився. Йому було начхати на недоладних буржуа, які сиділи навколо. Лише своїй ко-

ханій, їй одній, погоджувався він, хвилюючись, розповісти про небезпеки, яким вони піддавались, про страждання та про радощі, які йому хотілося розділити з нею, хоч і по закінченні всього.

Найважче було Масе спрямувати розповідь мандрівника в річище практичних питань. Понсе заглиблювався в подробиці, які секретарю здавалися зайвими. Він пустився, наприклад, у нескінченний опис кавової церемонії в Ефіопії. Але пані обожнювали подібні сюжети, та дулися на Масе, коли він пробував повернутися до короля Сенаару або до стану шляху до озера Цана. Незабаром йому довелося вийти з розмови та дозволити Понсе зі сміхом відповідати на найбезглуздіші запитання.

Перед десертом гладка дружина якогось купця, червона та пожвавлена напоями, наважилася взяти участь у розмові та гукнула Жану-Батісту тоном, що походив з її минулого життя базарної торговки:

– Месьє, кажуть, що абіссінки дуже вродливі. Чи не привезли ви собі звідти дружину?

Усі подивилися на Понсе.

– Дружину? – спитав він, опустивши очі.

Усі на мить замовкли. Жан-Батіст підняв голову та ненадовго затримав погляд на Алікс; у цьому погляді містилося все полум'я їхнього кохання.

– Насправді, мадам, – сказав він, не звертаючи жодної уваги на ту, яка задала питання, – я вирушив у цю подорож як раз для того, щоб здобути собі дружину. І я гадаю, що зробив це.

Він промовляв ці слова з такою серйозністю, що товариство ще кілька секунд не знало, що подумати.

– Він жартує! – пролунав нарешті чоловічий голос.

Усі раптом розслабилися, дехто засміявся.

– Ви жартуєте, чи не так? – скрикнула сусідка Жана-Батіста, нахилившись до нього.

– Звичайно.

Усі ахнули, і бесіда знов пожвавилася. Але месьє Масе, який не міг подивитися на мадемуазель де Майє без того, щоб захопитися її вродою, хоча й забороняв собі це, помітив погляд, яким вона обмінялася з Жаном-Батістом, і не помилився. Потім він придивився до них уважніше, і заніс спостереження до належного кутка своєї пам'яті.

Вечеря скінчилася; запрошені повставали з місць, щоб піти пити каву до прийомної зали з портретом Короля. Ті, які сиділи за столом біля Понсе, були веселі та налаштовані розповідати розхожі анекдоти. Ті, що сиділи за першим столом, мали похмурі та обурені обличчя. Вони без кінця тихо обмінювалися недобрими зауваженнями стосовно поведінки повноважного посла імператора Абіссінії. Він не лише неохайно їв руками, а ще й не припиняв задавати найдивовижніші питання щодо ціни на курятину, способу її приготування, кількості масла, що його кладуть до соусів, при чому можна було подумати, що то говорить кухар. Розігрітий вином, він навіть припустив легковажність скористатися сукнею своєї сусідки, щоб витерти об неї свої пальці. Ці недоладності, нарешті, довелося припинити, коли, проковтнувши морозиво, посол спробував закарбувати крижаний цілунок на шиї дружини найзаможнішого банкіра колонії. Це мало б погані наслідки, коли б месьє де Майє, з яким кожний порівнював свої дії, нібито він був – і він їм був-таки насправді – еталоном гарного смаку, не запросив усіх вийти в іншу залу, вдавши, що не має, чим дихати.

Поки лунали анекдоти, і свідки прикрих сцен обмінювали сумні розповіді про них на пікантні історії першого столу, Алікс пішла до матері та сповістила її, що в неї почалася жахлива мігрень. Мадам де Майє знала, яких зусиль коштувало доньці витримати цю вечерю, бути

присутньою на якій та спочатку твердо відмовлялася. Вона поцілувала її в лоб та побажала на добраніч. Жану-Батісту вирватися виявилося складніше. Його переслідували двадцятеро пань. Він пообіцяв дев'ятнадцяти з них прийти на вечерю, що водночас і привело їх у захват, і трохи зменшило їхню наполегливість. Бо двадцята знайшла оригінальнішим ні про що його не просити, чому негайно позаздрили інші.

Жан-Батіст підійшов попрощатися з консулом, котрий похвалив його за геройство, яке одразу ж почали засвідчувати його сусіди по столу. Лікар попросив дозволу забрати Мюрада під приводом звички останнього рано лягати спати. Консул охоче погодився позбутися цього постійного джерела скандалу. Він не надто наполегливо запропонував свою карету: вірменин, який напівлежав у кріслі один у салоні, в туніці, вкритій плямами, та ще й з руками, брудними від усього, що він ними хапав, явно міг завдати неабиякої шкоди блакитним шовковим подушкам карети. Понсе сказав, що для них буде здоровіше повернутися пішки, і взяв на буксир посла, який прощався з усіма невиразним буркотінням. Унизу ганку до них приєдналися троє абіссінців, яких нагодували в кухні.

– Два смолоскипи для месьє посла! – гукнув месьє де Майє.

Але Жан-Батіст зупинив його:

– Не варто надто освітлювати сцену, – сказав він.

Консул погодився та дозволив їм, немов маленькому переможеному племені, зникнути в темряві.

Опинившись на вулиці, вони пройшли дві сотні метрів, потім Понсе передоручив руку Мюрада наймічнішому з абіссінців, який розмовляв арабською, наказавши йому відвести посла до венеціанців. Жан-Батіст же повернув ліворуч, обігнув територію консульства та пройшов провул-

ком між двох глухих мурів. Один з них обгороджував задній двір місії та мав єдині ворота, через які завозили провізію до кухонь. Там його чекала Франсуаза.

РОЗДІЛ 8

Понсе піднявся за Франсуазою вузькими службовими сходами, де пахло цвіллю; потім опинився сам у темному гардеробі та, нарешті, в кімнаті, де вікна були широко відчинені в повну зірок ніч. Легкий північний вітерець нагаяв на місто болотяний запах гирла. Були чутні з першого поверху голоси гостей, яких ще залишалося багато, і які гучно сміялися. Недогарок свічки на нічному столику відкидав на Алікс, яка стояла в чеканні, жовтуватий відсвіт. Жан-Батіст тихо підійшов та обійняв її. Вона не перевдягалася. Жан-Батіст відчував пальцями й губами форму її зачіски, прикраси, тканину, обличчя, яким пам'ять повертала колір, гармонію та блиск, котрі вони мали під великими люстрами салону. Отже, закохані були насправді разом і нарешті пізнавали величезне задоволення отримувати те, чого бажаєш, саме тієї миті, коли виникло бажання. Надто багато перешкод роз'єднувало їх до тих пір, щоб вони чинили будь-який опір цій насолоді. Вони й забувалися в довгих поцілунках, а знизу, немов із темряви театрального залу, здіймалися оплески, схожі на ті, що вітають у фіналі опери прекрасну пару, яка з'єднується шлюбом.

Поруч з ними було ліжко; для близькості нічого не бракувало. Але гадати, що вони могли погодитися на цьому щаблі свого кохання віддатися суцільній жазі, яку мали один до одного, значило б не розуміти їх. Навіть якщо їхні рухи вже були повні певності, самі вони поки що чемно плекали надію отримати коли-небудь право на кохання, і,

щоб дати остаточну волю своїм пориванням, чекали на цю мить.

– Коханий мій, – шепотіла Алікс, не припиняючи осипати цілунками обличчя Жана-Батіста. – Яка я щаслива. Я люблю тебе, і хотіла б, щоб ця мить ніколи не скінчилася.

Вона раптом здригнулася й відсторонилася від Жана-Батіста – можливо, охопивши розумом таку неможливу тривалість. Зупинила на ньому погляд своїх блискучих від сліз очей і спитала сумним голосом:

– Скажи мені, коли ти їдеш до Версалю? І головне – коли ти повернешся за мною?

– Нажаль! – сказав Жан-Батіст, трохи відвернувши голову.

– Що таке?

– Усе досить складно. Твій батько не погоджується на подорож до Франції під приводом того, що проти неї заперечують турки. Та й ми не дуже добре виглядаємо – ти ж бачила Мюрада...

– Ти хочеш сказати... що все пропало?

– Ні, – скрикнув Жан-Батіст, стискаючи її руки. – Просто це буде складніше та довше, ніж я сподівався спочатку.

Жан-Батіст не хотів остаточно визнавати, що справу було програно. Він дійсно вже не знав, на що тут можна ще сподіватися, але тієї миті, перед Алікс, сама думка здатися була для нього ще жахливішою та неймовірнішою, ніж сама поразка.

З ганку чулися геть близькі голоси запрошених, які почали всі разом виходити з консульства, і гамірно й нескінченно прощалися та дякували.

– Послухай, – сказала Алікс. – Ми маємо обмаль часу. Щойно під'їде за гостями остання карета, ти маєш піти.

З цими словами вона ще раз поцілувала його, а потім заговорила знов:

– Треба тобі сказати, що чекати вже не можна...

– Що ти маєш на увазі?

– Мій батько... Ах! Я не хотіла тобі казати, немає рації все ускладнювати...

– Кажи, прошу тебе.

– Мій батько вже три дні без кінця згадує про прибуття незабаром одного чоловіка, якого відрядили до нього з Франції. Це дипломат, який має посісти консульську посаду в Розеті, або в Дам'єті, я не знаю.

– То що з того?

– Те, що батько багато разів говорив про цього чоловіка, розписуючи його тонке виховання, його кар'єру, майбутнє, та наполегливо дивився на мене. Більше він мені нічого не казав, але мати підтвердила, що в наміри батька давно вже увійшли мої заручини. Він просив нашого родича-міністра відрядити до нас кого-небудь, хто склав би мені таку партію, як він бажає, шляхтича...

– А ти..., – спитав Понсе, – ти... що гадаєш?

– Я гадаю, коханий, що я хочу бути з тобою, і тільки з тобою, а цей незнайомець уже лякає мене.

– Коли він має прибути?

– Я зрозуміла, що він уже в дорозі.

Жан-Батіст засмутився.

– Послухай, – сказав він, зібравшись з духом, – може бути, що наша справа трохи затягнеться. Може бути також, що той чоловік прибуде сюди раніше, ніж я отримаю те, що дозволить мені просити в твого батька твоєї руки. До тих пір ні на що не погоджуйся, нічого не обіцяй. Чини опір, знаходь тисячі приводів, удавай з себе хвору. Якщо потрібно, я передам тобі через Франсуазу засоби, які змусять тебе кашляти, блювати, бліднути та навіть зроблять тебе дійсно хворою, якщо буде необхідно. Але в жодному разі нікому нічого не обіцяй.

– Єдине, що я вже пообіцяла в своєму серці – це завжди бути з тобою. Не бійся, я зроблю все, що ти мені накажеш. Окрім того, я добре знаю свого батька: він може відмовити мені в чомусь, чого я хочу, але ніколи не примусить виконати свою волю. Якщо ми вдвох спротивимося, то виникне безвихідне становище, і воно буде тривати.

Вони знов обнялися, бо голосів унизу чулося все менше, під'їжджали останні карети. Все, що належало ще сказати, можна було передати з Франсуазою. Єдиним повідомленням, якого вони не могли б їй доручити, була ця радість почуттів, ця розмова рук та губ, тіл, що розпитують одне одного та відповідають шепотінням оксамиту й шовку.

У темряві гардеробу пролунав тихий голос Франсуази: настав час прощатися, до них могли піднятися будь-якої миті. Вони розлучилися зі сльозами. Алікс дочекалася, доки стихнуть останні кроки на службових сходах, потім відсунула засува своєї кімнати й повільно вляглася на ліжко, не знявши шат.

* * *

У себе вдома Жан-Батіст побачив на терасі метра Жюремі, біля ніг якого стояв ліхтар. Він пив з чарки мандаринову горілку, котру давно колись на дозвіллі вигнав у своєму кубі:

– Подивіться-но, – сказав протестант, – ось наш закоханий.

Жан-Батіст мовчки сів проти друга.

– Еге! Здається, маємо погані новини. То ж випий, щоб зігріти собі черево.

Метр Жюремі простягнув Понсе чарку, яку той поставив на балюстраду, навіть її не торкнувшись.

– Ти розпустився, любий, – мовив метр Жюремі, підводячись.

Не зважаючи на пізній час, він виглядав веселим. Було зрозуміло, що вечір у нього пройшов дуже спокійно, і він чекав повернення друга, щоб розважитися. Він почав ходити великими кроками по терасі.

– У чому річ? Вона не хоче тебе бачити?

– Та ні, – відсторонено сказав Понсе, який думав про інше.

Метр Жюремі схопив цю маленьку кісточку й почав ретельно її обгризати. Він пояснив Жану-Батісту, що саме це й було головним, що він має багато шансів, що можна здолати всі перепони, коли почуття поділяють.

– Не здавайся, от і все. Подивись, у якому ти стані.

– Ми не їдемо до Версалю, – сказав похоронним голосом Жан-Батіст. – Король не зробить мене шляхтичем, і ми не одружимося.

– А ніч ніколи не скінчиться, вода в джерелах висохне, а нас, нарешті, поз'їдають гієни. Ну ж бо, веселіше, месьє песиміст!

Метр Жюремі пройшов по терасі своїм важким кроком, увійшов до кімнати Понсе, зняв дві шпаги зі шкіряними нагрудниками та повернувся до друга.

– Тримай, та ставай у позицію, як у добрі старі часи. Побачиш, за п'ять хвилин ти прийдеш до тями.

Жан-Батіст не мав ніякого бажання вставати зі стільця. Нерухоме повітря навколо нього вбирало краплину за краплиною останні залишки аромату Алікс, які утримувалися ще на його одязі та шкірі. Однак, у віддаленому куточку серця, він шкодував, що залишив цього вечора свого друга, і бажав хоч чимось його потішити. Отже, він підвівся, одягнув нагрудник і встав у позицію. За кілька хвилин метр Жюремі торкнувся його шпагою. Вони повернулися на позиції. Понсе ще не міг зосередитися, зробив кілька слабких спроб захиститися квінтою та сеп-

тимою; метр Жюремі увернувся, знов торкнувся.

– Ну ж бо! Чи, може, зараз проштрикну тебе наскрізь, та пущу кров, щоб дурні думки не мучили?

Дзвін клинків роз'ятрює той куток душі, де дрімає в будь-кого з чоловіків войовничий запал; ще не було випадку, щоб перше лоскотання шпагою не повернуло душу, заполонену зовсім іншим, до бойового настрою, який змушує твердіти м'язи та блищати очі. З третього заклику до бою Понсе остаточно повернувся до дійсності. Метр Жюремі торкнувся ще раз, але вже не так чисто. Потім був довгий двобій на рівних, повний руху, несподіванок, глухих вигуків та розворотів. Нарешті Жан-Батіст торкнувся і, наразі, видав жахливий крик:

– Єзуїти!

Метр Жюремі застиг, опустив шпагу та здивованими очима подивився навколо себе.

– Які єзуїти? Де?

Жан-Батіст відійшов, сів на балюстраду та, підкріплюючи свою думку рухами руки, в якій тримав шпагу, почав немов викреслювати лезом літери в повітрі:

– Є-зу-ї-ти. Єзуїти! Авжеж, – сказав він. – Лише вони можуть уладнати справу.

– Але, дідько забирай, що ти маєш на увазі?

– Подорож до Версалю. Лише вони, кажу тобі. Гай-гай! Як я про це раніше не подумав. Так і є: єдині, хто може схилити консула та добитися, щоб ми дійшли до Короля, це, звісно, ті, хто передав його наказ. Якщо ми навчені гірким досвідом не довіряти цим попам, то через це не варто забувати про їхню могутність.

– Але ти забуваєш, – сказав метр Жюремі суворо, – що в Абіссінії ми дали урочисте обіцяння, що єзуїти більш не повернуться. До Версалю ми хочемо їхати саме заради того, щоб розповісти Королю історію, прямо протилежну

тій, якою його пригостили оті добрі пастирі. Отже, їх як раз і не варто просити нас супроводжувати.

– Твоя правда. Але в наслідок цієї непохитності ми не поїдемо до Версалю взагалі, а єзуїти так і будуть самі нав'язувати двору свою думку.

– Нехай краще вони нав'язують її самі, ніж з нашою допомогою.

– Та ні! – сказав Понсе. – Поміркуй: якщо ми спільно з ними поїдемо до Версалю, то не підтримуватимемо їх, а навпаки – урочисто заперечимо їм, коли говоритимемо з Королем. Йдеться про те, щоб використати їх. Нічого більше.

– Ти поки що не перейняв їхніх ідей, але вже пройнявся їхніми методами, як я бачу.

– А як ще битися, як не тією ж зброєю, з якою нападають? Коли я атакую шпагою, ти захищаєшся ложкою?

– Переймати вади того, з ким воюєш, це вже означає дарувати йому перемогу.

– Тоді треба лишатися чистим та померти.

– Так, краще померти, ніж стратити, але, – додав метр Жюремі з висоти свого зросту, – можна бути чистим та перемогти.

– Ми відхиляємося, – сказав сердито Жан-Батіст. – Йдеться лише про те, як послання Негуса може потрапити до Версалю. Ось у чому питання, справжнє питання. Та я кажу тобі, лише єзуїти можуть здійснити це чудо.

Метр Жюремі повернувся, зробив три кроки до муру й підійшов знову до свого друга.

– Жане-Батісте, ти зараз усе змішаєш. Ти наполягаєш на цій подорожі заради себе самого. Та ось ти вже готовий, заради найегоїстичніших своїх бажань, зламати дане слово.

– Не смій, – гукнув Понсе, та стукнув по залізу балюстради руків'ям шпаги.

– Хіба ж я неправий? – сказав метр Жюремі, лишаючись на межі світла та тіні.

– Ти правий та неправий. Так, я хочу до Версалю по своїй справі. Ні, я не зраджу Короля абіссінців. Я докладу однакових зусиль до обох справ, і вдало виконаю обидві.

Метр Жюремі відступив на крок у тінь, і там залишився. Понсе знав, що означає цей рух.

– Дозволь мені це зробити, – сказав він спокійно. – Я лише прошу тебе не втручатися, і довіряти мені. Я сам поговорю з єзуїтами, сам візьму на себе ризик уплутати їх до нашої гри, і сам нестиму відповідальність за їхнє викриття перед Королем.

– У моїй церкві, – сказав метр Жюремі, виходячи з темряви, – проповідують лише прикладом. Я не збираюся навертати тебе ні силою, ані переконанням. Сам я до єзуїтів не піду, і дуже сумніваюся, що їх можна обдурити. Але я не заважатиму тобі йти своїм шляхом... Та сподіваюся, що ти свого доб'єшся.

Жан-Батіст, щасливий через свою ідею та задоволений, що його друг не буде нічому противитися, підійшов до метра Жюремі, який теж зробив крок уперед. Вони взялися за келихи та підняли їх за свою щиру незгоду, під поглядом Веги та під схвальний гавкіт каїрських собак.

* * *

Від вечері в консульстві Мюрадові залишився сильний головний біль, котрий він пов'язував із їжею, але який швидше походив від напоїв, оскільки їх він спробував усі та у величезній кількості. Він навіть вживав суміші, які приголомшили його сусідів: шампанське, бургундське й абсент у одному келиху...

До того ж, наступного ранку, ефіопський раб, який щодня голив йому голову осколком пляшки, – Мюрад мав непереборну відразу до металевих лез – порізав його; на його тюрбані виділилася суха кров'яна пляма. Він прийняв Понсе близько дев'ятої години, і той проголосив, що послав шукати представника єзуїтів, і що святий отець прийде незабаром. Мюрад, який добре запам'ятав накази Імператора, спочатку обурився, а потім, коли Понсе пояснив йому свій план, заспокоївся та знов почав скаржитися на шлунок.

Отець Плантен прибув трохи раніше, ніж чекали. Він постав перед Мюрадом та Понсе і, за знаком посла, з грацією бичка, який падає під ударом сокири на різниці, сів просто на килим, який лежав на підлозі. Мюрад люб'язно запропонував кави та тістечок, від котрих єзуїт не відмовився, і які внесли троє абіссінських рабів.

Щойно їх побачивши, отець Плантен підвівся та скрикнув, стоячи на колінах:

– О Господи! Які ж вони вродливі!

Попереду йшов найстаріший, тягнучи за собою хрому ногу. Позаду жахливо косив оком старший з підлітків, а в другого від лишаю повипадало волосся, і він мав абсолютно голий череп.

– Ви знаходите? – сказав Мюрад, роздивляючись на жалюгідну процесію.

– Я бачу їхні душі, – сказав церковник з вологими від сліз очима.

Дійсно, він сприймав цих трьох людей з благоговінням, до якого додалося приголомшення пастухів у печері, яким робить милість власною появою сама Богородиця.

– Отже, – сказав Понсе, – бачите, яка уважність з боку Негуса: ці троє служників є частиною дарунків, що він їх призначає королю Людовіку XIV.

Отець Плантен не зводив з абіссінців очей доти, доки вони не повернулися, кульгаючи, до кухонь.

– Ви кажете, – знов почав він, коли раби вийшли, – що це *один* з дарунків, що їх Імператор призначив Королю. Себто є інші?

– Ах! Звісно, отче мій, – відповів Жан-Батіст, – і набагато значніші.

Отець не міг збагнути, який дарунок міг перевершити той, який він щойно побачив. Понсе, дозволив розігратися його цікавості, повільно засунув руку до кишені та витяг звідти лист.

– Цей лист, на щастя, не потрапив до поліції Паші, – промовив він.

– Послання! Послання Імператора?

– Написане писарем під його диктовку та завірене його печаткою.

Мюрад слухав розмову двох чоловіків. Почувши, як Понсе каже про лист Негуса, він жваво повернув голову в його бік, через що знов пробудилася його мігрень. Він встиг лише помітити, як аптекар хитро підморгнув йому оком, і впав на подушки, попросивши вибачення в отця Плантена. Священик уже тягнув руку до Понсе, щоб схопити лист.

– На жаль, – сказав той, ховаючи папір у кишеню, – Король суворо наказав передати цього листа Людовіку XIV у власні руки. Нічого, що вже прочитали інший лист. То була лише вірча грамота. Цей не прочитають. Я присягнувся.

– А що ж у цьому... посланні? – сказав єзуїт, згоряючи від нетерпіння.

– Отче мій, послання то, чи лист, – це байдуже, обидва вони для Короля.

– Так, але, окрім подробиць, сам дух?

– Найсприятливіший. Ось усе, що я можу вам сказати. Негус віддає шану Королю Франції та показує свою добру волю стосовно релігійних питань.

– Добре, добре, – сказав єзуїт... – то він уже припускає двоїсту природу Христа?

Понсе підняв брови, як зробив би той, хто знає, що підстави для занепокоєння відсутні, але сказати нічого не може. Отець Плантен задоволеним виглядом показав: він зрозумів.

– А...інші дарунки? – спитав він.

– Вони тут: золото, мускус, прянощі, шовкові пояси та вміст скрині, відкрити яку ми можемо лише перед Королем.

– Чудово... Чудово! Ваша місія є цілком успішною.

– Отець де Бревдан, на жаль, не побачив її завершення. Але, повірте мені, ми були вірні його пам'яті, і наш успіх не був би повнішим, якби він ще був серед нас.

– Я бачу! Накази, віддані отцем де Лашезом виконані, найкращим чином. Треба, щоб ви неодмінно доповіли Королю про ці прекрасні наслідки.

– Я вважаю так само, – сказав Понсе з поклоном. – Нажаль, як ви знаєте, це неможливо.

– Так, турки...

– Турки, отче мій, мають широку спину.

– Що ви хочете сказати?

Понсе, плеснувши в долоні, покликав рабів, і вони прийшли наповнити чашки. Він бажав насамперед змусити їх ще раз пройти перед єзуїтом, щоб остаточно розігріти його апетити. Коли вони пішли, отець Плантен знов почав розпити.

– Ви мені казали щось про турків, – сказав він ледь розгублено.

– Ні, мій отче, це ви мені про них казали. Щодо мене, то я висловлював свої сумніви.

– Як, ви не вірите, що подорож до Франції заборонив Паша?

– Я не знайомий з Мехмет-Беєм, – сказав Понсе, – але довго лікував його попередника. Якими б вони не були фанатиками, – а здається, що цей-таки великий фанатик, – ці османи не переходять з нами визначених меж.

– Що ви хочете сказати?

– Я хочу сказати, що жоден турок не наважиться обшукати будинок у колонії без того, щоб на це дало свою згоду консульство.

– Ви гадаєте...

– Що турок та месьє де Майє уклали проти нас у цій справі деяку дивну угоду.

Спочатку єзуїт здавався приголомшеним. Потім, коли його ніздрі залоскотав запах заколоту, очі, замкнені в заглиблення надбрівних кісток, і тонкі губи прийняли ще впертіший вираз:

– Звинувачення, що ви його висунули, є дуже серйозним, месьє Понсе. Доводиться визнати, що дехто не хотів виконати волю Короля...

– Здається, ви гадаєте, мій отче, що Король має лише одну волю. Однак, є підстави побоюватись, що він висловлює одразу декілька: одну – для тих, хто хоче врятувати його душу, іншу – для тих, хто проводить його політику.

Отець Плантен поринув у роздуми.

– Зрозумійте мене, – сказав Понсе. – Ми підкорилися наказам, що їх передав отець Версо, і сумлінно виконали те, чого чекав від нас Король. Аби не розірвати ті зв'язки, які ми зав'язали, є дуже важливим, щоб ми доповіли йому про все самі, та щоб посол Негуса міг підтвердити, що його послання було передано Людовіку, і щоб він повернувся з відповіддю. Але це, звичайно, суперечить інтересам тих, для кого союз із турками є важливішим за виконання

Францією свого великого християнського призначення.

Єзуїт важко підвівся.

– Я це швидко з'ясую.

Він розпрощався з Понсе, порадив йому не будити Мюрада, який хропів уже кілька хвилин, та пішов хутким кроком, із задоволеним обличчям людини, яка збирається зануритися в гріх з метою одержати над ним рішучу перемогу.

РОЗДІЛ 9

Три дні нічого не було чутно. Три довгих дні, упродовж яких Понсе не хотілося нікуди йти, бо всюди можна було наштовхнутися на тих, хто навперебій запрошував його на вечерю. Починався гарячий сезон. Вітер з Нілу приносив міазми гирла. Понсе пустив чутки, що хворіє, і невдовзі дійсно захворів. Він відчував, як по тілу пробігає лихоманка, та, час од часу, біль стискає коліна та лікті. До цього приєдналася туга, яка утримувала його цілими днями в гамаку, зануреним у маячіння, де він безвихідно блукав, та пам'ятав лише, що воно було сумним. Франсуаза, яка щодня його відвідувала, сказала зі сміхом, що ця хвороба від кохання. Він був готовий їй повірити, але від цього не одужував. На другий день вона принесла записку від Алікс, яку він перечитав сто разів. Там не було нічого: кілька ніжних слів, та ще й такі, щоб не дуже компрометували, якщо записку перехоплять. Але їх написала вона. Він роздивлявся на ці рядки; вони починали плисти, та, в арабесках, позбавлених змісту, він бачив рухи, руку, якою вони виконувалися, і нарешті – ту, що водила рукою. На третій день прийшла ще одна записка. Вона містила інші ніжні слова. Наприкінці Алікс додала невеличкий відступ, розуміння

якого коштувало Жану-Батісту певних зусиль, бо зміст його виходив за межі їх кохання:

«Не знаю, чи ти помітив, але наша люба Франсуаза страждає через пристрасть, у якій не знає, як освідчитися. Вона закохана в твого друга метра Жюремі. Треба сказати, що він дійсно виглядає так суворо, що я розумію її вагання. Але ти добре його знаєш, і міг би трохи розпитати...»

Метр Жюремі, про чию участь у подорожі до Абіссінії ніхто не знав, міг вільно пересуватися колонією та містом. Він відвідав кількох хворих, хоча сам не лікував. Але клієнти Понсе благали його поновити колишню діяльність. Протестант пішов занести мазь із ююби застудженим і каломель тим, кого мучив біль у нутрощах. Він завітав також подивитися на Мюрада, який на той час вирішив, на щастя, поводитися тихо.

Коли, цього третього вечора, повернувся метр Жюремі, Жан-Батіст попросив його побути з ним. З таким суворим серцем треба було починати здалека. Але хвороба надає журбі особливих прав, тому Понсе почав зі своїм другом розмову про минуле в ностальгійному тоні. Попри довгі роки дружби, сумісні подорожі, Жан-Батіст ще багато чого не знав про життя метра Жюремі.

– Ти якось казав мені, що був заручений? – сказав Жан-Батіст із приводу якогось спогаду.

– Так, – похмуро відповів учитель фехтування.

– Ти й зараз заручений?

– Може бути.

– Як так? Ти не знаєш?

Протестант не дуже любив виливати душу. Жан-Батіст наполягав.

– Це досить незвичайно – бути одруженим, і не знати про це.

– Еге ж! Я це визнаю. Але життя...

– То ж розкажи мені! Це розважить мене, а для мене це необхідно.

– Усе дуже просто, але я боюся, що ця розповідь не дасть тобі тих веселощів, яких ти шукаєш. Мій батько був ковалем, неподалік від Ізесу, я тобі казав. Наша родина була з Італії. Колись, століття тому, вона навернулася до протестантства. Я сам до вісімнадцяти років ні про що не турбувався. Навколо нас перебували лише протестанти. Я навчився ремеслу свого батька, і він думав працювати зі мною. Я одружився з дівчиною з того краю. Її звали Мариною. Якби ти знав, що то були за часи. Тому вже двадцять п'ять років! Люди в нас кохалися, допомагали один одному та, з найменшої нагоди, влаштовували свята, хоча зовсім не мали багатства. Треба сказати, що протестанти люблять збиратися разом, може тому, що їх небагато: це їх заспокоює – бути серед людей. То ж свято було велике – на виході з церкви, в той ранок, коли ми обвінчалися. Вино, скрипки! Та тут... За вісім днів – чуєш? – за вісім днів Король скасовує указ про терпимість. Усі зрозуміли, що готується щось жахливе. Лувуа вислав своїх драгунів, які чекали в гарнізоні. Наші зібралися в горах: людей виявилося навіть більше, ніж тиждень тому на весіллі. Усі голови родин, у накидках з овечої шкіри, великих чорних капелюхах та з Біблією в руках. Вирішили – якщо справи повернуться кепсько, хлопці старше двадцяти років та молодше тридцяти п'яти втечуть за кордон.

– Ти поїхав за вісім днів після весілля?

– Точніше, за дев'ять. Зауваж, що то було не легким рішенням. Громада хотіла захистити не слабких, а навпаки, уберегти від ворога нашу силу: на місці залишили жінок, дітей, старих, і лише молоді чоловіки, ті, хто міг битися, були врятовані. Та ось – ховаючись, я перетнув Кос, потім Аквітанію, де служив на рибальських суднах; потім подав-

ся до Сполучених Провінцій, до штатгальтера Вільгельма. Бився в його війську в Англії; потім повернувся до імператора, і ти познайомився зі мною в Венеції як з учителем фехтування.

– А твоя дружина?

– Я про неї нічого не знаю, – сказав протестант, опустивши очі.

– Ти кохав її?

– То була моя дружина.

– Лише дев'ять днів, – сказав Понсе, – дев'ять днів!

– Але перед Господом присягаються навіки...

– А якщо вона померла?

– Я вільний.

– Хіба ти не пробував...

– Та звісно, що пробував, – сказав метр Жюремі, хитнувши головою. – Звісно, я, бувало, підкорявся вимогам плоті, ти знаєш. Але зрадити дружині – це інша річ. Ми не визнаємо тих попущень, що католики звуть сповіддю. І тут я ніколи не підкорявся.

– Як звалося твоє село в Гарді?

– Субейран.

Більше вони про це не говорили. Увечері Понсе написав Алікс записку, де сповіщав її, що метр Жюремі, можливо, не є вільним, але що він спробує, якщо поїде до Франції, це з'ясувати. Франсуазі він просив нічого не казати.

* * *

На четвертий день, завершивши своє розслідування, отець Плантен прийшов до консула.

– Ваша Ясновельможносте, – сказав єзуїт тоном більш войовничим, ніж будь-коли, – сьогодні вранці я отримав надзвичайну новину з Константинополя.

Месьє де Майє зробив уважний вигляд.

– Гадаю, – продовжував єзуїт, – ви знаєте отця Версо?

– Він був тут рік тому.

– Після багатьох нещасть, корабельної катастрофи та іншого.

– Я дуже добре про це пам'ятаю.

– Тобто, ви пам'ятаєте також, що саме йому було доручено передати вам волю Короля щодо абіссінської місії?

– Звичайно.

– Отже, я доповів йому про повернення цієї амбасади.

– Ви щойно вжили цілком справедливе слово: доречніше говорити про місію.

– Як вам завгодно, але це нічого не міняє. Мій лист було відіслано швидкою поштою невдовзі після того, як Паша влаштував обшук у посланця Негуса. Я, звісно, доповів йому про цей інцидент, так само, як і про заборону турком подорожі посла до Версалю.

– То що? – сказав месьє де Майє, починаючи бліднути.

– Отець Версо щойно виказав мені своє обурення. Я марно представляв йому спочатку справу в найневиннішому вигляді, він узяв бика за рога. Він написав, що Паша не мав жодного права на подібне втручання, і ще менше він їх має на опір подорожі у Францію Його Ясновельможності Мюрада та сіра Понсе. Цю місію відрядили до Абіссінії волею Короля, отже нам належить донести до Людовіка XIV відповідь Негуса.

Консул знервовано смикав за локон перуки, що звисав з його потилиці.

– Отже, – загрозливо почав єзуїт, – отець Версо вимагає від мене усіх подробиць цієї справи, щоб мати змогу скласти ноту протесту на адресу месьє де Ферйоля, який є, гадаю...

– Так, так... послом Франції про особі Великого Турка!

Месьє де Ферйоль був безпосереднім начальником месьє де Майє, бо йому підкорялися всі консульства Близького Сходу.

– Але навіщо ця нота? – сказав консул.

– Щоб посол, на якого отець Версо, як я гадаю, має неабиякий вплив, звернувся з цією справою до Султана. У подібних випадках, тобто коли якийсь із цих Пашей дозволяє собі перевищувати свої повноваження, Великий Турок призначає каю, який вирушає на місце, проводить розслідування, та застосовує санкції. Ці турецькі правителі не мають поводитися, як сатрапи. Якщо вони зловживають владою, їх карають.

Прозорливий Месьє де Майє почув, яку велику грозу можуть ці слова накликати на його голову в найближчому майбутньому.

– Ні, ні, – скрикнув він, – не треба, щоб отець Версо турбувався...

– Як? Ви хочете дозволити цим туркам попирати їхні обов'язки перед нами, що вони їх мають упродовж понад століття! Якщо так далі піде, капітуляції не будуть більш нічого варті, а християн цієї країни буде піддано найкривавішим переслідуванням.

– Ви маєте рацію, мій отче, але йдеться про справу місцевого значення, і рішення має бути знайдено на місці. Не будемо приплутувати до цього Константинополь.

– Нажаль, це вже зроблено, – сказав отець Плантен з пихою, – і я сказав би, що тим краще, бо цей Паша, здається, розуміє лише силу.

– Ви погано його знаєте.

– І дуже цьому радий.

– То є, звісно, турчин, та ще й воїн. Він трохи жорстокий. Але його можна переконати.

– Тим краще, він послухається доводів Султана.

– Послухайте, – сказав, підводячись, месьє де Майє, дозвольте мені спробувати все владнати. Не пишіть поки що отцю Версо. Я сам висловлю протест Паші.

– Тобто ми підемо разом.

– Разом!

– Так, бо я, певним чином, представляю постраждалого. Цю місію було доручено нашому ордену, а цей турок заважає нам її виконати.

– Але ви знаєте, що він завзятий мусульманин. Він буде однаково дружнім, чи прийду я до нього сам, чи то у вашому товаристві.

– У такому разі, поговоримо з Султаном, який не налаштований проти нас. Утім, мій лист готовий. Мені не вистачає лише подробиць, які ви мені зараз дасте. Його буде відіслано завтра.

Месьє де Майє покрився потом. Він не бачив жодного виходу та, як людина, котра вибирає між двох зол, схилився у бік того, яке вважав найменшим.

– Ну добре, хай буде так, – сказав він, – ідемо до Паші.

– У цьому разі, нам треба йти зараз же, бо поштовий кур'єр до Константинополя чекати не буде.

Консул погодився з останньою вимогою та послав до цитаделі. Стражник повернувся за півгодини та сповістив, що аудієнція є можливою зараз же. Месьє де Майє, отець Плантен та месьє Масе в якості тлумача виїхали в консульській кареті. Єзуїт згорав від нетерпіння, хоч цього й не показував. Консул дивився у вікно, кусаючи край манжета.

Тільки-но увійшла ця делегація, Мехмет-Бей зрозумів, що справа є поважною. Він вислухав вітання та попросив консула викласти йому причини свого візиту.

– Справа в тому, – сказав нерішуче месьє де Майє, котрий намагався взяти тон водночас рішучий, та такий,

що примирював би, але який виходив швидше нерішучим та фальшивим, – я прийшов висловити вашій світлості протест.

Мехмет-Бей не ворухнувся. Він переводив очі з єзуїта на консула, передчуваючи недобрі наслідки угоди, за яку вже докоряв собі. Месьє Масе переклав. Консул продовжував:

– Згідно з угодами, які підписали наші монархи, Король Франції має забезпечувати захист усіх християн.

Паша повільно, немов пантера, опускав та піднімав повіки.

– Отже, ви не можете вторгатися до житла будь-кого з них, не попередивши завчасно консула Франції, і ви також не можете обмежувати пересування будь-кого, хто, маючи на це право, бажає виїхати до свого заступника – Короля Франції.

Сказавши це, месьє де Майє заплющив очі, немов не хотів бачити, як розірветься снаряд, який він випустив.

– Про кого ви кажете? – сказав нарешті Паша сердито.

– Про того вірменина, який прибув з Абіссінії разом з лікарем-франком з колонії.

– А що в нього спільного з цією людиною? – спитав Паша, показавши на отця Плантена.

З консула котився градом піт. Йому навіть здавалося, що він ось-ось знепритомніє. Він бачив, стоячи посеред величезної зали, як навколо нього все швидше кружляють мури.

– Нічого, – сказав він. – Отець Плантен має незабаром виїхати до Константинополя. Про цю аудієнцію, якщо вона не матиме сприятливих наслідків, він доповість нашому послу.

Мехмет-Бей поклав лікті на подушки, що були навколо нього, ніби хотів зручніше сісти.

– Нічого я не розумію у ваших франкських справах, – промовив він. – Про що ж таке ви хочете дізнатися, чого ще не знаєте? Ви протестуєте? Проти чого? Я забрав ці листи лише тому, що ви мене самі про це просили, і я віддав їх вам. Щодо цього вірменина, то він вільний. Забирайте його, куди вам треба, то є християнин, і його доля мене не турбує. А вас я, в свою чергу, маю попередити: якщо ви хочете про щось доповісти в Константинополі, то я, можливо, додам від себе кілька слів. Я знаходжу, що ваші церковні діячі надто численні та активні для міста, де не так вже й багато католиків. Нам відомо, що вони витрачають свій час на плетіння заколотів, і Султанові, звичайно, цікаво буде знати про подробиці. Ви задоволені моїми поясненнями?

– Ваша світлість повністю нас переконала, – сказав месьє де Майє, який, не ризикуючи нахилятися вперед, якомога ввічливіше схилив голову.

Вони вийшли.

У кареті на зворотному шляху панувало важке мовчання, яке складало протилежність пожвавленню вулиць. Консул ішов на цей демарш із божевільною надією, що його змова з Пашею наштовхне останнього на думку довести гру до кінця та взяти все на себе. Гра була ризикованою, і він програв її. Щодо отця Плантена, то він якраз отримав доказ, який свідчив про вірність висновків його розслідування: усе підшикував саме дипломат. Священик з усіх сил зберігав розлючений вигляд, але насправді ледь стримував радість: месьє де Майє більш не міг ні в чому йому відмовити. Звісно, ця перевага коштувала церковнику легкого незадоволення Паші, але це його не дуже турбувало. Коли вони прибули до консульства, месьє де Майє зачинив двері свого кабінету, сів, зняв перуку, не попросивши за це вибачення в священика, і промовив:

– Я згоден, що маю дещо пояснити. Насправді подорожі сіра Мюрада противиться не Паша. То є сам міністр, месьє де Поншартрен. Ось тут я маю офіційне свідчення.

Він постукав пальцем по бюро.

– Отже, політичні причини? – сказав єзуїт.

– Та ні! – вигукнув консул фальцетом учителя, який постійно виправляє одну й ту саму помилку свого учня. – Ні! Йдеться не про політику, а про здоровий глузд, мій отче; я б навіть сказав, про чемність. Ви хоч бачили того Мюрада? Він тримається, немов якийсь чорнороб, обурює цнотливість пань, об'їдається за столом, витирає руки об одежу. Ну, скажіть мені чесно: хіба ви припускаєте хоч на мить, що він може з'явитися у Версалі? Уявляєте ви його перед Королем?

Він указав на портрет, що висів понад його головою.

– Королем найвитонченішого у світі двору. Ні, треба зберігати голову на плечах, і міністр висловився досить ясно: розсудіть, з ким маєте справу, та вирішіть, чи це можливо. От я вам і кажу: це не є можливим.

– Тобто, справа тут в особі посла. У принципі заперечень немає?

– Ні.

– Отже, до Версалю поїдемо ми з Понсе.

Консул помовчав якусь хвилю, дивлячись на отця Плантена. Він із незадоволенням констатував: єзуїти знов утручаються до справи та, можливо, скомпрометують його власні дії, вплинувши на Короля. Але то було лише незначною незручністю у порівнянні зі скандалом, що він його уникав у разі, якби вони наробили галасу в Константинополі. Більш за це, консул мав надію вжити власних заходів до того, як єзуїт і Понсе повернуться з Франції.

– Це чудова думка, – сказав, нарешті, месьє де Майє. – Вас супроводжуватиме Флео, мій власний канцлер.

– І ви застосуєте ваш вплив на Пашу, щоб він дозволив нам вивезти трьох абіссінців?

– Обіцяю вам це.

– То ж давайте напишемо зараз до Версалю, – озвався єзуїт, – щоб попередити про наше прибуття. Той самий кур'єр, який вирушає завтра до Константинополя, доставить депешу до Олександрії, вона буде в Марселі з королівською галерою, а в Парижі – на початку наступного місяця.

– Я згоден, але ви, звичайно, напишете водночас отцю Версо, щоб він не вдавався до жодних заходів, тому що все владналося на місці.

– Я зараз це зроблю, Ваша Ясновельможносте.

Це виявилося схоже на угоду. Це була дипломатія. У консула склалося враження, що він просто повернувся до своєї справи після довгих годин сперечань, які так сильно нагадували торгівлю. Попри свій програш, він зітхнув із полегшенням.

РОЗДІЛ 10

Не дивно, що люди вважають небо путівником своєї долі. Є в русі світил якась раптовість, та якась закономірність, і це робить його подібним до ходу людських вчинків. Щойно консула вивели на чисту воду, усе повністю змінилося, як тієї нічної пори, коли на одній стороні неба гасне Пегас, а на другій – сходить Оріон, Плеяди та їх почет.

Жан-Батіст миттєво видужав від хвороби, якої не мав. Він став готуватися до подорожі, яка мала розпочатися за чотири дні потому. Все швидко владнали: Мюрад мав залишитися один у будинку венеціанців, а консульство –

продовжувати сплачувати всі його витрати, доки не повернуться посланці. Потім йому мають запропонувати повернутися до Ефіопії, можливо – з відповіддю короля Франції.

Підрахували дарунки, що їх мали везти до Версалю. Лишаючи Гондар, подорожні відчували себе дуже навантаженими та вельми багатими. Нажаль, через витрати під час подорожі, жадобу турецьких митниць та ушкодження деяких предметів це багатство вельми скоротилося. Понсе з підручним окрім коштовностей, які їм дарував Імператор, мали кожний по торбині золотого піску. Жан-Батіст, який не сумнівався в успіху подорожі до Франції, був налаштований, у разі потреби, долучити свою торбину до тих дарунків, які вони піднесуть Королю, якщо решти не вистачить. Поклажа Мюрада дійсно виявилася невеликою. Залишалися, звичайно, троє абіссінців; Понсе не мав захвату від думки везти їх із собою, йому надто добре була відома пильність мусульман. Але єзуїт на цьому дуже наполягав, і треба було визнати, що решта дарунків виявилась досить бідною, та не могла скласти гідного підношення. Вона обмежувалася двома кілограмами мускусу з дуже неприємний запахом, який їм порадили обміняти на тютюн, що вони й зробили, великою мірою на цьому програвши. Був ще шовковий пояс, вишиваний золотою ниткою. У Гондарі, на тогах білого мусліну, він викликав би захоплення. У Каїрі та, тим більше, у Версалі, цілком доречним буде побоювання, що на європейський смак він виглядатиме швидше лахміттям. Нарешті, як уже відомо, всі тварини – і слони, і коні – загинули в дорозі. Від них залишився ящик з вухами слона. Понсе заручився запевненнями Мюрада, що вони сумлінно запаковані. Той гарантував це, поклавши руку на серце. Знаючи, для чого спершу призначалися ці вуха, живодер їх майже законсер-

вував. Коли їх витягнуть із ящика, вони будуть гнучкими, немов живі.

Після бурхливої розмови з Пашею, під час якої консул представив плутані пояснення та повторив найпринизливіші вибачення, він сповістив отця Плантена, що необхідний дозвіл на вивіз абіссінців отримано. Треба було лише діяти з обережністю, щоб олександрійські муфтії ні про що не дізналися, через що усе могло зірватися, бо ці фанатики не допускали жодних подорожей африканців до християнських земель.

Нарешті настав час прощатися. Месьє де Майє, як гарний гравець, приймав на вечері в консульстві трьох подорожніх, тобто Понсе, єзуїта та канцлера. Жана-Батіста, здавалося, було повністю реабілітовано; консул намагався його підлестити, оскільки той міг зашкодити йому у високих інстанціях. То була ділова вечеря. Пань за столом не було. Вони з'явилися лише за кавою, яку пили в маленькому музичному салоні, про який Жан-Батіст дізнався на урочистій вечері. Ні месьє де Майє, ні його дружина не підозрювали, яку насолоду та яке хвилювання народжували вони в серцях двох закоханих, які потрапили в такий тісний простір, що мали змогу десять разів торкнутися один одного, зберігаючи при цьому найприродніший вигляд. За наполяганням батька мадемуазель де Майє сіла за клавесин та зіграла кілька п'єс. Деренчливий звук клавесину, потребує, щоб викликати відгук у душі, певного настрою, якого у більшості гостей того вечора не було, зате його мали в достатку юні закохані напередодні розлуки. Як кислота, котру ллють на медяну пластинку, витворює там подекуди заглиблення та лишає недоторканою решту поверхні завдяки воску, котрим вона вкрита, звуки інструменту не завдали ніякої шкоди ні бесіді єзуїта з месьє де Майє, ні пильній увазі месьє Масе, ні сором'язливому

марнославству Флео, але вони зачепили за живе розчулені серця Алікс та Жана-Батіста, до яких жоден кат не міг би застосувати ні непомітнішої, ні солодкішої тортури.

Їм досить швидко вдалося вгамувати хвилювання, але вони вийшли звідти такими враженими один одним, що були готові допустити велику необережність.

Щойно повернувшись, Понсе побачив у своїй кімнаті Франсуазу, котра зовсім захекалася від швидкого бігу. Вона сповістила його, що одразу після півночі Алікс чекатиме в саду. То була ніч, коли місяць стояв у повні: їх могли побачити. Небезпека була надто великою. Він запротестував. Франсуаза сказала, що так вони з Алікс і знали. «Що є відважнішим, – думав Жан-Батіст, – відмовитися за двох заради безпеки, або обрати зухвалість і задоволення?» У забороненому коханні, яким було їхнє, здоровий глузд не міг бути розціненим інакше, ніж як прояв байдужості та нерішучості, чого Жан-Батіст аж ніяк не хотів. Він відповів, що прийде.

У домовлену годину, вже сховавшись у сквері, він побачив здалека добре освітлені місяцем силуети двох жінок, які наближувалися. Коли вони порівнялися з гратами, Жан-Батіст раптом розрізнив іншу тінь, котра, здавалося, перебігла з-поза одного стовбура платану за інший. Алікс підбігла до свого коханого, обняла його. Він притиснув її до грудей, але попросив мовчати, а сам не зводив очей з темного місця, де причаїлася рухома тінь. Вона виринула знов, та стрибнула між двох дерев у напрямку саду.

– За вами стежать, – шепнув Жан-Батіст до Алікс.

Від цього слова вона немов скрижаніла. Франсуаза, яка чекала біля гратів, теж, мабуть, побачила тінь, і наблизилася до пари. Вона почула слова Жана-Батіста.

Може, через передчуття, якого, однак, він не усвідомлював, Жан-Батіст узяв із собою кинджал. Схопившись за

руків'я, він у мить вигадав план, і переповів його наразі жінкам.

– Я підійду до шпигуна та викрию його, – сказав він. – А ви прямуйте до консульства, але ховаючись, та не бігом. Чи маєте ви ключ від задніх дверей?

– Так, – відповіла Франсуаза.

– Тоді обійдіть тим шляхом та, коли повернетесь, неодмінно удайте що міцно спите. Може бути, що...

– Ідіть! – сказала Франсуаза, – про решту не турбуйтеся.

Жан-Батіст поспішно обняв Алікс, неабияким зусиллям власної уваги закарбувавши цей смак, цю ніжність, цей погляд у найдовшій своїй пам'яті, оскільки вони вже завтра мали стати єдиною його втіхою на довгі місяці. Потім відірвався від неї та кинувся в сад, де була найгустіша тінь. Він обійшов грати та вийшов через дерев'яну хвіртку. Повільними кроками пробрався аж до межі головної вулиці, і теж сховався за стовбуром платана. Чітко побачив у місячнім світлі срібні силуети двох жінок, які поспішно йшли вулицею, яка огинала консульство. Тінь шпигуна перетнула вулицю і знов розчинилася за стовбуром одного з дерев. Під час цієї перебіжки Понсе зміг розрізнити чоловіка, вдягненого на манер франків, середнього зросту та, схоже, без зброї. Він збагнув – щоб захопити шпигуна зненацька, в будь-якому разі доведеться викрити себе. Хоча той, кого він переслідував, підставляв спину, бо спрямовував свій погляд у бік жінок, які втікали. Понсе хутко пробіг два проміжки між деревами та, нарешті, заховався за деревом, біля якого зупинився той чоловік, перед тим, як перетинати вулицю. Отже, Жан-Батіст тієї миті знаходився поза полем зору того, кого він збирався схопити.

Понсе обрав момент і перестрибнувши вулицю, накинувся на силует, який рухався в темряві, охопив його

рукою, приставив до горла кинджал. Справжнього бою не було. Стулившись тілами, але не бачачи один одного, борці впали на землю, почали качатися і Жан-Батіст з легкістю переміг. Його супротивник, не маючи сили та не володіючи технікою бою, з ножем під горлом, дав витягнути себе на світло.

– Сюди! Сюди! Стража, вбивають!

Чоловік, який опинився в руках Понсе, почав голосити.

– Масе! – скрикнув Жан-Батіст.

Той закричав удвічі гучніше. Консульство було недалеко; вже чулися грюкання на ганку – безсумнівно, стража хапалася за зброю. У вікнах запалили світло. Троє людей вибігли на вулицю. Масе не припиняв кричати, і Понсе зрозумів – якщо перші крики в секретаря вирвав страх, то тепер він волав, аби привернути до себе увагу та допомогти схопити супротивника. Усе ще галасуючи, Масе дивився на Жана-Батіста та, попри незручне положення, в якому перебував, попри лезо, яке мав під горлом, усміхався з виразом іронії та презирства.

– Невже ти гадаєш, – здавалося, промовляв його погляд, – що це ти мене тримаєш?

Прибігла стража. Жан-Батіст кинув свою жертву та скрився. Троє стражників здивовано зойкнули, знайшовши Масе, який сидів просто долу і тер собі шию. Він віддав їм наказ не переслідувати того, хто на нього напав.

* * *

Решта ночі виявилася спокійною, як завжди. Але не спали троє. Жан-Батіст непокоївся, чи встигла Алікс вчасно повернутися. Він не знав, що вона не зустріла жодної перепони, негайно лягла, і ні в кого навіть думки не виникло перевірити, чи є вона вдома. Вона ж почула перші звуки сутички, чоловічі крики, і дуже боялася за Жана-Батіста. У

свою чергу, месьє Масе, лежачи в одязі на вузькому залізному ліжку, розмірковував про те, як поводитиметься завтра. Консул дізнається, про напад. Він, Масе, матиме сказати, хто нападав. Думка видати Понсе дуже йому подобалася. Власне для того, щоб налякати його, він стежив, засновуючись на своїх попередніх спостереженнях, за Алікс зі служницею, та йшов за ними. Але який привести мотив для нападу? Чому Понсе напав на нього? Належить розповісти про побачення. Справа полягала саме в цьому, й консул буде вражений особисто лише в ту мить, коли дізнається, як його донька прагне до безчестя. Так, але як представити без доказів таке серйозне звинувачення? Щоб захиститися, цей чортяка Понсе здатний повернути справу по-своєму, та його, Масе, звинуватити або навіть скомпрометувати. З іншого боку, було запізно чекати нової нагоди підстерегти коханців: наступного дня Понсе вирушав до Версалю. Урешті, біля п'ятої години ранку, Масе зупинився на певному плані дій та з полегшенням заснув.

Жан-Батіст, який теж майже не спав, устав на світанку, востаннє перевірив поклажу, а саме зміст валізки з ліками, яку завжди брав з собою, і пішов за єзуїтом. Той закінчував месу. Жан-Батіст чекав, крокуючи навколо каплиці. Потім під приводом прощання вони пішли до консульства. Понсе головним чином прагнув випередити консула, який мав викликати його сам, і не бути про цьому одному. Месьє де Майє прийняв їх за півгодини, одягнений по-домашньому та без перуки. Він манірно побажав успіху їхній місії, попросив єзуїта привітати від себе графа де Поншартрена, якщо той матиме честь бути йому представленим. Він порадив їм потурбуватися про канцлера Флео, котрий не звик до подібних подорожей. Нарешті, попросив отця Плантена бути ласкавим залишити його наодинці з сіром Понсе.

Консул підвівся та повів аптекаря за собою на інший кінець великої зали, в куток. Світло поки що низького ранкового сонця поділяло сповнену пилом темну кімнату перегородкою з навкісних променів, і огортало обох чоловіків тьмяним на амарантовому тлі шпалер серпанком.

– Я дізнався, – сказав консул майже шепотом, – що цієї ночі ви напали на мого секретаря!

– Він стежив за мною. Я не впізнав його.

– Він стежив за вами, щоб викрити вас. Здається, ви збираєтеся обезчестити дівчину.

– Хіба йому доручено оберігати цнотливість колонії?

– У всякому разі, вам не доручали її компрометувати.

Консул відповів досить голосно. Він подивився в напрямку єзуїта, який не рухався та, в десяти кроках від них, продовжував закохано дивитися на власні долоні.

– Повірте, якщо якась родина звернеться до мене зі скаргою, навіть за вашої відсутності, я застосую до вас санкції та їх виконають навіть у Європі.

«Добре, – подумав Понсе з полегшенням, – він не знає головного». Він шанобливо вклонився.

– Мені також донесли, – продовжив консул, показавши, що питання дещо делікатне, – що ви нібито зайшли настільки далеко в цих справах, що... що шукали зустрічі з моєю... власною донькою.

– О! Месьє консуле, з вашою донькою, це зовсім інша справа.

– Даруйте, яка ж саме?

Напередодні кожної подорожі Жану-Батісту, дійсно, доводилося без жодного умислу, в запалі, грі, а також, безумовно, і відчаї, робити на адресу консула сміливі та зухвалі жести, присвячені своїй коханій. Спочатку перед тим, як поїхати з Каїру до Ефіопії, він добився, щоб вона доглядала за його оселею. Цього разу він мало не знепри-

томнів, почувши, як його власний голос лунає шепотом, яким велася вся ця розмова:

– З нею, це просто кохання.

Консул підскочив, немов дістав підступний удар ножем у спину.

– Я кохаю її, – наполягав Жан-Батіст, не опускаючи очей, – і я мав слабкість подумати, що вона теж...

– Замовкніть! І негайно облиште ці думки, – сказав консул суворо.

– То не думки...

– Досить, я сказав. Я давно вже знаю, що ви маєте подібні наміри. Я сподівався, що ви припините плекати свої безглузді надії.

– Я плекаю їх, а вони – мене.

– Ну що ж, це не зашкодить. Але не заходьте далі. Я маю інші плани, щодо своєї доньки.

– До того, як запропонувати їх їй, знайте про це: я маю намір попросити у вас її руки.

Месьє де Майє кілька разів здригнувся від гучного сміху, який пролунав великою залою, а потім знов зашепотів:

– Оце так формальна пропозиція руки та серця: стоячи навколо вікна, за десять хвилин до від'їзду, та з вуст цирульника.

Він ще помовчав з поблажливим презирством, яке зазвичай викликає кривляння паяца.

– Це не пропозиція, – рішуче сказав Жан-Батіст, – це попередження. Я повернуся сюди обласканим Королем, і з титулом, котрий зробить мене рівним з вами. Лише тоді я зроблю формальну пропозицію. Але з цієї миті ви вже не можете обіцяти руку Алікс нікому іншому.

Ці слова стали для Жана-Батіста полегшенням, задоволенням, яке завжди відчувають від реваншу, але, у той

самий час, він добре розумів, що чинить велику необережність. То було необачне розкриття перед супротивником, та ще й перед таким, якого поки що не переможено, і для котрого великим подарунком було побачити ворога розслабленим тріумфом, коли він сам ще може нанести удар. Зрілість дає привілей миттєво помічати подібні помилки та, оскільки ця прозорливість покупається ціною жалю з приводу того, що сама зрілість на помилки більше не здатна, вона карає їх з подвоєним запалом.

– Повірте, що я буду мати це попередження на увазі, – сказав месьє де Майє з недоброю усмішкою.

Потім запросив свого співрозмовника приєднатися до єзуїта.

* * *

Вони виїхали по обіді, усі втрьох, каретою, запряженою четвіркою коней, найнятій на кошти консульства. Позаду, у візку, повністю закритому синім капотом, були заховані абіссінці, які сиділи на лавці за спиною кучера-араба. Кортеж збирався перед оселею Мюрада, де навантажували поклажу. Вірменин зі сльозами простився з Понсе, хоча насправді був дуже щасливий через те, що не мав брати участі в цій небезпечній подорожі. Він уже звик до своєї каїрської синекури та був радий її подовжити.

Метр Жюремі та Жан-Батіст розлучилися, як завжди, без жодних проявів дружніх почуттів, окрім братнього плескання по спинах. Цього разу Понсе був певний, що протестант не зрушить з Каїру. Для нього виявилося безпечніше поїхати підкоряти Абіссінію, ніж з'явитися, як емігранту, у Версалі – місті Короля та єзуїтів. Метр Жюремі пообіцяв стежити за Мюрадом та передавати, якщо зможе, новини від Алікс. Коли сідали в карету, Жан-Батіст відвів друга в бік. Хочемо ми цього, чи ні, подорож усіх передає

до рук долі. Понсе не було б жодного вибачення, якщо б через побоювання сказати зайве він не зробив спроби поєднати двох людей. Він сказав другові:

– Бережи Франсуазу. Мені відомо, що вона тебе кохає.

Вони не любили робити один одному відверті зізнання. Велетень ніяково подивився на Жана-Батіста, опустив очі, і не зміг би приховати свого збентеження, якщо б їхньої уваги не відвернула метушня від'їзду.

– Понсе, чим ви зайняті? Ми запізнюємось, – кричав єзуїт.

Метр Жюремі підбіг до карети, щоб закрити дверцята, а потім довго дивився їм услід.

Візки проїхали перед консульством, з якого не показалося нікого, крім мадам Флео – худорлявої фігури в сукні сірого сукна, яка помахала чоловікові, а потім приклала долоні до рота, щоб притримати крик. Удруге Жан-Батіст віддалявся, щоб наблизитися до тієї, яку кохав, і він вірив у свою вдачу.

IV КОРОЛІВСЬКЕ ВУХО

РОЗДІЛ 1

До Олександрії не трапилося нічого вартого згадки. Єзуїт піклувався про трьох абіссінців; він попереджував їх найменші бажання. Нещасні не промовляли жодного слова, але здавалося, що вони весь час питають, чому це раптом ця людина стала їхнім рабом, хоча вони при цьому не зробилися її господарями. Щодо канцлера Флео, то він не розкривав рота упродовж усього етапу, і страшенно мучився, бо через збій звичного режиму в подорожі, йому не вдавалося вчасно прийняти їжу.

Олександрія стала місцем розгортання першого серйозного інциденту. Візки прибули в порт проти ночі та поїхали в бік старого лазарету, переробленого на готель французом на ім'я Ріго. То була людина месьє де Майє: вона надавала йому інформацію в обмін на захист. Він прийняв подорожніх, нагодував їх вечерею та розташував у двох таємних павільйонах, де сам їм прислужував. Нажаль, кучер кабріолета, який віз абіссінців, старий араб з Олександрії, вирішив переночувати в себе вдома, і зустрів по дорозі одного зі своїх родичів, який належав до найзавзятіших муфтіїв того бідного кварталу. Він розповів йому про абіссінців, про їх франкську свиту, і кузен під своїм бурнусом поніс цікаву новину далі.

Наступного дня мала відбутися посадка на королівську галеру. Порт був сильно пожвавлений; юрба носіїв з вантажем на головах підіймалася та сходила містками судна. Між палубами та причалом перегукувалися; з палуби гребців долинали вибухи сміху. У світлі прямовисного сонця мерехтіли й біла штукатурка портових фасадів, і ящики з фруктами, й груба мішковина торб, що їх підіймали

дерев'яним важелем. Карета Жана-Батіста, отця Плантена та Флео повільно прокладала собі шлях крізь цю товкотнечу. Діти, граючись, чіплялися до дерев'яних коліс візка. Час од часу вони опинялися вниз головою і сміялися. Позаду їхав кабріолет з абіссінцями, капот якого виглядав на сонці ультрамариново-синім. Інколи бувало, що натовп розділяв візки; єзуїт, який приклеївся обличчям до вікна першої карети, тривожно та незадоволено скрикував. Їх відділяли від судна п'ятдесят кроків. Ось тут-то й трапилася подія, стрімкість і жорстокість якої вразила всіх. Рослий єгиптянин, одягнений в широку світлу туніку та феску з мережива, наблизився до кабріолета, який майже не рухався, і різко опустив синій капот. Перед очі всіх постали в яскравому сонячному світлі троє переляканих абіссінців, які сиділи, притулившись один до одного. Тієї ж миті інший чоловік, котрий стояв ліворуч від коней, загородив кучеру дорогу й наказав йому зупинитися, що старий араб виконав з тим більшим задоволенням, що впізнав у чоловіку, який віддав наказ, свого родича. Той почав гучно, немов муедзин, кричати, і всі мусульмани, які були в порту, повставали, щоб послухати, що він скаже. Він розпочав довгу обурену промову, показуючи на абіссінців, загорнутих у свої покривала з мусліну. Час від часу той, хто проголошував прокляття, повертався в бік першої карети.

– Я вийду до нього, – сказав отець Плантен, хапаючись за ручку дверцят.

Понсе зупинив його:

– Вийдіть, і ви – покійник, – сказав він.

Потім, висунувши голову крізь віконце за спиною кучера, наказав йому поганяти коней та будь-якою ціною просунутися вперед. Кучер, німець з колонії, зрозумів його швидко. Він стьобнув коней, і вони самі розчистили для

себе шлях крізь галасливу юрбу. Незабаром карета під'їхала до судна. Понсе побіг на борт, штовхаючи перед собою Флео, який тремтів від страху, та тягнучи за руку єзуїта, який хотів рятувати абіссінців. На виході з трапа вони зіткнулися з капітаном, який чекав на них разом з каді. Цей старий мусульманський вельможа був би готовий виконати накази Паші, якими вони заручилися напередодні, якби до них, аби зробити більш відданою його слухняність, додали дзвінку винагороду. Але він усе ж-таки попередив їх, що, попри дозвіл представника Великого турка, африканським християнам підійматися на борт завжди було заборонено. Справа ставала делікатною, бо кожний мусульманин, яку б посаду він не обіймав, міг би цілком законно чинити їм опір. Тепер, коли відбулося невиправне, шановний чиновник здіймав руки до неба й журився, що нічого не міг поробити.

Кабріолета більш не було видно. На ньому висів цілий кетяг волаючих людей. Отець Плантен ламав собі руки з виразом нестерпного болю.

Жан-Батіст, не гаючи часу, за допомогою двох моряків переносив на борт поклажу. У мить, коли підіймали останні скрині, вони побачили: юрба відступила від кабріолету та попрямувала геть, оточивши та штовхаючи вперед трьох абіссінців, яких можна було тепер розрізнити лише по білому бавовняному одягу. Муфтій, який керував облогою, вирушив тепер проповідувати до карети франків, і Понсе подав знак їхати: візник змахнув батогом, пустив коней ускач і зник у галасі, серед розбитих кавунів та розсипаного борошна. Тоді юрба, розлючена цією втечею, почала дивитися на корабель. Кілька маврів з голими торсами полізли по швартовах, щоб потрапити на палубу.

Помічник капітана затягнув франків до темної кімнатки на довгому напів'юті, де й зачинив їх. Упродовж цього

часу капітан за допомогою решти екіпажу заспокоював юрбу. З причалу волали тисячі голосів, вимагаючи видати на суд пророка крадіїв африканців.

Кінець-кінцем натовп розсіявся, галера змогла відчалити. Вийшовши в море, капітан власноручно звільнив подорожніх та привітав їх.

– Що сталося з абіссінцями? – спитав отець Плантен, який був стривожений більше, ніж якби втратив власних дітей.

– Тепер, – увічливо відповів капітан, – вони, ймовірно, вже стали турками. Магомет тепер має на трьох вірних більше. Можливо, це дуже прикро для них, але зрадіймо, бо Король Франції мало не втратив трьох підданих.

З усмішкою промовляючи ці слова, він по-приятельському підхопив Понсе та єзуїта під лікті, та потягнув їх, рівно як і Флео, до кают-кампанії. Навіть веселий настрій цього моряка – фламандця за походженням, народженого в Дьєпі, якого кликали де Гуком, – не міг перешкодити цьому випадку нагнати на трьох його пасажирів стійку меланхолію на всю подорож.

Був жовтень. Їм дули в спину прохолодні попутні вітри, які забезпечили відпочинок галерникам з самого виходу з рейду. Окрім веслярів, яких ніхто не бачив, екіпаж складався з мовчазних вояків. Найдовше вони діставалися до Агріжанти. Флео, щойно скрився за обрієм єгипетський беріг, зачинився в своїй каюті, і так довго відмовлявся від усілякої їжі, що дійшов мало не до виснаження. Понсе сказав: йому подаватимуть суп з ліками, насправді ж він нічого туди не клав. Канцлер подякував лікарю за піклування, не підозрюючи, що був зобов'язаний власним порятунком кухарю.

Єзуїт був не ліпшою компанією. Він годинами молився на носу, і піна, що накочувалася на палубу, лягала колом

біля його ніг, ніскільки його не турбуючи. Жан-Батіст гадав, що він молить Бога простити йому втрату абіссінських рабів. Понсе знадобилося два дні, щоб зрозуміти: священикові дуже страшно, і його молитви небесам скоріш стосуються майбутнього, ніж минулого. Він просто не хотів гинути.

Єдиний, з ким Жан-Батіст вів вільні та приємні розмови, виявився капітан де Гук, син моряка та відважний воїн. Цей чоловік хоробро бився під час війни в Голландії. Він служив помічником капітана на кораблі, який під огнем брав участь у переможній битві біля мису Бічі Хед під командуванням Турвіля. Де Гук плекав щиру прихильність до короля Людовіка XIV. Він бачив його тільки раз, і лише здалека. Але знав про нього багато історій – про його дитинство за часів Фронди, яка сколихнула всю країну, про його славу, битви, його одруження та любовні зв'язки; історій галантних, які ходили в народі про його коханок та побічних дітей. За п'ять років, які він проплавав у східних морях, де Гук пропустив нещодавні події: він охоче говорив лише про початок царювання – яке стало вже легендою – та про єдину війну, в якій брав участь він сам. Якщо б Понсе провів останні роки в Європі, то зрозумів би, що де Гуку відомо про короля те саме, що й усім французам. Але тут, на тлі зелено-лілових хвиль, під розпатланими хмарами, освітлюваними косими променями, життя Людовіка XIV, про яке розповідав з акцентом старий моряк, перетворювалося на грецьку епопею. Завдяки тисячі інтимних та славетних подій з життя Короля, які капітан знав до подробиць, Жану-Батісту здавалося – він стає запанібрата з напівбогом, як пастуху Овідія ввижалося під час пообіднього відпочинку, що він кличе на «ти» Зевса. Очарування Королем-сонцем, під яке його співвітчизники потрапляли поступово, Жан-Батіст відчув одразу, як

відчувають благодать дорослі, яких хрестять на очах їхніх дітей. Отже, Жан-Батіст знов ставав французом.

Вони стояли в Агріжанті п'ять днів. Одного вечора капітан, отець Плантен і Понсе пішли до корчми, розташованої на горі; було ще досить тепло, і всі сиділи на терасі, але решітка, обвита виноградною лозою, вже тремтіла від осіннього вітру. Повернувшись на борт, вони мали незадоволення дізнатися: тютюн, призначений для короля, було вкрадено. Флео, який спав у сусідній каюті, напевно нічого не чув, якщо тільки його дружина не порадила йому ні на кого не зводити ніяких звинувачень. Капітан розпитав вартових матросів: вони стверджували, що бачили тіні якихось дітей, які прослизнули по швартовах. Послідкували санкції, але тютюн Людовіка XIV все одно вже палили десь у сіро-зелених горах, що нависали понад портом.

Відпливали о п'ятій ранку. Цього разу дув зустрічний вітер, корабель врізався у розлючені хвилі, які плювалися зеленою піною. Ішов дощ. Підняти вітрила виявилося неможливим, і веслярі важко працювали протягом годин. Понсе не знав, що краще: попросити дозволу подивитися на галерників, щоб насправді дізнатися про ступінь їх горя, яке, однак, мало бути терпимим, чи задовольнитися тим, щоб уявляти собі ці тіла-механізми, які, через дві дошки палуби під ним, у кайданах, робили гріховною кожну мить його відпочинку. По двох коротких зупинках муки галерників, принаймні цього разу, припинилися в Марселі. Жан-Батіст, згораючи від нетерпіння, дивився з напів'юта, як наближувалися до них причали Старого Порту. Як тільки вони пристали, він попрощався з капітаном і зіскочив на землю.

Під час плавання він міг ще сподіватися, що підлеглість єзуїтам не буде надто обтяжливою, бо їх присутність поруч із ним зводилася до непомітного отця Плантена, який

тремтів від страху перед морем. У марсельському порту довелося залишити всі сподівання: біля трьох чорних карет на них чекали на причалі п'ятеро осіб, у одязі того ж кольору. Єдиним, хто міг виправдати появу цього траурного кортежу, був схудлий від безсонних ночей та проносу Флео, якого винесли з каюти на ношах. Але отець Плантен, до якого на твердій землі знов повернулося життя, і якого привітали йому подібні, також зайняв у ньому своє місце; і Понсе, який убрався в свій червоний оксамит і почував себе щасливим та вільним, повинен був, як усі, сісти до одного з цих катафалків, між своїх нових ангелів-оборонців з пісними обличчями. Вони попрямували до Фаро, де єзуїти мали свій будинок. Власність ордену складалася з величезної білокам'яної будівлі під плоским дахом з романською черепицею, та містилася поруч із церквою з плоским фасадом за відомим взірцем церкви Іль Джезу в Римі. Жан-Батіст дістав вузеньку кімнатку на другому поверсі, з якої відкривалася панорама Провансу. З одного боку він бачив перші будинки Марселю, з іншого розкинулася прекрасна долина з орними землями, на яких де-не-де здіймалися струнки кипариси та тягнулися смуги соснових і каштанових лісів. У далині, на межі обрію, біла нерівна лінія засніжених хребтів найближчих Альп відділяла темну та спокійну землю від затягнених хмарами й завішених сіткою дощу небес. Цього разу Понсе сам зачинився в кімнаті, залишивши іншим клопіт вести бесіди з отцями. Подорожні вирушили далі два дні потому, у чорній кареті, схожій на ті, що зустрічали їх у порту. Вона мала погані ресори, а правив нею кучер, котрому очевидно платили дуже мало, та який виміщав на пасажирах те незадоволення, яке не наважувався висловити господарям. Цей неотеса, здавалося, навмисно заїжджав на повній швидкості у всі вибої, і вони не раз опинялися, зніяковілі,

на колінах один в одного. Побиті, незадоволені тим, що нічого не змогли побачити під час поїздки, через те, що думали лише, як втриматися на своїх місцях, троє емісарів серед ночі прибули до палацу де Сім'ян, де отці домовилися про нічліг.

Маркіз де Сім'ян, люб'язний гладкий шляхтич, який розмовляв з виразним провансальським акцентом, чекав їх лише через два дні. Стурбований цим непорозумінням, він зустрів їх у костюмі для полювання, зі зворушливою простотою. Він представив їм свою дружину та двох синів, які були дивовижно схожими на свою матір: довгі тонкі носи, чорне волосся, овальні обличчя. Було дуже приємно бачити, як цю стару та хворобливу жінку підтримують ці двоє сильних веселунів, які, здавалося, хотіли віддячити їй цією незупинною увагою за красу та юність, яку вона колись принесла їм у дар. Вони вечеряли дичиною на синьожовтій порцеляні з міста Мустьє:

– Дивіться, – весело казав господар, – це для того, щоб ви відчували себе як удома!

І він показав на турецький малюнок на дні великих круглих тарілок: там були маври, які гнали австрійців, читали Коран біля фонтану, гарцювали на конях.

– Вам дуже пощастило, – зауважив отець Плантен без тіні жарту, – що ви бачите їх тут лише на дні тарілки...

Наступного ранку Понсе попросив маркіза дозволити йому супроводжувати його на полюванні. Поїхали учотирьох, разом із його синами. Ліс стояв сповитий теплими серпанками, які осідали росою на золотому листі. Копита коней м'яко наступали на товстий шар прілі, вкритий шкарлупою каштанів. Крижаний вітер, який віяв з Альп, надавав гостроти вологому та запашному повітрю, в якому мішалися пахощі сосняку та ялівцевих заростей.

Повернулися вони вночі, стидаючись, що були досить

немилосердними до мадам де Сім'ян, залишивши її саму обідати з такими сердитими сусідами по столу, як Флео та отець Плантен. Але були щасливі після полювання – ледь трималися на ногах і відчували тісний дружній зв'язок, що виникає між тими, хто разом пережив велику та безмовну насолоду.

Мисливці перевдягнулися та повечеряли самі, оскільки всі пішли вже спати. Понсе, який страждав здебільшого через думку про продовження наступного дня подорожі у цій чорній клітці з цими круками, попросив маркіза де Сім'яна бути ласкавим продати йому коня та збрую, аби їхати поруч з каретою, але на вільному повітрі.

– Як я вас розумію! – сказав маркіз. – Ви повернулися до Франції; її треба відчути, пройти пішки проти вітру. Я сам ніколи не вмів жити замкненим, тому мене й не побачиш при дворі. Любий друже, вам потрібен кінь: завтра вранці ви його матимете. Побережіть ваше золото. Бог дасть, повертаючись, ви повернете мені цього коня, або якогось іншого. Я завжди буду радий вам.

Потім вони вчотирьох посідали у великі крісла біля каміну, і мадам де Сім'ян попросила Жана-Батіста повідати їм щось про Абіссінію. Понсе вирішив розповісти, як абіссінці полюють на слона.

Ця розповідь мала великий успіх, і мадам де Сім'ян жваво вимагала від Понсе ще однієї. Зрештою, звіт про подорож до Абіссінії протримав їх без сну півночі, і, якщо б він сам не настояв на тому, щоб піти нарешті спати, вони б вислухували його спогади до самого світанку.

В успіху власних історій лікар побачив добрий знак. Того разу він розповідав про свою подорож уперше: цікавість, котру вона викликала, підбадьорювала його та народжувала оптимізм. «Якщо й король буде так налаштований, – подумав він собі, – мені не важко буде його вразити».

Наступного ранку Жан-Батіст лишив замок, сів на швидкого алезанського жеребця. По валенсійському шляху він їхав дрібною риссю поруч із каретою, на хитання якої дивитися тепер було значно легше. Небо мало лаковосиній та сірий кольори посуду Мустьє. «Хіба що турків тут немає», – подумав Понсе.

РОЗДІЛ 2

Після останнього нічного побачення з Жаном-Батістом Алікс перший час дуже тривожилась за нього. Того ж ранку її заспокоїла Франсуаза. По обіді з чуток, які поширювалися у домі, дівчина дізналася про замах, жертвою якого став «цей бідолашний Масе», як казала її мати. Вона зрозуміла все і сильно розлютилася. То було не через «цього бідолашного Масе», презирство до якого зрости вже не могло. Лише через брак гідного оточення могла вона колись звернути увагу на подібного чоловіка. Тепер, тобто з тих пір, як вона пішла на жорстоку несправедливість порівнювати його з Жаном-Батістом, відтоді, як вона судила про нього з більшою прозорливістю – принаймні так їй здавалося, – секретар бачився їй безхребетним підлабузником, і через цю властиву йому низькість вона не могла всерйоз тримати на нього зло. Ні, Алікс раптом та дуже сильно розгнівалася на свого батька. Не було жодних сумнівів, що Масе діяв за наказом, і стежив за нею для консула.

Оскільки Алікс мала крутий характер, про що сама тільки-но почала здогадуватися, незадоволення її власним батьком посилювалося роздратуванням через усі інші її прикрощі. І перш за все вона докоряла йому за те, що він був причиною теперішньої розлуки. Першого разу Жан-

Батіст погодився на подорож до Абіссінії, коли вони ще не були знайомі. Тут ніхто не мав вини. Але зараз він поїхав через батька, чиї непохитність, застиглі забобони, байдужість до чужого життя, а саме – до життя власної доньки, заважали їй одружитися з тим, кого вона кохала. Дорікала також і за те, що він зіпсував їй останні хвилини з Жаном-Батістом, наказавши стежити за нею. Вона не припиняла згадувати все, що відбулося, і щоразу по-новому відчувала своє приниження: вони з Франсуазою біжать у своїх надто вузьких туфлях, задихаючись, серце вискакує з грудей – щоб не потрапити до рук огидного шпигуна. То була мисливська сцена. Саме так: батько поводиться з нею, немов із дикою твариною, яку вистежують та беруть на мушку. І співвідношення сил було саме таким: вони з Жаном-Батістом виявлялися такі ж безправні, як зайці на кукурудзяному полі, яким залишається ховатися, втікати, плутати сліди, щоб обдурити собак, яких на них нацькували.

Почавши з цієї події, яка розколола їй серце, немов горіх, Алікс згадала все своє дитинство і те, що можна було назвати її вихованням. А воно вважалося, ні більш, не менш, найвірнішим взірцем того, що в ті часи призначалося всім дівчатам. Дитиною вона була цілком доручена стриманому піклуванню гувернантки, чиєю єдиною турботою було стежити, щоб вона поводилася чемно в ті рідкі дні тижня, коли її приводили до матері. Потім вона поїхала до монастиря, і той монастир, в якому довелося їй зростати, не був, як деякі інші, відкритий світові завдяки особливостям пансіонерок: то був просто глухий сільський кут – ось куди її заховали. Єдиною надією, яку залишали цим дівчаткам-відлюдницям, було перейти якомога швидше до іншої залежності, а саме – залежності від чоловіків, яких вони не обирали. І, немов, щоб приготувати до життя у повній покорі законам світу, їх навчали витримки

в носінні елегантних суконь, напханих цілими кошами кінського волосу та насаджених на залізні кола. Позбавлена в самотині каїрського будинку будь-якого оточення, з яким можна було б себе зіставити, вивірити за ним свій спосіб життя, Алікс дотримувалася цього способу лише через звичку, і цю звичку було зламано, як її підбори за одну ніч полювання, під час якої вона зрозуміла, що є природним, і, водночас, – що є нав'язаним її положенням у світі.

Під час першої подорожі коханого вона удавала, навіть брехала батькові, тому що ретельно приховувала своє кохання. Але це було вимушеним кроком, і повага, яку вона відчувала до батьків, лишалася недоторканою. Цього разу все змінилося. Певність, у якій вона перебувала щодо заборонених заходів, які застосував до неї батько, розпрямила в ній доти сильно стиснуту пружину бунту. Тепер не варто дотримуватися чесних правил бою: вона використає для свого захисту всю ту нехитру зброю, яку має, і навіть шукатиме іншу, та могутнішу.

Вона чекала, коли батько викличе її до себе.

Він покликав її до свого кабінету за два дні після від'їзду Понсе. Консул не мав жодних сумнівів щодо власної доньки. Егоїзм надто віддалив його від рідних, щоб він міг очікувати з їхнього боку ворожих, або хоча б несхожих з його власними почуттів. Як відомо, месьє де Майє не мав жодного відношення до витівки свого секретаря. Зрештою, саме інсинуації останнього та, головне, зухвалі вчинки Понсе змусили консула поговорити з донькою, аби застерегти її.

– Чи звернули ви увагу на того аптекаря, сіра Понсе? – спитав він її без жодної суворості, бо завжди розмовляв з донькою лагідно, що й переконувало його у власній батьківській любові.

– Ви самі, батьку, мені його представили, – спокійно відповіла Алікс.

Якщо він гадає, що куріпка злетить при першому ж кроці мисливця, подумала вона, то він помиляється.

– Він поїхав, і, сподіваюся, більше ми його не побачимо. Але, прошу вас, скажіть мені – бо я хотів би вжити деяких заходів у разі, якщо він схоче повернутися сюди – чи не потурбував він вас?

Алікс взялася рукою за складку чорно-блакитної сукні та провела нею по колінах, немов хотіла звільнити себе від збентеження. «До чого він удасться? – подумала вона. – Він хоче завадити йому повернутися... Тим гірше, якщо Король винагородить його, то він також зможе...»

– Ви вагаєтеся? – спитав консул.

– Я намагаюся згадати. Але, батьку, я абсолютно нічого не знаходжу. Я надто мало бачилася з цим чоловіком, і він завжди поводився найшляхетнішим чином.

«Він мені не вірить, – казала вона собі. – Він знає. Відмовлятися, відмовлятися й відмовлятися».

– Ви певні, що ніколи не припускали нічого двозначного, що могло б завести в оману грубе серце й дати йому підстави турбувати вашу цнотливість?

– Я, батьку? – спитала вона, широко відкривши сині очі.

Вона достатньо себе знала, щоб уявляти, до якої міри ці очі можуть бути схожими на гірські озера з чистою водою, і кожний міг подумати, що на їхньому дні, немов ті камінці, видно все, що було в неї на серці.

«Якщо він не знає, – подумала вона, – то побачить у сяянні моїх очей просту невинність. Якщо ж знає – лезо».

Месьє де Майє заспокоївся, підійшов до Алікс, узяв її руку в свою та погладив, як гладять маленьке звірятко.

– Звісно, – сказав він. – Мої питання надто брутальні. Але, бачте, я намагаюся захистити вас, а цей розумник тут

обмовився кількома словами, і мені б не хотілося, щоб їх відлуння дійшло до ваших вух.

– Якими словами, батьку? – спитала вона, забираючи руку.

– Нічого особливого. Марення п'яниці. То є нікчемна людина, нажаль, як більшість отих авантюристів, що осідають у цій колонії. Ось чому я вас бережу, наскільки можливо, від жодних з ним зустрічей.

– Дякую вам, батько, – сказала Алікс, заспокоєна цим першим випробуванням та розсудивши, що прийшов час контрнаступу. – Завдяки вам, мою цнотливість ніколи ніщо не турбувало. Але прикро...

– Що таке?

– ...що я тут сильно нудьгую...

– Я знаю, – промовив месьє де Майє.

Він відійшов від неї, потім різко повернувся та знов наблизився.

– Я не думав сповіщати вас так рано, але хай вже буде так, – додав він. – Отже, я потурбувався, щоб незабаром – так, геть незабаром, – ви припинили нудьгувати.

– Як це?

– Ви вийдете заміж.

Закохані легко втрачають голову. На мить їй здалося – батько збирається сповістити її, що Жан-Батіст...

– Новина хвилює вас, я розумію, – сказав консул. – Однак погодьтеся, вже час.

Алікс чемно приділа в реверансі, показуючи покору батьківській волі.

– Чи можу я дізнатися, кому ви мене віддаєте? – сумирно спитала вона.

– Декому, кого ви незабаром побачите. Я не кажу, що він приїздить з Франції з єдиною цією метою, але це майже так. Людина ця дуже шляхетна, і мені поручився в його

чеснотах наш родич Поншартрен, чого вже немало.

Алікс знов зробила реверанс, і більше нічого не питала, що водночас і заспокоїло, і здивувало консула. Відмови він не боявся, оскільки був певний у своєму авторитеті. Але міг очікувати ниття, питань, цілої купи переживань, і все це, хоч і не створило б жодної перешкоди, було б докучливим ускладненням. «Серце дівчини завжди вважають більш складним, ніж воно є, – подумав він. – Але, якщо їх правильно виховувати, усе дуже просто». Месьє де Майє на мить розчулився, дивлячись на Алікс – цей досконалий витвір порядку та родини.

– Батьку, – сказала вона, – я буду чекати зустрічі з тим, про кого ви мене сповістили, і я не маю жодних сумнівів, що визнаю усі ті якості, які ви мені щойно так переконливо відрекомендували.

Месьє де Майє ніжно усміхнувся.

– У всякому разі, – продовжувала дівчина, – я припускаю, що весілля призначено не на завтра, і, до тих пір, я хотіла б, щоб ви зробили мені ласку.

– Кажіть, – запросив консул.

– Отже, клімат Каїру мене душить, я тут чахну. Дивіться, яка я бліда. Здається, навіть для того, щоб привабити нареченого...

– Про що ви кажете? Я знаходжу вас квітучою.

– Це тому, що я наклала рум'яна. До того ж, не кожного дня вам сповіщають про ваше весілля. Ось чому, мабуть, я зараз почервоніла. Але повірте, батьку, я ледь дихаю.

– Ми будемо жити в Каїрі ще багато років, треба якось пристосовуватися, – сказав месьє де Майє тоном, який не терпів заперечень. – Якщо вийдете заміж за чоловіка, якого вам сватають, може, поїдете з ним десь інде. Але я вас попереджаю: він є дипломатом у східних країнах, і цілком можливо, що коли-небудь ви житимете ще в гірших

умовах. Уявіть собі, що ви зачинені в місії десь у Дамаску чи в Багдаді? Ви ще не знаєте цих міст! Тут хоч вітер з Нілу...

– Саме так, батьку. Цього я і бажаю. Я не відчуваю потреби в каїрському суспільстві. Мені треба лише трохи природи, свіжого повітря. Ви ж маєте сільський маєток у льє від Гізи. Дозвольте мені провести там кілька днів з матір'ю та кількома слугами.

– Той будинок не для здоров'я, – жваво відповів консул. – На річці водяться заразні комарі, і ви підхопите лихоманку.

– Улітку. Але взимку там гарно. Ваш попередник, здається, їздив туди щороку на два місяці.

«Як би там не було, – подумав консул, – головне – то є беззаперечна згода на одруження. Дійсно, її треба якось винагородити. Не будемо підбурювати на бунт там, де поки що маємо справу з повною покорою».

– Я не хочу, щоб ваша матір їхала з Каїру. Вона не може надовго відлучатися з консульства.

То була дивна, але справжня самоповага. Вимовляючи «консульство», месьє де Майє говорив, очевидно, про себе.

– Тоді я поїду лише зі слугами, – сказала Алікс.

– З ким? З цією пралею, яка від вас майже не відходить, і про яку я не маю жодних добрих відгуків.

«Месьє Масе і тут вже підпустив жовчі» – подумала Алікс.

– Чим ви можете їй дорікнути? – спитала вона, знов пустивши в хід чари своїх очей, які тримала з напівприкритими повіками й не зводила з консула.

– У всякому разі, – мовив він, відводячи погляд, – двоє жінок не можуть залишатися там самі. Вам потрібні двоє охоронців, яких ми візьмемо звідси, і я попрошу в аги поставити кілька яничарів на межі парку.

– Тобто ви погоджуєтесь!

– Заради вашого рум'янцю, – відповів він сердито. – Та за умови, що ви повернетеся, щойно я вам накажу, бо той, про кого я вас сповістив, не забариться з'явитися.

Алікс погодилася на все, і вийшла з кімнати, щаслива, що вдало відбилася.

Месьє де Майє віддав обіцяні накази та, задоволений бесідою, провів решту ранку за написанням власноруч трьох листів своїм знайомим, серед яких був канцлер Поншартрен, котрого треба було попередити про Понсе. Він описав цю людину такою, як вона була: п'яниця, брехун, чиїм казкам геть не можна вірити, наскрізь пройнятий амбіціями та бунтарством. Консул висловлював великі сумніви щодо правдивості його розповіді про Абіссінію, і навіть натякав, що цей казкар, без жодних сумнівів, не перетинав кордонів Сенаару. Аргументи, що їх розвивав месьє де Майє на доведення останнього пункту, виявилися доволі непереконливими, але, волею Провидіння, впродовж останніх днів він отримав ще й інші.

Як уже було після від'їзду місії отця де Бревдана, ігумен капуцинів, той патлатий велетень, якого звали братом Паскуалє, знов прийшов до консула зі своїми скаргами. Він дізнався про подорож отця Плантена й абіссінців до Версалю, і протестував проти того, що він називав «упередженням Франції на користь однієї з конгрегацій». Месьє де Майє відповів йому дуже люб'язно, що не протегує нікому, і знаходиться в повному розпорядженні брата Паскуалє, готовий підтримати всі зусилля його ордену, якщо тільки зможе, та за будь-яких обставин.

– Це дуже доречно, – сказав італійський панотець. – Ми збираємося скоро відрядити місіоне до Абіссінії.

– Ще одну! – вигукнув консул.

– На цей моменто ми стоїмо в Сенаарі, а далі не заходила жодна персона.

І він додав з підступним виразом:

– Навіть ваш протеже.

– Мій протеже?

– Так. Синьйор Понсе!

Консул здавався дуже здивованим. Він попросив отця Паскуалє повторити ці слова. Той підтвердив, що, за гідними довіри відомостями його братів у Сенаарі, Понсе, після своєї втечі з цього міста, дійшов лише до відстані десяти льє від кордону, до абіссінського сільця, котре слугувало митницею, а далі його не пропустили, і він чекав там кілька місяців, та навіть одружився, за звичаєм тієї країни, з мешканкою тих місць – адже це робиться дуже просто, – і що по поверненні він розповідає казки про Імператора, якого ніколи не бачив.

Месьє де Майє, якого дуже потішила ця розповідь, спитав капуцина, чому він не приходив з нею раніше. Той відповів зухвало, що, коли французам подобається виставляти себе на посміховисько, приймаючи за посла колишнього вірменського кухаря, то він не може позбавляти їх такого задоволення. Але додав, що сповістив про це Рим, і всі капуцини, до самого Парижу, про це знають.

– Те, що ви розповіли, є надзвичайно важливим, – серйозно заявив консул. – Чи є у вашому розпорядженні свідчення отців, які знаходяться в Сенаарі? Чи вони до вас писали?

– Я маю в монастирі довгий лист від сенаарського ігумена.

– Благаю вас, – жваво заговорив месьє де Майє, – дайте мені копію цього листа. Я поки що можу зупинити всю справу.

Капуцин мовчав, чогось чекав. Консул, заковтнувши наживку, продовжував далі:

– Звісно, – сказав він, – я даю вам слово, обіцяю застосу-

вати усі засоби, які тільки зможу, щоб полегшити вам вашу місію.

– Даєте слово?

– Даю.

– Добре. Матимете лист цього вечора, – сказав отець Паскуалє, – який нарешті отримав те, за чим прийшов. Я повернуся за кілька днів пояснити вам наші плани та потреби.

Відтак італієць залишив консула так само нечемно, як і увійшов. Але месьє де Майє починала подобатися ця щира брутальність, що так приємно контрастувала з підступною ввічливістю прихильників святого Ігнатія.

* * *

Лише за якийсь тиждень кілька слуг навели порядок у павільйоні в Гізі. Вони повідчиняли всі вікна та впустили свіже повітря навіть у найбільш віддалені та найменші кімнатки. Потім кілька разів зробили обкурювання, щоб запобігти лихоманці. Нарешті, всюди розставили посуд і розстелили чисті скатертини, які привезли з собою на двох возах.

Алікс приїхала наступного дня по закінченню цих приготувань разом з Франсуазою – її мати, як домовилися, залишилася в Каїрі. Троє служників, котрих узяли з собою, були цілком віддані жінкам, які насилу відібрали їх серед інших бажаючих їхати, бо весь дім консула був налаштований проти нього через скупердяйство та презирство, з якими він ставився до підлеглих. Невеличкий гарнізон турків, яких надав ага яничарів, розташувався від будинку дуже далеко, і не мав права зазирати в середину маєтку.

Мадемуазель де Майє, з єдиною стрічкою в кучерях, одягнена в синій корсет без мережива та в чорну оксамитову сукню, вийшла з візка о третій годині по обіді. Про

цей будинок їй розповідали, але сама вона його не бачила. Та ось він стояв перед нею – будівля в мавританському стилі, оточена дерев'яними аркадами з гострими арками, на довгій підвищеній косі, яку в сезон розливу з двох боків омивала вода. Вікна в будинку були забрані кедровими жалюзі у вигляді арабських решіток. Його вінчала восьмикутна вежа, дах якої мав форму османського шолома. На верхівці її дугоподібного силуету не вистачало лише магометанського півмісяця. Раніше ця емблема там була, але Паша, даруючи цю резиденцію одному з консулів Франції десь за п'ятдесят років до того, делікатно наказав її зняти.

Будівля стояла на пагорбі, який височів над берегом річки та рятував її від щосезонних паводків. З трьох боків її оточували наносні землі, які, хоч і належали до родючих, консулом ніяк не використовувалися. Там росла густа трава, утворюючі навколо будинку щось на зразок зеленого газону. Четвертий бік, що збігав схилом до річки, було засаджено великими деревами, які вкривали землю своєю тінню, і заважали рости там будь-чому іншому. Тому під цим покровом до самого берегового очерету розстилався килим жовтого сухого листя. Через заборону, про яку ніщо не свідчило, але яку всі човнярі напевно передавали один одному з вуст у вуста, білі вітрила фелюг, рухаючись повз маєток, ніколи не наближувалися до берега. Метрів за двадцять понад водою здіймався дерев'яний місток, до якого була прив'язана стара барка.

Алікс обійшла навколо будинку, на дерев'яній терасі салону глибоко вдихнула кислуватий річковий повів. Але цій насолоді вона віддавалася недовго.

– Не будемо зволікати, – сказала вона Франсуазі, – почнемо негайно виконувати наш план.

РОЗДІЛ 3

Листопад видався холодний. Жан-Батіст грів собі руки під гривою коня, і приїздив на зупинки, тремтячи від холоду. Він добився від своїх супутників дозволу їхати попереду та зустрічатися з ними біля застав кожного великого міста. Нарешті він мав ілюзію, що подорожує сам та за своєю волею; він заходив до сіл, говорив з мешканцями, слухав старих на майданах. У Ліоні купив собі візницький плащ і капелюх з червоною пір'їною. Тоді ж дізнався про смерть короля Іспанії.

Після трьох днів подорожі вершник і карета зустрілися у Фонтенбло. Пізно вночі вони прибули до будинку єзуїтів. Пориви вітру без кінця хитали мідні ліхтарі. Почало дощити. Чорні дерева, що стояли вкрай дороги, сильно нахилялися під буревієм. Жан-Батіст сміявся, відкритим ротом ловив холодний дощ, якого йому так не вистачало в ці роки під тропіком, хоч він цього й не помічав. Наступного дня вони вже дісталися до Парижа, обминули біля італійської застави селянський віз, і, проміж чорних силуетів, що перебігали вулицю, поки знов не почався дощ, поїхали в напрямку Б'єври. Їх поселили в одній з будівель колежу Людовіка Великого. Флео, який мав родичів у селі Отей, першого ж дня лишив їх.

– Повіз свій звіт міністру Поншартрену, – сказав отець Плантен з недоброю міною, коли поїхала карета з дипломатом.

Головною новиною дня було прийняття Людовіком XIV заповіту короля Іспанії, який не мав дітей і залишав свою корону герцогу Анжуйському. Завдяки сходженню на мадридський престол свого внука король Франції об'єднував два королівства. Він робився наймогутнішею людиною в Європі, себто у світі. Нової війни було не оминути. Єзуї-

ти коментували ці важливі новини з задоволенням. Отець Плантен вважав, що великий християнський Король тепер ніяк не міг облишити своєї ролі захисника релігійних місій, і особливо на сході, а значить – в Абіссінії. Нині для цього отця не існувало такої події, яку б він не звів до того, що стало відтепер великою справою його життя – повернення до лона церкви країни, якої він не знав, і яка ні про що його не просила.

Жан-Батіст ніколи не бував у Парижі. Першого ж вечора він пішов до Сени й пустив коня пити воду з берега, між човнів та пралень. Наступного дня пішов містом пішки. Спочатку зупинявся на великих відкритих ділянках, де розгорталися нові будівельні роботи. Потім пройшов мимо будинку Інвалідів, піднявся берегом до Нового Моста та обійшов північні бульвари аж до самої Бастилії. Помітив, що відтоді, як він лишив Францію, моди на одяг відчутно змінилися – каїрські французи в цьому відношенні дуже відстали. Порівняно з тим, що носили в столиці, його найкращі шати мали жалюгідний вигляд. Наступного дня він купив на вулиці Сен-Жак зелену оксамитову куртку зі срібним позументом, шовковий жилет, чорні штани та панчохи. Вдягнувшись таким чином, Жан-Батіст нарешті наважився увійти до самого міста, тобто пройти вузькими вулицями центру, де неважко заслужити на свою адресу зухвалий коментар перехожого чи крамаря. Він виглядав непогано – очі блищали, на боці хиталася шпага. Ніхто не вимовив жодного слова.

Жан-Батіст був рішуче налаштований жити в місті на власний кошт. Єзуїти його привезли, вони ж потурбуються про королівську аудієнцією – цього цілком достатньо. Більше він ні в чому не хотів від них залежати. Але ж і багатим він не був, а ціни в столиці кусалися. «Справедливіше буде, – міркував Жан-Батіст, – пустити мою торбину

золотого піску на забезпечення цієї незалежності, ніж на дарунок Королю. Його величність навіть може обуритися такою скромною сумою».

Він пішов до міняли та перетворив на гроші це золото, яке хоч і приїхало здалека, але коштувало зовсім небагато. Банкір навіть подивився на нього з підозрою, і не одразу віддав гаманець з екю, який здався досить легким. «Це краще, ніж нічого, – сказав він собі, – і цього досить, щоб знайти добре помешкання».

Потім Жан-Батіст вирушив на пошук житла. Спочатку походив по Іль де ля Сіте, потім пройшовся біля Отель де Віль та, нарешті, неподалік від церкви Святого Євстахія знайшов те, що було потрібно. То виявилася корчма, яка притягнула його зір своєю вивіскою, котру він знайшов дуже підхожою до свого становища. То був вирізаний з фарбованої жесті величезний африканець у пов'язці на стегнах та зі списом у руці. Заклад звався «Чорний красень». Жан-Батіст увійшов. Корчмар, висока на зріст людина з сильно впалими щоками та сірим обличчям, здавалося, якимось чудом ставиться до клієнтів краще, ніж до самого себе: з великої зали до вулиці доносилися сміх та веселі голоси.

– Я купив цю корчму в одного фарб'яра, – пояснив він зі щирою усмішкою. – Це він обрав цю дивну вивіску. Я залишив її.

Жан-Батіст спитав, чи нема вільної кімнати, та яка її ціна. Знайшлася лише якась комора, та ще й страшенно дорога, але там був свій камін, і шинкар запевнив, що дров надаватиме стільки, скільки Жану-Батісту заманеться спалити. Молодий чоловік, який мерзнув з ранку до вечора та знаходив у цьому відчутті дедалі менш ностальгійного шарму, погодився, і сплатив за чотири дні вперед. Він повернувся до єзуїтів за своїми скринею для одягу й валіз-

кою з ліками, сповістив їх про свій переїзд та попросив лише потурбуватися про свого коня. Отець Плантен марно спробував його затримати. Понсе пообіцяв щоранку приходити до колежу за новинами та бути в їх розпорядженні для королівської аудієнції, коли її призначать. Він повернувся до «Чорного красеня», з апетитом там повечеряв і досхочу напився бургундського вина, яке його трохи зігріло. Корчмар, який виявився цікавою людиною, прийшов з ним побалакати. Він розповів, що приїхав з Каїру, і вміє лікувати травами.

– То ви лікар! – сказав шинкар, з шаною вклоняючись Понсе.

– Більш-менш, – відповів той, бо завжди сторонився лікарів за званням.

– О! Більше, месьє, дійсно, що більше. Знаю я тих дурисвітів з Факультету: спочатку пограбують, а потім ще й зі світу зживуть. Я маю більше віри до рослинних рецептів, особливо, якщо вони східні.

Жан-Батіст не став нічого додавати й заважати цьому чоловікові говорити самому. Підіймаючись до своєї кімнати, він чув, як той переходив від столу до столу та розносив новину про його професію, і лікар ловив на собі погляди, повні поваги.

– Сподіваюся, незабаром з'являться клієнти, – подумав він. – Бо з такою швидкістю, як витрачають гроші в цьому місті, мій золотий пісок швидко зникне. А хто знає, скільки ми тут пробудемо?

Однак, єзуїти теж не сиділи сиднем. Події в Іспанії схвилювали двір і сильно зайняли короля. Але отці вміли чекати та, упродовж цього часу, надали ваги ефіопській справі в межах свого ордену. В його рядах було багато духівників вельможних осіб, починаючи з духівника самого короля. Скориставшись цією нагодою, вони у ста впли-

вових домах розповсюдили чутки про цю казкову місію та сповістили про присутність у столиці учасника події. Відбулося кілька вечерь зі святошами, в яких він завжди відмовлявся брати участь під тим приводом, що першим його розповідь має почути Король. За це йому м'яко докорив отець Плантен. Насправді ж, священикові самому було дуже приємно відвідувати ці престижні доми й говорити там з багатими та знатними чоловіками, з вродливими жінками – словом, з усім цим бомондом, серед якого не проти були б потертися його коноводи-предки. Якщо є така справа, на якій звичайно добре знаються священики, то це вміння пожинати плоди з таємниць. З того незначного, що отець Плантен знав про подорож Понсе та нещасного отця де Бревдана, ним була розвинута повчальна розповідь, яка вражала навіть своїми недомовками, до того ж, підкоряла фіналом, бо йшлося там, ні більш, ні менш, як про повернення цілого благородного народу до істинної віри. Невидимий Понсе набував в уяві аристократії міфічного розмаху.

Тим часом Жан-Батіст грав у карти з відвідувачами «Чорного красеня», підсунувши ноги до каміну зали, в сонячні години гуляв у садах Тюільрі, та, повертаючись додому, поливав зерна гібіскуса, які посадив у жарднньєрці. Наступного ж дня після своєї появи він познайомився з першим хворим, сином служниці, якого привів до його кімнати сам господар, месьє Рауль. Підліток мав сильну ангіну. Жан-Батіст дав йому ліки, не взявши ніякої платні. Хворий вилікувався за два дні, то була справа самої природи, але лікар мав вправність видати її за свою заслугу. Його добра слава швидко зростала, і він почав отримувати від неї прибутки.

Ось так, упродовж першого ж тижня в Парижі, Жан-Батіст склав собі два вельми несхожих реноме: посла – у

принців, які його не бачили, та цілителя – в бідному кварталі, де він мешкав. Насправді ж він здобув собі ще й третє, про яке не знав, і яке не дуже його прикрашало. Через відстрочку королівської аудієнції листування месьє де Майє з капуцинами нагнало подорожніх, і почало свою таємну підривну справу. Граф де Поншартрен був тепер проти них міцно упереджений, а весь нижчий клір, тісніше пов'язаний з Римом, ніж з єзуїтами, шепотів, що амбасада була вигадкою, а Понсе – брехуном.

Отець Плантен розсудив, що цю кампанію треба негайно нейтралізувати, якою б вона поки що не була невинною. Виходило необережним чекати аудієнції, яка могла ще відкластися, бо Його величність готував свого внука до від'їзду до Іспанії, і мав у стислий час дати йому кілька настанов щодо керівництва державою. Отже, єзуїт викликав Понсе до колежу Людовіка Великого. Той з'явився ранком, між двома візитами до хворих, з червоними від морозу щоками.

– Любий друже, – сказав отець Плантен єлейно, – деякі заздрісні уми – ми їх добре знаємо, і наш орден звик до їхньої сповненої ненависті критики – докладають зусиль для того, щоб піддати сумнівам істинність вашої подорожі до Абіссінії. Ми маємо протиставити їм формальне та швидке спростування. Чи не могли би ви, оскільки ми вже прибули на місце, передати мені листа, що його доручив вам Негус? Я одразу ж накажу його перекласти, завірити, і ми опублікуємо його в газетах, які, цього разу, послужать істині та нашій справі.

Жана-Батіста до такої міри розважило паризьке повітря, що, крокуючи до вулиці Сен-Жак, уважно роздивляючись на швидкі кабріолети, групи сірих мушкетерів, візки, в яких їхали молоді пані, він цілком забув про свої справи з єзуїтами, та, зокрема, про свою вигадку про цей

нібито існуючий лист. Насправді то був просто шматок паперу, на якому він сам щось написав нашвидкуруч, а замість печатки зробив відбиток на воску старою кочергою.

– Лист Негуса? – повторив він з відсутнім поглядом.

Потім, пригадуючи:

– А! Згадав. Пробачте мені, я страшенно змерз. Отче мій, це неможливо.

– Чому ж?

– Я його загубив.

Отець Плантен не був би так приголомшений, навіть якби до кімнати влетіла блискавка, й розколола в ній стелю.

– Ви кажете мені це...так природно! Загубили. Але ви усвідомлюєте, що накоїли?

Потім, узявши себе в руки, людина в чорному додала голосно:

– То знайдіть його! Це неможливо. Переверніть усе. Якщо треба, поверніться до Марселю, дивлячись весь час на землю.

– Ні, – сказав Понсе, який хотів зараз же покінчити з цією казкою, – запевняю вас, це ні до чого. Я загубив його на судні.

– То відрядимо кур'єра до Марселю. Галера поки що має знаходитися там, або крейсер може її перехопити.

Жан-Батіст хитнув головою.

– Марно, кажу вам.

Він узяв стілець, сів на нього боком, з природним виглядом відвідувача кафе спершись ліктем на спинку. І почав свою розповідь:

– Ми огинали Сардинію. Я добре пам'ятаю, що ви, мій отче, як завжди, були на носі. Ви молилися, гадаю, ні – ви читали требник, ось. На поверхні моря виник білий слід від плавців великих рибин у три фути довжиною. Скла-

далося враження, що вони пливли за нами. Я пішов на кухню та приніс хлібних шкоринок, які став їм кидати, щоб подивитися, чи вони не повернуть.

– Далі? – сказав єзуїт, починаючи поступово втрачати надію.

– А далі – так, вони повернули! Вони попливли за хлібом, та...

– До біса ваших риб! – гукнув отець Плантен. – Лист?

– Він випав з моєї кишені.

– На палубу?

– Ні, у воду.

Церковник сперся рукою на дубовий стіл, щоб не впасти.

– Вірите, – продовжував Понсе з пожвавленням, – я бачив, як оті три страховиська накинулися на папір і розідрали його.

Єзуїт схопився за серце. Він ледве дихав.

– Що з вами? – схвилювався Жан-Батіст. – Вам погано?

Він усадив його на свій стілець, покликав людей, попросив, щоб принесли склянку рому.

Отець Плантен оговтався швидко, оскільки був сильним. Але інший священик, що прибіг йому на допомогу, дав Понсе зрозуміти, що краще йому піти, бо сам його вигляд викликає в нещасного нервові судоми.

Жан-Батіст пішов похнюплений. Але, щойно повернувши за ріг готелю «Конті», вибухнув сміхом.

* * *

Донині його клієнтура поповнювалася за рахунок бродяг, які ходили до «Чорного красеня». Кілька кімнат були заселені скромними торговцями та іноземцями, про яких він не знав, чим вони займаються. Таверна приваблювала візників, вояків та весь простий люд сусідніх ринків, з

яким приятелював месьє Рауль. Тим вечором, коли Жан-Батіст повернувся з колежу Людовіка Великого, господар чекав на нього, щоб відвести до таємничого хворого, про якого говорив цього разу приглушеним від поваги голосом.

Ця людина мешкала на тій самій вулиці, майже напроти корчми. Але високий кам'яний фасад її будинку був несхожий на криві голуб'ятні «Чорного красеня» та сусідніх закладів.

– Півстоліття тому, – сказав шинкар, – коли Король ще не заборонив дуелі, дім, куди ми йдемо, був найвідомішим у Парижі місцем зустрічі фехтувальників.

– Оце так! – сказав Понсе, – треба було захопити шпагу.

– Більш, на щастя, боятися нічого, – сказав месьє Рауль, зупиняючись проти дверей, щоб надати Понсе ще кілька відомостей. – Будинок був проданий дуже шановному міщанину, який довго засідав у Парламенті. Двадцять років тому, під час епідемії, в нього померла дружина. Кажуть, після цього він зробився атеїстом, але мене це не обходить. Що вірно, так це те, що він дуже добре виховав двох своїх дітей, які тепер дорослі та приходять до нього рідко. Донька його вийшла заміж за іноземця і живе з ним за кордоном; щодо сина, то він служить у полку в Індіях. Він живе один, і є людиною зазвичай веселою, яка любить виходити в світ та приймати в себе. Але в останні півроку часто хворіє. У нього бувають напади болю, від яких він голосно кричить. Навіть у мене інколи буває чутно, і тепер він спить на тому боці будинку, щоб не турбувати перехожих під час своїх страждань. Лікарі безчесно випотрошили його гаманець, та й з нього самого крові попили. Ще трохи – і вони геть доб'ють його та розорять. Хоча, будьте певні – вони зроблять усе по порядку, і почнуть саме з розорення. Він має лише одну служницю. На щастя, це свята жінка,

яка хоче йому добра. Я розповів їй про вас. Минулої ночі в нього знов трапився напад. Цього ранку вона прибігла до мене та сказала, що він згоден, щоб ви його лікували.

З цими словами месьє Рауль зайшов до парадного та потягнув за сталевий ланцюжок. Десь далеко, в пустих коридорах, пролунав дзвінок. За хвилину з'явилася служниця. То була дуже стара жінка з обличчям у зморшках, але з добрими очима, які сяяли молодістю. Вона була в чорному фартуху навколо талії, та в простому батистовому чіпці.

– До твого господаря, Франсуазо, – сказав шинкар.

Почувши це ім'я, Жан-Батіст на мить замер, і думка про Алікс пронизала його, немов гострий ніж. Він досить швидко отямився. Служниця провела їх довгими коридорами, де стояли дубові скрині; коридори постали зараз темні та пусті, але можна було уявити, що колись їх наповнювало родинне життя, дитячий гамір. Вони піднялися скрипучими сходами та увійшли до кімнати, оббитої карміновим оксамитом з дамаським візерунком.

Їх чекав, лежачи на льняних простирадлах, високий на зріст чоловік з круглим обличчям та сивим коротким волоссям; він ледве-ледве перетворив маску болю, яка спотворювала його обличчя, на бліду усмішку.

Понсе попросив шинкаря та служницю почекати його за дверима. Він оглянув хворого, який показував йому, де в нього болить, вказівним пальцем, бо зусилля, яких він докладав, аби не кричати від болю, були настільки величезними, що змушували його стискати зуби. Жан-Батіст докладно розпитав його, попросивши відповідати кивком голови. Нарешті, склавши свою думку про причину хвороби, лікар пішов, пообіцявши повернутися завтра вранці.

Більшу частину ночі Понсе провів за приготуванням мікстури, а наступного дня призначив її хворому. Біль не

вгамовувався. Він знов пропрацював усе пообіддя, приніс нову суміш, яка подіяла не сильніше першої. Наступної ночі він спробував шукати в іншому напрямку, і дуже журився, що з ним не було метра Жюремі, який був повновладним сувереном у царині приготування ліків. Нарешті, ранком наступного дня, він приніс хворому третій засіб на ягодах розану, який подіяв упродовж менше, ніж години. Послаблення болю майже на очах відбилося на обличчі хворого. Це полегшення дало йому змогу заснути. Вечором він знов покликав Жана-Батіста. Увійшовши, той застав хворого одягненим та сидячим у кріслі.

– Сідайте, – сказав він дружньо. – Та дозвольте мені вам представитися. Моє ім'я, яке вам, безсумнівно, ні про що не скаже, – Робер дю Сангре.

РОЗДІЛ 4

Мішель, старий луксорський копт, який упродовж двадцяти років був конюхом консульства та вчителем верхової їзди в родинах дипломатів, увійшов до почту слуг, який супроводжував Алікс у Гізу. Він якось сором'язливо захоплювався дівчиною, що часто трапляється з єгиптянами, коли їхньою господинею буває жінка, та ще й жінка чарівна. Тому й не завжди розумів, чого саме вона від нього хоче. Коли Алікс попросила дати їй кілька уроків верхової їзди, він вирішив, що буде достатньо посадити її амазонкою в сідло та дати проїхатися кілька кіл на корді попід будинком, на квадраті газону, який міг послужити манежем. На другий день він був готовий все це повторити, але пані сказала йому, що їй потрібен швидкіший поступ. Ударом батога він пустив коня в рись. На початку третього сеансу, побачивши конюха з кордою в руках,

Алікс підійшла, встала проти нього та сказала з трохи дивною для дівчини її віку твердістю:

– Мішель, ми маємо обмаль часу. Зі дня на день батько може викликати мене до Каїру. Поки я тут, хочу навчитися їздити верхи. Зрозуміло? Облишмо ці корду з амазонкою. Дай мені чоловіче сідло та шпори. Я вдягну замшеві лосини, котрі нічого не бояться. І ти навчиш мене всіх алюрів, стрибків, усього, що треба вміти, щоб їхати швидко та куди заманеться.

Старий підкорився наказам зі страхом та занепокоєнням. Їздити верхи не навчитися без падінь. Що скажуть, коли з його провини вона переламає собі кістки? Консула він не любив, але боявся. Алікс усунула цю останню перепону, сказавши, що в такому випадку відповідатиме за все сама, і скаже, що взяла коня без дозволу.

Заспокоєний Мішель прийняв гру. За тиждень його страх поступився місцем великій писі. Учениця засвоїла вміння триматися в сідлі, а природна грація в поєднанні з відвагою, якої в ній не можна було й підозрювати, дозволила їй керувати конем гармонійно, зі м'якістю, але і з твердою рішучістю.

Незабаром вона почала виїжджати на прогулянки. Їхати треба було самій, бо для другого коня не було ні сідла, ні упряжі. До того ж старий, хоч і тренував вершників, сам верхи не їздив, бо страждав на ревматизм, і через нього ледве рухався. Про виїзди були попереджені лише яничари, що стояли поблизу маєтку. Вони звикли бачити щоранку вершника, котрий скакав полями, перетинав канали по збудованих селянами греблях з червоної глини. Ніхто не сумнівався, що то був чоловік, бо Алікс ховала своє волосся під капелюхом з крисами, а простора сорочка не дозволяла розгледіти її дівочих форм.

Ці верхові вправи мали б забрати в неї всі сили; але

дівчина ними не обмежувалася. На її прохання, наступного дня по прибуттю до Гізи до них приплив у човні метр Жюремі. Він причалив на початку ночі та сам притягнув до резиденції довгу дерев'яну скриню, яка видавала металевий дзвін, коли торкалася землі. Звіти він витяг дві незагострені шпаги, два шкіряні нагрудники та маски.

Того ж вечора на дерев'яній терасі, яка виходила на Ніл, Алікс взяла перший урок фехтування. Метру Жюремі не треба було роз'яснювати, чого від нього хочуть: він усе зрозумів, і ставився до неї з такою жорсткістю, яку застосовував би до чоловіка.

Потім вона попросила його попрацювати також і з Франсуазою – таким чином, щоб, коли йому доведеться поїхати, вони змогли тренуватися вдвох. Алікс щиро розважалася, дивлячись на хвилювання, в якому проходив цей другий урок. Франсуаза перебільшувала свою невправність дебютантки, а метр Жюремі, хоч і не міг цим виправдовуватися, дозволив-таки їй через свою неуважність двічі себе торкнутися шпагою.

Коли все скінчилося, Алікс із ліхтарем у руці сама відвела вчителя фехтування до кімнати, яку для нього приготували на другому поверсі. Хоча Франсуаза, звичайно, дуже хотіла поділитися своїми почуттями з подругою, дівчина, ледь жива від утоми, впала на ліжко й заснула.

Дні проходили в напруженому ритмі цих вправ. Одного разу вони навіть, попередивши турків, що слуги хочуть спробувати вбити приблудного собаку, цілий вечір стріляли з пістолету. Алікс навчилася заряджати, та навіть не здригнувшись зробила з десяток пострілів.

Вечори були спокійніші за дні. Вони утрьох вечеряли на терасі, і розмову майже виключно вела Алікс, бо двоє інших ніяковіли, коли опинялися поруч. Довге мовчання розряджалося кумканням жаб, яких у прибережному очереті водилися цілі тисячі.

Дівчина розважалася видовищем цих навчених життєвим досвідом чоловіка й жінки, які, зазвичай схильні до веселощів, сиділи зараз ледь живі через муки кохання. Це дало їй над чим замислитися.

Однак, ці вечори почали набувати важкого настрою. Алікс хотілося, щоб дещо відбулося. Вона не наважувалася говорити про це Франсуазі. Одного вечора, повертаючись з прогулянки, на якій вона веселилася, скачучи галопом, дівчина нарешті помітила якусь зміну. Після вкрай мовчазної вечері метр Жюремі проголосив своїм суворим голосом, який робив темряву ще густішою:

– Мадемуазель, прошу мене вибачити. Але я доручив наші рослини піклуванню сусіда. Здається, ви знаєте краще, за будь-кого, які вони нам дорогі. Я хотів би попросити вас дозволити мені повернутися завтра вранці до Каїру.

– Але наші уроки... – сказала Алікс, одразу ж докоривши собі за егоїзм.

– Надто квапитися не варто. Ви засвоїли початки. Відтепер для вас найважливішою є практика. Я залишу вам шпаги та нагрудники. Ви зможете тренуватися з Франсуазою. Щиро кажучи, я вам уже не потрібен.

Франсуаза дивилася на метра Жюремі розгубленим поглядом, губи в неї тремтіли. Вона підвелася, змусила себе спокійно віднести на кухню тацю з кавою, та зникла з очей. Учитель фехтування в свою чергу встав з-поза столу, шанобливо попрощався з Алікс і пішов, з ліхтарем у руці, у протилежному напрямку. Вона почула, як під його кроками заскрипіли сходи.

Метр Жюремі поїхав наступного дня на світанку. Жінки провели його до причалу. Човен хутко поплив по воді. Сонце з розмитими пустельним туманом обрисами здіймалося прямокутником з-поза пальм протилежного берега. Навантажена лісом безвітрильна фелюга тихо несла

понад водою свою тонку щоглу, тримаючи напереваги грот, немов канатоходець жердину. Дві великі чаплі стояли, нерухомі, дзьобами до сонця, і здалека здавалося, що вони хапаються за диск та повільно тягнуть його з вод. Франсуаза плакала.

– Що трапилося? – спитала Алікс, беручи її під лікоть.

Франсуаза витерла очі, схлипнула та, дивлячись на Алікс, знизала плечима.

– Вибачте. Мені треба заспокоїтися. Ось так. Мені вже краще. Хіба ми дурні? У наші роки!

– Ви говорили з ним? – спитала Алікс, сідаючи на мол та саджаючи поруч подругу.

– Авжеж! Я хотіла вам сказати, але ви вже самі здогадалися. Ви ж знаєте, що він увесь день сидів тут на причалі, роблячи вигляд, що рибалить, аби тільки не зустрічатися зі мною. Учора по обіді я пішла по Мішеля; він завжди має при собі баклагу зі спиртним вашого батька, спасається від свого ревматизму. Я випила пару ковтків та прийшла сюди. Жюремі нічого не робив, але, коли почув мене, зробив вигляд, що насаджує на гачок наживку. Я сіла поруч з ним. Він щось пробурчав. І знаєте, я злякалася. Хоч я не вмію плавати, а легше б мені було стрибнути у воду, ніж з ним заговорити. Але він почав сам. Тим голосом, ви його знаєте. Ви вже розумієте, як мені було... Тільки-но хотіла рот розтулити, і почула отой грім у вухах.

– Що він вам сказав?

Сонце стояло вже високо. Воно робило берег світлішим, а річку темнішою; чаплі полетіли геть.

– «Франсуазо, – сказав він спочатку, і, почувши своє ім'я, я розчулилася так, що не можна описати. – Франсуазо, я знаю, про що ви збираєтеся говорити. Це марно. Розумієте, моя родина багато перенесла через те, що від нас вимагали зректися нашої віри. Справа була не в релігії. Річ

у тім, що ми не можемо відмовитися від даного слова. А тепер ви маєте дізнатися, що я теж дав слово». Він помовчав хвилину, відклав вудочку та накрив мою долоню своєю. Потім продовжив: «Якщо б життя звільнило мене від присяги, що, можливо, коли-небудь і відбудеться, я буду вільний. Тоді я дам слово вам, якщо ви цього захочете. І це буде на решту мого життя».

Алікс прийняла Франсуазу, яка довго ще не могла заспокоїтися, до своїх обіймів, потім вони повернулися в дім.

«Тепер вона має надію, – подумала Алікс. – Але ж які ті закохані сумні!»

У тиші вона почала пригадувати короткі хвилини, які провела з Жаном-Батістом, і їй здалося, що вона сама має виглядати сумно та нудно.

«Чи згадуватиме він мене у Версалі, серед усіх тих вродливих жінок?» – подумала вона. Ця думка, яка іншим разом її вбила би, зараз лише надала більшої швидкості її галопу.

* * *

Радник Помо дю Сангре був саме такий, яким описав його корчмар: дуже веселий від природи, він любив збирати людей, і ця щаслива вдача поверталася до нього, щойно відступав біль. Завдяки Жану-Батісту, відтепер він мав зброю для боротьби з цим болем. Його вдячність лише за кілька годин полегшення була би вже величезною. Оскільки ж лікування принесло тривалий спокій на кілька днів, вона зробилася безмежною. Радник подарував аптекарю гаманець з трьомастами золотих екю та запевнив його, що покриє йому всі витрати під час перебування в Парижі, котре, як він щиро сподівається, буде дуже тривалим.

Душевна щедрість інколи скасовує борги: сама дружба

старого здавалася Жану-Батісту багатою та достатньою винагородою. Йому соромно було би просити чогось ще; отже, він узяв гаманець і сказав, що більше нічого не треба.

Кожного дня по обіді Понсе приходив до пацієнта, який, нині не зв'язаний у своїх рухах, проводив увесь час у місті та сам повертався додому о тій годині, на яку призначалися ці візити. Тобто тепер стало незрозумілим, хто кого відвідує. Інколи бувало, що лікар з пацієнтом зустрічалися біля дверей, ідучи кожний зі свого боку вулиці. Їхня бесіда лишала терен хвороби, щоб перетворитися на вільний обмін думками між двома друзями, без жодного порядку та жодних обмежень.

– А чому б вам не переїхати в цей дім? – сказав радник за тиждень. – «Чорний красень» є доброю корчмою, але кімнати там, наче б-то, нікуди не годяться.

– Це було б не дуже шанобливо по відношенню до корчмаря, якому ми зобов'язані нашим знайомством.

– Я з ним домовлюся. Він продовжуватиме приносити вам їжу. Оскільки я також не маю жодної потреби в пісних бульйонах Франсуази, то накажу приносити й мені. Ми залишимося добрими клієнтами, а зараз, у пору ярмарків, він уже завтра легко здасть вашу кімнату.

Жан-Батіст погодився. Радник наказав приготувати для гостя світлі, красиво умебльовані апартаменти, які двома великими вікнами виходили на пожвавлену вулицю та дозволяли спостерігати рух прихожан на паперті церкви Святого Євстахія. В одній з кімнат відкрили великий камін з італійського мармуру, в якому Жан-Батіст, щоб нарешті зігрітися, розпалив пекельне полум'я. Він ще мав у своєму розпорядженні спальню, два кабінети та гардероб, куди наказав перенести свій неважкий багаж, валізку з ліками та скриню, де зберігалися слонові вуха.

– Коли я купував це подвір'я, – сказав йому Сангре,

прийшовши подивитися, як він улаштувався, – воно вже десять років стояло зачиненим, і викликало велику ненависть у своїх власників.

– Гадаю, тут билися на дуелях?

– На початку століття тут було місце збору тих, хто вважав себе кавалерами бездоганної честі. Що вони мали честь, то в цьому нема жодних сумнівів. Але вся їхня бездоганність полягала в тому, щоб підпорядкувати жорстким правилам, які вони самі й встановлювали, справжнє шкуродерство. Уявіть собі: граф Монморансі-Бутвіль, який числився орендатором, встиг виграти двадцять дві дуелі у віці двадцяти семи років! Остання розгорталася під вікнами готелю Ришельє, за що йому й відтяли голову, напередодні літнього Іоанна Предтечі.

– Славетні спогади, – зворушено сказав Понсе.

– Ви вважаєте?

– Так, мені здається, що ті чоловіки справді жили.

– Ще частіше вони помирали, – сказав Сангре. – Та змушували помирати інших. Я надто добре пам'ятаю жах Фронди, під час якої я вже був досить великою дитиною, щоб захоплюватися зараз цим некерованим царством сили. Ні, любий лікарю, я людина права, людина рівноваги. Я швидше відчуваю себе катом цих примар, ніж їхнім хоронителем.

Жан-Батіст одразу відчув повну довіру до цієї терплячої та м'якої людини, яка судила про все в найвільнішому дусі. Він докладно розповідав йому про свою подорож до Абіссінії, і ця розповідь була головною темою багатьох веселих вечорів, коли вони сиділи кожний у глибокому кріслі з кривими ніжками, підсунувши підошви чобіт до самих бронзових граток каміну.

Ці розмови в обох породили наміри розпочати літературні труди. Сангре пообіцяв собі знов засісти за твір з

порівняння людських законів, який він колись почав, а Жан-Батіст, за його порадою, вирішив спробувати власні сили на письмовому звіті про свою подорож. Наступного дня вони взялися до роботи.

Але радник був не лише вченою людиною. Після того, як його попустила хвороба, він повною мірою повернувся до життя, і не було такої радості, в яку він не хотів би поринути. Коли давали бал у Пале-Руаялі, він, як приписаний по державній службі до герцога де Шартра, не відмовив собі в задоволенні туди поїхати, і запросив з собою Жана-Батіста.

Вони були хоча й різні за фігурою, зате однакові на зріст. Радник позичив своєму гостю елегантний одяг з золотою торочкою та цілою хвилею тонкого мережива. Месьє Рауль, корчмар, який також здавав кабріолети, приготував для них кучера та візок. Вони якраз встигали на вечерю.

РОЗДІЛ 5

Пале-Руаяль лишався того часу в Парижі таким собі рудиментом придворного життя, оскільки весь двір давно вже зосередився навколо Короля у Версалі. У Пале-Руаялі були в достатку і розкіш, і блиск, але без відчуття гнітючої присутності господаря, оскільки син його, герцог де Шартр, всім засвідчував щось схоже на заколотницьку прихильність, яка запрошувала до вільного поводження. У цьому м'якому та теплому кліматі розквітали з меншими, ніж у Версалі, обмеженнями, найкрасивіші рослини. Врода, молодість, розум, які нечасто зустрічаються й поодинці, з'єднувалися тут разом у дивовижній кількості осіб, переважно прекрасної статі. Сангре представив свого

друга лише герцогині де Шартр, бо її чоловіка, господаря дому, було ще на початку вечора викликано до Версалю, і він поїхав, коли вони прибули.

Під час вечері та після неї, коли юрба запрошених веселилася в салонах, Понсе почасти втратив обережність. В кутку навколо нього сформувався гурток вродливих жінок, імен яких він не знав, окрім одної, досить похилого віку, яку інші називали маркізою де ***. Показна зовнішність Жана-Батіста, оригінальність його походження та, головне, жіночий дар помітити таємницю саме там, де її бажали приховати, і одразу вкласти в цю щілину важіль своєї цікавості – все це поєдналося, щоб зібрати навколо нього якнайбільше жадаючих новизни. Він потрапив до цієї пастки з тим більшою легкістю, що розмова була для нього найкращим засобом не показувати переживань та сором'язливості, що їх викликав у нього цей блискучий двір. Він дозволив собі згадати Абіссінію, і ця тема викликала тисячу схвильованих питань. У безладді світської розмови Жан-Батіст припустив помилку, додавши до своїх промов більш мальовничого, ніж було прийнятно. Він дуже докладно описав звичку абіссінців об'їдатися під час своїх найрозкішніших бенкетів, про живих волів, у яких вони виривали ще тремтячу плоть, застромляючи пальці в розрізи, які робляться уздовж хребта нещасних тварин.

Його розповідь завершилася у гробовому мовчанні. Стара маркіза кинула на нього обурений погляд, гарячково замахала своїм віялом, і рішуче попрямувала на веранду. За нею потягнувся увесь дівочий почет у пристрасному шелестінні тафти пташиних кольорів.

Один на своєму канапе, молодий чоловік довго ще вдихав залишки ароматів, які розлили навколо нього ці тіла, загорнуті в мереживо, ці вуста, які дихали мускусом та жасмином, ці обличчя білизни цукрової пудри, рум'янцю

фернамбукового дерева. Він ніколи не бачив нічого граціознішого за цих жінок; кожна з них – чи то з наймолодших, чи то з найстаріших – була жаданою до нестями. Вони немов дистилювали саму жіночість, аж доки вона не перетворилася в них на майже чисту матерію, подібно до того, як з великої кількості рослин, випаровуючи їхній сік, витягують лише кілька крапель, які можуть зцілити або вбити.

Однак, щось його непокоїло. Можливо, тому причиною була цілковита штучність цих чар. «Бо, нарешті, – подумав він собі, – усе це годиться для палаців, для світла оцих сотень свічок, і на той час, поки їхні шати добре виглядають та ще не зібгалися. Перенеси їх до іншого світу, тобто до світу справжнього, і на що вони перетворяться? На мумії? Ні, вони можуть дихати лише цим повітрям, сповненим рисової пудри. А чоловіки, щоб мати успіх, повинні примусити себе поводитися їм під стать – в ті самі години, у тих самих декораціях.

Жан-Батіст, як тільки міг скромніше, роздивлявся на цих дрібних двадцятирічних господарів життя, на цих галантних єпископів, цих шляхтичів, які б знепритомніли від видовища шпаги, яку витягають із піхв. «Мужність, віра, слава зброї – все приручене, – гадав він, – і всі їхні радощі є лише полоном». Однак, він усе ж відчув хвилювання, коли мимо пройшли, дивлячись на нього, дві красуні.

Сангре знайшов його зануреним у думки, і сів поруч.

– Отже, любий друже, мої вам вітання! Я почув про вашу особу найсприятливіші відгуки. Мені дякували за те, що я привів вас.

– Та ви смієтеся з мене! Навпаки, я був незграбний.

Жан-Батіст переказав прикрий анекдот про вола та про швидкість, з якою він втратив свою аудиторію.

– Нічого страшного. Ви просто надали цим дамам зручний привід галантно перебігти від вас до тарталеток, які щойно подали. Вірте мені: вони вже все забули, крім єдиного, а саме, що знайшли вас чарівним.

Немов на підтвердження цих слів, повз них пропливла, обдарувавши їх чарівними посмішками, маленька зграйка красунь, поміж яких було кілька супутниць маркізи де ***.

– Насправді, – знов заговорив радник, – я маю новини, стосовні вашої справи. Новий Король Іспанії завтра їде з Версалю. Наш самодержець виконав свою місію вихователя. Він зможе повернутися до аудієнцій, і ваша не повинна забаритися.

По всій залі гравці оточили столи для фараону та трик-траку. Жан-Батіст і Сангре скористалися цією передислокацією, щоб зникнути, непомітно попрощавшись із герцогинею. Вони повернулися додому в кареті. Французаза добре протопила кожну кімнату. Жан-Батіст заснув, поклавши щоку на праву долоню, котру так дружньо стискала герцогиня, і яка ще пахла її мускусними парфумами.

Наступного дня месьє Рауль приніс лист для Жана-Батіста. Він був від отця Плантена, який продовжував надсилати йому пошту до «Чорного красеня». Лікар вирішив, що буде обережніше не сповіщати єзуїта про свій переїзд до радника. У листі говорилося:

«Будьте напоготові. Післязавтра ми їдемо до Версалю. Наша аудієнція матиме місце в середу, о четвертій годині по обіді. Отець Г. Плантен СЄ».

По обіді Жан-Батіст пішов до колежу Людовіка Великого, щоб обговорити деталі аудієнції.

Повертаючись, він пройшов пішки мимо Лувра, де, як казали, кавалерія Короля Філіпа V почала формувати славетний кортеж, який мав завтра знятися з місця. На набережній йому зустрілися одягнені в розкішні костюми

та з розкішними пір'їнами на капелюхах перший та другий королівські шталмейстери. За ними на скакунах, суспіль укритих мішурою, їхали двадцять чотири пажі в шовкових камзолах і штанях зі срібними галунами та в піні мереживних комірів і манжет. Позаду дванадцять іспанських коней, яких вели в поводах, красувалися своїми переплетеними стрічками гривами, позолоченими вудилами, заклепками та стременами, чепраками червоного оксамиту з золотим та срібним шиттям. Більше Жан-Батіст нічого не побачив, бо загін сірих мушкетерів витискав цікавих з околиць Палацу.

Повернувшись до радника, він застав його в салоні, біля вогню, до якого й сам простягнув руки, щоб хутчій їх зігріти. Була третя година. Франсуаза накрила для них стіл біля каміну. Вони поговорили про королівський кортеж, потім про аудієнцію.

– Як ви збираєтеся там поводитися? – спитав Сангре.

– Скажу правду, – просто відповів Жан-Батіст.

– Еге! Ви погано починаєте. Хіба вам невідомо, що для королів правда – це те, що їм хочеться чути?

– Не знаю, що там хочеться почути Королю, але знаю, що саме хочуть йому сказати, і це брехня.

– Кого ви маєте на увазі?

– Єзуїтів.

– Хіба ж то не вони добилися для вас цієї аудієнції?

– Вони. Але це не означає, що ми маємо згоду стосовно того, що говорити Королю.

Радник відклав шматок індички, яку їв руками, відпив ковток ігристого вина та здивовано подивився на Жана-Батіста.

– Ви кажете мені, що збираєтеся суперечити єзуїтам перед Королем? Мій друже, я щасливий пообідати сьогодні з вами, оскільки дуже боюся, що це востаннє. Але скажіть

мені, яку саме мету ви переслідуєте?

– Чесно кажучи, я їх переслідую дві.

– Поганий принцип.

– Але вони для мене як одна, – жваво додав Понсе. – А саме: по-перше, я хочу, щоб Король відрядив мене до Абіссінії як свого повноважного посла, а по-друге, щоб він надав мені усі привілеї, які відповідають цій посаді, у тому числі титул.

– Те, що ви кажете, є амбіційним, але не таким уже й неможливим.

– От бачите!

– Але чому ви так хочете повернутися туди?

– Я на цьому не наполягаю. Але милість короля дозволить мені одразу виконати дві обіцянки, які я дав.

– Дідько забирай! І кому?

– Першу – дівчині. Вона є вищою від мене за походженням. Я пообіцяв з нею одружитися. І не можу на це сподіватися, поки Король не зробить мене шляхтичем.

– Розумію. Це саме те, що зазвичай роблять у вашому віці. А друга присяга?

– Імператору Абіссінії. Я присягнувся йому, що єзуїти не повернуться, і що, коли він проситиме амбасади з Франції, очолювати ту амбасаду буду я.

– Отже, ви маєте просити, щоб відрядили вас, і, водночас, дати знати, що єзуїтів там не хочуть. При тому, що сюди вас довезли саме єзуїти!

– Я не мав вибору. Без них я не зміг би виїхати з Каїру.

– Власне, це я вам і кажу.

– Але вони не знають про мої наміри, – сказав Жан-Батіст.

– Охоче вірю. Тобто вам треба починати суперечити їм в останню мить, у присутності Короля. Ви даєте собі раду, що збираєтеся робити? І ви ще смієтеся!

– Я сміюся тому, що, всупереч очевидності, я повністю певний у собі.

– Молодість робить вас відважним. Будьте обережні. Двір є місцем інтриг, де сміються над мужністю, бо це є така річ, яку перемогти найлегше в світі. Їм достатньо обпертися на декого, хто ховається в тіні, та нанести удар вам у спину.

– Ні, месьє раднику, – промовив Жан-Батіст тихо, – я ще не втратив розуму. Моя певність походить не від сліпоти. Навпаки, вона виникла, коли я тримав очі широко відкритими. Хочете, скажу вам, коли саме? Коли скакав сюди на коні та перетинав це королівство, розмовляючи з народом у селах та в містах. Чи знаєте ви, що я дійшов висновку: людина, яка править усім цим, є великим королем.

– Оце так відкриття!

– Ні, зачекайте. Він тому великий, що я добре пам'ятаю, як, коли я жив у цій країні, постійно чув від старих про Фронду, релігійні війни, страшну чуму та голодомори. А цей король поклав цьому край. Він присмирив сильних світу сього, підкорив шляхту, я бачив у провінціях спустошені двором палаци та повну покору мешканців тих, що вцілили. І подивіться на Церкву: якщо не брати до уваги ту допомогу, яку Король надав їй у боротьбі з протестантами, вона повністю підлягає його владі. Він створив військову міць, дав відсіч зовнішньому ворогу, і могутність його не має рівних.

– Сподіваюся, вам відомо, чого це коштувало? Проти нас об'єдналася Європа, народ стогне під ярмом податків, протестантів і янсеністів травлять, немов диких звірів: ніяких думок у політиці, крім королівських, я вже про це знаю, після тридцяти років у Парламенті.

– Справа не в тому, – сказав Жан-Батіст, заперечно

хитнувши головою та знов хапаючись за нитку розмови. – Я не суджу його з точки зору Історії. Я описую справи людини, яка хотіла бути великим королем, і стала ним. Так ось, я кажу: Король Абіссінії теж такий.

– Ви порівнюєте...

– Так. Та сама воля, те саме прагнення все підкорити своїй владі, та сама незрівняння міць. Ісус І зробив те саме. Якщо взагалі хтось може порозумітися, то це саме вони.

– І ви збираєтеся говорити так з Королем Франції!

– Я певний, що він може до мене прислухатися. Єзуїти йому кажуть: «Абіссінці хочуть повернутися до католицької віри». Я скажу йому: «Ваша Величносте, прийміть дружбу великого східного короля. Відрядіть до нього амбасаду, розпочніть комерцію, купіть у нього золото, продайте йому вироби ваших мануфактур. Але не робіть спроб порушити будову його суспільства, намагаючись його навернути, бо ви самі не потерпіли б, щоб хтось зачіпав будову вашого».

– Жане-Батісте, ви збожеволіли! – скрикнув Сангре, підводячись. – Я надто добре ставлюся до вас, щоб дозволити вам влізти в цю пастку, яку ви самі собі розставили.

Він зробив кілька кроків по кімнаті, повернувся до каміну та, не сідаючи на місце, сказав:

– Що таке Абіссінія, Понсе?

– Країна.

– Ні. Це нічого. Якийсь кут Африки, населений дикунами. Нічого, чуєте мене? А що таке Франція? Це все.

– І це ви кажете мені, месьє раднику? Ви, кому я стільки розповів про Абіссінію; ви, хто порівнює характери та звичаї та стверджує, що не можна про них судити, не пізнавши їх; ви, хто радив мені писати...

– Писати, так. Але не говорити. І ще менше – говорити Королю. Те, що я кажу, поділяють та розуміють дуже не-

багато людей. Ось чому я кидаю мої думки в цю широку літературну річку, з якої мою пляшку, можливо, виловить колись інший охочий до них, який мене почує. Але зараз ми маємо те, що думає увесь світ, а весь світ думає те саме, що й Король. Якщо він шукав могутності, то не для того, щоб дозволити з кимось себе порівнювати. І менш за все з людьми, до яких, як він гадає, ніколи не приходила цивілізація. Я вас попереджаю, Понсе. З усією моєю дружбою, прихильністю, яку я до вас плекаю, і яка є тією ж самою, яку плекають до сина. Будь-яке порівняння королівської могутності з могутністю якогось там тубільця, будь він хоч християнин, буде розцінене, як образа, і ви одразу ж втратите не лише надію отримати бажане, але й саму можливість вільно виїхати з цієї країни.

Жан-Батіст був збентежений таким відвертим та щирим попередженням.

– Що ж мені робити? – сказав він понуро.

– Запишіть ваші думки. Я стою на цьому. Потім побачимо, як їх опублікувати, і яким підготовленим умам дати їх прочитати. Але зараз, перед Королем, не суперечте єзуїтам. Перебільшуйте, якщо хочете, складнощі подорожі, її небезпечність, щоб вони боялися туди їхати – тим більше, що їх все рівно не зупинити. Але, якщо вони скажуть, що Негус бажає перейти в католицтво, не суперечте їм. Підкоріться. Ви не можете сподіватися на милість Короля, якщо не приймете його поглядів. Ви бажаєте отримати титул? Це цілком можливо, і я можу вам у цьому допомогти. Але, перш за все, сподобайтесь. Покажіть Королю вашу відданість. Скажіть йому, що донесли майже до краю землі славу про його велич, і що східні королі, засліплені цим світлом, наказали вам віддати йому найпокірнішу хвалу. Скажіть, що завдяки йому укріплюється істинна віра, що ви взяли з собою в Абіссінію єзуїта, який, нажаль,

загинув під час подорожі, але розраховуєте завезти туди багато інших.

– Завезти інших! – вигукнув Жан-Батіст, – коли я пообіцяв Імператору зашкодити їм повернутися.

– Смиріть вашу гординю, друже. Ви не зможете самі протистояти ордену, який сповідує найбільшого християнського короля. Тим гірше для вашої присяги. Часи кавалерів бездоганної честі скінчилися. Про це можна шкодувати – хоч це й не мій випадок. Але це треба визнати. Чи бачили ви там пусті стійки для зброї та винні діжки? Благаю вас: не помиліться добою.

Жан-Батіст підійшов до вогню та схрестив руки на грудях.

– Побачимо, – процідив він крізь зуби.

РОЗДІЛ 6

Тим часом у Каїрі ніяк не могли дочекатися месьє Ле Нуара дю Руля. Консул знов боявся якоїсь жахливої корабельної катастрофи. Він уже бачив свого майбутнього зятя на пустельному морському березі, як того бідолашного отця Версо, з колодою в обіймах. Істина виявилася менш трагічною. Дипломат просто не квапився. Він висадився в Чівітавек'ї, доїхав у кареті до самого Риму, досхочу нагулявся по місту та навіть зав'язав там кілька інтрижок з куртизанками. Потім потрапив до Барі, переплив до Коринфу. Нарешті про нього надійшла звістка з Олександрії, і ось він прибув до Каїру.

Месьє де Майє вирішив поселити дю Руля в консульстві, попри те, що той був його підлеглим. Він прагнув ушанувати його титул, та, головне, дати йому відчути, що він уже є частиною родини. Заспокоєний стосовно згоди

своєї доньки, консул був тепер дуже стривожений щодо намірів нареченого. Чи прийдеться Алікс йому до смаку? Консул був не з тих батьків, кого засліплює любов до дитини. Він судив про доньку не за зовнішністю, а за поведінкою, і тут їй багато в чому можна було дорікнути. Вона ж бо на тім тижні повернулася за його наказом з Гізи засмагла на сонці, звикла гуляти простоволосою, схожа на дикунку. Чоловік делікатний, який щойно вийшов зі столичних салонів, міг і не схотіти компрометувати себе такою дружиною.

У день прибуття дю Руля Алікс вийшла до передпокою саме тієї миті, коли його карета заїжджала у двір, і коли було запізно посилати її перевдягатися. Месьє де Майє з жахом побачив, що вона геть не наклала на щоки білил, зробила зачіску, як в останньої служниці, розчесавши волосся гладко на проділ. На ній була материнська сукня, надто простора для неї, не лише смішна, а ще й старенька та винного кольору, якого навіть у Каїрі вже не носили впродовж останніх п'ятнадцяти років. Уся консульська челядь вишукувалася на ганку позаду родини де Майє. При такій кількості свідків скандалити не було жодної можливості. Крім того, прибулий вже відчиняв дверцята карети, і арабський служник відкидав для нього сходинку. Консул спочатку мав намір залишатися на ганку. Напередодні він обговорював цей пункт протоколу з месьє Масе і прийняв саме це рішення. Однак, переживання змусили його піддатися пориву: він зійшов хутким кроком до подорожнього і привітав його біля карети.

Месьє Ле Нуар дю Руль був чоловік високий на зріст, гарно складений, з тонкою талією, тонкими кістками, і з першого погляду було помітно: він добре знає, як діють ці чари. Він не робив найменшого руху рукою, не продумавши заздалегідь, у якій вигідній позиції її зупинить. Навіть

не усвідомлюючи цього, не припиняв стежити за тим, щоб високо тримати підборіддя, злегка згинати ноги в колінах та трохи сутулити спину. Ще небагато гнучкості, і він би мав поставу танцюриста, але ці манери містили в собі надто багато стриманої сили, щоб він не виглядав хитрим котом, хижаком, чия найвища елегантність служить оболонкою найвищій жорстокості.

Коли він наблизився та показав своє обличчя, Алікс здригнулася. Воно було гостре, немов лезо. Його довгий та тонкий ніс без жодного переходу зливався в перенісі з лобом, прикрашеним складкою, схожою на розкриту книгу, до того ж він мав впалі щоки, майже непомітні губи та колюче підборіддя. Відповідаючи на компліменти консула, Ле Нуар дю Руль пробіг очима по присутніх: одна брова, зі зламом на середині, була в нього вищою від другої, а попід нею нерухома, немов бляшана, повіка прикривала чорне око. Він помітив серед інших дівчину, кинув на неї такий наполегливий та твердий погляд, що вона в мить зрозуміла, що всі хитрощі нітрохи не допоможуть їй приховати свої чари від такого чоловіка. Прибулий привітав пань на придворний кшталт, що виглядало дивно, але від чого кожний захопився, як від звичаю найновішого зразку. Потім разом з консулом та месьє Масе увійшов у дім. Вони мали коротеньку нараду; після цього подорожній піднявся до своєї кімнати, а назад зійшов перед вечерею, ще елегантніший, ніж коли з'явився. Він був одягнений у камзол блакитного оксамиту з ультрамариновими відворотами та золотим шиттям, і в блідо-рожевий жилет під колір панталон. Хоч він був у їдальні такий єдиний, а все ж-таки через те, що прибув з Версалю, здавався звичайним, у той час, як інші раптом – і, в першу чергу, сам консул – почали виглядати, немов старий мотлох з бабусиної скрині. Алікс, яка сиділа ліворуч від батька, перевдягнулася в пристойну

сукню. Попереднє вбрання не мало іншої дії, крім тієї, що розсердило батька. Як би там не було, вона добре відчувала, що ніщо не може сховати її від очей цього чоловіка, який помітив її вроду, як той гепард розрізнює силует антилопи під покровом заростей. Усе в поведінці цього Ле Нуара дю Руля говорило про те, що він відчуває власне на неї право, але це було зовсім не так, як вона собі уявляла. Безперечно, батько й Поншартрен повідомили його стосовно своїх планів щодо одруження. До цього вона була готовою. Чого ж не передбачала, так це його спокійної та майже дикунської певності, його вигляду розпусника, який не сумнівається в собі, своїх чарах та хитрощах, і який би підкорив її, щоб там не відбувалося, навіть якщо б вона й не була призначена для нього з самого початку, та ще й, у цьому разі, з більшим задоволенням.

Месьє Ле Нуар дю Руль пожвавлював обід своєї блискучою бесідою. Він любив мистецтво, і з розумінням досвідченого вченого описував єгипетські пам'ятки, котрих ще не бачив. Коли він говорив, вирази його обличчя змінювалися так різко, ніби то був автомат.. Жодного переходу не існувало між цими гримасами, котрі зміняли одна одну так стрімко й непомітно, як права рука на грифі гітари переходить від одного акорду до іншого. Не рухалася лише повіка. Коли подали фрукти, він подивився просто на Алікс.

– А ви, мадемуазель, – сказав він, – ви вже бачили сфінкса?

– Ні, – поспішно відповіла вона.

Тільки-но батько зібрався протестувати, оскільки вона щойно повернулася з Гізи, як почувся крик. Алікс підвелася, зробила один крок, і впала без почуттів на підлогу.

Франсуаза з кухаркою, викликані мадам де Майє, віднесли дівчину до її кімнати, за ними поспішили сильно стривожені батьки.

– От бачите, – сказав консул своїй дружині на сходах, – я був певний, що вона підхопить там лихоманку.

– Вона не мала жару, – відповіла мадам де Майє.

– То вже не важливо. Якщо сидіти цілими днями й гарячити собі розум романами, від цього так чи інакше пара піде.

Тим часом, у великій залі, месьє Масе намагався розважити нового дипломата, і просив у нього вибачення за інцидент.

– Це хоча б не заразливо? – спитав Ле Нуар дю Руль, прикривши ніс мереживною хустинкою.

* * *

Версаль у грудні, та ще після гарячкового весілля свят, пов'язаних із відбуттям молодого короля, був схожий на велике стомлене тіло без сил та бажань. Сади, завалені жовтим листям, пронизані серпанками, здавалися останніми острівками життя на тлі чорних, мертвих лісів. Там зустрічалися лише тремтячі від холоду тіні – то садівники метушилися біля якогось пня, або мели газони, напруживши спини, немов рільники. Палац під дахом з сірого шиферу підставляв вітрам похмурі вологі фасади, за його вікнами мерехтіли тьмяні вогні смолоскипів, яких не гасили протягом дня. Жодна карета не могла перетнути двір перед палацом так, щоб жахливий скрегіт коліс на щебені з піщанику не викликав у пам'яті образ підводи з каторжанами. І всюди, з-поза палісадів, віддалені, але посилені луною, чулися вдари дерев'яних молоточків невидимих робітників, що загубилися десь у височині жердяних риштувань.

Жан-Батіст, отець Плантен і отець Флерйо прибули вечором напередодні аудієнції, та оселилися в готелі, збудованому орденом у місті, на бульварі Ларен. За весь час

у Парижі Флео так і не приєднався до них, і дав знати, що зустрінеться з ними вже на аудієнції.

– Це означає: він має особливий наказ, і Поншартрен хоче мати його поруч із собою, – зауважив отець Плантен.

Вечеря досить неприємно відрізнялася від смажених пулярок та паштетів з хрусткою коринкою, до яких Жан-Батіст звик у «Чорному красені». Він мав задовольнитися нежирним бульйоном, нашаткованою капустою та шматком сиру. Виснажений та позеленілий Флерйо піддав цей мізерний раціон нескінченним пережовуванням. Після чого кілька разів удоволено вигукнув, як людина, яка щойно завершила бенкет. Сухотний вогонь у каміні ледь теплився. Понсе вечеряв, накинувши на плечі свій фетровий плащ, і, попри це, страшенно змерз. Він попросив дозволу піти спати, потурбувавшись перед цим, щоб його ліжко заздалегідь нагріли грілкою. Він так тремтів, що міг замислюватися лише над тим, яке положення прийняти, аби зберегти останні крихти тепла. Сон охопив його, немов тварину, яка впала в крижану воду.

О восьмій ранку прийшов служник, відсунув завісу, запалив свічку та сповістив його, що отці чекають за сніданком. Їжа, як напередодні, залишала бажати кращого. Понсе, який не звик у такий час пити курячий бульйон, без жодного задоволення дізнався про те, що в цьому домі не тримають ні чаю, ні кави, ні шоколаду. Він попросив склянку мальвазії та осушив її залпом.

Отець Плантен загробним голосом проголосив, що отець Флерйо недобре почувається, не встає з ліжка й супроводжувати їх не зможе. Безперечно, це є наслідком вчорашньої надто ситної вечері...

О десятій під готель за ними під'їхала карета, надіслана отцем де Лашезом. День був ще похмуріший, ніж попередні. Велика свинцева хмара з жовтими відсвітами на

боках провіщувала сніг і скрадала світло. Швейцарські гвардійці біля грат палацу були одягнені в потрійні накидки. Відвідувачі не зустріли у дворі жодної людини. З усіх коминів палацу йшов дим.

Жана-Батіста ці кліматичні умови лише підбадьорювали. За кращої погоди блиск позолоти та шат, гармонія саду, витонченість будівель неодмінно одержали би над ним свій претензійний тріумф. Було ж, натомість, щось принизливе в курному барлогу цього короля, який, вважаючи себе таким великим, мав, проте, і пристосовуватися до змін пір року, і захищати себе та своїх домочадців від брутальних примх холоду та дощу. Укритий інеєм Версаль був уже не імперією моці й розкоші, а всього лишень притулком з каменю та шиферу, де тремтіло, згрудившись навколо вогнища, маленьке плем'я, яке чекає, коли прийде край розгулу зими.

Вони ступили на великі мармурові сходи, якими бігали лакеї в легких лівреях, з синіми від холоду руками. У величезному прольоті панувала крижана волога, яка віддавала воском та склепом. З другого поверху лунали приглушені голоси. Відвідувачі йшли лікоть до ліктя, в одну лінію, і ніхто з них не наважився торкнутися поруччя з позолоченими розетками. На верхньому майданчику їх оточив з усіх боків пожвавлений шепіт лакеїв. Цей шепіт не мав причиною їхню появу, якої взагалі, здавалося, ніхто не помічав. Подолавши останній проліт, вони машинально озирнулися навколо себе, шукаючи продовження сходів: було дивно, що вони вже прийшли, бо до стелі залишалося ще чимало місця. Ось тут-то до них приєднався, вийшовши з-поза заслони, якої вони й не помітили, отець де Лашез. Ця людина в строгій сутані, в оксамитовій скуфійці на голові без кінця посміхалася, і така усталена заспокійлива маска швидко почала всіх непокоїти. З його ходи,

його манери цідити слова було видно, що він добре знається на найдрібніших складниках величі. Його тендітний силует у цьому велетенському декорі начебто щомиті свідчив про його невикорінну витонченість. Він занепокоєно дивився краєм ока на Понсе. Коли отець Плантен попередив, що треба буде принести ящик, який доти лежав у кареті, отець де Лашез покликав двох лакеїв. Він подав їм знак рукою зі владною твердістю, котрої було досить, щоб побачити, які крижані глиби заховані під тихою поверхнею його характеру. Потім отець де Лашез відвів отця Плантена в бік та, відвернувшись обличчям до фрагменту величезної позолоченої ліпнини на стіні, сказав йому тихо кілька слів.

Вони зайшли за сповідником у першу залу, яка слугувала приміщенням для стражі. Отець де Лашез попередив вартового, який ходив з мушкетом на плечі, що за ними двоє людей мають занести ящик, і дійсно, ящик з'явився тієї ж миті.

Вони потрапили до першого передпокою, просторої кімнати, де Король зазвичай вечеряв. Щоб було видно, куди йти, на мурах горіли бронзові бра. Вікно відбивалося в дзеркалах квадратом помаранчевого неба, яке робилося дедалі темнішим. Біля дверей відвідувачів чекав Нійер, перший королівський камергер, невисокий чоловік у короткій перуці. За ним вони увійшли до іншої зали, яка була неосвітлена і сповнена сірої мли.

На другому її краї з напіввідкритих двостулкових дверей виривався промінь яскравого світла – в сусідній кімнаті сяяла люстра в тридцять свічок. Камергер вишикував відвідувачів, потім, широко відчинивши двері, доповів про них Королю.

РОЗДІЛ 7

Королівський салон був нічим не примітною кімнатою, від чого, напевно, й походило бажання Людовіка XIV якось цю кімнату переробити. Надто маленька, щоб бути офіційною залою – особливо в порівнянні з галереєю Дзеркал, в яку вона виходила трьома дверима – ця кімната була, проте, трохи великуватою для звичайного персонального кабінету. З точки зору величини вона була скромною, а з точки зору скромності – здавалася претензійною. Наслідком був разючий брак величчі. Якщо Король знаходився від візитерів на невеликій відстані, він не виявлявся ні звеличеним перспективою, ні пригнічуючим, як належало би виглядати видатній особі в тісному приміщенні, котре вона мала би заповнювати своєю присутністю. Він просто був там, не більше вражаючий, ніж буржуа серед купки дрібного люду. А відрізняв його лише трикутний капелюх, прикрашений білими пір'їнами, у той час як інші були лише в перуках.

Довершував це враження буденності стілець, на якому сидів самодержець. Це було щось схоже на крісло, обтягнене чорною шкірою та оббите золотими цвяхами, яке кріпилося до платформи з трьома коліщатами. Завдяки тим двом з них, які були позаду – тобто більш великим – крісло рухалося, для чого його штовхали двоє швейцарців, а за допомогою переднього, маленького, Король міг, скориставшись довгим залізним важелем, який закінчувався ручкою, керувати кріслом. Ніщо не видавало немічності королівського тіла наочніше, ніж це важке пристосування, яке давало самодержцю змогу пересуватися. Той, хто забажав би зануритися в ілюзію, що знаходиться в присутності напівбога, істоти, котру її могутність робить надприродною, одразу ж натикнувся би на це спростування о трьох коліщатах, яке обурювало зір.

Уперте бажання Короля попри всі ці прозаїчні деталі здаватися поважним, непроникним та величним, лише надавало йому буркотливого, незадоволеного та розлюченого вигляду. Принаймні, таким було перше враження Жана-Батіста, коли він увійшов до кімнати разом з групкою священиків. Король лише віддалено був схожий на свої офіційні портрети, зокрема на той, що прикрашав каїрське консульство. Порівнюючи їх по пам'яті, Жан-Батіст подумав, що художник закарбував не сам образ самодержця, а його відбиток у тонкому світі Ідей, опустивши при цьому сліди віспи, червоний ніс та обрезклу шию. Виходило, що месьє де Майє наказував реставрувати полотно марно, бо природа, заплямувавши його, придала йому більш схожості з оригіналом, ніж художник. Серед людей, які оточували Короля, Жан-Батіст помітив: трохи осторонь – Флео, а поруч з ним, ближче до самодержця, – гостроносого чоловіка у високій завитій перуці, який і мав бути канцлером де Поншартреном. Усі ці люди, навіть швейцарці, котрі штовхали крісло, приймали, за прикладом монарха, вираз поважності, тобто – бо ці речі за виглядом дуже схожі – вираз обурення і крайнього невдоволення появою небажаних гостей.

Єзуїти привіталися шанобливо, але скромно, як подобає людям, за якими лишається привілей цілком підкорятися лише Богові. Жан-Батіст, якого саме в ту мить відвідав спогад про лежання ниць на паркеті, схилився в глибокому реверансі, який, напевно, давно вийшов з моди. Але цей реверанс був щирим і показував готовність без жодних вагань цілком підкоритися найвищій владі.

Після всіх вітань на мить виникло загальне замішання. Друге відчуття виникло у Жана-Батіста – по всій кімнаті, і, зокрема, на цій трохи ширшій за метр смузі, яка розділяла дві групи, розлилася якась напруга, майже чулося вухом

вібрування, як буває влітку під час наближення грози.

– Сіре, – сказав отець де Лашез, який один наважився притягнути до себе можливий удар цієї блискавки, – вам відомий отець Флерйо, який відповідає за наші місії на сході. Сьогодні він, на превеликий жаль, захворів, і не зміг постати перед вами, але я маю велику честь представити вам отця Плантена, на якому лежить складний обов'язок вести наші справи на турецькій землі, а, точніше, в Єгипті.

Отець Плантен знов нахилив свій широкий лоб, тримаючи руку на серці.

– Саме звідти, – продовжував королівський сповідник, – відбула та місія до Абіссінії, яку Ваша Величність мав чесноту задумати та спорядити, і яка зробила спробу знов проникнути до цієї нещасної християнської країни, котра погрузла в єресі, і де, нажаль, загинуло на початку століття немало наших братів. Вам відомо, сіре, скільки зусиль витрачає наш орден для того, щоб вирвати з омани, або з незнання, стільки народів, приречених через своє невігластво на майбутні вічні муки. Отець Плантен, якщо дозволите, доповість вам про місію, якої ви бажали.

Король відкашлявся в долоню, піднявши до обличчя рукав свого зеленого камзолу. Жан-Батіст помітив – хоча цей рух був вельми швидким, майже непомітним – що самодержець скористався цим начебто природним жестом, щоб витерти мереживом свого манжету краплину слини, яка бігла з правого, нещільно зімкненого та нижчого за лівий, кутка його рота.

– Говоріть, отче, – сказав Король. – Ми дуже зацікавлені в цій справі.

– Сіре, – сказав отець Плантен, який почервонів до самої маківки, – нажаль, я маю повідомити Вашій Величності, що відважний місіонер, якій мав здійснити сподівання нашого ордену щодо цих країв, лишив сей світ.

Господь призвав його під час важкої подорожі. Однак, ця жертва не була марною. Імператор Абіссінії дуже тепло прийняв решту місії. Він підтвердив свої наміри щодо католицької віри, до якої щиро сподівається повернутися. Більш за це, він висловив свою готовність підкоритися Вашій Величності, як найбільшому християнському королю в світі. Він відрядив до Каїру, з наміром передати свої запевнення у великій повазі до Вашої Величності, свого представника, якого можна вважати послом, хоча ці народи поки що незнайомі з подібним звичаєм.

– Чому тут немає цієї людини? – спитав Людовік XIV.

– Сіре, ми гаряче цього бажали. Однак, Ваша Величність знає, які перепони чинять турки для переїзду до Європи всіх, хто не є європейцями. На щастя, цей посол прибув не сам. Його супроводжував сір Понсе, якого ви зараз бачите.

Отець Плантен повернувся до Жана-Батіста. Напруга в повітрі, яка трохи спала впродовж цього діалогу, знов посилилася. Жан-Батіст одразу зрозумів, що був не єдиною цьому причиною.

– Сір Понсе займається аптекарським ремеслом у країнах сходу. На цей час він мешкає в Каїрі. Наш місіонер, покійний отець де Бревдан, про якого я вже доповів Вашій Величності, подорожував до Абіссінії саме з ним. Імператор був хворий. Йому знадобилася допомога європейського лікаря. Тому саме завдяки посередництву сіра Понсе місія змогла дістатися до Негуса, як називають цього самодержця. Власне з ним повернувся негусів посол.

При цих словах отець Плантен відступив на крок та повернувся до Жана-Батіста. Людовік XIV у свою чергу перевів погляд на лікаря, те саме зробило все королівське оточення. Прийшов час Жана-Батіста.

Він вийшов трохи вперед, зробив ще один неглибокий уклін, і почав:

– Сіре, за відсутністю посла, якого Імператор абіссінців відрядив до Вашої Величності, я маю передати вам послання, що його цей самодержець побажав оприлюднити при вашому дворі. Я передаю також щирі сподівання Імператора на відповідь з боку Вашої Величності. Сам я цілком у вашому розпорядженні, щоб доставити її за призначенням, хоча б для цього й довелося ризикнути життям.

– Що за послання доручили вам передати? – спитав Король.

– Сіре, я негайно відповім вам, але прошу Вашу Величність на початку вислухати таке: Король абіссінців відіслав мене не з порожніми руками. Його королівство багате: надра повні металів та самоцвітів, ліси населені тваринами, яких не зможе намалювати собі найбагатша уява. Негус наполягав на тому, щоб Король Франції отримав, як свідчення його дружби...

Серед присутніх пробіг шепіт. Очі Короля не виражали нічого.

– ... та шани, – додав жваво Жан-Батіст, – найкращі зразки своїх багатств.

– Добре, – сказав Людовік XIV, – де ці дарунки?

При цих словах він спрямував погляд на ящик, який стояв біля ніг двох служників.

– Ах! Сіре. Імператор передав нам цілі торбини золотого піску, які ледь умістилися на п'яти мулах. А ще були мускус та ладан на чотирьох мулах. Потім сіра амбра та десять торбин найкращої у світі кави. Це перша частина. Позаду йшли п'ять скакунів найчистішої раси – тварини, чия грація захопила б Вашу Величність, коні, які не мають рівних на будь-якому грунті. Імператор хотів, щоб їх запрягли упряжжю з найкращої шкіри. Поруч із ними йшли вісім абіссінських солдат. Їх обрали серед найсильніших

негусових гвардійців, звиклих до суворого клімату високогір'я.

Єзуїти непомітно відступили від Жана-Батіста, щоб бачити, як він говоритиме. Він тримався прямо, то скеровуючи зір на самодержця, то обводячи ним товариство. Говорив упевненим голосом, і, за кілька хвилин, всі замовкли. Навантажені золотом мули, багато прикрашені коні під наглядом молодих абіссінців, здавалося, проходили приміщенням і, тягнучись повільним кроком з одного його кінця до другого, зникали в галереї дзеркал.

– Позаду, – продовжував Жан-Батіст, – щоб завершити почет та послужити нам ар'єргардом, ішли, заковані в цепі зі срібними дзвониками двоє тих велетенських тварин, що звуться слонами. З кожного з їхніх бивнів можна було б вирізати чоловічу статую слонової кістки в натуральну величину...

Поншартрен схилився до самодержця, сказав йому щось на вухо, і цей непомітний рух, знявши оціпеніння з присутніх, розвіяв чари.

– Отже, – перервав Король, – що ви маєте в цьому ящику?

Від царедворців почувся іронічний шепіт, а на обличчях з'явилися злі усмішки.

– Мені шкода, сіре.

Шепіт перейшов, немов та рідина, яку ллють на полум'я, у лускання кількох бульок глухого сміху.

– Так, – продовжував Жан-Батіст, підіймаючи на Людовіка XIV свої широко розкриті щирі очі, – багато чого зіпсувалося під час подорожі. Коні не витримали клімату. Абіссінців захопили турки. У нас украли золото, амбру та ладан.

Він зробив крок у бік ящика.

– Ви могли би не повірити мені, сіре. Але це підтвер-

дить вам справжність моєї розповіді та дасть уявлення про велику шану, з якою бажав привітати вас самодержець Абіссінії.

Служники мали при собі невеличкі ломики. Жан-Батіст жестом віддав їм наказ відкрити ящик. Король подав знак швейцарцям зсунути на кілька кроків крісло та, за допомогою важеля, повернув його боком, щоб зліва бачити на власні очі те, що зараз відкриється зорові. Праця служників була оточена напруженим мовчанням. У салоні не було чутно нічого, крім потріскування величезного вогнища, яке горіло в каміні, та, час од часу, скрипіння цвяхів, що їх виривали з дерева ящика. Нарешті кришка піддалася. Жан-Батіст відсунув служників, поставив кришку осторонь. Було видно лише вологу льняну тканину брунатного кольору, яка вкривала щось округле. Жан-Батіст зняв її. Далі все відбувалося дуже швидко.

На мить він завмер, а потім схопив обома руками предмет, який займав собою весь ящик. Випрямився: те, що він тримав, під дією сили тяжіння розгорнулося. Воно було зеленувате, лущилося, огидно смерділо. Слонове вухо, якого не можна було впізнати, було суспіль вкрите цвіллю. Розгортаючись, воно випускало в повітря тонкий, синюватий, немов погане борошно, пил, який поступово зібрався у важку смердючу хмарину. Найбридкішого вигляду комахи, стурбовані цим раптовим втручанням, у весь сприт своїх лапок, крилець та вусиків почали вистрибувати з ящика та розповзатися жахливими хвилями по підлозі.

Жан-Батіст був такий приголомшений розпадом цієї матерії, що не міг зрушити з місця, і, дивлячись навколо себе безнадійним поглядом, продовжував безглуздо хитати м'яким та поцвілим фартухом, який отруював повітря своєю нечистотою.

Після кількох митей гробового мовчання товариство охопила велика тривога.

– Допоможіть Королю! – гукав чийсь голос, який мав належати Поншартрену. – Нехай не вдихає цього!

Швейцарці різко повернули крісло та увезли його крізь негайно відчинені двері до галереї.

– Стражу, стражу, покличте стражу, – волав інший голос.

– Лікаря!

Товариство, яке відсахнулося від Жана-Батіста, котрий сам залишався під люстрою, в центрі салону, збилося по кутах у чотири маленькі купки.

Хтось не забарився вимовити слово «отрута» – таке горезвісне при цьому дворі, що всі одразу ж позатуляли носи носовими хустинками, або мереживними манжетами. Крізь двері з кімнати стрімко увійшли викликані на допомогу стражники. Півдюжини молодиків накинулися на Жана-Батіста, вдарили його по руках прикладами мушкетів, щоб він випустив смердюче знаряддя замаху, зірвали одну із запон, огорнули нею ящик та одразу ж кинули його у вогонь. Потім ті з них, що тримали Жана-Батіста, брутально потягли його геть, і посадили в один з кутів приміщення для стражників. Тим часом великий салон провітрили, і все товариство з обережністю перейшло до галереї Дзеркал, причому єзуїтам дозволили туди пройти лише згодом.

Отця де Лашеза, який хотів неодмінно поговорити з Королем, провели, нарешті, до зали нарад, де Його Величність міг почувати себе в безпеці. Фагон, оглянувши його, не виявив жодної ознаки отруєння летючою речовиною. Про всяк випадок він порекомендував кухоль гарячого молока ослиці. Коли єзуїт увійшов, Поншартрена поруч з Королем уже не було. Він упав на коліна біля ніг самодержця та попросив у нього вибачення.

– Не треба, – сказав Людовік, – вставайте, отче мій, ні-

чого страшного не відбулося. Мої швейцарці злякалися сильніше за мене. Що ж поробиш, на цьому кріслі я їх полонений...

– Сіре, повірте, мені дуже шкода.

– Надалі перевіряйте дарунки, які зберетеся мені піднести, – сказав Король м'яким голосом, до якого додавалося лише трохи іронії.

– Ми мали...

– Не будемо більше про цей випадок, – відрізав Король. – Знайте, що я сам мав якесь недобре передчуття. Ця людина не здається мені гідною довіри. До мене надійшло чимало підозрілих чуток, і, якщо казати все, то багато хто вважає цього Понсе самозванцем. Я послухав вас і погодився, попри все, прийняти його...

– Сіре, його поведінка заслуговує на осудження, я згоден. Але ми ніколи не мали жодних сумнівів у правдивості його слів.

– Ви свята людина, мій отче. Але я боюся, що ви краще вмієте викривати диявола в душах, ніж шахрайство у плоті у вас перед очима.

З погляду, яким подивився на нього Король при цих словах, отець де Лашез зрозумів, що ця згадка про диявола в душах раптом нагадала самодержцю, що він розмовляє зі своїм сповідником, і зір монарха захмарила тінь страху.

– Ви мене дуже засмучуєте, – сказав єзуїт з виразом покори.

– Засмучуватися не треба. Ви ніколи не лишитеся моєї довіри. Знайте, що я захоплююся справою вашого ордену і більш, ніж будь-коли, підтримую її. Те саме стосується Китаю: я щойно наказав надати повної підтримки вашій пекінській місії.

– Це гарний вчинок, – сказав єзуїт з уклоном.

– Щодо Абіссінії, ви просили мене допомогти вам

відправити туди шестеро ваших людей, так я розумію?

– Так, сіре.

– Я допоможу вам. Але не придавайте цьому надто широкого розголосу.

– Дякую, Ваша Величносте.

– Щодо цього вдаваного подорожнього, – додав Король, – я наказав зробити те, з чого треба було починати: чи каже він правду, розберуться вчені. Якщо він виявіться не самозванцем, ми вислухаємо, що він має нам сказати.

– Це слушний захід, сіре. Але я цілком певний, що він змусить визнати правдивість власної подорожі.

– Побачимо, – сказав Король.

– Отже, наші отці можуть негайно виїхати до Абіссінії?

– Хоч завтра, якщо бажаєте, – відповів Король, беручи з бюро книжку в шкіряній обгортці. То був достатньо зрозумілий знак для єзуїта, що він може йти.

Отець де Лашез повернувся до галереї. Люстри з гірського кришталю кидали на неї відсвіти останніх променів сонця, оскільки вітер у сутінках розігнав хмари над заходом.

«Авжеж, – міркувала на ходу людина в чорному, – Поншартрен гадає, що зумів удало саботувати цю аудієнцію. Він налаштував Короля проти нас, залякав усіх незначним інцидентом. А нарешті сам програв. Щоб виправдатися за наше розчарування, Його Величність погодиться на все, чого ми в нього просили». Підходячи до дверей кімнати для стражі, він подумав: «Цей Понсе добре нам послужив, хоч і поводився, як дурень. Треба буде його захистити, бо він є частиною нашої репутації. Але, як би там не було, ми більше від нього не залежимо».

РОЗДІЛ 8

Карети зупинилися перед Святим Євстахієм з останнім ударом дзвону, який бив одинадцяту годину. Вулиця була вся темна, за винятком того місця, де знаходилися двері «Чорного красеня», з вікон якого струмилося бліде світло свічок.

Жан-Батіст вийшов, зачинив за собою дверцята і, замість того, щоб піти у бік корчми, обійшов візок та постукав у двері радника.

– Як? – прошипів отець Плантен, напіввідкривши дверцята карети. – Ви вже не живете в готелі?

– Як бачите, – сказав Жан-Батіст, ще двічі стукнувши молотком.

Нарешті двері відчинилися. З них показався сам радник зі смолоскипом. Переляканий його видовищем отець Плантен сховався в темряві своєї карети та наказав кучеру рухатися. З другої карети вийшли двоє мушкетерів у фетрових накидках з мушкетами в руках.

– Заходьте швидше, – прошепотів Сангре, який не помітив ескорту.

– Я не один, – сповістив Жан-Батіст, і показав на двох солдат, які підходили слідом.

– Наказ Короля, – сказав один з них радникові. – Ми не повинні залишати цього месьє. Він живе у вас?

– Гадаю, що так, – сказав Сангре.

– У цьому разі, вам доведеться нас приютити.

Радник пропустив у дім Жана-Батіста в супроводі стражників, а потім зачинив двері на засув. У коридорах був нестерпний холод, але Сангре, не зважаючи на це, запропонував стражникам розміститися там на ніч. Потім він повернувся до вітальні, де його чекав Жан-Батіст, сидячи біля каміну. Там весело горіли два поліна.

– Я розраховував, що ви повернетеся біля сьомої, – сказав радник тихо. – Насправді, я вже починав втрачати надію коли-небудь вас побачити. Щойно думав, завтра доведеться мені йти за новинами до Пале-Руаялю, або до Сен-Клу.

Жан-Батіст сидів у кріслі мовчки, з розгубленим обличчям, простягнувши до вогню руки й ноги. Сангре ще ніколи не бачив, щоб той виглядав так похмуро. У відповідь на благання свого друга молодий чоловік якось відсторонено розповів про аудієнцію в Короля до самого сумного фіналу. Продовжив він описом свого допитування. Мушкетери вирішили, що перед ними отруйник, бо ця людина назвалася аптекарем. Ще трохи, і вони почали би його бити, щоб одержати зізнання. «Накажіть оглянути дарунок, який я приніс Королю, – сказав їм Жан-Батіст, – і ви побачите, це зовсім не те, що вам увижається».

При цих словах капітан стражі збагнув, що, кинувши ящик у вогонь, вони дійсно знищили доказ злочину; отже, він наказав негайно витягти залишки того, що догорало в каміні. Дошки згоріли, але мушкетерам удалося відшукати під шаром попелу майже непошкоджені шматки вух. Привели дога, щоб він їх спробував. Собака з'їв смажене м'ясо з апетитом. Здавалося навіть, він просить добавки, підтверджуючи тим самим, що ця страва для здоров'я нешкідлива, і, якщо правильно її приготувати, має надзвичайний смак, на чому завжди наполягав Мюрад.

Нарешті, повернулися єзуїти в супроводі секретаря. Вони сповістили мушкетерів, що ті можуть відпустити підозрілого, але мають наглядати за ним, доки він не предстане перед вченим журі. Була ще купа формальностей. Довелося чекати, доки будуть готові призначені вартові. Нарешті, з Версалю в холодну та чорну ніч виїхало дві карети.

– Еге, – сказав Сангре зі сміхом, дослухавши розповідь. – То це все?

Жан-Батіст знизав плечима.

– Мені здається, що цього достатньо.

– Так-так, достатньо. Але ви не завдали надто великої шкоди. Розкажіть-но мені ще раз, як ви там стояли з поцвілим слоновим вухом у руках...

Він знов почав посміюватися. Спочатку тихо, бо боявся образити друга. А потім прорвалася назовні вся напруга останніх годин неспокійного очікування. Він утратив усіляку скромність та розразився таким гучним реготом, хитаючись усім тілом, немов морська хвиля, що з напіввідкритих дверей показалися голови стражників, а Жан-Батіст почав потроху й сам посміхатися, а незабаром був уже охоплений справжньою веселістю. Вони ще довго, не в змозі заспокоїтися, заходилися сміхом та витирали сльози.

– І все ж-таки, – знов заговорив Жан-Батіст, повертаючись до серйозної розмови, – я втратив усе.

– Я так не вважаю, – сказав Сангре, розстібаючи жилет, щоб легше було дихати, – все як раз навпаки. Це слонове вухо врятувало вам життя. Я вже був певний, що вас відправлено до в'язниці, або на галери.

– Але, – сказав Жан-Батіст, і радник помітив, що він знов занурюється в меланхолію, – я провалив усе, що обіцяв зробити.

– Годі вам, любий друже! Завтра буде новий день. Я не можу більше слухати ваші скарги, які, доречи, здаються мені сильним перебільшенням. Якщо ж я й можу, після всіх цих переживань, дати вам пораду, то вона буде така: зупинимося на цей вечір на цьому щирому сміху, який так добре нас розважив. Ідіть лягайте спати, і думайте лише про те, що ви живі, що й має бути для всіх нас наприкінці кожного дня і, особливо, наших найважчих днів, незмінним джерелом подиву та задоволення.

Сказавши це, він по-батьківському поцілував Жана-

Батіста, взяв підсвічник та провів кортеж до спалень, побажавши своєму другу на добраніч.

Наступні дні принесли цілу низку поганих новин. По-перше, випадок на аудієнції став відомий всьому двору, і міські газети охоче його переказували. Оскільки ніхто точно не знав, якою була природа смердючого предмету, яким Понсе мав нахабство розмахувати перед Королем, анекдот виглядав не смішним, а скандальним, і здавалося, що то справді був замах. Про Жана-Батіста ходили найбрудніші плітки. Звинувачення в отруєнні лунали тепер без жодного стриму. Олію в огонь таємно підливали вороги єзуїтів. Тут йшлося навіть не про особу молодого мандрівника, а про репутацію тих, хто вважався його союзниками. Оскільки напасти на них самих було не так просто, в багні викачували саме Жана-Батіста.

Крім того, день розгляду справи, який, за сподіваннями Понсе, мав відбутися незабаром, відсувався на довгі тижні. Треба було зібрати досвідчене журі, представити йому для вивчення необхідні матеріали. Очевидно, перші допити мали початися не раніше Святої Єпіфанії.

Нарешті – і ця третя новина переважила дві перші – єзуїти дали знати Жану-Батісту, що Король задовольнив їхнє прохання. Місія з шести отців, серед яких були лікар, ботанік, астроном та архітектор, мала відбути наступного тижня. Троє з цих місіонерів були з Провансу, двоє інших – з Палестини, а останній – з Астурії. Орден наказав їм рухатися з тих місць, де вони знаходилися, безпосередньо до Олександрії. Тобто, вони не проїжджатимуть через Париж, що, на думку святих отців, було прикро, бо в них не буде змоги отримати дорогоцінні поради Понсе. Однак шкода від цього, думали вони, буде невеликою, бо в Каїрі вони зустрінуться з Мюрадом, який доведе їх до самої Абіссінії.

Жан-Батіст хотів було протестувати, сказати, що вони не можуть скористатися допомогою вірменина без його на те згоди. Але швидко зрозумів, що не має жодного засобу цьому протистояти.

Проходив грудень. Настав уже зимовий Іоанн-Хреститель, стояли якраз ті короткі й похмурі дні, що ледве переривають собою ночі; свічки горіли постійно; парижани не відходили від своїх камінів. Жан-Батіст був приголомшений тим, що з ним відбулося. Усе уявлялося йому в найчорніших фарбах. Він хотів стримати слово, яке дав Негусові, та ось зробився сам творцем наймасивнішого за останні півстоліття повернення єзуїтів до Абіссінії. Він заронив кохання та надію в серце Алікс, і тепер не мав жодного шансу змінити своє положення в світі. Отже, доведеться розчарувати її та піддати стражданням. Можна було навіть стверджувати, що він пав ще нижче, бо тепер мав у очах цілого світу лиху славу отруйника та жалюгідного чаклуна.

Сангре намагався розвеселити друга розповіддю про те, як завзято захищає його герцог де Шартр, якого він бачив у Пале-Руаялі. Розмова йшла про так званий замах, у якому звинувачували Жана-Батіста через те, що він розмахував перед Королем невідомим предметом, який розповсюджував отруйну пару. «Мій дядько, як завжди, перелякався через справжню дурницю, – сказав зі сміхом герцог. – Що ж він сподівався отримати з Абіссінії? Напевно, швейцарський хронометр». Після цього висловлення, радник відвів герцога осторонь і повідомив йому, що Понсе живе в нього. Той був дуже зацікавлений у знайомстві з ним.

Жана-Батіста, здавалося, це не дуже втішило. Він продовжував докоряти сам собі, сидячи біля каміну.

– У такому разі пишіть! – сказав нарешті злегка роздратований Сангре. – Так, пишіть, як от ходять туди й

сюди кімнатою – не для того, щоб прийти кудись, а щоб не вмерти від холоду. Крім того, зібравши до купи свої спогади, склавши послідовну розповідь про те, що бачили та виконали, ви підкріпите свої відповіді перед тими, хто вас судитиме.

Жан-Батіст послідував цій пораді спочатку без ентузіазму, а потім цілком захопився складанням своїх мемуарів. Замість того, щоб потопати в похмурих мріях міської зими, він не лишав думкою ясних днів на високогірному абіссінському плато, полювань верхи на антилоп, парадів негусових стражників з золотими щитами та леопардовими мантіями на плечах. Він був у Гондарі, на базарі прянощів, і дихав корицею та червоним перцем. Йому чулося у вечірній прохолоді виття гієн. Проходили жінки, кидаючи на нього довгі погляди своїх суворих, таких чорних і таких білих очей.

Він з ранку до вечора сидів біля вогню в своїй кімнаті та писав. Траплялося, що стражники під дверима не бачили його цілими днями. Із залишків багажу він витяг одяг абіссінців з білої бавовни – вузькі штани та муслінову накидку з кольоровим вишиванням по краю, котру носять на плечах, як тогу. Він сам не знав, для чого привіз із Ефіопії цей одяг, і думав, що комусь його подарує. Тепер йому подобалося одягатися в нього самому, коли він залишався в себе в кімнаті. Навколо талії він обертав пояс, призначений Королю Франції, і дарувати який відрадили єзуїти. Одягнений абіссінцем, Жан-Батіст ще краще вживався в те, що писав. Щоб доповнити ці шати, він одягнув на шию золотий ланцюжок з медальйоном, який Негус Ісус подарував йому при прощанні. Було по-справжньому зворушливо тримати в руках предмет, якого торкався цей далекий та неймовірний монарх, і який свідчив не лише про його існування, яке всі зговорилися заперечувати, а ще й про

його дружбу. Спогади Жана-Батіста, передані у його вільній розповіді, втілювалися у відчутному на дотик білому образі. Сангре вже звик до того, що його гість сідає з ним за стіл у цьому одязі.

Одного дня месьє Рауль терміново покликав Понсе до хворого, з яким у його корчмі трапився апоплексичний удар. Наказ канцлера не забороняв Понсе виходити, треба було тільки, щоб за ним слідувала стража, і щоб він не наближався до королівської сім'ї. У залі корчми, на очах людей, які від такого видовища всі повставали з місць, з'явився молодий чоловік, одягнений у біле та підперезаний поясом, вишиваним золотом, якого ескортували двоє мушкетерів. Приголомшене товариство подумало, що то раптом прибув якийсь східний принц – можливо, прилетів на летючому килимі, – якого Король ушанував ескортом охоронців. Купці, які вечеряли в шинку, були ще більше здивовані, коли цей блискучий почет пройшов на старі розбиті сходи й попрямував ними наносити візит одному з їхніх товаришів. Утім, Жан-Батіст допомогти нічим не міг: коли він увійшов до кімнати торговця, той випускав останній подих. Лікар пішов, а незабаром знесли тіло. Глядачі шепотом висловлювали свої здогадки. Більшість поділяла думку старого виноградаря з Шаблі: він стверджував, що їхній побратим за ремеслом, напевно, навернувся під час своїх мандрів у невідому релігію, якої служитель у білому одязі приходив зараз його соборувати.

Після цього Жан-Батіст не знаходив нічого незручного в тому, щоб і далі виходити в тих самих шатах. До месьє Рауля постійно надходили прохання влаштувати консультацію лікаря, і він був радий ці прохання задовольнити. Жан-Батіст погоджувався йти лише до знедолених, та не брав жодної платні. Увесь квартал мало-помалу дізнався істини щодо його вбрання, і більш ніхто не дивувався,

коли бачив по обіді, тобто коли Понсе відривався від писання, його стрункий силует у білій тозі, ескортований двома королівськими солдатами, у пошуках серед вузьких провулків найбрудніших халуп, де були хворі діти.

В околодку, де він відвідував хворих, парижани прозвали його абіссінцем, і завели звичай дружньо вітатися з ним на вулицях.

РОЗДІЛ 9

– То як, по-вашому, виглядає єлей?

Месьє де Майє говорив майже пошепки, сидячи в кріслі, при чому ноги його торкалися ніг месьє Масе, який сидів навпроти.

– Здається, Ваша Ясновельможносте... врешті-решт, я не знаю, я вважаю... що це є олія.

– Дуже добре, – сказав консул з легким роздратуванням, – але яка саме, в якій кількості, та в якій посудині?

– О, тут треба зовсім небагато. Трохи на лоб... трохи ще на руки.

– Коротше, Масе, – сказав месьє де Майє, підводячись. – Ви також не маєте жодного уявлення.

– Я довідаюся, – вигукнув зніяковілий секретар.

– У всякому випадку, це нічого не змінить. Капуцини здогадаються. Крім того, повторіть мені: хто має його їм привезти?

– Монах-сирієць, деякий брат Ібрагим, котрий знайомий з коптським Патріархом, і стверджує, що може отримати з його рук єлей для коронування.

– Коли?

– Щойно капуцини будуть готові.

Месьє де Майє підвівся і накинув ткану накидку. У

грудні в Каїрі трохи зимно. Пустеля недалеко. А ці чортові будинки можуть захистити лише від спеки. Консул більш не знімав перуки, довгі локони якої мерзлякувато накладав собі на груди.

– Отже, план капуцинів такий: привезти Імператору Абіссінії освячений єлей для коронування, яке, однак, мало місце більш п'ятнадцяти років тому, якщо я не помиляюсь?

– Отець Паскуалє каже, що це не важливо. Абіссінці, відрізані від світу, зазвичай якось обходяться самі. Але вони чинять так, бо не мають кращого виходу. Коли ж хтось привезе їм єлей, вони будуть дуже вдячні, навіть після п'ятнадцяти років, і з радістю проведуть ще одну церемонію вінчання на царство.

Після цієї довгої промови месьє Масе гучно відкашлявся.

– Припустимо, – сказав консул. – Чим ви пояснили отцю Паскуалє, що я його не прийму?

– Як ви, месьє консуле, самі мені порадили, я сказав, що Ваша Ясновельможносте нездорові.

– Він вам повірив?

– Маю сумнів. У всякому випадку, завтра він прийде знов, і, якщо Ваша Ясновельможносте дозволить мені висловити моє припущення, він не залишить нас у спокої, бо каже, що ви обіцяли йому фінансову допомогу.

– Це вже занадто, – гнівно сказав консул. – Треба написати до Версалю. Я не маю грошей, щоб платити за проїзд цих капуцинів з їхнім освяченим єлеєм!

Він знизав плечима.

– Це вже справді мене дратує. Ці конгрегації мали б нарешті заспокоїтися. Вони можуть навести тінь на нашу власну амбасаду – ту, що очолює Ле Нуар дю Руль, – і яка, на мою думку, єдина має смисл.

– Може якось приєднати їхню експедицію до нашої? – обережно запитав месьє Масе.

– Та ви з глузду з'їхали! – гукнув консул.

Він збирався продовжувати в тому ж дусі, але раптом хтось тихенько постукав у двері кабінету. Секретар підбіг до них, напіввідчинив, узяв невеличкий пакет і сказав консулові:

– Пошта з Олександрії, ваше превосходительство.

Месьє де Майє підійшов, узяв з рук месьє Масе листи, знервовано розірвав мотузку з печаткою, яка їх зв'язувала, і почав переглядати зміст: від Поншартрена – нічого, але була маленька записка від Флео. Консул з нетерпінням її розпечатав і прочитав, супроводжуючи це зайняття частими вигуками. Флео переповідав аудієнцію Понсе та її наслідки, згадував про майбутній суд над ним і сповіщав, під великим секретом, про прибуття шістьох єзуїтів.

– От горе! – скрикнув консул. – Хіба це насправді можливо? А ми вже думали, що них позбулися. Та ось ще шестеро!

Але наступну частину листа він читав з такою насолодою, що не зміг втриматися, щоб не процитувати її вголос месьє Масе.

– Послухайте це: «...Але міністр добився, щоб місія єзуїтів цілком підпорядковувалася консульству. Більш того, месьє де Поншартрен, який без утоми хвалить Вашу Ясновельможність, вмів переконати Короля в доречності окремого відрядження нашої власної амбасади з політичною та комерційною метою...» Велика людина! Дорогий кузен! «...Месьє Ле Нуар дю Руль здається міністрові підхожим для цієї місії, яка, таким чином, може вирушати негайно. Наступна консульська каса постачить кошти, необхідні для спорядження цієї експедиції. Підпис: Флео».

Консул, загорнутий в накидку, в перуці набакир, упав на стілець.

– Масе, ось, нарешті, справа владналася так, як я її розумію. Амбасада... Ідіть, покличте мені Ле Нуара дю Руля.

– Не думаю, що він удома, – сказав месьє Масе.

– Знайдіть його.

Це було не так уже й складно. Щодня по обіді дипломат, який до нестями любив гру, тримав банк у фараон в будинку одного торговця-вдівця, який до цього знайомства був дуже заможнім. Месьє Масе ледве відірвав дю Руля від його зайняття та привів до консула.

– Любий друже, – весело сказав месьє де Майє, – я маю для вас чудову новину.

«Вона дійсно має бути доброю, – подумав дю Руль, – аби я пробачив йому те, що мене відірвали від гри, у якій я міг зірвати тисячу ліврів». Він зробив увічливий реверанс.

– Сядьте, бо це насправді дуже велика новина. Ось вона: міністр призначає вас нашим послом у Абіссінії.

На обличчі молодого дипломата змінилися поспіль чотири чи п'ять різних виразів, які всі виникали під дією якихось внутрішніх пружин, при чому не було, як завжди, жодної можливості збагнути, що він міг при цьому думати.

– Це, звісно, приголомшливий сюрприз, – промовив він жваво.

Однак ніхто не міг би виглядати менш приголомшено, ніж ця ошатна людина в бездоганних панчохах, яка, щойно перетинала брудну вулицю.

– Коли я їду? – спитав він.

– Оце так запал, оце так нетерпіння! – скрикнув засліплений консул. – Почекайте хоч хвилину, прошу вас. Гроші прибувають з наступною касою. Треба все ретельно підготувати.

– Кілька днів?

– Більше. Кілька тижнів. Якщо все буде добре – скажімо, тижнів з шість. Може, вісім.

– Чудово, – сказав дю Руль.

– Тут не йдеться про те, щоб відряджати вас невідомо куди. Ми дорожимо вами, мій любий. Імпровізація годилася для авантюристів, які проклали шлях. Для справжньої амбасади потрібні значніші кошти – багаті дарунки, стража...

Вони трохи поговорили про подробиці експедиції. Був уже майже час вечеряти, що в консульстві робили рано. Месьє де Майє попросив секретаря залишити їх на хвилину.

– Чи не маєте ви якого-небудь особистого розпорядження, яке хотіли б зробити перед від'їздом? – спитав консул, коли залишився з дю Рулем наодинці.

Він чекав, що за таких обставин дипломат розкриє йому свої наміри стосовно його доньки. Консул, коли тільки міг, робив уже на це численні та прозорі натяки. Але – можливо через те, що молодик був надто добре вихований, а можливо й тому, що дівчина, як побоювався її батько, йому не сподобалася, бо навіть не намагалася бути люб'язною, – нічого не відбувалося.

– Ні, Ваша Ясновельможносте, я нічого не пригадую, – спокійно відповів дю Руль, роблячи здивоване обличчя.

* * *

Шевальє Гектор Ле Нуар дю Руль був третьою дитиною в родині, де з тим більшою ревністю дотримувалися права старшинства, що більше там ділити давно було нічого. Виховувався він недбало, у родинному замку, неподалік від Санліса. Усе там говорило про предків, чиїми зображеннями були завішані всі мури, і які сердито дивилися звідти на живих. Зброя, мистецтва, шляхетність – усе, що шану-

валося в цьому замку, – існувало в сприйнятті дитини разом з власними спростуваннями, тому що ці довго та дбайливо плекані цінності призвели лише до руїни. У кожній красивій речі, в кожній прикрасі – чи то було полотно майстерного художника, бронзове бра, або шабля – юний дю Руль звик бачити не більше, ніж зручний у побуті предмет, який можна було притулити до муру або покласти на меблі, щоб прикрити ними тріщину, мишачу нору або пляму цвілі. Нашому шевальє – саме так називали його селяни, бо в родині не було достатньо титулів, щоб дати їх молодшим дітям, – ніхто ніколи не забороняв ловити кроликів разом з сільськими дітьми. Молодий шляхтич швидко зрозумів, що ці голодранці наїдалися досхочу частіше, ніж він сам. Невдовзі він навчився вправно обертатися в обох світах: поза домом був хитрим, жорстоким, і перетворив свою злість на зброю та навіть засіб заробітку; у замку ж не мав собі рівних у елегантності та знанні політесу, що давало змогу отримувати від жінок з числа родичок трохи більше, ніж йому належало за правом, з їжі, одежі, але ще й з пестощів, бо він дуже рано відчув чуттєву потребу в округлих формах та ароматах парфумів.

Переписуючи уроки старшого брата, який єдиний мав учителя, він вивчив достатньо, щоб зробитися секретарем у герцога де Вандома, якому його порекомендував двоюрідний дядько. Крізь цю хвіртку увійшов він у світ, зовні ж продовжував своїми успіхами у грі та участю в різноманітних оргіях спростовувати ту галантність, яка швидко привернула до нього увагу шляхетного суспільства. Якою комбінацією очарування та підступності, старанності в роботі та завзяття у розпусті добився він від Торсі призначення в Міністерство закордонних справ? Краще цього не знати. Дю Руля давно вже приваблювала дипломатія. У цій кар'єри мала стати у пригоді його витонченість, а відда-

лення дозволило б надати повного розмаху його шаленій пристрасті до грошей. Йому запропонували консульське місце в Розеті. З усіх східних країн воно було найгірше оплачуваним. Але Розета була портом, отже, там крутилися чималі гроші. Він вирішив, що легко збільшить свій прибуток. Поїхав туди. Та ось, щойно прибув, як йому вже, завдяки одній лише незаплямованій репутації, пропонували дружину разом з амбасадою. Це виглядало, як суцільний зиск. Але слід було поміркувати, і не дати себе заслі-пити. Мадемуазель де Майє була гарною партією; крім того, можна буде, напевно, й виторгувати придане. Утім, зв'язувати себе дю Руль не поспішав. Абіссінія цікавила його більше. Знав він про неї небагато, хіба що говорили щось про золото, самоцвіти та прянощі. Месьє де Майє викладав йому туманні прожекти розширення Індійської Компанії. Цей бідолашний консул, безсумнівно, уявляв, що дю Руль працюватиме на інших... Шевальє від души над цим посміявся – адже він шукав, як слідувало, лише свого зиску, і збирався отримати його без жодних сумнівів та гризот совісті. Він сам визнавав свій цинізм, і ним пишався. Можливо, що по-своєму – і він був би дуже здивований, якщо б йому про це сказали, – цей реаліст був мрійником. Вигода, до якої він прагнув, не була схожа ні на що відоме. То було якесь царство, що його він ставив собі метою підкорити, як робили перші іспанці в Америці або француз Проніс на Маскаренських островах. Він думав, що буде королем десь там, де матиме величезне багатство. Тому й боявся, що раз так, мадемуазель де Майє в якості дружини йому буде замало. Він мріяв про принцес, про королев. Отже, рішення було прийнято швидко: спочатку – подорож, і лише після, якщо в цьому ще буде зиск, – одруження.

Це якщо не враховувати потужної сили того почуття,

яке викликала в ньому Алікс де Майє. Наприкінці тижня він думав так: «Я, звісно, не дуже турбуюся про одруження, але віддав би все на світі, щоб підкорити це розлючене дитя». Нажаль, він був уже не серед тих сільських дітлахів, що розставляють пастки на кролів, а донька консула була не сільським дівчиськом, яке хапають без жодних церемоній. З нею спочатку треба було одружитися, а він не хотів. Викручуючись на всі лади, аби обійти безмовні пропозиції батька, дю Руль не відмовлявся від пошуку способу провести з дівчиною кілька приємних хвилин до від'їзду, нічого їй не обіцяючи. Він спостерігав за нею, та, потроху, виробив собі план дій. Коли месьє де Майє підтвердив йому призначення послом, дю Руль уже був певний, що мадемуазель має на серці якусь приховану пристрасть, яка для неї робить одруження не менш небажаним, ніж для нього самого. Розпусника це задовольнило, і він вирішив, що кохання до іншого – а месьє Масе, який зробився його союзником, незабаром просвітив, до кого саме, – могло підштовхнути її цілком віддатися бажанням, про які він знав, що вони сильні, отже, він, як чоловік досвідчений, зуміє скерувати їх на себе.

По кількох днях сидіння в кімнаті через припадок Алікс знов вийшла на люди. Дю Руль задовольнявся тим, що постійно переслідував її своїми поглядами. Месьє де Майє, щасливий через таку увагу, вдавав, що нічого не бачить, і не припиняв, натомість, сварити доньку за недбалість та холодність до гостя. Алікс або не розуміла цих докорів, або знала, до якої міри її природна врода, хвилясте волосся, що майже вільно падало на плечі, простий одяг, здоров'я, яким попри всі розмови про хворобу дихало її тіло, збуджують почуття галантного молодика. А чи було їй відомо, як красномовно її холодність та недовіра видають те переживання, яке дю Руль палко бажав звести до його

витоків, тобто перетворити на плотські бажання та пристрасть?

Виходячи з кабінету консула, новоспечений посол побачив Алікс, яка йшла сходами, і попрямував за нею до музичного салону. Вона зробила вигляд, що поспішно бере з клавесину партитуру.

Дю Руль навіть не завдав собі клопоту якось зобразити увагу до цього зайняття; він підійшов до дівчини та зупинився просто перед нею:

– Я маю добру новину для вас, – сказав він, так близько присунувшись до неї, що вона відчула на своєму лобі його подих. – Я їду звідси.

– Але... це прикро.

Вони ще ніколи не розмовляли наодинці.

– Вам дійсно шкода?

Алікс не відповіла, і, поки плинула ця мовчазна хвилина, відчула, як у ній відбулася стрімка та глибока переміна. Цей чоловік поруч із нею, у салоні, так далеко від дверей, переривчастість її дихання, її рум'янець... Тут раптом вона згадала ніч, коли за нею стежили, переслідували, свій зламаний підбор, гавкання собак. Потім, так само несподівано, перенеслася у вільні години в Гізі: відчула легкість клинка, міць коня та шум пістолетного пострілу. Тоді дівчина підвелася та відповіла на виклик.

– Чого ви хочете? – спитала вона, не зводячи з нього синіх очей.

– Хочуть за мене, – відповів дю Руль. – А я не хочу. Не більше, ніж ви. Ми не одружимося.

– Здається, таке рішення вам до вподоби.

Він підійшов ще ближче. Вона не відступала, і хвилювання, яке викликала в ній ця така відчутна постать, походило вже не від страху.

– Це не просто моє рішення, – сказав він, – я про це знаю.

– Про що саме?

– Про те, що я хочу залишитися вільним, і що ви не вільні.

– То що з того?

– Забудьмо про одруження. Продовжуйте кохати, і залишимо собі...

Вона не опускала очей.

– ... насолоду, – завершив він, упиваючись у її губи, які вона не вміла відсторонити так швидко, як було б можна.

Хтось пройшов передпокоєм. Алікс, цілком володіючи собою, з досить природним виглядом повернулася на своє місце поруч з клавесином. Дю Руль усівся в іншому куті салону. Увійшла мадам де Майє, і, побачивши разом обох наречених, дуже зраділа – бо шановна пані цілком поділяла думки чоловіка. Вона запросила їх пройти разом з нею за стіл для вечері.

Під час їжі бесіда пожвавлювалася лише консулом, який розповідав, що пишуть у газетах.

– Щодо Понсе, – сказав він, звертаючись до дружини, – ви, звичайно, пам'ятаєте, його – той аптекар...

Месьє Масе і дю Руль скоса подивилися на Алікс.

– ... цей невіглас побажав зустрітися з Королем. І зустрівся. Його Величність був надто обачним, щоб піддатися омані. Нахабу було заарештовано, і тепер він чекає суду.

Не послідувало жодного руху, не пролунало жодного зітхання, жодного слова, яке могло б щось видати. Алікс перебувала на березі ріки, у Гізі, і чогось чекала біля смуги очерету. Сила, якої вона набула за ці короткі дні, ретельно приховувалася. Після повернення все відбувалося так, немов вона не переживала цих годин свободи. Вона бігала від дю Руля, принижувалася до цієї ролі спочатку переляканої, а потім розлюченої дівчинки. Усе це було тому, що вона чекала Жана-Батіста, і обіцяла нічого не видавати. Та

ось їй повідомили про його ув'язнення. Тепер належало діяти, і насамперед – перетворити свою свободу на зухвалість, а волю – на міць, щоб не боятися нічого, ні самої себе, ні інших, і подолати всі перепони.

Трохи за північ вона прослизнула до кімнати шевальє дю Руля, який чекав на неї.

РОЗДІЛ 10

Журі вчених, яке мало судити Жана-Батіста, було зібране незадовго до Нового року, дещо раніше, ніж передбачав Сангре. Це відбулося тому, що надто довга присутність у Парижі цього дивного в'язня, про якого починали ходити найдивовижніші чутки, розцінювалася Версалем як небажана. Справа обговорювалася в Раді міністрів. Сам Король рекомендував поквапитися. Якщо Понсе отруйник, то належало якнайшвидше застосувати до нього санкції; якщо ж він дійсно посланець Негуса, краще було скоротити тривалість того, що могли розцінити, як образу.

Суддів було четверо: двоє з Університету, і двоє клерикалів. Усі вважалися такими величезними ерудитами в галузях археології та мовознавства, що ніхто б не наважився піддавати сумніву їхні знання. Отже, певним чином, доводилося вірити їм на слово. Тобто розумілося само собою, що це слово буде коротким, остаточним, і що воно неодмінно кидатиме тінь на будь-яку несанкціоновану, себто відмінну від їхньої, думку.

М'яко кажучи, це журі було налаштовано до Понсе вороже. Але справа була не в цьому: воно просто прагнуло подобатися Королю, а самодержцю не подобався Понсе. До того ж, наклепи, що зводилися на мандрівника, справили свій вплив на ці видатні уми, які, утім, піддавалися впливові, як і всі інші.

На перше засідання Жан-Батіст ішов з неспокійним серцем. Сангре порадив йому не вдягати свого білого одягу, бо його могли розцінити, як виклик. Отже, він одягнув звичайний костюм, який не відрізнявся нічим особливим. Зустріч проходила в одній з великих зал Сорбони, всій у різьбі та позолоті. Журі сиділо на підвищенні, вчені – в мантіях, священики – в сутанах. Підозрюваного посадили внизу, попереду. З обох його боків стояла стража. Позаду, в два ряди, розташовувалася нечисленна публіка, серед якої Жан-Батіст побачив Флео, який з ним не привітався, отця Плантена в супроводі ще трьох єзуїтів, а також кількох незнайомих людей. Оскільки стояла зима, в залі було досить холодно, і товариство сповіщало про свою присутність кашлем.

Усім було ніяково від того, що вся справа скидалася на судовий процес, хоча такою не була. Мова йшла про наукову експертизу. Належало розібратися не в тому, чи скоїв Жан-Батіст злочин, а в тому, чи справді він проробив усю ту подорож, з якої стверджував, що повернувся. Поряд з цим, те, що могло би бути лише старанним та безстороннім пошуком істини, приймало інший вигляд: кожний розумів, що у разі, коли Жана-Батіста буде проголошено брехуном, він зробиться звинувачуваним, і буде негайно виданий справжньому Правосуддю, яке має інші засоби для здобування визнань.

Отже, все розпочалося під знаком цієї двозначності. Судді попросили «допитуваного» назвати своє ім'я, походження та звання, «якщо він не заперечує». Але тон голови не залишав ніяких сумнівів у тому, що заперечувати цілком неприпустимо.

– Мене звуть Жаном-Батістом Понсе. Батьків своїх я не знаю. Народився у Греноблі, 17 липня 1672 року. Більше трьох років живу в Каїрі, де займаюся ремеслом травника.

Голова подивився в папери, що лежали перед його очима. На одному боці підвищення скрипів пером писець.

– Отже, ви стверджуєте, що дісталися до самої Абіссінії?

– Я не стверджую, месьє голова. Я був там.

– Вам відомо, що до цього дня небагато християн могли похвалитися поверненням з такої подорожі.

– Так, відомо, – сказав Жан-Батіст. – Я цим не хвалюся.

– Але ж ви наполягали на цьому навіть на королівській аудієнції, – сказав другий професор, дуже похилого віку, з пожовтілим обличчям та скрипучим старечим голосом.

– Цю місію мені доручив сам Імператор Ефіопії.

– Знаємо, знаємо, – перервав голова тим тоном, яким погоджуються з твердженнями божевільного в гарячці, – але не будемо зупинятися на загальних заявах. Дайте нам, будь ласка, відповідь на точні запитання, які зараз пролунають. Здається, почати хоче отець Жуйє.

– Месьє, – сказав церковник, доволі молодий чоловік з кістлявим обличчям та з глибокими зморшками в кутах губ, – як зветься місто, де знаходиться резиденція Імператора Ефіопії?

– Гондар, мій отче.

– Як це пишеться?

Понсе промовив слово по літерах. На прохання священика він зробив докладний опис міста, який четверо людей слухали, час од часу дивлячись один на одного та приймаючи дедалі більш насмішкуватий вираз.

– Знаєте ви дона Альвареса?

– Ні, – сказав, трохи подумавши, Жан-Батіст. – Де я мав з ним зустрітися?

– Дон Альварес помер, – сказав голова зі зневажливою посмішкою. – Це був видатний єзуїт, великий та справжній вчений. Він залишив нам звіт про життя абіссінців, коли повернувся після десятирічного там перебування.

– Я прочитав би його з задоволенням, – сказав Понсе.

– Це було б вам корисно, – сказав учений з жовтим обличчям. – Ви дізналися би звідти, що столиця Ефіопії зветься Аксумом, а не... як ви там сказали... Гондаром.

– Ви також дізналися б, – додав молодий церковник, – що інших місць у цій країні немає, народ там живе по селах та обробляє землю, а сам імператор переїздить з місця на місце.

– Пробачте, але ці відомості є застарілими, – скрикнув Понсе. – У країні повно селищ та міст. Гондар було збудовано після вигнання єзуїтів, бо Імператор бажав мати постійний двір і не довіряв людям з Аксума. Насправді, він ішов тим самим шляхом, що й наші французькі королі. За часів Франсуа Першого двір без кінця змінював свою резиденцію, а нарешті зупинився в Парижі, пізніше – у Версалі. Вісник, який повернувся до Франції десять років тому, не міг згадувати це нове місто.

– Ваші пояснення цікаві, – сказав учений. – Тепер стає зрозумілим, як, на основі історії нашої країни, ви збудували собі уявний образ тієї, до якої нібито подорожували.

Жан-Батіст хотів заперечити. Голова перервав сутичку і задав інше питання. По цьому вже добре видно, в якому тоні та дусі відбувалася ця бесіда. Не варто й переповідати всі подробиці, тим більше, що допитування тривало упродовж двох годин.

Підозрілий повернувся проти ночі в супроводі своїх стражників. Сангре чекав на нього з нетерпінням. На столі була пулярка з «Чорного красеня», понад якою здіймалася апетитна пара.

– Ну що? – спитав радник.

– Вони не повірили жодному моєму слову. Усі їхні знання – це знання єзуїтів, які лишили ту країну шістдесят років тому. Під приводом, що вони написали, ніби там

нічого не змінилося з часів Цариці Савської, ці дурні вважають, що півстоліття не має жодного значення, і будь-яке твердження, якого нема в їхніх книжках, здається їм казкою.

Жан-Батіст стисло переповів другові зміст засідання.

– Вони також запитали мене, чи відома мені релігія абіссінців. Я сказав, що на таких речах не розуміюся. Один з них поставив запитання так: «Скільки природ Христа визнають священики цього народу?» Я сказав їм, що там мені задавали саме це питання. «Якщо це справді так, і якщо ви відповіли згідно з нашою релігією, – зауважив мені голова, – вони мали віддати вас смерті». «Ні, – сказав я йому, – я нічого не відповідав під одним блискучим приводом, а саме: я не знаю відповіді. Я слабкий у теології, і попросив мені це вибачити. Там моє незнання врятувало мене. Було б дивно, якщо тут воно б мені зашкодило».

– Оце так чудово! Ви билися, як лев, – сказав Сангре.

– Як лев у ямі, в котрого кидають з усіх боків отруєні списи. Чи знаєте ви, що вони заперечують навіть правдивість Мюрада... під приводом, що він має не абіссінське, а турецьке ім'я. Звісно! Адже він вірменин. «То він є вірменином, і Негус скористувався ним, як дипломатом, – зауважив той дурний кюре. – З яких пір послів обирають з представників ворожих країн?» Я хотів йому пояснити. Але він слухати не хотів жодних доводів.

– Вам не слід утрачати надію, – сказав Сангре. – Не здавайтеся їм. Добийтеся м'якого вироку, навіть якщо він буде не на вашу користь. А ми вже попрацюємо на вас. Бо я, принаймні, маю дуже добру новину: герцог де Шартр забажав прочитати рукопис ваших спогадів, який ви віддали мені три дні тому. Я матиму новини від нього на початку наступного тижня. Хоч він і не дуже впливає на Короля, але ця людина має талант роздути будь-яку справу.

– Здається, полум'я вже й без того палає добре, – з гіркотою сказав Жан-Батіст.

Наступного дня була неділя. Допит мав продовжуватися в середу. Сангре прийшов до Жана-Батіста о десятій годині.

– Ви знаєте, до чого я не люблю керувати душами, – сказав він тихо. – Але ваші ангели-охоронці, напевно, звітуватимуть про вас, і все буде враховано. Ваше життя у мене є невиграшним пунктом. А якщо ви, до того ж, не ходитимете на месу...

Жан-Батіст радника послухався, і повів свій ескорт на службу об одинадцятій годині до церкви Святого Євстахія. Він надто погано знав месу, щоб чути в ній щось інше, крім приємних звуків, яким додавали піднесеності слова гімнів і краса лілових готичних склепінь, котрі омивалися слабким світлом грудня. Ця атмосфера занурила його у мрії про дитинство. Він згадав матір, про яку сказав, що не знає її, але яка, насправді, була бідною служницею, котрій господарі не дозволили тримати при собі приблудну дитину. Та й чию дитину? Він про це так ніколи й не дізнався. Але дитя, якому невідоме його походження, завжди сподівається на краще. Він гадав, що є нащадком короля чи герцога, а не якогось жебрака. А якщо все ж-таки жебрака, то це мав бути найжахливіший з жебраків, принц злодіїв, найщедріший, найзухваліший та найневловиміший з усіх чесних розбійників. Отець Наш, сущий на небесах? Жан-Батіст не уявляв собі, як виглядає той, про кого говоряться ці слова. Йому пропонували якусь Єдину Істоту, а він уявляв собі стільки образів, і так часто переходив від одного до іншого, в залежності від свого настрою. Для дитини без батька небеса пусті, або надто густо населені, що, врешті-решт, одне й те саме.

Відтоді, як він був зовсім малечею і до дванадцяти ро-

ків, про нього піклувалася добра його бабуся, яка мешкала в селі та заробляла на хліб плетінням кошиків з очерету. Усі жіночі образи Церкви випромінювали світло цього єдиного джерела. Якщо б йому пропонували замість бога шанувати богиню, то в нього б вистачило запалу зробитися папою. «Хто б від цього виграв?» – подумав він, посміхаючись сам собі.

Згідно церемонії Жан-Батіст сідав, підводився та ставав на коліна. При кожній зміні положення скрипіли на холодних плитках ніжки стільців. З початком причастя молодий служка закалатав у дзвоник. Гострий звук пролунав у повітрі подібно до похоронного дзвону. Жан-Батіст, стоячи на колінах, бачив, як з рота в нього йде пара. Він схилив голову та, раптом, його приголомшила одна з тих істин, які розуміють ще до того, як вони формулюються в словах, і які в одну мить роблять людину іншою.

«Я на колінах, – подумав він, широко розкривши очі від свого великого відкриття. – Так! Відтоді, як погодився на цю ефіопську місію, я на колінах. Чи, може, це з тих пір, як я вперше побачив Алікс. Та як не дивись, це однаково. Я був вільною людиною. Нікому не підкорявся. Коли я вперше бачив консула, він сам прийшов до мене, я сидів на своєму дереві, і сам робив йому милість тим, що його вислухував. А тепер я на колінах...»

Тим часом усі за знаком священика підвелися. Жан-Батіст почув позаду себе дзвін шпаг мушкетерів, які вставали на ноги. Він зробив те саме.

«А тепер я встав з колін, але це тому, що мені так наказали. Ось так: чи то сиджу, чи то стою – я завжди на колінах, тобто підкорений чиїйсь владі. Я чекаю, коли консул люб'язно погодиться віддати за мене свою доньку, чекаю, коли Король зробить мене шляхтичем, коли зі мною розберуться ці професори. Оскільки ж вони мене засудять,

а Король не зробить для мене нічого доброго, а консул відмовить мені у руці доньки, я стою на колінах не перед тими, хто мене любить, а перед тими, хто бажає мені зла. Найгірше є те, що я сам нічому цьому не вірю. Я не вірю в те, що це велика честь – коли Король робить шляхтичем, бо він скористається цією милістю, щоб підкорити. Не вірю, що ця релігія є чимось кращою за інші, заперечую владу Церкви над душами взагалі, і, зокрема, над моєю і за кожним визнаю право думати подібним чином. І все ж-таки я на колінах...»

Священик благословив прихожан, які розходилися поквапним кроком, ховаючи руки в складках пальто. Вони на ходу кидали погляди на цього високого замріяного молодика, якого, начебто, чекали двоє мушкетерів.

«І все це, – продовжував свою думку Жан-Батіст, – вийшло через те, що, спочатку, я встав на коліна перед консулом. Усе з цього й почалося, це ясно, як день: то було моє перше падіння. Ось коли я вперше зрадив моїй свободі. Я поводився так, ніби це такий закон, що батько володіє волею доньки. Я стверджував, що кохаю когось, а сам заперечував їхнє існування, кривдив їхню свободу. Я віддав життя – своє і Алікс – у руки цього жалюгідного батька. Я НА КОЛІНАХ!»

– Ні, – сказав сором'язливо один з мушкетерів.

Жан-Батіст зрозумів, що вимовив останню фразу вголос, і почервонів.

– Ходімо, месьє, – сказав він спокійно, – треба завжди схилятися перед волею Божою.

І вони пішли.

Яким би незначним не уявлявся цей епізод, а він справив на Жана-Батіста сильну дію. З цього зерна за кілька годин виріс та розвинувся увесь образ його дій у майбутньому.

– Свободи не просять, її беруть, – сказав він того вечора Сангре.

А з наступного дня почав утілювати це твердження в життя.

У цьому світлі подія, яка відбулася три дні по тому, набула неоцінного значення. Як відомо, Жан-Батіст не припиняв відвідувати хворих. Навіть наближення суду цим візитам не завадило; то були його єдині виходи в світ. Стражники йшли за ним до самого порогу кімнат, де він оглядав хворих, але в середину ніколи не заходили. Месьє Рауль був у нього, так би мовити, замість секретаря: саме корчмарю повідомляли про хворобу, а він уже вирішував, наскільки випадок є невідкладним та важким. У цей день – третій до другого слухання – месьє Рауль дав Жану-Батісту адресу, і порадив бути вкрай обережним. Він говорив про цю справу вельми загадково.

У жалюгідній та темній халупці, куди прийшов лікар, жили четверо людей: жінка невизначеного віку, одягнена в лахміття, двоє розпатланих дітей на підстилці в куті, і сам хворий. Цей чоловік, якого звали Мартьє, спочатку сказав, що його збив візок. Але Жан-Батіст з легкістю змусив його зізнатися, що крізна рана на його гомілці пробита стрілою. Він переходив через заставу Мо з мішком зерна. Жан-Батіст заспокоїв контрабандиста, пообіцявши йому мовчати. Потім наклав на рану сильні ліки, зробив пов'язку і приписав хворому достатню дозу іпекакуани. Кістка була ціла, належало лише збити лихоманку. Наступного дня хворий сильно потів, а на другий день почав їсти.

РОЗДІЛ 11

Наступна зустріч Жана-Батіста з журі відрізнялася докорінною зміною в настрої допитуваного. Вчені мужі, хоча

й одностайні в тому, що молодик відповідав невірно, відчували силу його доводів та слабкість доказів, на яких мало бути засноване звинувачення. Вони скористалися цими днями перерви, щоб обкластися книжками та вигадати більш точні запитання. Веселий від свого нового рішення Жан-Батіст, навпаки, прийшов на засідання з усмішкою на вустах. Його збадьорила невеличка прогулянка в товаристві своїх жандармів, двох добрих хлопців з Пікардії, які доводилися один одному якимись родичами та, завдяки ласці свого начальника, завжди несли варту разом.

Допит почався з питання священика, який минулого разу не відкривав рота. То була сильно короткозора гладка людина, яка тримала свій папірець перед самим носом, бо інакше не змогла би прочитати написане, а потім підняла великі мутні очі на залу. Він бажав уточнень щодо їжі абіссінців: якщо відкинути складність побудови його запитання, воно виглядало досить простим та навіть безглуздим. Жан-Батіст відповідав з куртуазною невимушеністю. Послідували більш детальніші питання, які свідчили про те, з якою пильністю ерудити вивчили всі доступні нечисленні відомості, стосовні Абіссінії. Дискусія вщухла, потім пожвавилася з питанням про право наслідування престолу.

– Воно, як тут, засновано на первородстві, – відповів Жан-Батіст. – Брати, кузени та племінники Короля, які можуть стати знаряддям бунту, виводяться з гри. Тоді як в інших місцях їм дозволяють погрузнути в розпусті, в Абіссінії їх ув'язнюють на високогірному плато.

– А де ж, дозвольте запитати, братам Короля дозволяють погрузнути в розпусті? – спитав голова.

Натяк на бідолашного герцога Орлеанського був надто прозорим, щоб знадобилися додаткові пояснення. Жан-Батіст посміхнувся.

– Не знаю... Мабуть, в ацтеків.

Судді обмінялися здивованими поглядами. Така явна провокація була обурливою, проте, яка знахідка! Якщо вона буде не одна, то з їхньою допомогою можна буде лишити невірний терен науки й мовознавства, і перейти до обурень королівської особи та, незабаром, до звичайних поліцейських заходів. Треба було наполягати...

– Будь ласка, розкажіть нам ще про Короля абіссінців, – попросив один із професорів з хитрою усмішкою.

– Я вже багато вам розповів. Справді, моя пам'ять мені зраджує.

– Подумайте добре. Як він живе? Що цікавого відбувається навколо нього?

– Я все вам описав, здається. Трон, палац... Зачекайте! Хіба що один анекдот. Я щойно згадав. Ось він: вікна Короля в палаці виходять у два двори. В одному знаходяться леви.

– Про це ви нам говорили.

– Так. Але ви ще не знаєте, що з другого двору постійно лунає лемент. Цей шум ніколи не вщухає, інколи він навіть посилюється, і в ньому можна розрізнити ридання та крик. Одного дня я спитав, чи це так шумлять в'язні, чи, може, полонені. Мені відповіли, що, навпаки, так лементують найулюбленіші слуги Короля, яких він добре винагороджує. Їх праця – створювати те, що абіссінці називають музикою, необхідною для вух самодержця, і яку він має чути постійно: це голос народу, який страждає, і кличе на допомогу.

– І що з того? – спитав голова. – Які ви робите висновки?

– Робіть висновки самі, – сказав Жан-Батіст. – Звідки мені знати, чи надихають когось з королів скарги їхніх підданих.

– Еге! – промовив голова, кидаючи на колег веселі погляди. – Писар добре все занотував? Чудово!

Ніщо так не гріє серця царедворців, як видовище людини, котра зухвало спростовує те, перед чим вони самі схиляються. Це дає їм нагоду переконатися в невідворотності наслідків, і народжує надію виправдати власну слабкість приводом, що подібні бої бувають програними ще до початку.

– Заждіть, – сказав Жан-Батіст, який уже втягнувся до гри, – я згадав ще один анекдот, коли вже вас так цікавить життя Негуса. Уявіть собі, що вночі на порозі його кімнати спить шляхетна особа. Саме вона пробуджує Короля вранці вдарами батога об підлогу. Чому вдарами батога? Це походить з тих часів, коли негуси ще возили свій табір лісами, і мало не щодня переїздили з місця на місце. Бувало, що в темряві ночі проміж наметів рискали дикі звірі – хижаки, нерідко й гієни, – і підходили інколи навіть до намету самодержця. Удари батога мали на меті ще до пробудження монарха відігнати лютих звірів, які хотіли до нього наблизитися. Збудувавши палаци та звикнувши спати в них, королі зберегли цей звичай, нібито вони, як раніше, знаходяться в джунглях, в оточенні дикої та небезпечної фауни. Чи не здається вам, месьє, що це є гарний приклад, і що він може надихати інших?

– Як, ганяти гієн у палаці! Себто, бити, при пробудженні короля, батогом царедворців, ви про це? – вигукнув голова. – Звичайно. Запишіть, писарю. Що ж, ваші історії насправді чудові. Чому ж ви раніше не пригостили нас цими перлами?

Журі розслабилося, з'явилися широкі усмішки. Серед публіки царювала важка тиша.

– Може, ще щось згадаєте? – спитав Голова з виглядом гурмана.

– Останнє, – сказав Понсе усміхнено. – Я був там присутній при багатьох екзекуціях. Хочу описати вам одне покарання. Ось воно: засудженого хапають та загортають у таке собі простирадло, зроблене з білого мусліну. Потім на нього виливають розплавлений віск. Він пропитує тканину, застигає та перетворює людину на велику живу свічку. Залишається тільки запалити. Горить, як той смолоскип. Майже криків не чутно – такий гучний тріск.

Судді, не в силах ворухнутися, з жахом дивилися на Жана-Батіста. Писар не опускав пера.

– Коли все скінчиться, від тіла залишається обвуглена оболонка. Ось тут-то й починається найцікавіше. Якщо повезе, то, повертаючи труп і уважно придивляючись, можна знайти, дві ділянки білої тканини, над неушкодженими очима засудженого, які були захищені від полум'я його сльозами.

Жан-Батіст підвівся.

– Ви вже знаєте достатньо, – сказав він. – Цього разу в мене вже нічого не залишилося. Судіть мене, як вважаєте за потрібне. Я маю лише єдине бажання: хотілося б, щоб ви призначили мені екзекуцію такого роду, який знищує в людини тіло, але залишає їй очі, які мені до цих пір так добре слугували. До побачення, месьє, і дякую вам за те, що люб'язно вислухали розповідь про мої мандри.

У мовчазному, крижаному повітрі пролунали кроки Жана-Батіста і його конвою. Вони перетнули залу, піднялися дерев'яними сходами до дверей, і велично вийшли.

* * *

– Марно ви так вчинили, любий друже, – сказав радник Сангре. – Ще можна було все владнати. Уявіть собі, що герцог де Шартр був у захваті від ваших спогадів. Щоб показати вам, як він цінує такі книжки, герцог хоче

неодмінно з вами зустрітися. Він жалує вам десять тисяч ліврів – ось вони – і просить вашої згоди на публікацію мемуарів. Отже, ви цілком марно провокували суддів.

Радник стояв навпроти Жана-Батіста. Як зазвичай, старий був без перуки, його велика голова була вкрита густою щіткою сивого волосся. Простягнувши руки, він обійняв лікаря.

– Ви зробили це марно, але як правильно ви зробили! Якби ви знали, як добре я вас розумію! Утім, тримайте, до золота герцога я додаю ось це, від мене.

Він поклав у руку Жана-Батіста товстий оксамитовий гаманець.

– А зараз не втрачайте часу. Ви хотіли наробити галасу. Я б вам цього не порадив, бо тут усе минає швидко. Реньє вже нема, але його поліція сильніша, ніж будь-коли. Король знатиме все ще до того, як ваше журі складе свій звіт.

– Я збирався діяти цієї ж ночі.

– От і добре, скажіть лише, чим я можу вам допомогти.

Жан-Батіст пояснив.

– Нажаль, герцог де Шартр буде невтішним через те, що не познайомиться з вами, – сказав радник. – Адже він мав до вас стільки запитань.

Тут Сангре зі сльозами на очах обійняв свого юного друга.

– А я, – сказав він, – втрачаю сина.

– Ви його не втрачаєте, а рятуєте.

– Це втішає, але визнайте: хоч ви і вирветеся з рук своїх суддів, а для мене вирок все ж-таки лишається доволі суворим.

Молодий чоловік був дуже розчулений цим прощанням. Месьє Рауль прийшов з фазаном, та пляшкою бургундського, і залишив друзів востаннє причаститися вдвох цих дарів.

О дев'ятій Жан-Батіст повернувся до своєї квартири. Його шанобливо привітали двоє жандармів. За півгодини весь будинок спав.

* * *

Готель Руайомон, у якому мешкав радник Сангре, виходив задами на невеликий вибрукуваний двір. У глибині його, біля муру зо два метри заввишки, стояли криниця з цямриною і стайня. Вікно Жана-Батіста виходила на цей двір. Наче сама вдача побажала, щоб дах стайні був поєднаний з головною будівлею перемичкою, яка знаходилася точно під цим вікном. З другим ударом дзвона на Святому Євстахії Жан-Батіст, одягнений у найтепліший свій одяг, загорнутий у довгу накидку, переліз через підвіконня та зісковзнув на дах стайні. На плечі в нього була сумка. Обережно пройшов він по шиферу, зістрибнув на мур, а з нього скочив у сусідній двір, де приземлився на рихлий грунт, не створивши жодного шуму.

Було темно та дуже зимно. У чорному склі неба горіли зірки.

Ледве встиг Жан-Батіст обережно прокрастися два кроки, як його схопили за плече.

– Мортьє? – сказав він, здригнувшись.

– Цить! Ідіть за мною.

Контрабандист не сповна одужав. Але лихоманка в нього пройшла, рана більше не гноїлася й була захищена доброю пов'язкою. Він ще кульгав, але це не мало значення, оскільки він все одно поновив би свої вилазки. Ніхто не знав Парижа краще за нього. Послуга за послугу – Понсе допоміг йому, і він був дуже радий віддячити своєму рятівнику.

Вони заглибилися в лабіринт вузьких вулиць та дворів. Зимовий вітер загасив більшість ліхтарів. Мортьє знав, де

були собаки, які садові хвіртки не зачинялися й могли слугувати проходами. Знав він і маршрут стражі, і крім такої прикрості, як донос – чим, як він свято вірив, і пояснювалася остання невдача, – не боявся нічого. Він дивився на вулиці, як мореплавець дивиться на морські хвилі й течії. За півгодини вони дісталися бульвару Тампль, освітленого великими мідними ліхтарями, які висіли на стовпах.

– Обережно, – прошепотів Мортьє. – Тут за п'ятдесят кроків є пост стражі. Підкрадіться до місця, де кінчається тінь, і, якщо почнуть кричати, біжіть.

Спочатку широкий освітлений простір бульвару перетнув, кульгаючи, Мортьє. Коли він зник у темряві, Жан-Батіст без жодних перешкод у кілька стрибків наздогнав його. З іншого боку тягнулися сади з високими деревами, поза якими стояли кілька будівель. Треба було берегтися сторожових собак, які могли сидіти під живими огорожами. Невдовзі вони вийшли з цих задвірок і потрапили на шлях до Шарони, в чисте поле. Потім ішли безлюдними шляхами, переходили просіками крізь невеличкі ліски та перестрибували через вузенькі струмки, береги яких були вкриті опалим листям.

З неба не надходило жодного світла, бо не було місяця. Вони вийшли на широку дорогу і, час од часу, йдучи повз якусь огорожу, чули, як за нею глухо тупотів віл, зляканий уві сні шумом їхніх кроків. Неподалік від селища Шарони повернули праворуч. З вологості повітря та шелесту листя Жан-Батіст здогадався, що вони в лісі. На галявинці почувся подих коня. Мортьє подав умовний знак, на який відповіли свистом.

– Це ти, негіднику.

– Я, мерзотнику.

Трохи скрипучий чоловічий голос – безумовно, то був

старий, – лунав з темряви, геть неподалік від них.

– Скотина з тобою?

– Сам ти скотина, хіба не чуєш? То помацай, ось тут. Може, по-твоєму, це куріпка?

– Старий хитрун. Дай мені віжки. Ось, докторе, ваш кінь з сідлом, як слід.

Жан-Батіст навпомацки знайшов стремена і злетів у сідло. Мортьє нагадав йому, на якій станції міняти коня. Від грошей він відмовився. Жан-Батіст не став з ним сперечатися, а просто непомітно поклав гаманець йому в кишеню.

Вони в мовчанні потиснули руки і щиро подякували один одному. Понсе пришпорив коня і виїхав на дорогу. На першому перехресті він повернув на південь і далі їхав прямо. Спочатку, через темряву, доводилося пересуватися риссю. Потім зійшов тонкий місяць, стало видно шлях. Кінь мав гарний, рівний та м'який алюр. Ніколи ще Жан-Батіст не піддавався такому жорстокому переслідуванню: його мали шукати, доганяти, бо він не підкорився найбільшому з королів. Але ж ніколи за своє життя не відчував він себе таким вільним та певним у своїй силі, як під час цього галопу серед крижаної ночі, коли його стьобало гілля, а з очей лилися сльози.

V НЕОПАЛИМА КУПИНА

РОЗДІЛ 1

Вище за все Алікс цінувала в собі душевну чистоту, щедру цільність почуттів, здатність кохати вірно та всім серцем. Вона мала достатньо гонору для твердої віри, що збереження цих чеснот є справою лише її волі, і що їм не зашкодить жодний спосіб поводження з тілом. Істинна велич недоторканої постійно жила лише в її цілісним та суворім серці.

Щоб захистити цю велич, не було жодної потреби робити з себе рабиню цього матеріального дівоцтва, яке нав'язує суспільство, перелякане можливою свободою молодих людей. Ні, навпаки, думала вона з обуренням, саме для захисту цього сміховинного святилища доводилося до цих пір плутатися в сукнях зі шлейфом, стискати себе залізними корсетами, опускати очі перед незнайомими та, нарешті, бігати ночами, немов дикий звір від мисливця.

Тепер, коли вона набула в Гізі вправності, сили та вміння, їй залишалося вийти з кокона, перерубати цю останню прив'язь. Дуже хотілося б, щоб цей поріг їй допоміг переступити Жан-Батіст. Але, оскільки це було неможливо, оскільки треба було, навпаки, зосередити всі сили на тому, щоб з'єднатися з ним та йому допомогти, доведеться скористатися будь-яким чоловіком. Шевальє дю Руль гадав, що підкорив її і зробив своєю. А слугував лише жалюгідним знаряддям того, чого хотіла вона сама. Попри весь свій досвід, а може й завдяки йому, розпусник упродовж цієї ночі з Алікс жахався її холодної рішучості. Але зберігав достатньо здорового глузду, щоб усвідомлювати жахливі наслідки цієї події.

Почав він з того, що цілком поринув у найзахопленіше

обожнювання цієї такої вродливої, такої безсоромної дівчини, яка робила все з несказанно спокусливим поєднанням невимушеності та шляхетності. Потім, коли він подумав, що ця перемога дає йому якісь права, і, в першу чергу, право повторити ці пустощі, коли заманеться, виявилося, що він відданий на милість свого власного завоювання: наступного ж вечора вона його до себе не впустила, і він був невтішний. Ось тут-то він уперше злякався. Він не міг збагнути, що керує вчинками цієї зухвалої красуні. Помилково вирішив, що вона просто нестримана, чуттєва, здатна на всілякі безглуздя, а відтак і – публічно викрити їхній зв'язок. Дю Руль збагнув, що любов до розваг завела його надто далеко. Але враження, що Алікс без розуму від нього, було таким сильним, що, хоч він усього боявся, але ні про що не шкодував. Наступних ночей саме він приходив благати про милість, у якій йому холодно відмовляли. Він марнував час у самоті біля її дверей, благав, збожеволівши від бажання, і здавалося, що ніколи більше не доведеться йому скоштувати те, про що Алікс єдиного та неповторного разу дала йому ефемерне уявлення та вічний спогад.

Вона про все розповіла Франсуазі, яка, будучи пралею, знищила всі наслідки цього епізоду. Безумовно, подруга відмовила б Алікс від такого вчинку, якщо б дівчина заздалегідь порадилася з нею. Тепер плакати було запізно. Алікс виклала всі свої плани. Франсуаза помітила в них тисячу недоліків, бо на шляху, який обрала дівчина, перепон було безліч. Але, після довгих обговорювань, служниця була захоплена силою та завзяттям цієї дитини, яка свідомо обирала свободу. Вона здалася і пообіцяла допомагати їй в усьому.

Коли дю Руль, під страхом величезного скандалу, прийшов на четверту ніч шкрябатися, немов жалюгідний

пес, у двері мадемуазель де Майє, йому раптом здалося, що цього разу вони не були зачинені. Він увійшов. Алікс стояла посеред кімнати. Вона була в батистовій сорочці, коротких оксамитових штанах та в чоботях – в уборі, який одягала в Гізі для кінних прогулянок. Виглядала вона так суворо, що шевальє не наважився її поцілувати, хоча й до смерті хотів це зробити.

– Зачиніть, будь ласка, двері на ключ, – сказала вона йому.

Він підкорився. Вона вказала йому на стілець поруч з невеличким бюро з ліщини, за яким вона так часто подовгу мріяла. Він сів з обережністю, бо меблі здавалися йому надто тонкими та крихкими.

– Месьє, – почала вона, – приходити щоночі під мої двері не в ваших інтересах. Більше я вам не відчиню, і вас можуть викрити.

– Але що я скоїв? – промовив він розгублено. – Чим я вам не догодив?

– Справа не в тому. Запевняю вас, що ви гідно виконали завдання, яке вам було довірено.

– Гідно! Завдання! Ви смієтеся з мене, – сказав щиро засмучений дю Руль.

– У жодному разі. Треба сприймати речі такими, які вони є, чи, швидше, якими вони були. На вас було покладено деякий обов'язок, і ви виконали його дуже вправно.

– Мадемуазель, ви мене принижуєте.

Це, справді, вперше за багате найрізноманітнішими видами розпусти життя дю Руль до такої міри відчував себе підкореним жінкою, якою спочатку мав намір цілком володіти. Він міг би кинутися їй у ноги, благати її, якщо вважав би, що це йому допоможе. Але довелося втриматися – настільки красномовно її гордовитий вигляд показував, що від нього вимагають лише гідності.

– Поперед усім, – продовжувала вона, – знайте, месьє, що наші інтереси ніяк не збігаються. Ви хочете уникнути скандалу, а я його шукаю.

Дю Руль закотив очі, бо думав, що вона зараз повідомить йому про викриття.

– Не хвилюйтеся: я маю однаково твердий намір і врятувати вашу дорогоцінну репутацію, і зіпсувати мою.

Він нічого не розумів. Очевидним йому уявлялося одне: його лишили всі чоловічі сили, їх забрала собі ця жінка.

– Кажіть зрозуміліше, – сказав він безнадійно.

– Отже, ми маємо порозумітися, і я певна, що ви виконаєте те, чого я від вас чекаю, з такою самою старанністю, як того разу. Завтра ви підете до мого батька просити моєї руки.

Дю Руль підстрибнув зі свого стільця і навіть скрикнув, але швидко зм́усив себе заспокоїтися.

– Мадемуазель! Це найбільше моє бажання.

Це була правда. Спочатку він міркував, що це одруження не було в його інтересах. Але фатальна ніч усе перевернула догори ногами. Він був готовий сплатити своєю свободою, щоб отримати дозвіл на цей союз і відновити насолоду. Насправді ж то було засліплення, бо його пристрасть підживлювалася саме свободою Алікс. У той самий час, тієї миті, він не розумів сам себе.

– Не спокушайтеся, – сказала вона суворо. – Ні ви, ні я не маємо жодного бажання здійснити цей шлюб.

– А чому б ні? – проскиглив він.

– Ви самі мені про це сказали, ще у той час, коли мій батько збирався мене вам віддати. Якщо вам здається, що ви передумали, то це лише ваші почуття потребують поновлення того, що ви скуштували. Моя відмова вас дратує, але ви маєте надто багато досвіду, щоб плутати справжню пристрасть зі своєю хтивістю.

– Ні, ні, повірте мені, це не так, – скрикнув готовий розплакатися дю Руль.

– Не будемо витрачати на це час. Я цілком вірю вашим почуттям, до яких мені немає діла. Принаймні, для мене про шлюб не йдеться. Я хочу лише, щоб ви його просили. Якщо ви збираєтеся вперто відмовляти, я розкажу про все.

Дю Руль важко впав на стілець, приголомшений цим ударом.

– Чому ви тоді бажаєте, щоб я зробив вашому батькові таку пропозицію? Я не розумію.

Алікс підійшла до дверей і тихо відсунула засувку.

– Для вас, любий месьє, буде не вперше зробити щось, не знаючи, навіщо. Отже, ми досягли згоди? Завтра я чекатиму на вашу пропозицію. У протилежному випадку, я діятиму сама, зі значно гіршими наслідками.

– Ви, дійсно, мене виганяєте? – благав дю Руль.

Він був цілком збентежений, коли бачив перед собою цю жінку з усіма її чарами, і згадував про насолоду, яку вона йому дала.

Вона разом широко відчинила двері.

Дю Руль кинув переляканий погляд у темряву коридору. Він обережно підвівся, вийшов, повернувся на порозі, щоб упіймати погляд, а можливо й поцілунок, якийсь останній жест розкаяння та прощання, на котрий жінки інколи бувають здатними навіть при найвищому ступені їхньої жорстокості. Але Алікс просто зачинила двері в нього перед носом.

Наступного дня по обіді вона пішла гуляти в міський сад, у який упиралася одним із кінців вулиця з консульством. З недавніх пір це було їй дозволено, вона лише повинна була вдягати мантилью та ні з ким не вітатися. Супроводжувала її Франсуаза. Коли вони йшли садом під руку, не один перехожий заздрив консулові, як батькові, а

дю Рулю, який був загальним улюбленцем, – як майбутньому зятю.

Зима була не холодною. Але інколи, як у той день, дули східні вітри, що приносили з собою свіжість гір Кам'янистої Аравії, приправлену злегка солонуватою вологою, котру вони видували з западин Суецу.

– Ти бачилася з метром Жюремі? – спитала Алікс з-під своєї вуалі.

– Так, але мені довелося приходити двічі. Він завжди бігає по хворих. Що ж поробиш, підміняє товариша.

– Він згоден зробити те, про що ми просимо?

Алікс, добре володіючи собою, супроводжувала цю змовницьку бесіду жестами, природними для променаду: вона вказувала на квітку чи на птаха десь у далині.

– Він допоможе вам у всьому, про що ви скажете, – сказала Франсуаза. – А думка про зустріч з Жаном-Батістом...

– Ти нічого від нього не приховала? Небезпеки...

– Нічого, і він добре розуміється на таких речах. Але цю людину ризик притягує.

– Ти говорила з ним... про себе? – спитала Алікс.

Франсуаза подивилася кудись у бік, і тихо посміхнулася, показавши свої чудові зуби.

– Що він міг відповісти? Навпаки, ми були дуже раді цій розмові про інші обставини, бо могли говорити, не торкаючись нас самих. Ви ж знаєте, усе вже сказано... У нашому віці, на щастя, очікування не таке важке. Ми просто чекаємо, ось і все.

– Я розумію, – сказала Алікс, – але вважаю, що ви трохи неправі. Коли є шанс бути разом...

Ця бесіда ненадовго занурила їх у меланхолію. Кілька кроків вони пройшли мовчки. Потім Алікс повернулася до справ насущних, і вони докладно обговорили всі подробиці.

Щойно прийшли вони до консульства, як стражник доповів мадемуазель де Майє, що Його Ясновельможність консул бажає невідкладно її бачити. Вона увійшла до великої приймальної зали на першому поверсі. Батько чекав її в пурпуровому камзолі з чорними лацканами, у найбільшій своїй перуці, та панчохах зі стрічками. Він був схожий, гадала вона, на велику напарфумлену ляльку. Він підійшов до неї качиною ходою, яку спричинювали його квадратні підбори. «Зараз він точно візьме мене за руки, – подумала вона. – Ось воно, нарешті».

– Доню моя... – почав консул із тремтінням у голосі.

І, не маючи сили завершити фразу, обняв її. Витягнув з кишені носову хустку, витер собі обличчя і почав знов:

– Я маю повідомити вам велику новину. Найбільшу, як гадаю, з усіх, що отримує жінка за своє життя.

– Я вас уважно слухаю, батьку.

– Ось вона: цей шляхтич щойно попросив у мене вашої руки.

Дю Руль був у кімнаті, але тримався позаду, та ще й біля запони того ж кольору, що й його камзол, немов хамелеон. Алікс його доти не помічала. Тепер вона повернула голову в його бік. Він був як справжнісінький нещасний Святий Дені, який продовжував крокувати після того, як у нього відтяли голову: він мав синювате обличчя мученика, який закриває очі, бо йому краще чути, як провіщують лихо, ніж бачити, як воно обрушується на нього. Їй стало дуже шкода його.

– Батьку, – промовила вона спокійно, – мені треба сказати вам дещо наодинці.

Небагато наказів були виконані з такою швидкістю: дю Руль, який лише чекав сигналу, зник з очей. Залишившись з донькою без свідків, месьє де Майє, який боявся якоїсь останньої примхливої вимоги, сказав їй:

– Ви схвильовані. Я теж. Давайте не будемо нічого ускладнювати, і залишимо таємницям їхню красу. Отже, що ви хочете сказати мені такого, чого не може почути ваш майбутній чоловік?

– Батьку, ви хочете, щоб усе було просто. Отже, ця людина не може стати моїм чоловіком.

– А дідько візьми! – скрикнув месьє де Майє, підстрибнувши з пересердя, – Чому це раптом?

– Тому, що я не вийду заміж.

– Ось як! – сказав консул гнівно. – Що це за нова вигадка?

– Це не вигадка, а неможливість.

– Ви навіть скажете мені, яка саме?

– Якщо ви наполягаєте, батьку.

– Звісно, наполягаю! Мені здається, я маю право знати про все, що трапляється з вами.

Алікс перевела дух, як атлет перед стартом.

– Я ніколи не вийду заміж, бо втратила дівочу честь.

– Втратили дівочу честь? – нетерпляче повторив консул. – Що ви маєте на увазі?

– Те, що є. Я вже не така, якою створила мене природа, і якою постають перед чоловіком.

Упади на голову месьє де Майє один із брусів, що підтримували дах, – він був би менш приголомшеним. Він відступив на крок і сперся рукою на стіл.

– Ви жартуєте, доню...

Безжалісна Алікс, не опускаючи очей, відповіла:

– Я цілком у вашому розпорядженні, щоб священик, або повивальна бабка, або хто завгодно, переконався в цьому і зробив для вас офіційний звіт.

Її погляд, який вона твердо спрямовувала на батька, немов зброю, був єдиною противагою бажанню месьє де Майє дати їй ляпас. Він стримався, і пустився ходити по

кімнаті, гучно стукаючи при кожному кроці підборами. Проходячи повз королівського портрета, він опускав очі. Потім, дещо збагнувши, знов наблизився до неї:

– Тільки не кажіть мені, що то був... – наважився він на припущення, зло дивлячись на неї, – цей аптекар, цей шарлатан... Понсе?!

– Ні, батьку, то не він.

– Хто ж тоді? – спитав він, стукнувши по дубовому столу долонею.

– Невідома вам особа, – скромно відповіла вона.

– Як це може бути? Ви не виходили звідси. Мені відомий кожний ваш крок поза консульством. Ні-ні, ви його покриваєте, а це міг бути лише той Понсе.

– Даю вам слово.

– Або те, що від нього залишилося, – проскреготів консул. – Хто ж тоді?

– Один турок.

– О Господи! – скрикнув дипломат, уражений цією останньою стрілою.

– Що це міняє? – стримано заперечила Алікс. – Значення має сам факт, чи не так? Хто винний, не важливо.

– А все ж-таки – один турок!

Консул знервовано стягнув з голови перуку і продовжував ходити по кімнаті з нею в руці, немов мисливець, який тягне за собою безвільний труп старого зайця.

– І де ж ви познайомилися з тим проклятим?

– У Гізі.

– Так я і знав! Як я не хотів вас туди відпускати! А ця служниця була з вами за одно, а може й зводила вас?

– Франсуаза нічого не знала. Вона поїхала в село по яйця з конюхом Мішелем. Той чоловік прийшов з річки. То був рибалка. Він оволодів мною на терасі...

– Без вашої згоди? Насилля? Я буду вимагати від Паші

покарання, на того рибалку влаштують облаву, його знайдуть.

– Ні, батьку. Я не заперечувала. Може, це через сонце, через спокій того місця, де немов розлита млість. Коли той парубок постав переді мною, мені раптом захотілося...

– Досить! – обірвав месьє де Майє. – Не хочу більше слухати. Це жах! Сором! Моя єдина донька, єдина надія, єдина спадкоємиця!

Консул був щиро схвильований, але швидше не думкою про втрачене дитя, а спогадами про ті нескінченні, сповнені передчуттів щастя та процвітання розмови, які роками точилися навколо неї.

– Поншартрен... Шляхетна партія... Майже посол...

Він розмовляв сам із собою, сівши якось боком на стілець, обпершись щокою на спинку.

– А чому ж ви не сказали мені про це раніше, щоб уникнути усіх цих демаршів? – гукнув він.

– Демарші вже було зроблено, – сказала Алікс. – Крім того, батьку, я дійсно відсувала час зізнання. Я хотіла якнайдовше пробути з вами та з моєю матір'ю. З тієї миті, як ви дізнаєтеся про мій стан...

– Ваш стан! Ви хоч не вагітні?

– На щастя, я маю вірні докази, що ні.

– Однією неприємністю менше.

– Я хотіла сказати, якщо б ви дізналися про моє, так би мовити, становище, все б змінилося, і мені б залишилося тільки підкоритися вашій волі та поховати себе на решту життя в якому-небудь невідомому монастирі десь у провінції.

– Саме так! Нажаль, ніякого вибору немає.

– Я добре знаю це, батьку, – сказала Алікс, вичавивши кілька сльозинок і розмазавши їх по обличчю, – нехай усе відбудеться якомога швидше. Я не зможу довго витриму-

вати сором показуватися на ваші очі. Я помру через це.

– А я помру, коли бачитиму вас, – сказав консул нетерпляче.

Він уже міркував про інше: як повідомити про все шевальє дю Рулю.

– Поправте зачіску, витріть рум'яна. Я кличу його.

Алікс швидко заспокоїлася. Дю Руль увійшов, утягнувши голову в плечі, кидаючи в усі боки погляди зацькованої косулі.

– Мені прикро, месьє шевальє, – промовив консул з особливим виразом, – але я щойно переговорив з донькою. Ви є в цьому світі тією партією, на яку б вона погодилася з найбільшою радістю. Існує лише один суперник, з яким ви не можете сперечатися, а вона дала обітницю – про яку я досі навіть і не знав – присвятити Йому все своє життя. Йдеться про самого Господа. Моя донька Алікс заявляє про релігійне покликання, перешкоджати якому я не можу.

– Ах! – промовив дю Руль з лякливим подивом.

Він кинув на дівчину божевільний погляд, у якому плотські спогади її шаленої краси чергувалися з невірогідним видінням святенниці, про яку йому щойно сказали.

– Так! – сумно сказав консул. – Бог вирішує, та інколи кличе до себе найкращих. Таким є світ. У той час, як ви будете готуватися їхати з амбасадою, моя донька попрямує до Олександрії, щоб першим королівським кораблем дістатися до Франції, а там вже – до свого монастиря.

РОЗДІЛ 2

Є на світі землі, яким начебто судилося навіки залишатися пустизною, вкритою вересовими заростями та ку-

щами, але на яких, однак, наполеглива людська праця якимось дивом створює гармонію і навіть приводить їх до процвітання. Ця земля була чимось прямо протилежним: природа наділила її м'яким, дуже родючим грунтом, на якому все росло само собою. Вона розкинула над нею милостиве небо, на якому завжди вистачало місця і дощу, і сонцю; наробила на ній пагорбів, з яких текли чисті струмки, але чиї схили не лише не заважали вирощуванню різної городини та садовини, а навіть йому сприяли. Однак, здавалося, що люди не заспокояться там доти, доки не знищать усі ці дари через чвари проміж собою і ту ворожнечу, що розпалює міжусобні війни й голодомори, котрі викошують слабкіших. Ця земля позаростала густою ожиною, яка грозила перекрити дорогу, тому вершник мав бути уважним, щоб не заблукати, – бо занедбані найголовніші шляхи зробилися схожими на майже невидимі в зарослях колючок вузенькі стежки. З двох хат, що зустрічалися дорогою, одна була зруйнованою. У лісі треба було остерігатися здичавілих собак, які нападали на людей швидше від люті, чим за інстинктом.

Вершник під'їхав до самого села, яке чітко вимальовувалося на тлі неба понад хребтом одного з пагорбів. Здалека воно здавалося доволі великим, і можна було сподіватися, що воно заможне.

Зблизька ж зорові відкривалися лише обвалені клуні, спалені стріхи, остови хатин. Кілька худорлявих, немов скелети, старих жінок у сірому поганяли серед руїн схожих на примари кіз. Вершник зупинився на майдані, який поріс травою та був завалений камінням з навколишніх мурів.

– Агов! – покликав він молодого пастуха, – ходи-но сюди.

Хлопчисько підняв до чоловіка замурзане, немов у вуг-

лекопа, обличчя і побіг геть босими ногами по камінню. Тоді подорожній помітив старого, який сидів трохи осторонь, біля криниці зі зруйнованою кам'яною цямриною. Спішившись, вершник прив'язав коня віжками до ліщини, яка виросла на якихось уламках. Його накидка була вкрита дорожнім пилом. Він мав запалі очі, восьмиденну щетину та хитливу ходу моряка, який забув, що таке тверда земля. Він підійшов до старого і той підняв очі.

– Це село, яке зветься Субейраном, друже? – спитав змарнілий вершник, який був ніким іншим, як Жаном-Батістом.

Він, скачучи щосили, десь загубив свій капелюх; волосся в нього приклеїлося до лоба сумішшю піску та поту.

– Не так тут багато людей, щоб давати цьому місцю назву, – сказав старий.

Голос він мав дзвінкий та приємний, та який трохи ламався, немов у підлітка.

– Але ж це справді те, що залишилося від Субейрану, – додав він.

– Куди ж поділися ті, хто тут мешкав? – спитав Жан-Батіст, дивлячись навколо себе.

Упродовж останніх днів дув холодний, немов лезо ножа, південно-східний вітер. Він очистив від хмар усе небо, лише чиста блакить сяяла тепер понад випаленими ранами села.

– Якщо ви знаєте відповідь, і хочете мене задурити, – сказав старий чоловік, – краще вам забрати мене зразу, або вбити тут, бо я, напевно, саме з тих, кого ви шукаєте. Але якщо вам дійсно нічого не відомо, то ви прибули здалека.

– Я прибув здалека.

– Якщо ж ви здолали такий шлях, то маєте тут якісь справи, або знайомих. У такому разі вам слід чекати від мене найгірших новин.

– Я шукаю жінку.

– Якби ви шукали чоловіка, то я вже зараз зупинив би вас: їх тут залишилося двоє, якщо рахувати серед живих мене. Щодо жінок, то кілька ще знайдеться. Як її звуть?

– Марина.

Старий підвівся.

– Знаєте ви її ім'я по чоловікові? – спитав він.

– Вона була заміжня лише трохи більше за вісім днів. Її чоловік утік. Його звуть Жюремі.

– Так це Жюремі! Звісно! Веселий хлопець. Це ж другий син мого найближчого сусіда в цьому селі. Він живий?

– Він мій підручний та товариш. Живе в Каїрі.

– В Каїрі. В Єгипті, на біблейській землі. О Господи! Яке ж то щастя! Якби ви тільки знали, що в моєму віці може бути гарною новиною. Коли ви поїдете, я буду думати лише про це. Який я щасливий через те, що він живий!

– А його дружина?

– Та що вже про це згадувати... Що минуло, те минуло. Хай він живе і хай йому щастить.

– Ви не зрозуміли, – сказав Жан-Батіст, ставши на коліно й підсунувшись до старого. – Це він мене послав. Він був їй вірний весь цей час, і, якщо ви бажаєте йому щастя, то треба, щоб він дізнався.

– Так, – сказав старий задумливо, – це він. Це точно він. У цій родині всі були такі. А втім, таким було все село. Тому вони й не пощадили нас.

Він підняв очі. Вони були вкриті більмами.

– Вона померла наступного дня після його втечі.

Тиша в цьому безмовному краї мала вагу граніту. Навіть вітер гуляв над камінням без жодного шуму.

– Як це трапилося? – спитав Жан-Батіст.

– Любий друже, – тихо промовив старий, дивлячись кудись у далину, – нас вижило так небагато, що наші

спогади не мають значення. Цей шматок землі був, безумовно, обраний для того, щоб прийняти стільки жаху та злодійств. Нащо все це переказувати? Щоб створити вічну пам'ять безчестю? Ні, ми поховали спогади про катів у одних могилах з нашими мерцями. Пам'ятники треба зводити лише любові, миру й радості, бо вони без нашої допомоги довго не протримаються.

– Але та жінка, та дівчина, з якою одружився Жюремі...

– Вона його кохала. Ні час, ні люди не могли б зруйнувати це почуття. Вона померла з його іменем на вустах.

Старий узяв довгу палицю, витерту до блиску його долонями, і важко підвівся на ноги. Загорнув щільніше своє худорляве тіло широкою дірявою накидкою.

– Зупинитеся тут? – спитав він.

– Ні, зараз же їду. Чесно кажучи...

Жан-Батіст дав руку старому, який хотів його провести.

– ... якщо хтось питатиме вас, ви мене не бачили.

– Ви один з наших?

– Ні, але ми маємо спільних ворогів.

– Бережіться! – порадив старий, дивлячись на цього сповненого життя вродливого молодика, і було видно, що він згадує всіх тих, кого було вигублено в такому ж юному віці. – Звідки ви їдете? Ваш кінь геть загнаний.

– Він з Турнону, на Роні. Боюся, що далеко на ньому не доїдеш. Я вже шістьох загнав, від самого Парижа.

– Від Парижа! – здивовано повторив старий, – і куди ж ви хочете дістатися?

– Цього вечора – до Сету.

– Усі поштові станції в околиці охороняються драгунами, – сказав старий.

Потім подивився навколо себе і покликав гучним голосом, який відбився в руїнах:

– Даніель!

З-поза невисокого муру висунув свою нечесану голову брудний від сажі хлопчисько, якого Жан-Батіст зустрів першого.

– Посадіть цього хлопця до себе на коня. Він покаже вам шлях крізь зарослі до стоянки наших, якщо вони там є. Гадаю, що є. У горах зараз неспокійно, і я не помилюся, якщо скажу: там дещо готується. Коли знайдете їх, скажете – їдете з Субейрану, і вас послав до них Жан. Це я.

Жан-Батіст сів на коня, підхопивши з собою дитину, яку посадив позаду себе.

– Може, ви трохи запізнитеся, – сказав старий, – але про це не шкодуйте. Вони дадуть вам нового коня, і завтра вранці ви будете в Сеті.

– Дякую, – сказав Жан-Батіст.

Він застромив руку в одну з сідельних кобур, де тримав гаманець.

– Можу я вам чимось допомогти? – спитав він сором'язливо.

Старий помітив його рух і зупинив його.

– Вам вони більш потрібні, ніж мені, – промовив він. – Під кожною хатою закопані екю, яких не знайшли драгуни. Якби вони дізналися, що ми маємо гроші, то негайно б повернулися...

– Ну що ж, Жане, прощавайте, я передам Жюремі ваші вітання, – сказав сильно розчулений Жан-Батіст.

Він пришпорив коня, але той не дуже хотів відриватися від густої аристолохії, в яку заліз аж по вуха. У решті-решт він розпрямився й обережно пішов серед цих уламків, які несли нерухому варту над мертвими.

– Подивіться уважно вниз, – гукнув Жан, коли Жан-Батіст з дитиною трохи від'їхали. – Бачили той пам'ятник, який вони поставили? Це хрест! На честь їхньої перемоги... Хіба це не найгірше?

Але вершник уже не чув його.

* * *

Продовжуючи їхати шляхом із Субейрану, вони потрапили до вологої та тінистої ущелини. Уздовж струмка вилася гірська стежка, подекуди зникаюча під опалим листям та мохом. Наближався вечір, сутінки густішали й провіщали ніч. Вони продовжували їхати вгору, лише потріскування хмизу чулося з-під копит коня. Попереду постав останній перевал з покритих лишайниками скель. Дитина показала знаком, що їх треба обминути з правого боку. Вони перемовлялися лише жестами. Коли ж дитина закричала, Жан-Батіст здригнувся – він жодного разу не чув її голосу. Здавалося, вона належала до світу тварин, бо не вимовила жодного чіткого слова, а видала тричі гучний крик, який наслідував лісову сову. Вони проїхала вперед ще трохи, й порівнялися з величезним розчахнутим стовбуром старого каштана. На цім місці за мить у тихому шелесті листя з'явилися п'ятеро чоловіків, які вийшли з-поза скель або дерев – чорні, зігнуті, страшенні, немов ті чорти, наставляючи на Жана-Батіста свої аркебузи та списи.

– Мене послав Жан з Субейрану, – спокійно сказав Жан-Батіст.

Він не знав, до якого з цих облич, прихованих під капелюхами та бородами, належало йому звертатися.

– Це правда! – сказала дитина.

– Злізай з коня, – тихо наказав один з чоловіків.

Жан-Батіст спішився, і одразу ж підняв руки догори. Чоловік, який віддавав наказ, підійшов до коня та оглянув сідло.

– Я маю пістолет у лівій кобурі, кинджал у торбині та шпагу, яку ви бачите. Але я ваш друг, і не збираюся користуватися нічим з цього.

Чоловік щось пробуркотів, подав іншому знак взяти

коня в повід і наблизився до Жана-Батіста. Він витяг з кишені якусь ганчірку та зав'язав йому очі. Вони знов поїхали – дитина, як і раніше, сиділа в сідлі, намертво вчепившись у луку, а сліпий Жан-Батіст – тримався за плече одного з розбійників. Пов'язку з нього зняли вже за півгодини маршу в такому супроводі. Він побачив себе в похмурому оточенні скель та гротів. Була вже ніч. Стоянка, до якої їх привели, освітлювалася маленькими вогнищами, числом вісім або сім. Навколо чорних каганців, підчеплених над вогнищами, метушилися тіні. Якийсь чоловік, що сидів біля вогнища поруч із Жаном-Батістом запросив його сісти навпроти себе.

– Отже, – сказав чоловік, – ви приїхали з Субейрану? Ви з наших?

Вимовляючи ці слова, він ламав тоненькі каштанові гілочки та кидав їх у вогонь, де вони швидко займалися з веселим тріском. Він мав довге костисте обличчя, блискучі очі. Голод, утома, звичка до страху, який ці люди постійно терпіли, і який самі наганяли на інших, надавали всім обличчям цього краю схожих обрисів, немов важкість їхнього становища ще якось дозволяла їм зберігатися, як видові, але не давала жодної можливості залишатися при цьому особистостями.

Жан-Батіст пояснив, що привело його до них, але, хоч його історія була дуже довгою, він розповів з неї лише найкоротшу частину – ту, що стосувалася Жюремі та повернення до Каїру.

– Мене звуть Катіна, – сказав чоловік. – Принаймні, так кличуть мене тут. Я не знаю цього Жюремі, бо він старший за мене. Але, здається, я чув колись про нього. Це дуже добре, що він не загинув – щоб вижити, наші батьки не мали іншого вибору, крім як поїхати з рідних місць. Ми ж вирішили битися тут. Настали інші часи. Король уже

старий, країна змінюється та починає ворушитися. Тепер немає рації втікати до тих, хто врятувався, треба виборювати свою свободу саме тут.

Один із бунтівників – похмурий, немов ніч, – підійшов до них і дав кожному по дерев'яній мисці з круп'яною юшкою.

Дмухаючи на їжу, вони поговорили про Каїр та Версаль. Катіна сказав, що живе в лісі вже два роки. Він жадав новин про світ, з яким воював, і з цього було видно, що його метою було не зруйнувати його, а добитися в ньому місця для всіх. Це звірине життя служило людським ідеалам.

– Я маю завтра вранці бути в Сеті, – сказав Жан-Батіст, який не забував про своє становище і хвилювався через цю довгу зупинку.

– Там ви збираєтеся сісти на корабель?

– Так, – сказав Жан-Батіст, – я сяду на рибальський баркас і відпливу до Генуї.

– А може, королівські кур'єри вже сповістили про вас місцеву владу? Вони мають вас шукати.

– Сумніваюся, що кур'єри могли їхати швидше за мене. До того ж, мою втечу помітили не одразу. Я маю ще добу.

– Еге! Це досить ризиковано. Не кожного дня знайдеш корабель. Уявіть, що накази прибудуть тоді, коли ви на місці підкупатимете моряків. Вас одразу ж видадуть.

– Я розумію, – похмуро сказав Жан-Батіст. – Я мав час про це поміркувати. Але вибору немає.

Катіна допив свою юшку і вичистив пальцями дно.

– Раджу вам кілька годин відпочити. Погляньте на себе: ви довго не спали, а в такому стані до біди недовго. Ідіть у печеру, загорніться в баранячу шкіру та спіть. Ми знімаємося з місця о четвертій годині. За цей час я, може, щось улаштую для вас.

Тепла юшка та відпочинок біля вогнища розморили Жана-Батіста. З самого початку втечі він відпочивав не довше кількох годин, та й те не сповна, бо завжди був насторожі. Він скористався порадою Катіна. Щойно загорнувшись у необроблену шкіру, і попри її нестерпний запах, він провалився у глибокий сон.

Катіна прийшов будити його, як казав – о четвертій годині. Він приніс якийсь одяг і наказав йому перевдягнутися. Ще сонний, нічого не розуміючи, Жан-Батіст зняв стару одежу та вдягнув шовковий камзол з вишиваними манжетами, який був йому впору, і красиві черевики, які виявилися лише трохи великуваті. До цього додавалася вовняна накидка й трикутний капелюх. У такому пишному одязі Жан-Батіст підійшов до гурту чоловіків, що сиділи навколо найближчого вогнища, і серед яких він побачив Катіна. Вони вже тримали капелюхи в руках і творили коротку молитву, але було видно, що роблять вони це від щирого серця. Потім усім роздали ту саму юшку, що й того разу, але рідкішу. Катіна посадив Понсе біля себе.

– Три дні тому наші вбили на шляху на Ізес молодого шляхтича, який мав необережність з'явитися там без охорони. Вони зробили свою справу чисто, і ваш одяг не має слідів крові. Ось його папери.

Він простягнув Жану-Батісту маленьку червону торбинку, на якій золотими літерами були нанесені ініціали Г. В.

– То був один з тих молодих авантюристів, котрі наймаються до війська, щоб битися з нами. Нема нікого гірше за них. Під прикриттям віри вони лише грабують, і заробляють собі багатство, якого їм не додали до їхніх титулів. Вам ще дуже повезло, що вас не прийняли, коли ви їхали, за одного з них. Щоправда, ви були брудні, а вони про свій одяг піклуються. Коли йдуть на нас, то гарно вбираються, і цим роблять нам велику честь.

Жан-Батіст відкрив шкіряний конверт. Там були папери загиблого. Його звали Гуго де Водзорг. Він належав до дому принца Конті, який рекомендував його головному правителю Німу. Віком він відрізнявся від Понсе на два місяці.

– Можете залишатися на своєму коні, – сказав Катіна. – Ми маємо лише важковозів, а вони не підходять до вашої нової ролі. Але з цими паперами вас ніхто не зупинить. Їдьте до першої поштової станції на схід від Ізесу, і змініть там коня так само природно, немов ви проїхали один етап. Ваш двійник там не проїжджав, і вони не матимуть жодних сумнівів. Потім повертайте на Марсель. Порт там великий. Ви точно знайдете судно, і ніхто вас не помітить. До того ж, дуже часто трапляється, що ці герої, щойно ми їм злегка зачепимо кулею вухо, повертають голоблі та їдуть шукати щастя на Сході.

Вже сходила бліда зоря, в її світлі рожевіло голе гілля. Люди затоптували вогнища, закидали за спини торбини, і гуртувалися озброєні в загони. Тримаючи коня в поводі, Жан-Батіст пройшов поруч з ними до природної тераси – плоского виступу скелі, з якого було видно зігнуті спини великих чорних лісів та, на самому обрії, пастельну смугу долини. Там вони й попрощалися, після довгих обіймів Понсе та Катіна. Жан-Батіст сів на коня і востаннє подивився при денному світлі на це нечесане, жалюгідне, тремтяче від холоду військо, яке, однак, було самим втіленням гідності. Він помітив, що поверх свого старезного лахміття більшість з них одягнула широкі полотняні сорочки, за якими, напевно, розпізнавали своїх. Вони підняли свої списи та шпаги, щоб привітати Жана-Батіста. І поки він їхав під гору, довгими поглядами проводжали силует тієї самої людини, яку вчора знищили, а сьогодні знов повернули до життя.

РОЗДІЛ 3

Брат Паскуалє та нещодавно прибулий з Італії молодий послушник чекали у дворі. Вийти назовні було б нечемно. Бородатий капуцин безупинно ходив навколо фінікової пальми, яка височіла, одинока та, на його смак, трохи смішна, якраз посеред цього вкритого плитами, оточеного зубчатим муром подвір'я. Дійсно, гадав він, можна подумати, що ми у в'язниці, тим більше, що в тому боці, який виходив на коптську церкву, вікна закривали грати з кованого заліза. Коли капуцин проходив мимо напіввідкритих дверей, йому було чутно, як суворі голоси співають псалми, а звичні пахощі ладану пливли під самий його великий ніс.

У середині базиліки атмосфера була зовсім інша. Завдяки дерев'яним віконницям на кожному вікні та складній системі завіс, ширм і загородок, у Святій Святих панувала суцільна темрява. Лише червоні вогники тьмяних лампад турбували спокій речей і живих істот – дещо вони скнаро залишали в тіні, але зі вправністю розбійника вихоплювали й витягали на світ божий золото, слонову кістку, коштовності. Ібрагим, сирійський монах, допомагав Патріарху та кільком обраним під час довгої церемонії освячення коронаційного єлею. Після численних передмов та нескінченних молитов Патріарх вийняв з дарохранительниці алебастрову амфору. З цієї миті почалося саме освячення. Урешті єлей перелили до глиняного глечика з маленькою ручкою, який затикався дубовою пробкою. Скінчилося все, коли надворі опустилися сутінки. Патріарх на чолі світи виніс глечик у притвор, почекав, поки старий копт, у якого весь час тряслася голова, відчинить двері. Попри свою злість через довге очікування, брат Паскуалє зобразив цілковите благоговіння, і з виразом глибокої покори прийняв

з рук коптського архіпастиря дорогоцінну посудину, а разом з нею – згорнутий та запечатаний на підтвердження автентичності пергамент. Він вправно преклонив коліно і сказав арабською:

– Владико, за три дні цей Святий Єлей уже буде на шляху до Абіссінії.

Патріарх востаннє перехрестив глек. Ібрагим переглянувся з капуцином. Брат Паскуалє попрощався, повільно перетнув разом з Бартоломео двір і вийшов, нарешті, в гомін міста.

Коптський храм стояв на вузькій вулиці з високими будинками. Майже під кожним з них розташувалися лотки дрібних торговців, освітлені олійними лампами. Людей було ще багато, і перехожі в темних місцях нерідко спотикалися.

– Візьми цей глек, – наказав брат Паскуалє послушнику. – Ти бачиш краще за мене.

Молодий брат перелякано вчепився в дорогоцінну пляшку. Це був товстий щокатий хлопець з Істрії. Його покликання було не дуже явним. Але його батько, якого він боявся, бажав присвятити Богові одного зі своїх дітей, і обрав саме цього, тому що він був найбільш ненажерливим, і його було найдорожче за всіх годувати. Відтоді Бартоломео служив Господу з відданістю солдата, котрий б'ється добре, бо його ситно годують.

– Бачив ти, хлопче, цього пройдисвіта Патріарха, як він виступає в своїй рясі з золотом? – лайливо промовляв капуцин, який ішов попереду з вільними руками й розважався тим, що на всі боки роздавав поштовхи плечима. – Однак, якщо б я не почав із того, що віддав цьому голодранцю половину консульських цехінів...

Бартоломео біг за ним по п'ятах.

– Отже, слухай мене добре, – продовжував брат Пас-

куалє. – Ти, Бартоломео, ще молодий. Треба тобі знати, що ці копти нічого не варті. Нічогісінько. Якщо ти судиш про них за одягом, за їхніми кадилами з позолоченого срібла, то можеш подумати, нібито вони дещо значать. Але це не так. Усе це належить Паші. Він дозволяє їм усім цим користуватися, але самі вони бідніші за жебраків.

– Хіба ж ми самі не бідні? – спитав, задихаючись, молодий капуцин, який колись був сильно приголомшений, дізнавшись під час свого постригу, що ченці цього ордену дали обітницю просити собі на харчі.

– Ми маємо папу, розумієш? – сказав Паскуалє. – Звісно, ми є бідними, але це наша зброя, наша особлива позиція. Припустимо, що ми розвідники. За нами йдуть кавалерія, гармати, вся міць. У той час, як ці копти мають позаду себе лише шаблі мусульман, готові відтяти їм голови. І попри це, вони щось удають із себе, і змушують нас чекати по чотири години, доки не скінчаться їхні безглузді церемонії.

Вони повернули до ще вужчої вулиці, де було зовсім темно, але не зустрічалося жодних перехожих. Цей короткий шлях давав можливість обійти стороною цитадель та вийти якнайшвидше до монастиря.

– Зачекайте, мій отче, – сказав Бартоломео. – Я тут нічого не бачу.

– Став одну ногу за іншою, дурню. Чого тебе навчали в семінарії?

Брат Бартоломео старався з усіх сил, але раптом зупинився, приглушено скрикнув і почав голосити від жаху:

– О Господи! Боже мій! Що ж я наробив! Змилуйтеся наді мною! Хай не дасть мені Господь по гріхах моїх! Боже мій, Боже...

Брат Паскуалє підійшов до нього в темряві.

– Що з тобою?

– Пробачте, пробачте, – лементував послушник, стоячи на колінах на нерівній землі. – Я випустив із рук глек.

– Розбив?

– Нажаль, так! Я пропав.

Брат Паскуалє вивергнув кілька лайливих слів своєю рідною говіркою, яка відрізнялася від говірки молодого брата. Той нічого не зрозумів, але ще більше налякався.

– Як можна бути таким незграбним? – заключив старіший скоріш роздратовано, ніж люто.

Хлопець плакав, не встаючи з колін.

– Ти ще й витрачаєш час на цей лемент? Облиш, тут немає нічого страшного, і я досить дурний, щоб тебе вибачити. Однак, попереджаю: мій гнів буде жахливим, якщо через тебе ми пропустимо вечерю.

– Але, – сказав Бартоломео, витираючи сльози та повеселішавши від згадки про їжу, – що ми будемо робити з глеком?

– Та нічого особливого: завтра вранці ти підеш до араба, який торгує бакалією проти монастиря, і купиш у нього на два цехіни олії з агави.

– І ми віднесемо її Патріарху, щоб освятив.

– Освятив! – гукнув брат Паскуалє, схопивши семінариста за вухо й почавши його викручувати. – Як можна бути таким дурним! Освятив! Ти зробився язичником, чи що?

– Ні, ні! – скиглив Бартоломео.

– То що ж ти кажеш? Чого варті всі ці освячення учнів Євтихія, я тебе питаю? Ми водимося з ними, щоб дістатися до Абіссінії. Але це ми їх маємо навертати, а не навпаки. Зрозумів? Ми маємо пергамент, який підтверджує автентичність єлею, тобто, масло бакалійника послужить нам не гірше за єлей.

Сказавши це, брат Паскуалє розкидав носком сандалії осколки глека. Потім повернувся й пішов собі далі, більш не турбуючись про Бартоломео, який ішов за ним, стогнучи й тримаючись за вухо.

* * *

Будь-хто на місці Мюрада помер би після від'їзду Жана-Батіста від нудьги. Зачинений у своєму будинку на околиці франкської колонії, на скупому утриманні консульства, без своїх абіссінських рабів, бідолашний вірменин, яким нехтували як єгиптяни, так і європейські купці, приймав з візитами лише метра Жюремі. Він сам найняв для себе арабську служницю. Ця Кадія була дуже старою, майже сліпою жінкою, бездітною вдовицею, яку бідність змушувала працювати, щоб не вмерти з голоду. На другій день своєї служби в Мюрада Кадія відчула, як під її широку льняну сукню слизнула гладка рука. Після кількох німих миттєвостей здивування таким неймовірним замахом вона віддячила зухвалому двома дзвінкими ляпасами, до яких додала плювок та цілу низку прокльонів. Після цього все налагодилося; вона продовжувала працювати, і більш її не турбували. У Мюрада цей епізод назавжди викликав священний жах перед матроною. Щодо Кадії, то вона, напевно, винесла з такої образи таємну вдячність тому, хто побачив у ній об'єкт бажання, бо з тих пір служила Мюраду з хвилюючою відданістю, і ніколи вже його не покидала.

Ось таким було коло спілкування вірменина упродовж цих довгих місяців. Зрідка бачили, як він – частіше за все розчарований – вештався вулицями Каїру в пошуках розваг, які були б йому по коштах. Узимку він сидів удома, вдивляючись у вікно та перебираючи дерев'яні чотки. Метр Жюремі інколи приносив йому фініки. Мюрад смок-

тав їх годинами, аж поки не розм'якала кісточка, яку він урешті-решт проковтував з тужливим зітханням.

Мюрад був частиною тієї невеличкої спільноти в Каїрі, яка чекала на повернення Понсе.

Одного дня він надзвичайно здивувався, побачивши біля дверей свого дому трьох абіссінців. Йому були відомі їхні прикрі пригоди в олександрійському порту, і він уже не сподівався коли-небудь їх побачити. Однак, щойно нещасних навернули в магометанство, вони були кинуті напризволяще тією ж самою юрбою, яка так сильно опікувалася їхніми душами. По кількох днях мандрів та жебрацтва найстаріший раб переконав решту з них повернутися до Каїру та знайти там Мюрада, котрий знав їхню мову й чемно з ними поводився. Раби вирушили в дорогу мовчазною та сповненою гідності процесією, яку ніхто не зачіпав, оскільки вони весь час нарочито творили п'ять молитов. Потихеньку дісталися пішки до Каїру. Коли метр Жюремі побачив їх у Мюрада, де вони знов зайняли своє звичне місце в домі, – хоча служниця теж забажала неодмінно залишитися – він був дуже здивований.

– Однак я чув, що вони стали турками, – сказав він Мюраду.

– Так воно і є.

– Бідолашні, мабуть, дуже шкодують.

– Та ні. Правду кажучи, вони зробилися магометанами вже вдруге.

– Як це може бути? – вигукнув протестант.

– Не забувайте, що вони в'язні Негуса. Їх полонили на півдні, де живуть племена язичників. Ці люди поклоняються коровам, деревам, горам. Коли їх завойовує чиєсь військо, вони приймають віру сильнішого. Ці були спочатку підданими Сенаару. Король цієї держави переконав їх у тому, що треба молитися Аллаху. Потім їх захопив наш

Імператор, і вони зробилися послідовниками Ісуса Христа. А тепер повернулися до початкового становища. Але я певний, що в душі вони продовжують поклонятися своїм горам, чи ще чомусь, про що ми й гадки не маємо.

Метр Жюремі подивився на абіссінців. Вони були щасливі, що повернулися. Сиділи навпочіпки біля дверей – нерухомі, поважні, непроникні. І являли собою живий доказ того, що безумовна покора дійсно є найбільш нездоланною формою протесту.

Кілька днів потому месьє де Майє отримав звістку про немилість, у яку потрапив Понсе, та про суд, який мав незабаром відбутися. Він повідомив Мюрада, що з кінця місяця припиняє його субсидувати. Месьє Масе прийшов переказати це вірменину, і додав від себе кілька зухвалих слів, які мали метою дати зрозуміти, що в його інтересах буде якнайшвидше повернутися додому – якщо, зауваживши він тут, це слово може мати якесь значення для подібної особи.

Мюрад побіг до метра Жюремі, почав ридати, казати, що він пропав. Спочатку йому спало на думку найнятися кухарем до одного з купців у колонії. Він був кухарем в Алепі, чому б не зробитися ним у Каїрі?

Метр Жюремі відповів, що це не буде великою шаною для тієї місії, яку довірив йому Імператор. Більш за це, якщо лишалася якась надія врятувати Жана-Батіста, то це можна було зробити, саме надаючи якомога більше ймовірності його розповіді: він казав, що привіз посла – отже, не годилося допускати, щоб цього посла бачили біля печі з каструлями.

Чесно кажучи, метру Жюремі було досить складно давати виважені поради Мюраду: він сам був не дуже певний у тому, що відбулося в Версалі. Франсуаза попередила його про іншу неприємну подію: споряджання великої офіцій-

ної амбасади дю Руля. Бідолашний Жюремі не знав, до чого вдатися. Він захищав Понсе, але був певний, що той вже програв. Заохочував Мюрада залишатися гідним вісником Негуса, і розумів при цьому, що консульство більше не звертає жодної уваги на вірменина і готує власну місію. Коротше, він перебував у найбільшій нерішучості та дуже страждав.

Попри все, він продовжував бути аптекарем, і виконував приписи Жана-Батіста. Став навіть, хоч і таємно, постачальником нового Паші, жахливого Мехмет-бея, який приймав його потай від муфтіїв.

Окрім того, метра Жюремі мучила ще й близькість Франсуази, яка була кур'єром між ним та консульством, і до якої він відчував дедалі більше ніжності, не знаючи досі, чи зможе колись її висловити.

Коли, нарешті, Франсуаза сповістила його про намір Алікс їхати до Франції з метою знайти Понсе, під приводом вступу до монастиря, і попросила допомогти у споряджанні дівчини в дорогу – це було для метра Жюремі немов світанок після довгої ночі, незважаючи на всі небезпеки такої справи.

Нарешті він зможе битися, рухатися, знати, що відбувається. Ніщо не підходило цій рішучій людині менше, ніж таємне осіле життя. Він натер воском черевики, любовно вичистив шпагу й пістолети, і почав співати від радості.

Єдиним, кому ця нова перспектива не лишала жодного місця, був Мюрад. Протестант, який раніше закликав його до терпіння, тепер раптом повністю змінив думку, і порадив йому повернутися до Абіссінії. Він навіть запропонував забезпечити його коштами, тобто здобути для нього коней та грошей.

Саме за таких обставин, коли Мюрад вагався і не міг прийняти жодного рішення, одного ранку на його порозі постали двоє незнайомців.

То були франки, яких доти в колонії ніхто не бачив. Вони сказали, що приїхали напередодні.

– Чи дійсно ви Його Ясновельможність сір Мюрад, посол Ефіопії? – сказав той з візитерів, що був вищим на зріст – худорлявий сорокарічний чоловік з напрочуд поважним та нерухомим, навіть коли він говорив, обличчям.

– Це саме я, – відповів Мюрад, підводячись, бо до нього, насправді, давно вже не зверталися з такою повагою. – Чим можу служити?

– Ми прибули з Палестини, точніше – з Єрусалиму, – продовжив розмову невисокий непроникний чоловік. – Мене звуть Юбер де Моно, а мого колегу – Грегуар Ріфо. Ми вчені. Він є географом, а я – архітектором.

Другий відвідувач мовчки підтверджував те, що казав перший. У ньому не було нічого надзвичайного, крім надто блідого кольору очей, які були майже білі та витрішкуваті, немов порцелянові блюдечка, і він не зводив їх з Мюрада.

– Ми почули про повноважного представника абіссінського двору, який перебуває зараз у Каїрі, і прийшли шукати милості Вашої Ясновельможності.

– Я зроблю все, що в моїй владі, – сказав Мюрад, який відчув себе дуже вшанованим, і на позначення цього прийняв таку ж саму злегка напружену позу з зігнутою шиєю, яку спостерігав у месьє де Майє під час аудієнцій.

– Дуже дякуємо вам, Ваша Ясновельможносте, – сказав перший відвідувач, і зробив глибокий реверанс, який з невеликим запізненням повторив чоловік з порцеляновими очима.

– Отже, – продовжив речник, – ми входимо до експедиції, спорядженої під егідою іспанської Королівської Академії наук. Наприкінці цього тижня до нас приєдна-

ються ще четверо вчених. Вони їдуть з Європи, і нас уже сповістили про їхнє прибуття до Олександрії. Ушестеро ми розраховуємо вирушити до країни, яку ви тут представляєте – до Абіссінії. Нам хотілося б попросити Ваша Ясновельможносте зробити нам честь і представити нас своєму Імператору.

Мюрад стиснув у лівій руці свої дерев'яні чотки. «Боже мій, та ви ж мене рятуєте» – подумав він.

– Панове, я цілком охоче допоможу вам у вашій місії, – промовив він поважно. – Однак, за умови, що буду знати її мету. Вам, можливо, невідомо, що Негус – мій володар – накладає жорсткі обмеження на вхід іноземців до його королівства.

– Нам це відомо, Ваша Ясновельможносте. Але наші наміри – це просто наміри людей, які шукають нових знань. Інтерес географа, наприклад, полягає в розташуванні та напрямку течії річок, лікаря, який теж є серед нас, цікавить опис основних хвороб. Словом, кожний хоче задовольнити природну цікавість, яку народжують у таких умах, як наші, нові землі.

– Ви хоч не збираєтеся шукати там золото? – суворо спитав Мюрад.

– Якщо казати все, Ваша Ясновельможносте, ця подорож коштуватиме нам більше, ніж ми від неї отримаємо, принаймні у грошовому вираженні. Золото якраз ми маємо.

«Ця заява мені подобається» – подумав вірменин.

– Добре, панове, я навіть зроблю більше, ніж повідомлю про вас Негусу.

– Навіть більше, Ваша Ясновельможносте?

– Так, я проводжу вас до нього.

– Невже це можливо? – вигукнув Моно.

– Власне кажучи, ми зустрілися з вами як раз напере-

додні мого від'їзду. Так, саме так: завтра я маю поїхати до свого володаря.

– Завтра! Але ми не будемо готові.

– Шкода! – сказав Мюрад величаво, – я не можу чекати.

– Нам потрібен тиждень, щоб дочекатися колег та зібрати все необхідне для експедиції.

– Панове, я був би не проти відкласти свій від'їзд. Але, повірте – це неможливо.

– Чи дозволите запитати вас про причину?

– Причина дуже проста, панове. Для виконання місії Імператор надав мені певну суму, яку на цей час уже вичерпано. Не може бути жодної мови про те, щоб я скористався грішми іноземної корони. Консул Франції запропонував мені допомогу, яку я відкинув з усією рішучістю, якої вимагає від мене честь дипломата. Отже, я маю їхати.

– Ми розуміємо, – сказав непроникний відвідувач. – Але у разі, якщо Ваша Ясновельможність зробить нам честь недовгою відстрочкою, то саме ми – причина подовження вашого перебування в Каїрі – маємо нести витрати на нього. Певним чином, йтиметься лише про вашу згоду на відшкодування вам збитків, які ми спричиняємо.

– У такому разі, – сказав Мюрад, – жодних незручностей, дійсно, немає.

Тоді невисокий чоловік із дивовижними швидкістю, скромністю і тактом витяг зі своєї кишені шкіряний гаманець, і поклав його біля ніг посла.

Домовились, що цей аванс буде доповнений іншими виплатами, якщо трапиться запізнення, але вчені зобов'язалися не витрачати на збори більше восьми днів.

– Останнє, Ваша Ясновельможносте, – сказав месьє де Моно. – Нам хотілося б, щоб консул не був у курсі наших приготувань, і навіть не знав про наш намір. Сьогодні Іспанія та Франція не воюють, а завтра...

– Не хвилюйтеся, – заспокоїв їх Мюрад.

Чоловіки знову привітали його, ще багато разів висловлюючи подяку. Щойно вони пішли, Мюрад накинувся на гаманець, нарахував у ньому дванадцять абукельських екю і підстрибнув від радості.

Того ж вечора він витратив шість з них, добре розважившись у караван-сараї.

РОЗДІЛ 4

Шевальє Ле Нуар дю Руль був глибоко вражений останніми подіями в консульстві. Спочатку його паралізував страх через можливість опинитися в центрі скандалу. Потім, лише стало зрозуміло, що все обійшлося, жах відхлинув, немов морський приплив. Тоді він раптом зрозумів, що жадає Алікс так само нестерпно, як раніше. У нього навіть вистачило зухвалості, чи крайньої необачності, знов шкрябатися вночі у двері майбутньої черниці та благати її про ласку. Він нікуди не ходив; його розум був весь час зайнятий думкою про неї; він пробував її підкараулити – без жодного, однак, успіху, оскільки вона наглухо зачинилася в своїй кімнаті. Словом, добре знаючи симптоми пристрасті – бо він сам завжди висміював їх там, де бачив, – шевальє зрозумів, що закохався. Ця слабкість приголомшила його. Йому здавалося, що можна вибачити будь-які вади, окрім цієї, котра ставить чоловіка в безглузду залежність від жінки, яка частіше за все його не варта, і завоювання якої навіть не відповідає його інтересам.

Консул помітив страждання нещасного відкинутого. Месьє де Майє почував себе дуже винним у цьому розчаруванні, і наполегливо робив шевальє незліченні знаки дружби. Бідолашний, здавалося, навіть уже не бажав їхати

з амбасадою. Консул про цей план більш не згадував, але продовжував споряджати караван і наказував купувати дарунки для князів, чиї землі він мав перетинати. Отже, він ретельно готувався до того дня, коли меланхолія залишить дю Руля. А поки з ранку до вечора приймав його в своєму кабінеті та втішав словами співчуття.

Ніщо так не переконує нас у нашій біді, як можливість комусь про неї пожуритися. Слухаючи, як консул без кінця говорить про важкі страждання, які Провидіння посилає чутливим серцям для випробування, той, хто так і не став його зятем, почав жаліти себе вдвічі більше. Але помпезна риторика месьє де Майє належала іншим часам. Дю Руль почав нарешті нудьгувати під час консулових довгих та благоговійних посилань на лицарське кохання, котре, на його думку, єдине мало випадати на долю шляхтичам. Дю Рулю, аби він замовк, хотілося гукнути, що від його доньки йому потрібні лише дві речі: знов володіти нею впродовж цілої ночі та тієї ж ночі її покинути.

Від висловлення цих бажань він утримався, але, внутрішньо їх формулюючи, усвідомив, що його стан був не настільки близький до закоханості, як йому здавалося. Скоріш, він був зачеплений у своїх апетитах і самолюбстві. Як той поранений, який, щойно стихає перший біль, тверезо оцінює нанесені пошкодження і розуміє, що буде жити, і через це розуміння знов стає мужнім, так дю Руль почав ставитися до себе з більшою повагою, коли збагнув, що не остаточно здався коханню. Він мужньо вирішив зцілитися. Наступного дня тримав банк у фараон в одного купця, і багато програв. Досхочу наївся, напився, та провів ніч між двох гурій в одної турчанки, яка тримала достатньо юних чарівниць. Отже, він припинив гру в піддавки з недугою.

Алікс знов уявилася йому такою, якою мав би завжди її

сприймати неушкоджений розум: напівбожевільною, котрій місце саме в монастирі, де вона матиме вдосталь часу для смакування впродовж усього свого життя спогадів про швидкоплинну насолоду, якою він мав доброту з нею поділитися.

Дю Руль обережно втримався від того, щоб одразу ж виказати цю зміну месьє де Майє. Він став удавати, що здоров'я повертається до нього поступово, і консул усіма силами прагнув прискорити цей процес, ставлячись до нього з небувалою турботою. З Франції прибули сприятливі депеші, які підтверджували зацікавленість міністра в амбасаді до Абіссінії. Месьє де Майє вирішив, що має дозвіл зробити чималі витрати з консульської каси, аби подорожні ні в чому не відчували нестачі. Усім – і попереду усіх ефіопам – ця місія мала с першого ж погляду впасти у вічі своїм офіційним характером. Отже, вона рішуче відрізнялася від тої жменьки обірванців, до якої увійшли колись Понсе та його удаваний служник Жозеф.

Караван амбасади дю Руля складався з двадцяти трьох верблюдів найкращої породи, з дорогими сідлами або численною поклажею на горбах. Його мав вести один мавр, посланець короля Сенаару, на ім'я Белак. Консулу довелося з жалем відпустити для супроводження каравану свого першого драгомана Фрізеті. Остаточно видужавши, Дю Руль, попросив дозволу обрати самому решту учасників місії. Своєю правою рукою, він зробив, не сповістивши про це консула, одного молодого француза, який прибув до Каїру минулого року, і встиг прославитися визначною кількістю та глибиною своїх пороків. Дю Руль познайомився з цим Рюмійяком (це було його ім'я) за грою, коли той неперевершено обдирав доволі простодушну компанію каїрських буржуа. Дипломат, якого аж ніяк не треба було вчити розпізнавати шулерів, легко його викрив. І

замість того, щоб віддати до рук правосуддя, увійшов з ним у долю. Їхні і без того чудові репутації, злившись в одну, ще зміцнилися аж до того, що цю пару почали вважати нездоланною. Рюмійяк був достатньо молодий, щоб його талія залишалася стрункою попри нестримний апетит до напоїв. Але на вилицях у нього вже були помітні перші наслідки гультяйського життя у вигляді тонкої сітки сизих прожилок.

Дю Руль відібрав ще двох особистостей того ж гатунку, хоч і не з такими ж блискучими вадами: колишнього жандарма, який з невідомих причин покинув службу та ледь животів у Каїрі, а також торговця коштовностями з Арлю, який, безумовно, промишляв скупкою краденого та підробками, і нарешті був вимушений утекти. Хоч навколо них і розповсюджувалася недобра слава, ці персонажі виявилися всі до одного дуже зухвалі, та мали вкрай пихаті манери. Месьє де Майє, якому їх ніколи раніше не представляли, не дуже зрадів такому вибору. Однак, був вимушений погодитися, що вся зграя, попри погані відгуки, мала пристойний вигляд. Як пояснив йому дю Руль – чим остаточно переконав у правильності свого вибору і власних здібностях – буває надзвичайно складно знайти справжніх шляхтичів, готових кинути виклик такій небезпеці.

До цих людей зі встановленою особистістю, які хоч мали свої імена або належали до певного суспільного стану, додавався десяток покидьків, зібраних з усіх кутів колонії – дезертирів, збіглих слуг, найманців усіх мастей, з яких дю Руль розраховував скласти свою охорону.

Першим завданням двох ватажків цього війська було витратити кошти консульства, надані для закупки спорядження для каравану.

Тактику дю Руль мав нехитру, і його підручні швидко її зрозуміли: амбасада є лише приводом, а їхня справжня

мета – комерція. Треба було по можливості обмежити кількість дарунків, і закупити якомога більше краму, котрий можна буде продати чи обміняти. Так вони дорогою отримають прибуток від цього вкладу, зробляться багатими та обміняють це багатство на ще більше в Абіссінії – це якщо там не виникне сприятливих умов для того, щоб знайти йому більш славетне застосування, а саме купити на нього військо, союзників, або саму владу – врешті-решт, чому б ні? Між майбутніми подорожніми одразу ж зав'язалася найщиріша дружба – дю Руль став для них загальним об'єктом захоплення. Враховуючи його непомірну нестриманість та відвертість його цинізму, жоден з них не сумнівався, що дю Руль був принцом, а вони самі вели його до власного королівства.

Стосовно небезпек, без яких у цій справі, звісно, не обійтися, вони дотримувалися цілком визначеної думки. Кожний виніс зі свого бурхливого минулого переконання в тому, що побував уже в таких халепах, гірших за які бути не може. Для подолання голоду та спраги достатньо було добре спорядитися. Що ж до тубільців, то вони, як давні мешканці сходу, вивчили їх дуже добре завдяки постійному зіткненню з цими незліченними нубійцями, суданцями та іншими кафрами, якими кишіла колонія. Не було такого непорозуміння, яке не можна було б вирішити добрим побиттям палицями. Вони захопили з собою достатньо шабель, пістолетів та аркебуз – не стільки для захисту, скільки для того, щоб продавати їх дикунам, про яких добре знали, що ті одержимі невинною манією взаємного винищування.

У решті ж, у відносинах з тубільцями належало здебільшого ладити з їхніми жінками, які сміливіші за чоловіків і керують ними. За наполяганням жінок чоловіки за непомірною ціною купують яскраві тканини, брязкальця та

навіть нещодавно привезені одним венеціанським купцем криві дзеркала, котрі в Європі показують на ярмарках.

Поки тривали ці приготування, Алікс переймалася своїми, які були більш скромними, але не менш ретельними. Вона попросила в батька дозволу не виходити з кімнати. Той погодився з великим полегшенням. Перейнявшись найбільш заспокійливими з думок Епіктета, яким він зачитувався останніми днями, месьє де Майє гадав, що наблизився до спокою стоїка, котрий з величчю ігнорує біль та сором. Цей настрій поки що був нестійкий: коли він раптом налітав на двері, то машинально з усієї сили бив їх тростиною. Але то були вже залишкові явища хвороби, а донька для нього більше не існувала. Мадам де Майє подібною твердістю не відрізнялася, і чоловік докоряв їй за це. Утім, він залишив її в невіданні стосовно жахливого злочину, в якому зізналася Алікс. Отже, мати оплакувала лише покликання своєї доньки. Що б було, якби їй довелося пережити її безчестя? Алікс приймала бідолашну жінку раз на день, проти вечора, і спостерігала, як та ллє річками сльози в маленькому кріслі, оббитому рожевим шовком, в якому дівчина раніше любила читати. У інші години двері відчинялися лише Франсуазі. Розлючений месьє де Майє, котрий ані на хвилину не повірив у невинність пралі, заборонив їй супроводжувати доньку до Франції. Але дозволив розважати її до від'їзду.

Вони разом готували досить дивне придане послушниці. Було вирішено, що в день від'їзду Алікс зверху одягне широку сукню з темно-бежевої тканини – сувору, як сам монастир, і таку, що одразу відведе всі підозри. Але під нею вона матиме оксамитові штани, широку сорочку та шкіряний пояс, за який застромить пістолети. У своїй скрині, під шаром невибагливої білизни, підхожої для благочестивого життя, Алікс заховала пару черевиків з

м'якої шкіри, які Франсуаза ходила замовляти в арабське місто, за міркою своєї власної ноги, котра була точнісінько така, як нога дівчини. До цього додавалися шпори з зубчастими коліщатами, широкій ніж з рукояткою зі слонової кістки. Нарешті, знов-таки Франсуаза принесла під спідницями шпагу, яку для цієї оказії нагострив метр Жюремі. Залишалися пістолети, порох та свинцеві кулі, які прибули згодом у коші з чистою білизною.

Ці приготування забрали десять днів, оскільки вимагали найбільшої обачності. Алікс була готова. За їжею, яку кухарка приносила їй на таці, вона задумливо дивилася у вікно. Коли вже їхати? Куди ділося це судно? Місяці минали. Добігав кінця лютий, і до Єгипту потихеньку поверталася спека. По стовбурах дерев підіймався сік. Одного дня неопалима купина в садку вкрилася маленькими червоними цятками, і вся заквітла, пожвавивши галявинку. Алікс побачила в цьому провість швидкої зустрічі з Жаном-Батістом. У неї вже не залишилося сліз шкодувати про щось, страждати. Як би уважно не прислухувалася вона до себе, відчувала лише сильне нетерпіння.

З усіх подорожніх, що готувалися лишити Каїр, першим їхати мав Мюрад. Він прийшов попрощатися з консулом, який прийняв його люб'язно. Шпигуни донесли месьє де Майє про появу шести франків, і він вивів з цього, що то були єзуїти, про яких говорив Флео. Інструкція міністра наказувала зберігати мовчання стосовно цієї справи. Месьє де Майє суворо її дотримувався. До того ж, він і сам дуже не хотів, щоб його амбасада пов'язувалася з цими релігійними починаннями. Тому просто побажав Мюрадові щасливої дороги та передав йому на словах вітання Короля Франції Імператору Ефіопії, якщо він його побачить...

– Яким шляхом ви поїдете до цієї країни? – спитав консул Мюрада.

– Ми спустимося до Джидди, потім до Масауа, і повернемо на Гондар.

– Отже, ви обрали морський шлях.

Це була добра новина. Принаймні, вони не заважатимуть дю Рулю, а якщо трохи повезе, то прибудуть після нього.

Метр Жюремі теж щиро попрощався з Мюрадом, бо тепер був спокійний, що не кидає друга в скрутному становищі. Провидіння врятувало його в крайній нужді. Протестант не знав учених, які їхали з Мюрадом. На хвилину в ньому заворушилися певні сумніви, але він дозволив собі не перейматися таємницею їхніх осіб. Метр Жюремі вже не турбувався про вірменина, і був сам надто зайнятий делікатною місією, яку йому доручила Алікс, щоб шукати ускладнень там, де їх могло й не бути. Чарівним сонячним ранком Мюрад зі своїми супутниками вирушили верхи до Суецу. За ними в кабріолеті їхали все ті ж абіссінці.

Двома днями пізніше один випадок мало не зашкодив усім планам Алікс. До консульства прийшла пошта з Версалю – то був знак, що до Олександрії нещодавно приплив корабель. Від'їзд був незабаром.

Останні сумніви навели Алікс на думку дізнатися, чи не містять ці нові листи якихось відомостей про Жана-Батіста. Вона побоювалася, що через довгу розлуку вони з ним могли вдатися до протилежних дій, які ускладнять справу замість того, щоб її полегшити.

Як завжди, месьє Масе відніс листи консулу, який зачинився з ними в своєму кабінеті. Звідти він вийшов на обід, котрий забажав розділити з секретарем. Алікс поспіхом домовилася з Франсуазою, що та в наступну годину, впродовж якої консул, як завжди, відпочиватиме на другому поверсі, увійде до кабінету й зазирне в пошту. Та виконала

все з хоробрістю, і почала читати перший лист. Бідолашна жінка ледве спромагалася розбирати почерк міністра. Вона морщила лоб та бурмотіла про себе. Не кожну фразу розуміла з першого разу. Час плинув. Про Жана-Батіста нічого не зустрічалося ...

Раптом у передпокої почулися голоси, немов хтось увійшов. Однак, на дворі не було чутно жодного екіпажу. Відвідувач, певно, прийшов пішки. Франсуаза кинула лист і побігла до музичного салону. Відкривши двері, вона побачила, що там сидить мадам де Майє – на щастя, спиною до дверей, – та голосно ридає. Франсуаза знов зачинила двері й почула голос месьє Масе, який наближався до салону; вона розгубилася та сховалася за портьєру. Увійшов секретар; з ним був чоловік, який говорив з іноземним акцентом.

– Зачекайте тут, отче, прошу вас. Месьє де Майє зараз буде.

Месьє Масе залишив відвідувача ходити по кімнаті, і Франсуаза почула, як секретар пішов на другий поверх. Трохи згодом спустився консул і, зайшовши до приміщення, сказав дуже незадоволеним тоном людини, яку позбавили пообіднього відпочинку:

– Отже, брате Паскуалє, яка термінова справа змусила вас звернутися до мене?

– Пробачте, мосью консоле. Я не знав, що ви спите. Ось моя справа: ми маємо єлей!

– Єлей?

– Так, коронаційний єлей.

– Чую, що єлей, – повторив роздратований консул. – Що ж з того?

– Те, що Патріарх мав надто добрий апетит. Довелося йому віддати все, що ви нам змогли дати.

– Це є ваша справа, мій брате. Ми обговорили суму. На більші витрати я не піду.

– Але я вас благаю, мосью консоле, наші брати мають завтра їхати. Вони навіть не мають мулів. Пішки! Вони підуть туди пішки, до самої Абіссінії?

– Не наполягайте, брате. Повторюю, це є ваша справа.

Капуцин остовпів. Франсуаза не рухалася зі своєї схованки.

– Коли я думаю, скільки верблюдів у каравані вашого амбасадоро...

– Це тут ні до чого.

– Нажаль, бо вони будуть також проходити крізь Сенаар. Вони могли би підвезти наших братів з єлеєм.

– Про це не може бути мови. Ці дві справи не можна поєднати. Такі є накази Короля.

– Короля Франції – можливо. Але не короля Сенаару.

– Що ви хочете сказати?

– Нічого! Ми дуже добре знайомі з королем Сенаару. От і все.

Ці слова нічого не значили. Однак, як крізь прозору воду, крізь них можна було роздивитись неспокійне темне дно, де зі гнучкістю мурен вилися небезпечні загрози. Месьє де Майє одразу ж усе зрозумів. Він не міг нічим ризикувати. Ці ченці вирушать у будь-якому випадку. Багажу вони не мають, отже, підуть швидко. Треба було завадити їм сплести інтригу проти дю Руля перед тим, як він потрапить до Сенаару.

– Добре, що вам потрібно?

Після довгих сперечань капуцин випросив одного верблюда, двох мулів та трохи золота. Він пішов, щиро дякуючи консула.

– Ми тут майже нічого не програємо, – сказав консул месьє Масе, щоб виправдати свою капітуляцію. – Принаймні, зараз він мені зобов'язаний.

При цих словах вони вийшли з кабінету. Франсуаза

дочекалася, доки консул ліг спати, а месьє Масе повернувся до своєї комори, і лише після цього вийшла зі схованки та піднялася до Алікс.

РОЗДІЛ 5

Караван з амбасадою відбув наступного після від'їзду Мюрада тижня. Цю подію Месьє де Майє обставив з небувалою урочистістю. Місію дю Руля проводжали всі офіційні особи, які знайшлися в колонії; оскільки ж бажаючих бути серед них виявилося багато, а підстави на це мав не кожний, консульство змусило дорого платити за цю честь, і навіть повернуло собі частину попередніх витрат. Паша дещо ускладнив процедуру видачі необхідних для від'їзду паперів. Але консул через це не став скромнішим, і своєю пишною церемонією явно дав зрозуміти, яке значення придає Франція цій справі. Хоч ці турки і вважають, що знаходяться в себе вдома, казав він, досить нам уже їм кланятися.

Шевальє дю Руль зі зграєю пихатих шахраїв відмінно виглядали в сідлах верблюдів. Прикрашаючи тварин, досвідчений караванник Белак зумів додати їм ще більш урочистості, почепивши до ніг браслети зі срібними дзвониками.

Виникли складнощі з приєднанням до каравану на Ассіу, у складі якого йшов раніше Понсе. Нарешті вирішили: подорожні мають досить добре спорядження і зможуть здолати весь шлях самі, йдучи дорогою, яку добре знав Белак, і яка мала вивести їх прямо до третього водоспаду.

Під час того, як цей блискучий кортеж ішов на південь під довгими схвильованими поглядами консула та франкської колоніальної еліти, з консульства готувався вирушити інший почет.

Месьє де Майє забажав, щоб від'їзд доньки відбувся саме зараз, бо хотів уникнути зайвих очей та розголосу. Отже, вона поїхала сама, в чорній кареті без гербів. Її супроводжували верхи двоє охоронців. Мадам де Майє, поцілувавши черницю, котру тільки-но віддала Богові, знепритомніла в передпокої, і Франсуаза, якій довелося віднести її до кімнати, не мала можливості навіть провести подругу очима.

Консул погоджувався досі терпіти присутність у домі пралі, яка стала камеристкою, лише за тієї умови, що буде позбавлений необхідності бачити її саме того дня, коли Алікс залишить консульство. Того ж вечора Франсуаза склала речі й пішки повернулася додому.

Там вона крізь вікно побачила на терасі метра Жюремі, та прийшла до нього. Розповіла йому про від'їзд Алікс. Вони вже вкотре домовилися про те, що матимуть зробити в наступні дні. Виникло ніякове мовчання.

Була шоста вечора. Квадрат неба над терасою робився ультрамариново-синім. Загорілося кілька зірок, помаранчеві дерева були ще зелені. То була мить, коли денні кольори перехрещуються й вітаються з тихим сяянням ночі. У будинку, як завжди, густішали джунглі, і метр Жюремі не встигав останніми днями їх доглядати. Товсте листя, притиснуте до скла вікна, розпластувалося на ньому під тиском важкої рослинної маси.

– Ви більш не піклуєтеся про свої рослини, – сказала Франсуаза.

– Навіщо? Завтра ж...

Думка про те, що вони менше, ніж за два дні, залишать Каїр і ніколи не повернуться, занурила обох до спільної журби. Поїхати – так, поїхати разом, обрати один шлях, уникати одних і тих самих небезпек – що ж, упродовж останніх двох років саме це вони й робили, але ще ніколи

не доводилося їм діяти в такій близькості один до одного. Франсуаза відчула, як засмучує ця думка Жюремі.

– Прошу вас, не журіться. Нікуди не дінешся – ми будемо разом. Так давайте просто цьому радіти. Я не прошу вас ні про що більше.

Вони сиділи навпроти один одного, зовсім поруч.

– Жан-Батіст зник, Алікс теж поїхала, – промовила вона. – Жюремі, невже нас зближує лише те, чого нам бракує?

Метр Жюремі підняв велику, облямовану густою бородою, голову, і зупинив на Франсуазі погляд добрих очей. Вона заховала обличчя на грудях велетня, а той обійняв її. Коли, нарешті, настала ніч, вони крізь вікно увійшли до будинку Франсуази. Вона мала широке ліжко, два кути якого підпирали цеглини. Усю ніч воно скрипіло під ними, немов палуба великого корабля, який розсікає хвилі насолоди, ніжності та волі.

Уранці метр Жюремі повернувся до себе та почав збиратися. Принаймні, саме таким був його намір. Але насправді він ходив з першого поверху на другий, дивився на рослини, які так довго були його єдиним товариством, сідав, підводився, без кінця крутився по кімнаті. Молитися не було сили. Він навіть не уявляв, як слід звертатися до Господа за подібних обставин.

Франсуаза була настільки тактовною, що не заходила. Вона знала, що наступного дня, на світанку, вони вирушать разом, і будуть поруч стільки часу, скільки їй буде завгодно.

О п'ятій вечора в коптильні першого поверху почало темніти. На відміну від сплячого, котрий прокидається від сонячного світла, мрійник нерідко повертається до дійсності лише з приходом ночі. Метр Жюремі запалив гасову лампу і дуже стривожився через те, що нічого не зробив. Він витяг дві старі валізи, що валялися під шафою з його

повернення з Абіссінії, і почав складати в них усе необхідне.

О сьомій хтось постукав у двері. Він подумав, що це Франсуаза, і розсердився. Постукали знов. Ця настирливість здалася йому надто зухвалою. Він ще уповільнив крок, з буркотінням підійшов до дверей та відкрив заржавіле вічко, яким ніколи не користався.

– Хто там? – грубо спитав він, дивлячись крізь грати.

На світлому фоні арок виокремився чоловічий силует.

– Чого вам потрібно? – спитав метр Жюремі, гадаючи, що йдеться про виклик до хворого.

– Відчини, – попросив чоловік.

– Тихше, друже. По-перше, вдома нікого немає.

Прибулець підійшов до вічка так близько, що мало не торкнувся до нього губами, і прошепотів:

– Не клей дурня, відчиняй.

Метр Жюремі збліднув, немов стінка.

– Це... ти?

– Давай, не змушуй мене стирчати тут у всіх на очах.

Протестант у мить упорався з засувкою, відчинив двері та впустив Жана-Батіста. Вони мовчки, зі сльозами, кинулися один одному в обійми.

– Дай-но подивитися на тебе, – промовив нарешті метр Жюремі, підіймаючи лампу та відступаючи на крок.

Його друга було не впізнати. Очі блищали так само, обличчя виглядало майже як раніше, і можна було, вже дізнавшись, хто це, сказати: «Так, це дійсно, Жан-Батіст». Але все змінилося. Волосся він мав коротке, подекуди з сивими пасмами. Через невеличкі вуса ніс здавався іншої форми. Борідка під нижньою губою, за модою часів попереднього імператора, надавала йому пихатого та обуреного виразу. До цього додавалася шляхетська елегантність: він був одягнений у сірий мишачий камзол, розшитий

перлинами, мав манжети з тонкого мережива, шовковий жилет та, в руці, трикутний капелюх з білими пір'їнами.

– Упізнаєш мене? – спитав зі сміхом Жан-Батіст.

– То це ж твій сміх, так, це дійсно ти, – сказав протестант, знов ляскаючи друга по спині.

– Не будемо втрачати часу, – сказав Жан-Батіст. – Мій кінь прив'язаний до арки. Іди відв'яжи його, та заведи за будинок, до стайні Бенока.

Позаду їхнього будинку був навіс для карет торгового дому Бенока, але він не процвітав, як раніше: під навісом було багато вільного місця, і туди пускали сусідів. Метр Жюремі побіг ставити коня. Повернувся з важким сідлом під рукою та вішалкою для одягу на плечі.

Жан-Батіст чекав на другому поверсі, серед своїх рослин, з якими вітався по черзі, торкаючись до листя з такою ніжністю, немов гладив по голівках сиріт.

– Що хочуть, те й роблять, – сказав він метру Жюремі без жодного докору в голосі, з однією лише доброю іронією, до якої удаються, коли говорять з учителем, якого не дуже слухаються учні.

– Та хай їм грець, – гукнув мер Жюремі, якого недовгий вихід надвір знов занурив до попередніх думок, – а нам казали, ти в Парижі, під судом. Ми вже думали, що ти мало не в Бастилії...

– Так воно й було. Але все це мене більш не стосується: тепер я не я. Перед тобою шевальє Гуго де Водзорг, з дому принца Конті.

Він зробив уклін та посміхнувся.

– Як Алікс? – раптом спитав він геть іншим голосом.

Метр Жюремі одразу збагнув, що відбулося.

– Вона теж думала, що ти в Парижі. Та вчора вранці поїхала.

– Поїхала! – скрикнув Жан-Батіст. – Як це? Хто міг...

– Вона поїхала в кареті під охороною двох шибеників, які доставлять її в Олександрію, де вона сяде на корабель. Коли прибуде до Франції, її відвезуть до монастиря.

З вуст Жана-Батіста вирвався крик. Метр Жюремі відповів йому злим докором у тім, що від нього не було жодних новин. Вони почали закидати один одного питаннями, залишаючи їх, кожний зі свого боку, без відповіді.

Франсуаза, стривожена галасом, підійшла до свого вікна. Почувши чиїсь кроки на терасі, чоловіки замовкли, і Жан-Батіст поспішив до сходів, готовий до втечі.

– Стій, це Франсуаза, – сказав метр Жюремі, й почервонів від сказаного.

– Я був у Субейрані. Марина померла п'ятнадцять років тому, – швидко прошепотів йому Жан-Батіст, і, коли Франсуаза увійшла, вже спокійно обійняв її.

Вона спочатку дала волю радості, але майже зразу верх узяла її звичайна практичність: вона спитала Жана-Батіста, чи він вечеряв. Той, дійсно, вмирав від голоду. Вони звільнили місце на столі; метр Жюремі сходив до свого барлога й повернувся з пляшкою; Франсуаза принесла від себе тушковану капусту, сосиски з ослячого м'яса та половину хлібини. Метр Жюремі говорив сам, поки Жан-Батіст жадібно поглинав їжу.

Він розповів про обставини від'їзду Алікс, однак, йому була відома лише офіційна версія, бо Франсуаза зберегла таємницю своєї молодої господині. Потім описав план, за яким вони збиралися діяти, і згідно з яким мали поїхати з міста завтра на світанку. План Жан-Батіст схвалив, і вони випили за успіх справи, до якої тепер долучалося значне підкріплення. Після цього настала черга Жана-Батіста розповісти в загальних рисах про свою подорож, королівську аудієнцію та її неприємні наслідки, свою втечу та зустріч з протестантами. Вони знову випили.

– А Мюрад? – спитав Жан-Батіст.

– Він щойно поїхав до Ефіопії. Знайшов меценатів, які його підтримали. На краще він не міг і сподіватися.

– Їх шестеро?

– Так, а звідки ти знаєш?

– Єзуїти, – сказав Жан-Батіст, люто кусаючи хліб. – Посланці королівського двору. Після моєї клятої аудієнції Король дозволив умовити себе своєму сповіднику. Він дарував йому цю другу місію, щоб скрасити невдачу першої.

– Тобто, ти не зміг передати послання Імператора? – спитав метр Жюремі.

– Я не мав часу, і гадаю, що ніхто не був налаштований його вислухати.

– Так я і знав, Жане-Батісте, – похмуро сказав протестант, – ці єзуїти виявилися сильнішими. А ти хотів увійти з ними в змову...

– Я не мав вибору, інакше не дістатися б мені Версалю.

– Заради чого тобі було треба туди діставатися? – сказав метр Жюремі з грізним поглядом, з яким він зазвичай розмовляв зі своїм Богом. – Лише заради власної справи та заради руки Алікс...

– Лише – це занадто, – гукнув Жан-Батіст. – Я також збирався послужити Імператору, переконати Короля...

– Заспокойтеся, – сказала Франсуаза, яку лякав шум їхніх голосів. – Вас можуть почути. Тепер уже пізно.

– У всякому разі, – сказав метр Жюремі спокійніше, – скінчилося ось чим. Тепер на приступ Абіссінії вирушили два каравани, і обидва оплатив Король Франції. Ми поклялися, що єзуїтів там більше не буде: та ось шестеро з них вже йдуть, тримаючись за полу Мюрада. Імператор хотів, щоб послом був ти, а замість тебе він побачить цього дю Руля, котрий, судячи по тому, що мені казали, є найгіршим покидьком, якого тільки можна знайти в колонії, хоча тут їх вистачає.

Франсуаза вирішила втрутитися, і сказала сором'язливо:

– Вибачте, я хочу вас трохи заспокоїти. Але, якщо ви вже говорите про Абіссінію, послухайте-но, що я чула в консульстві.

Вона розповіла про зустріч месьє де Майє та брата Паскуалє.

– І втретє! – проголосив метр Жюремі. – Не вистачало лише капуцинів. З коронаційним єлеєм! Ще один наслідок незацікавленості коптського Патріарха. Дідько забирай, мені соромно за те, що ми наробили!

– Мені також, Жюремі, – сказав Жан-Батіст, опускаючи очі. – Якщо ти погодишся припинити мучити мене, я скажу тобі, що діяв настільки щиро, наскільки лише міг, усе ж таки провалився, і тільки про це і думав дорогою.

Метр Жюремі щось пробуркотів, дивлячись у свій келих.

– Ти знаєш, – продовжував Жан-Батіст, – повертаючись сюди, я теж склав один план. У ньому я не врахував від'їзду Алікс, тому що не знав про нього. Я, звісно, гаряче бажаю бачити її. Але маю ще й інші справи. Отже, послухайте уважно, що я вам скажу.

Жан-Батіст зі своїми вусами та маленької борідкою мав завзятий вигляд бретера минулого століття – лицаря бездоганної честі, як сказав би Сангре, – який кидає виклики, згодний розплатитися за них своїм життям.

– Ви зробите все, що збиралися, не хвилюючись про мене, – сказав він. – Але, замість того, щоб плисти морем, як хотіли, вирушите до Суецу та гори Синай. Пам'ятаєш, Жюремі, той монастир, де ми прожили місяць, коли вперше потрапили до Єгипту?

– Там, де ти вилікував настоятеля, який мав лихоманку?

– Точно. Там ви сховаєтеся. Ніхто вас не знайде, якщо

тільки ви потурбуєтеся про те, щоб за вами не стежили. Я приїду до вас, коли завершу деякі справи.

Метру Жюремі зробилося соромно.

– Жане-Батісте, поїхали з нами, – сказав він, – я говорив лише про минуле. Нічого вже не змінити, і тим гірше. Абіссінці самі захистять себе, як робили це впродовж століть.

– Ні, Жюремі. Минуле не відпускає нас до самої смерті. Мені ще треба тут дещо зробити. Ніхто не зможе дорікнути нам у тому, що ми порушили дане слово.

Франсуаза нагадала йому, що в Каїрі повно шпигунів. Його могли впізнати, викрити. Метр Жюремі не знав тепер, як пом'якшити висловлені ним докори, які мали такі наслідки. Жан-Батіст рішуче відхилив усі їхні заперечення. Упродовж наступної години він розпитував про життя в колонії під час своєї відсутності, про стан їхньої аптекарської справи, про караван дю Руля, і попросив дати йому список хворих, яких продовжував лікувати метр Жюремі.

Нарешті, вони перервали розмову, щоб трохи відпочити. О шостій ранку, лише зайнялася зоря, метр Жюремі з Франсуазою взяли свою поклажу та нав'ючили її на коней під навісом, де з учорашнього вечора також стояв кінь Жана-Батіста. Франсуаза вдягнулася в чоловічій одяг: на ній були чоботи та капелюх з широкими крисами. Силует метра Жюремі відрізнявся від франсуазиного лише висотою.

Жан-Батіст схвильовано попрощався з ними; щойно вони зустрілися, а вже доводилося розлучатися. Він зачекав з чверть години, ще раз пройшовся між рослинами, зібрав кілька зерен, поклав до кишені, закинув за плечі маленьку валізку з ліками, котру залишив йому метр Жюремі, і поїхав м'яким кроком на своїй алезанській кобилі до самого арабського міста, де ночував напередодні.

РОЗДІЛ 6

Первісним наміром Алікс та її спільників було трохи не доїхавши до Олександрії позбутися стражників, втекти до порту Кіренаїки та дістатися морем до Франції. Франсуаза з метром Жюремі мали наздогнати її лише на третій день після від'їзду, щоб улаштувати напад на її ескорт.

Тепер, коли все змінилося, і вони мали їхати до Суецу, це запізнення було вкрай недоречним. Доведеться проскакати частину гирла, доїхати аж до Ель-Мандсури, а потім до Ісмаїлії. Скачучи поруч з Франсуазою, метр Жюремі розмірковував про небезпеку цих нових планів. Але, щойно сонце встало й почало пестити холодний серпанок нільської рівнини, сувора душа протестанта, якою б не була призвичаєною до самотності, сповнилася щастям від цього галопу. Франсуаза час од часу дивилася на нього й посміхалася. Рух та підбадьорливе річкове повітря вкрили рум'янцем її щоки. Волосся було заховане під капелюхом; виднівся лише тонкий пушок на потилиці, м'якість якого була тепер добре відома метру Жюремі. Дивом було бачити цих двох людей, звиклих до випробувань, нещадно побитих часом та суворістю життя, і, однак, випромінюючих стільки молодості, ніжності, очарування – вони були схожі на тих, хто пережив розбійницький напад, залишився живим, і виймає тепер зі схованки своє уціліле багатство.

У міру того, як вони наближалися до берега моря, над ними кружляло все більше сірих та білих морських птахів. По селах зустрічалися старі у фесках; на величезних, відкритих усім вітрам полях, перерізаних глиняними арыками, було повно одягнених у прості сірі сорочки селян-фелахів, які дивилися на них своїми фараоновими очима. Гладкі воли паслися в пальмових гаях, розпатланих солоним вітром. Їхня власна віднайдена юність немов брала

силу в юності самого світу навколо них, який, здавалося, перебував і дотi у своїй первісній порі, коли все було простим та звичним.

За день вони подолали весь той шлях, який важка карета Алікс проїхала за два дні. Увечері зупинилися в Дамангурі. Їм було відомо, що Алікс має заночувати в набожної вдовиці одного французького купця, який до своєї нещодавньої смерті був для консула постачальником вістей з цього маленького містечка. Франсуаза та метр Жюремі задовольнилися брудною поштовою станцією, яку утримував якийсь копт. Не маючи змоги підтвердити, що вони одружені, подорожні отримали право на дві підстилки, розділені пальмовою перегородкою. Пристойність було збережено; старий копт, ситно нагодувавши їх каплуном з жовтим рисом, побажав з беззубою та заколотницькою усмішкою доброї ночі. Вони пішли, обійнявшись, на вечірню прогулянку, і вийшли на середину містечка. Здалека побачили за огорожею одного з небагатьох кам'яних будинків карету Алікс і коней стражників. Повернулися заспокоєні, і метр Жюремі попросив корчмаря розбудити їх на світанку. Вони виїхали з першими променями сонця, і нарешті прибули на умовлене місце.

Екіпаж Алікс зрушив з місця без поспіху. На козлах сидів Мішель, конюх консульства. Він не був обізнаний з усіма подробицями, хоча знав: дещо готується, але йому особисто ніщо не загрожує. Алікс він любив, як власну доньку, і йому було шкода везти її до монастиря. Щодо стражників, то ті ставилися до своєї праці дуже сумлінно. Вони всю ніч змінювали один одного, охороняючи двері помешкання дівчини. Обидва молодики були створіннями месьє Масе. Один, француз, був три роки тому звільнений з галери; він жив в Абукирі без документів. Його схопили турки, і він був зобов'язаний своїм порятунком секретарю

консульства, який зробив його своїм підручним. Другий був каїрським метисом, народженим від незаконного співжиття якогось італійця з коптською жінкою. Він був носієм у нільському порту. Месьє Масе давно обіцяв йому виправити французькі документи, і, в обмін на цю марну надію, використовував його за своїми потребами.

Перше ускладнення виникло в час від'їзду. Господиня, в якої заночувала Алікс, мадам Белора, забажала їхати з ними. Удова збиралася до Олександрії у власних справах, і вирішила скористатися нагодою. Вона схилила на свій бік стражників, давши їм, без сумніву, кілька піастрів. Її посадили в карету. Алікс знала, що друзі можуть з'явитися в будь-яку мить. Вона настояла на тому, щоб саквояж з пістолетами та ножем стояв у неї під ногами. Та ось, замість того, щоб спокійно приготуватися до нападу, доводилося вести чемну розмову з цією святенницею.

– Доню моя, – медовим голосом говорила вдова, – не треба так висуватися з вікна! Ви робите собі гірше. Цей краєвид для вас більше не існує. Думайте про небесну красу, яку ви тепер будете вічно прославляти.

– Якби ви тільки знали, мадам, яка я щаслива.

– Я знаю, і уявіть собі, що заздрю вам. Звісно, моє життя цілком інше. Я присвятила себе чоловікові, дітям. Однак, я інколи питаю себе, чи не була я створена для Господа.

– Як це цікаво, – сказала Алікс, яка не припиняла визирати у вікно.

– Справді? Мені здається, що в чернецькому житті я знайшла би той мир, до якого прагне вся моя душа.

Завита за модою минулого сторіччя, стара, у зморшках, жінка в шовковій накидці зобразила наївну гримасу недоторканої, щоб виразити, як їй хочеться бути нареченою Господа.

– Ви знаєте, я була такою відданою Йому, що мій чоловік навіть інколи ревнував мене.

– Не може бути! – увічливо відгукнулася Алікс.

За півгодини цієї важкої розмови, коли карета уповільнила хід перед крутим поворотом, у вогкому повітрі пролунали два вибухи. Алікс кинулася до дверцят, нічого не побачила, припала до заднього віконця карети: один зі стражників, поранений, упав на землю. Мішель зупинив карету. Другий стражник пришпорив коня, під'їхав до кучера й наказав йому рухатися. Тієї ж самої миті з-поза невисокого кам'яного садового муру вискочив на коні метр Жюремі, і з шаблею наголо кинувся на стражника. Той витяг з піхв свою, і вони почали битися.

Спершу здивована вдова Белора збагнула, що Небо щойно послало їй нове випробування. Вона почала голосити, немов скотина, яку б'ють батогом. Алікс, яка схвильовано спостерігала з карети за боєм, повернулася до неї та попросила її замовкнути. Та заволала ще голосніше. Тут до її крайнього подиву дівчина спокійно повернулася до неї ще раз і дала їй два гучні ляпаси.

– Та замовкни вже, стара дурепо!

Приклавши долоні до щік, які ще пекли після вдару, вдова Белора мовчки споглядала жахливу сцену. На її очах така сумирна кілька хвилин тому майбутня черниця зняла з себе сувору сукню Христової нареченої та постала на світ Божий в уборі кавалера. Потім вона відкрила сак, що стояв на підлозі, скинула своє взуття, натягла високі черевики шоколадного кольору, прив'язала до підборів шпори. Назовні не вщухав дзвін шабель. Метр Жюремі перемагав, але супротивник з останніх сил чинив опір. Раптом випадок ледве не зіпсував усього. З-поза карети, яка нерухомо стояла на повороті, виїхав галопом якийсь яничар. Він швидко зрозумів, хто нападав, і поспішив на допомогу

сбірові, щосили розмахнувшись кривою шаблею. Метр Жюремі відступив. Алікс бачила за муром Франсуазу, яка не наважувалася вистрелити, оскільки бій був надто напруженим, а вона знаходилася далеко. Повернувшись до карети, де досі лементувала набожна вдова, Алікс схопила пістолет, який зарядила вчора ввечері, звела курок. Супротивники були за два кроки від неї. Вона дочекалася, коли яничар опинився один в прицілі та вистрелила. Рука мавра була як раз піднятою; куля пройшла крізь його груди навиліт. Він упав. Стражник консульства був так здивований раптовим падінням свого союзника, що застиг на мить довше, чим було потрібно. Одним ударом шаблі Жюремі розрубив його голову, другим проштрикнув серце, і той з глухим звуком упав навзнак.

Алікс радісно закричала. Але треба було поквапитися. Франсуаза відтягла трупи на узбіччя та заховала їх за муром. Мішель підвів карету до в'їзду до пальмового гаю, де і заховав її. Метр Жюремі зв'язав кучера – не дуже сильно, але так, щоб створити йому алібі. Удовою Белора Алікс зайнялася сама:

– Запам'ятайте добре те, що ви тут бачили, сказала вона їй серйозно. – Мене викрали двоє розбійників-турків. Якщо стверджуватимете щось інше, мої друзі негайно допоможуть вам наблизитися до небес.

Потім додала зі сміхом:

– Якщо ж ви ще заздрите моєму місцю в монастирі, то воно тепер вільне.

Тим часом Франсуаза підтягнула стремена коня одного зі стражників. Алікс скочила в сідло і троє друзів помчали галопом на схід.

Коли вони опинилися досить далеко від місця викрадення, метр Жюремі від'їхав убік від дороги до руїн, які виднілися на пагорбі. Вони спішилися, відпустили коней

пастися. Протестант розповів Алікс про те, що відбулося в Каїрі.

– Жан-Батіст повернувся! – скрикнула вона.

Їм коштувало неабияких зусиль відмовити її негайно вернутися до міста. Відчувати, що чоловік, якого вона кохає, знаходиться за кілька годин їзди верхи звідти і, попри це, їхати далі було нестерпною мукою. Закохані, яким доля посилає доказ їхньої доброї вдачі, неодмінно намагаються покласти на неї ще більш зухвалі сподівання. Вона казала, що, коли вже він вирвався з Версалю та від Короля, йому не страшно буде зустрітися з нею в Каїрі. Метр Жюремі з Франсуазою радили їй набратися терпіння, повторювали настанови Жана-Батіста і, нарешті, переконали. Вони домовилися, як діставатимуться до Синаю.

– Поспимо зараз у цьому тихому місці та вирушимо завтра вранці, – сказав метр Жюремі.

Вони лягли, але то був неспокійний відпочинок без сну. О шостій посідлали на коней та поїхали. Їм нічого було боятися в цій світлій ночі біля гирла, де молоко місячного світла дробилося поверхнею річки та каналів на тисячі дрібних осколків.

Ранком вони побачили Ісмаїлію. Заїхали до неї об одинадцятій годині. Місто було безмовне, і здавалося ще повністю зануреним у сон. Крамарі позачиняли на своїх крамницях усі віконниці та вікна, двері – ще щільніше. На вулицях не було ні душі. Метр Жюремі ніскільки не боявся за себе та супутниць: не могло бути, щоб новина про викрадення, яка спочатку мала стати відомою в Каїрі, вже могла долетіти сюди. Але, як і жінки, він відчував смутну тривогу через видовище мертвого міста, яке, однак, не було ні розграбованим, ні безлюдним.

Вони проїхали між двох монументальних османських мечетей та потрапили на широку вулицю, і тут на третьому

поверсі одного з будинків раптом відчинилася віконниця. У вікні вони побачили молоду жінку. Вона наставила руку козирком над очима, які в неї були примружені, як у сліпої. Майже в ту саму мить скрипнуло інше вікно в будинку навпроти, і на вулицю висунув зморшкувате обличчя старий чоловік у криво пов'язаній хустці. Незабаром повідкривалися інші віконниці, і трохи відчинилися двері одної з крамниць.

– Чому ви встаєте так пізно? – спитав метр Жюремі арабською старого, який показався над ними.

Чоловік подивився, хто до нього звертається. Його очі були майже закриті, і він навряд чи міг щось ними бачити.

– Я тут, на вулиці, агов! – гукнув метр Жюремі.

– Ось воно як! Ви, напевно, чужинець, – сказав старий.

– Прибув саме цього ранку.

– То ж ви не знаєте, що нас уразила чума.

Тепер протестант пригадав. У Каїрі йому розповідали про випадки захворювання чумою, яка поки що не перетнула суецький перешийок, але вже зачепила кілька міст. Оскільки на той час він не збирався їхати на ту сторону, то забув про це.

– Сьогодні останній день карантину, – сказав старий єгиптянин. – Багато трупів на вулицях?

– На цю мить – жодного, – сказав метр Жюремі. – До того ж, усі мешканці виглядають дуже добре.

Тепер порозчинялися всі вікна. Люди радісно перегукувалися. Вулиця сповнилася галасом, радісними вигуками. Двері також відчинилися, і юрба дітей, жінок, чоловіків, які неначе подуріли від довгого сидіння взаперті та в темряві, танцювала, стрибала просто на вулиці, люди наштовхувалися один на одного з незграбністю сліпих та з дзвінким сміхом.

Троє подорожніх проїхали, ніким не помічені, крізь

цей натовп. Вони роздобули фураж для своїх коней та сушені фрукти для себе, які крамар зі щойно відчиненої крамниці був радий продати їм за найнижчою ціною.

Заради перестороги метр Жюремі неодноразово повторив цьому чоловікові, що вони прямують до Суецу. На виїзді з міста вони дійсно взяли напрям на затоку. Як і напередодні, зупинилися осторонь дороги в пальмовому гаї, який притулився під піщаною дюною. Цього разу позасинали швидко. Вирушили, щойно опустилася вечірня прохолода. Але замість того, щоб їхати дорогою, повернулися назад, узяли на схід у бік пустелі, й поскакали спекотним шляхом на Синай.

Рослинність майже одразу зникла. Навколо них більше не було нічого, крім синюватих тіней пустельних каменів, які здіймалися з піщаного ложа, немов обеліски. На такому грунті було б, безумовно, доречніше пересуватися на верблюдах, але їхні коні трималися добре, попри гостре каміння, яке стирчало з землі. Серед ночі їм зустрілася перша оаза, але там вирішили не зупинятися.

Вони їхали по зірках, розкиданих для них по небу. Метр Жюремі часто дивився на Франсуазу і, щоб не засмучувати Алікс, чию тугу він поважав, лише зрідка посміхався подрузі.

РОЗДІЛ 7

Позаду цитаделі – резиденції каїрського Паші – уздовж високого муру сералю тягнулася вузька вулиця. Тут було заборонено робити будь-які отвори, двері та вікна. Отже, це був такий собі рів, або канава, яка проходила між двома глухими кам'яними кладками, які виявлялися, з одного боку, заднім муром палацу, а з іншого – такими ж мурами

міських будинків. Удень та вночі там ходила стража, і ніхто крім неї не наважувався заходити в це похмуре місце. Однак, на рівній відстані між кінцями цієї вулиці, тобто в найбільш недоступному місці, існували дерев'яні, збиті залізними цвяхами, потаємні двері, які вели крізь товстий мур на самий двір палацу. На протязі років різні Паші знаходили цьому таємному ходу різне застосування, з якого можна було судити про характер кожного з них. Одні, як Гусейн, який помер через падіння з коня невдовзі після від'їзду першої абіссінської місії, користувалися дверима виключно самі, щоб виходити в місто інкогніто, прогулюватися там, вільно слухати, про що говорять люди, та, подібно Гаруну аль-Рашиду, зав'язувати власні інтриги. Інші постійно тримали їх зачиненими та під охороною: ці боялися за своє життя, і, нерідко, воно кінчалося насильницькою смертю, бо Аллах знає таємні помисли людей, і завжди їх виконує. Нарешті, деякі використовували потаємний хід для того, щоб проводити в палац осіб, яких не могли прийняти офіційно. Це був випадок Мехмет-бея – людини набожної, втіхи та надії всіх, скільки їх було в Єгипті, завзятих муфтіїв та імамів, але, в деяких випадках, здатної зменшити власну непохитність і погодитися на таємні візити, які здійснювалися крізь потаємний хід.

Забезпечений, як слід, чотирма дружинами-мусульманками, кожній з яких він, як годилося, дарував з дванадцять дітей – це якщо рахувати тільки тих, котрі не помирали немовлятами, – Мехмет-бей не міг, нажаль, відмовитися від іншої своєї потреби, а саме – володіти іноземками. Цієї звички він набув під час бойових кампаній у Європі. У ті благословенні, але вже віддалені часи все було просто: він отримував чарівних красунь як данину, і ніхто не думав цим ображатися. Красуні ці були найрізноманітнішого віку та подоби, і, чесно кажучи, Мехмет-бею це було байду-

же. Більш за все він любив усвідомлювати, що йому покірно віддаються шанувальниці іншого бога, будь вони хоч католичками, хоч єврейками, хоч православними, хоч навіть язичницями. Він робив це, не зрікаючись своєї віри, зовсім навпаки. Ніколи він не відчував себе таким корисним пророкові, як під час того, як кидав своє насіння правовірного в борозни, вже пророблені іншими, котрих він позбавляв жнив. Муфтії знали про цей майже місіонерський запал Паші та не противилися йому. Разом з цим, різні умовності та хистка міжконфесійна рівновага в цій частині Імперії вимагали, щоб він віддавався своїй схильності з усією можливою таємничістю.

Але, упродовж останніх кількох місяців, потерпіле від суворого життя вояка тіло Мехмет-бея спричинювало такі страждання, що він навіть не мав ані сили, ані бажання наказати привести до себе якусь нечестивицю, якою би вродливою, молодою та невірною вона не була. Як наслідок, крізь потаємний хід упродовж трьох місяців ходили лише лікарі, з-поміж яких найбільш цінився метр Жюремі.

Він приходив тричі на тиждень. Вартові його знали, і, якщо чули пароль «Ельбор», пропускали. Цієї ночі, як звичайно, він постав там, у широкому плащі, та фетровому капелюсі на голові. Сказав пароль і пройшов у потаємні двері. Одягнений у біле босий служник провів лікаря мармуровими сходами до маленького дворика, потім вони під аркадою з гострих склепінь з мавританським різьбленням пройшли до восьмикутного павільйону, обкладеного блакитними фаянсовими кахлями.

З кедрової панелі звисав на довгому ціпу ліхтар з різнокольорового скла, в якому горіли чотири свічки. Паша сидів у одному з кутів на лавці, простягнувши ноги до жовтої мідної пічки, дим з якої відводився крізь вузький трьохколінчастий димар. Служник пішов.

– Підійдіть, пане лікарю, – промовив Мехмет-бей арабською.

Коли відвідувач сів на табурет з дерева та слонової кістки і зняв свою накидку, турок стрімко підвівся, схопив ніж з інкрустованою рукояткою, який завжди носив на грудях, і гукнув:

– Хто ви?

Він хотів кликати стражу. Жан-Батіст зупинив його.

– Не бійтеся, Володарю, мене послав сам метр Жюремі. Я його підручний. Хіба він вам не говорив про мене?

– Невже ви той, хто лікував Негуса Ефіопії? – запитав Паша.

– Саме той, Володарю.

Жан-Батіст низько вклонився.

– Тобто ви саме той, кого я й хотів бачити, – продовжував мавр. – Але ваш підручний сказав мені, що ви у Франції.

– Я повернувся.

– Чому Жюремі не прийшов з вами? Це позбавило б мене цього жаху.

– Він сам захворів, Володарю. Просить вас вибачити його.

Паша повернувся на своє місце біля жаровні.

– Він лікував мене добре. Але завжди казав, що шкодує через вашу відсутність, і не може з вами зрівнятися.

– Він справжній друг, і хотів зробити мені приємне. Насправді ж ми доповнюємо один одного. Я приписую ліки, а він їх змішує зі вправністю, якої я не маю.

– У такому разі, огляньте мене і скажіть, що робити, – сказав Паша з виразом глибокої втоми.

Жан-Батіст почав з розпиту старого про його болі, обставини та місця, в яких вони з'являються. Потім попросив його розповісти про власний спосіб життя, про те, що він

їсть та п'є, як спить, як поводиться з жінками. Таким чином Жан-Батіст прояснив для себе сутність цієї людини і, звернувшись до її коріння, розмірковував тепер, які відповідності іншим корінням, іншим створінням – їхньому листю або їхнім плодам – могли повернути цій людині гармонію.

– Даєте ви мені надію на одужання? – спитав Паша.

– Усе залежить від того, як ви це розумієте. Якщо одужати значить для вас знов зробитися двадцятирічним, то ні, Володарю, ви не одужаєте. Якщо це означає повернути собі силу, спокій та щастя, які ще можливі у вашому віці, тоді я можу вас запевнити – цілком вірогідно, що ви невдовзі все це отримаєте.

Турок був дуже задоволений.

– Мені треба повернутися до себе, щоб приготувати ліки, які я вважаю для вас корисними, – сказав Жан-Батіст. – я сам принесу їх вам завтра.

– Головне, не зволікайте, – сказав Паша нетерпляче. – Жюремі, напевно, вам казав, але повторюю ще раз урочисто: жодного слова про цю справу, особливо франкам.

– Володарю, це я сам маю просити вас про таку ласку. В колонії про моє повернення нікому не відомо, і, в першу чергу, консулу. Я б не хотів, щоб він дізнався. Чесно кажучи, я побачу свого помічника лише вночі. Удень я не виходжу з арабської корчми у старому Каїрі, де зараз мешкаю.

– Оце так дивно, – сказав Паша. – Я думав, ви поїхали до свого Короля, буцімто вам доручили певне завдання.

– Це досить прикра історія, Володарю, – сказав Жан-Батіст з виглядом людини, яка не хоче дошкуляти співрозмовникові власними негараздами. – Вона ще й дуже довга, і містить чимало дивних речей, які, напевно, втомлять вас.

– Розкажіть мені її, – сказав Паша, який, подібно Султану Шахаріяру, нічого не любив більше за історії, від яких захоплює дух.

– Що ж, добре, – почав Жан-Батіст. – Я був у Абіссінії.

Він докладно описав свою подорож, зустріч з Імператором, і поки текла його промова, Паша, напівзакривши очі, усім своїм виглядом показував найсильніше нею вдоволення. Аби посилити насолоду, він наказав принести м'ятного чаю з тістечками.

Жан-Батіст розповів про бажання Негуса не допускати до себе іноземних священиків, і про вдячність Негуса Паші – за те, що він дозволяє Ефіопській церкві отримувати з Єгипту свого архіпастиря.

– Він хоче жити в мирі в своїх горах.

– Аллах бачить – він має рацію! Я вважав його менш розумним, а ви принесли мені добру новину. Але, – продовжував Мехмет-бей, – це не пояснює, чому ви тут переховуєтеся.

– Я зараз підходжу до цього, Володарю! Це тому, що після всього я поїхав до Версалю.

Жан-Батіст пустився в довгу розповідь двору Короля-Сонця, яку Паша слухав, розкривши рота. Під час воєн в Європі він не раз сподівався потрапити в одну з цих блискучих столиць. Нажаль, йому довелося провести свої найкращі часи в військових біваках серед поля, і коли раптом траплялося взяти якесь місто, то це відбувалося лише після повного його руйнування. Жан-Батіст підступно подовжив опис жінок, їхніх зачісок та парфумів. Бідолашний старий вояк мало не знепритомнів.

Потім він почув приємну для нього розповідь про королівську аудієнцію, в якій не було жодної згадки про гниле вухо, а йшлося лише про сильний інтерес Короля Франції до сходу.

Вони погодилися в тому, що це великий король: Мехмет-бей шкодував, що Людовік XIV не є мусульманином, але наважився припустити, що він має всі якості для того, щоб ним зробитися.

– І все ж-таки це не пояснює, чому ви переховуєтеся.

Ніч проходила, служник двічі приходив змінити вугілля в жаровні. Паша наказав принести кальян і розділив його з Жаном-Батістом. Тепер вони були щирими друзями, і теплота їхньої бесіди не дозволяла помітити різницю в суспільному становищі, яка існувала між ними.

– Наш великий Король, нажаль, є лише королем, і це мало чого варто, особливо, в порівняні з Богом. Отець Небесний усе бачить...

Мусульманин, який жив під цим постійним наглядом, з покорою підняв очі догори.

– Немає Бога крім Аллаха! – сказав він мимоволі.

– ... У той час, як земні правителі всього бачити не можуть.

– Це вірно.

– Навіть того, що відбувається навколо них, вони інколи не знають, – сказав Жан-Батіст.

Він зробив дві затяжки з дерев'яної трубки, яку йому протягував Паша, потім продовжив:

– Я певний, що Король Людовик XIV не потерпів би того заколоту, який я відкрив у його дворі, якби він дізнався про нього.

– Заколот! – повторив Паша, який, попри пізню годину, слухав розповідь лікаря з усе зростаючою увагою.

– Інакше його не назвеш. Ви хочете знати, чому я переховуюсь. То це просто тому, що я не хочу служити отим заколотникам.

– Про що саме йдеться? – спитав Паша, який згоряв від нетерпіння.

– Про вас, Володарю.

– Про мене!

– Так, про вас, про Єгипет, про Абіссінію. Словом, про те, що плетуть ті, кого ви тут приймаєте, і на кого ви поширюєте дипломатичний захист.

– Кажіть усе, в ім'я бороди Магомета! – гукнув Паша, майже підвівшись, і прийнявши через цікавість погрозливий вигляд.

– Заспокойтеся, Володарю, зараз розповім усе докладно. Сподіваюся, ви не будете надто суворі з тим, хто є лише жертвою того, про що розповідає.

– Та годі вже...

– Ну, добре: моїм завданням у Абіссінії було лише лікування Короля. Той, у свою чергу, послав мене до Парижа, щоб подякувати іншому королю, якому він вважав себе зобов'язаним.

– Про це ви вже казали.

– Так, але виявилося, що у Франції ця подяка абіссінця декого наштовхнула на певні думки.

– Кого?

– Скажімо, оточення Короля.

– Священиків?

– Звичайно, але це не повинно вас дивувати: вони ніколи й не відмовлялися від спроби повернутися до Абіссінії. Але є ще й інші люди, і я навіть можу сказати, що за цією справою стоять саме вони.

– Ви мене лякаєте, бо я не знаю нічого гіршого за священиків.

– Це тому, Володарю, що ви надто цільна людина. А існують дуже виверткі уми. Вони вигадали значно підступніший план, повірте мені. Можна мені ще один шматочок цього чудового лукуму?

– Облиште цей лукум та продовжуйте.

– Хід їхньої думки такий: Абіссінія – країна багата. Там повно золота, дорогоцінного каміння, коштовної деревини. Абіссінія – країна християнська, навіть якщо й існує кілька пунктів, через які вона не виявляє тієї поваги до Риму, яку мала б виявляти. Абіссінія розташована за спиною турків, тобто за вашою, Володарю.

– Отже?

– Отже, її варто контролювати.

– А більше вони нічого не бажають?

– Так, зробитися її господарями. А як цього добитися? Навернути її? Цього недостатньо, і можливо, що розумніше навіть зробити протилежне: спочатку зробитися її господарями, а потім навернути. Саме цей план і було обрано.

– Ви хочете сказати, що франки хочуть зробитися господарями Абіссінії?

– Я не хочу сказати, я стверджую. Усі мої описи Ефіопії, які я зробив з наївним наміром послужити миролюбному Королю, мали наслідком лише одне: заколотники переконалися, що легкого та добре озброєного каравану, який матиме з собою певну кількість золота з дарунками, буде достатньо для захоплення такої віддаленої країни. Єзуїти самі, майже століття тому, мало не наклали на неї руку, навернувши Короля. Але в них не вистачило зброї, щоб перетворити цю перемогу на повне завоювання. Цього разу зброя прийде першою.

Паша, не рухаючись з подушок лавки, занепокоєно дивився на Жана-Батіста:

– Ви маєте на увазі, що амбасада, яка щойно поїхала, є...

– ...знаряддям, яким дехто розраховує підкорити Абіссінію.

– Їх не більше двадцяти... Це жарт!

– Володарю, я був у цій країні. Вона спустошена міжусобними чварами. Двадцятеро темних особистостей з гріхами та мушкетами здатні розповсюдити там хаос і звести на престол когось такого, хто отримував би від них платню, тобто свою людину, як зробили століття тому іспанці з американськими інками.

– Еге! – промовив Паша з більш поблажливою усмішкою. Це і є той самий заколот?

– Саме той, котрий складав для мене загрозу, бо я не хотів брати в ньому участь. Мені довелося таємно лишити Францію, і тут я не видаю своєї присутності через ту саму причину.

– Відверто кажучи, мій друже, я вам не вірю. Цілком можливо, що з вами там трапилося щось дуже неприємне. Імовірно навіть, що при вас хтось говорив про химеричні задуми. Але від цього ще далеко до думки, що той караван, котрому я сам видав перепустку, поїхав з метою коронувати свого імператора.

– Володарю, вони не могли обійтися без вашої печатки. Як би, по-вашому, вони її дістали, якщо б не представили справу в невинному світлі? Було б дурницею все вам розкрити. Ви, наприклад, нічого не чули про місію вчених?

– Дійсно, мені казали, що якісь вчені збиралися йти крізь Суец до Родючої Аравії.

– А потім – до Абіссінії. Вони взяли з собою ту людину, яку Імператор відрядив зі мною як свого представника.

– Того собаку-курда.

– Він вірменин.

– Це байдуже, – розсердився Паша. – Вони поїхали з ним разом? Мені нічого не казали.

– І недарма! Тепер ви бачите, що їх не двадцятеро, а вже тридцятеро. Одні мають золото та зброю, інші – посланця Короля та всі досягнення західної науки.

Паша був занурений у той болісний для нього стан, який зветься нерішучістю та нерозумінням. Жан-Батіст змилувався й вирішив, що настав час витягти його звідти останнім одкровенням:

– Навіть більш за це.

– Більше?

Жан-Батіст подивився Паші просто в очі.

– Так, пане, подумайте тепер, чому цей караван пустив

попереду себе капуцинів, з якими він з'єднається в Сенаарі, і яким Патріарх передав коронаційний єлей.

– Коронаційний єлей! – вигукнув Паша сердито. – А це що таке?

– Це освячена олія, яка потрібна коптам для того, щоб наділити нового імператора владою та силою.

– Патріарх це зробив?!

– Цієї миті капуцини вже в дорозі.

– Нічого мені не сказавши? В ім'я шаблі Алі!

Змучений безсонною ніччю Паша пав жертвою цього передсвітанкового відкриття. Він підвівся, походив трохи павільйоном, де під першими променями денного світла, що заходили крізь сині шибки, вже спалахували небесні відсвіти фаянсових кахлів, які вкривали стіни до половини. Раптом він зупинився перед Жаном-Батістом і розсіяно йому подякував. Попросив пообіцяти, що той прийде знов наступної ночі зі своїми ліками, потім повернувся до нього спиною та пішов у внутрішній двір, де мерехтів фонтан з прозорою водою. Як тільки лікар вийшов крізь потаємний хід, Мехмет-бей наказав своїй стражі витягти коптського Патріарха з ліжка та привести його до себе, щоб він негайно постав перед усіма імамами, які лише знайдуться в місті.

РОЗДІЛ 8

Наступної ночі, о тій самій годині, Жан-Батіст знов пройшов крізь потаємний хід. У руці він мав невелику торбину. Паша прийняв його в тій самій кімнаті. Щойно побачивши аптекаря, він попросив показати ліки. Жан-Батіст витяг пляшечки, повну порошку маленьку коробочку, торбинку із сушеним корінням. Йому знадобилася неа-

бияка твердість, щоб не дати Паші проковтнути все це разом, не сходячи з місця. Метр Жюремі його, звичайно, попередив, що цей турок має надзвичайний апетит до медикаментів; але він не припускав, що до такої міри.

– Гадаю, ви маєте служника, який готує вам ліки, – сказав Жан-Батіст. – Може, краще його покликати, щоб він сам почув від мене, в який спосіб їх використовувати, і щоб потім він міг тримати їх при собі.

Паша поплескав у долоні, прокричав ім'я охоронцю, який постав на порозі. Миттю пізніше увійшов старий служник, і шанобливо привітав обох чоловіків. Він був невисокий та худорлявий, мав вузьке та сумне обличчя покинутого хорта.

– Ось мої нові ліки, – сказав Паша. – Слухай уважно, Абель Мажид, як з ними треба поводитися.

Жан-Батіст дав докладне пояснення, змусив камердинера все повторити, і передав йому торбину. Паша настояв на тому, щоб прийняти першу дозу зараз же.

– Раніше, ніж за кілька тижнів, поліпшення не чекайте, – сказав йому Жан-Батіст.

Але на Пашу подіяло вже те, що він проковтнув ліки, і, смакуючи гіркоту в роті від хіни, він, задоволений, розтягнувся на подушках із настроєм юної нареченої. Однак, щойно він повернувся до дійсності, і разом з нею, до спогаду про минулий день, то одразу ж спохмурнів.

– Я викликав цього собаку Патріарха, – почав він. – Ви сказали правду про єлей. Він зізнався. Проте, я сам відкрив йому причину всього цього. Цей дурень бачить лише золото. Він, звісно, замислився над тим, чому капуцини так хочуть коронувати імператора, який править уже упродовж п'ятнадцяти років, але він так і не здогадався. От телепень! Та як почав вибачатися... І досі б вибачався, якби мій служник за моїм наказом не копнув його під сідницю, і він не полетів би геть.

Паша гучно відригнув, подякував за це Аллахові, і продовжив розповідь:

– Бачився я також з консулом Франції. Того викликати не знадобилося. Він прийшов скаржитися, бо в нього два дні тому на Олександрійському шляху вкрали доньку.

Жан-Батіст зробив здивований вигляд.

– Ви знаєте її? – спитав Паша.

– Бачив у консульстві. То була дуже вродлива дівчина.

При цьому спогаді Жан-Батіст не зміг уникнути хвилювання.

– Мені про це казали, – продовжував Паша. – Дуже шкода – це все, що я міг відповісти. То, напевно, розбійники. На шляху їх повно. Друга жінка, що також була в кареті, і якої вони, звісно, не схотіли, бо вона була вже не першої молодості, зробила опис розбійників, але, нажаль, досить невиразний: двоє молодиків у тюрбанах, з чорними вусами, та ще – говорячи, згадують Аллаха. Вони увезли дівчину в сідлі, кудись на північний захід. Потім її, напевно, відправлять кораблем до Кіпру, а там вона прикрасить собою який-небудь бордель на Балканах, чи десь у іншому місці.

– Бідолашна дівчина, – відсторонено вимовив Жан-Батіст.

– Так, і зазначте, що, якби цього не трапилося, то її життя було б ненабагато кращим.

– Чому?

– Її батько казав мені, що вона їхала поступати до монастиря. Я щиро поважаю вас, пане лікарю, але ви християнин, і у вашому світі є речі, яких я ніяк не збагну: нащо тримати всіх цих жінок для одного лише Бога? Ви вірите, що він потребує подібних речей? Хіба він створив статі не для того, щоб вони єдналися? Коли консул пояснив справу, мені кортіло сказати йому, що дівчина, принаймні, хоч і в

полоні, але зможе комусь послужити. Ну, годі вже про це. Одним словом, наш месьє де Майє був дуже стривожений. Він майже забув про свою амбасаду. Я кажу «майже», бо, щойно я спитав його про новини про неї, він накинувся на цю тему. З тих пір, як ви відкрили мені очі, я розумію, чому він так цим переймається.

Жан-Батіст зберігав скромний вигляд. Служник приніс тістечка з чаєм.

– Повірте, якщо можете, – сказав Паша, – я був приліг, щоб поспати по обіді, але ж не зміг. Усі ці події так і крутяться в моїй бідолашній голові. Я хочу вам зізнатися, пане лікарю: я воїн. Мені треба показати ворога і сказати: «Убий його». Тоді я зроблю все, на що здатний. Дякувати вам, ворога я бачу. Це вже немало. Але як його вбити? Ми не на полі битви. Що я можу вдіяти? Ви знаєте, як Порта веде справи з франками: переговори, хитрощі, то одних переконуємо, то інших. Та ось куди це завело.

Він говорив, не дивлячись на Жана-Батіста, котрий спокійно чекав своєї години.

– Якби я попередив про це Великого Візиря, то, я певний, він попросив би мене надати докази. Та в будь-якому разі знайшов би їх недостатніми. Знадобилися б інші. Поки там що, час би пройшов, і вони б уже й вилили цей клятий єлей на голову цього дю Руля, щоб його зробити Імператором.

Жан-Батіст обачливо погоджувався.

– З іншого боку, якщо я діятиму проти франків сам, консул наробить великого галасу, і хто знає, чи підтримають мене в Константинополі! Ні, я добре поміркував: єдині, кого можна схопити, це капуцини. Я ще дам цій думці визріти упродовж ночі, але завтра вранці пошлю вояків у Сенаар, щоб їх заарештували, та забрали в них єлей та посвідчення Патріарха. Їх усунути нескладно, і ніхто мені

за це не дорікатиме. Але що робити з караваном франків? Лікарю, що ви мені порадите, як мудра людина?

Саме цієї миті й чекав Жан-Батіст. Він зробив два ковтки чаю, виждав час, шукаючи відповідь, або, принаймні, роблячи вигляд, що шукає, бо приготував її заздалегідь, і вимовив нарешті, в обережній питальній формі:

– Може, варто змусити діяти Короля Сенаару?

– Він ніколи не наважиться напасти на офіційну амбасаду франків.

– Якщо тільки цього не зробить самотужки його народ...

– Що ви хочете сказати?

– Коли я їхав крізь Сенаар, капуцини погрожували мені налаштувати проти нас населення: для цього вистачило би представити мене чаклуном. Схоже, що народ Сенаару дуже боїться чародійства, і охоче припускає, що білі люди можуть розбудити злі сили. Цим пояснюється лють, яку відчуває до чужинців перелякана юрба, і яку ніхто не може приборкати, навіть Король...

Паша схопився за цю думку, немов людина, яка впала в бурхливий потік, і, наближуючись до водоспаду, з останніх сил хапається за першу-ліпшу ліану та лізе по ній на берег. Щойно ступивши на сушу, Паша привітав себе з тим, що довірився цьому франкові.

Після цього він завдав декілька питань. Жан-Батіст просто та ясно відповів на них.

– Можна подумати, що свої відповіді ви приготували, – промовив Паша без жодної задньої думки, лише з великим захопленням.

Він наказав принести кальян і кілька разів затягнувся з виразом найповнішого щастя. Жан-Батіст чекав продовження. Воно послідувало у вигляді жахливої гримаси на обличчі Паші, в наслідок якої дим пішов з його рота якось

боком: він закашлявся та заволав, почервонівши аж по самі вуха:

– А вчені? Ті, що поїхали з курдом!

– Залиште їх мені, Володарю. Я вже ними займуся.

Паша був здивований.

– Дайте мені ескорт до Джидди, – продовжував Жан-Батіст, – забезпечте мене захистом у Єгипті, на той випадок, якщо хтось видасть мене консулу. Офіційно я шевальє де Водзорг, отже, якщо ви поручитеся за мене, то я зможу вільно пересуватися. Я знайду тих шістьох, і – повірте мені – до Абіссінії вони не дістануться.

Після довгих вагань турок сказав:

– Не може бути жодної мови.

Жан-Батіст здригнувся, подивився старому вояку в обличчя.

– Я не можу залишатися без лікаря.

Було чутно, як потріскують тамарискові цурки в пічці, піддон якої був повний тонкого попелу.

– Це лише справа якихось чотирьох тижнів, Володарю. Я залишив вам ліків більше, ніж на три місяці. У разі потреби може прийти метр Жюремі, навіть якщо зараз він недужає.

– Кажуть, що на сході чума. Ісмаїлія була на карантині. Ви можете захворіти.

– Також і тут. Бог усюди розпоряджається нами, – сказав Жан-Батіст благоговійно.

– Це цілком вірно, – зітхнув Паша.

Потім, зваживши перевагу пропозиції аптекаря над рештою можливих рішень, причому самому Мехмет-бею жодного рішення на думку не спало, він дав згоду на його відлучку.

Усе владналося, або ось-ось мало владнатися. М'який смак тютюну, ніжність подушок, а можливо й певна благо-

творна дія ліків – усе з'єдналося, щоб дати втомі двох останніх надто напружених днів остаточно заповнити собою тіло старого турка.

Жан-Батіст розпрощався дуже рано. Перед тим, як піти спати, Паша віддав накази щодо Сенаару, і попросив, щоб почали складати загін для супроводження його лікаря до Джидди.

* * *

Шевальє де Водзорг гордовито їхав по Каїру на арабському коні в сірій попоні. Він зняв капелюха і задирав ніс аж до найбільших вікон будинків, звідки міські матусі виглядали подивитися на шляхетного франка з ескортом яничарів у тюрбанах, з шаблями на боках. У теплому повітрі відчувався подих весни, безліч птахів кружляли понад містом. Загін проїжджав крізь базари, у великій метушні кольорів: мідяний посуд, килими, тканини вилазили з крамниць, наводнювали вулицю, брали в полон юрбу розтелеп у чорних та блакитних сорочках, фесках чи накидках.

Увесь шлях до Суецу вони подолали, не проронивши жодного слова, бо найстаріші за званням яничари вважали людину, яку супроводжували, великим вельможею, і не наважувалися порушити тишу. Жану-Батісту теж не було що їм казати. Він був цілком захоплений думкою про те, що збирався зробити. Коли ж утомлювався від цих розмірковувань, то думав про Алікс, хвилюючись, як їй там удалося вийти з нелегкого випробування, пов'язаного зі втечею крізь пустелю. Жан-Батіст був певний у ній, Жюремі та Франсуазі. А ще більш він був певний у своїй щасливій вдачі.

Вони минули Гіркі Озера, побачили здалека Серапей. Нарешті, вечором другого дня, на краї вузької, як Італійське озеро, затоки, відкрився зорові Суец. Бухта була повна

білих та сірих вітрил, надутих незмінним південно-західним вітром.

За вимогою яничарів капітан порту – веселий бородатий ліванець – надав у їхнє розпорядження велику двощоглову морську фелюгу, колишнє цивільне судно, пристосоване, після озброєння двома гарматами, для бойових потреб. Екіпаж складався з турецьких вояків, що не дуже тішило через давно та широко відомі складні стосунки цього народу з навігацією. На щастя, більшість з них, і в тому числі старшина, були греками турецького підданства з острова Кіо. Вони творили п'ять молитов і поминали Магомета, але продовжували розмовляти між собою мовою Аристофана.

Барка легко, з попутним вітром, вийшла в море та попливла уздовж Синаю, чиї гірські нагромадження вже виднілися за серпанком.

У місці злиття з Перською затокою на морі з'явилися брижі. Удень під сильним сонцем блищали мокрі дошки планширу та бронзові спини моряків. Ночі ще були холодні та вітряні. Зупинилися лише одного разу, і на світанку п'ятого дня прибули до Джидди.

Каїрський Паша заготовив супровідний документ для пред'явлення шерифу Мекки. Шевальє прийняли з усіма почестями. Поселили в готелі, який належав православному сирійцю на ім'я Маркос, і був розташований на межі пісків, під шатами кількох пальмових дерев, на віддалені від решти міста. Саме там дозволялося перебувати християнам.

За будівлею знаходився оточений муром садок з укритою плитками землею, де були висаджені в шаховому порядку помаранчі та олеандри. Жан-Батіст не помилився в своєму передчутті: щойно зайшов він у садок, як побачив там Мюрада, який сидів на подушці та палив кальян. З

іншого боку мовчазним колом, з книжками в руках, засіли шестеро вчених.

Жан-Батіст дуже по-шляхетному здалека та гордовито привітав їх, сів спиною до Мюрада, і замовив солодку каву по-турецькому. Яничари, на його прохання, залишили його самого. Він відпустив їх, тому що вже прибув на місце призначення. Вони ж могли оселитися в місті. Джидда, місто прочан і пожвавлений порт, ховала під суворою зовнішньою оболонкою всі можливі насолоди. Жан-Батіст дав два цехіни першому яничару та по одному цехіну решті з них, що відповідало сумі в дві патаки, тобто в п'ятдесят шість харфів, або в сто дванадцять диванів, чи в дві тисячі двісті сорок кіберів, або ж у шість тисяч сімсот двадцять буржук – цих дрібних монет узбережжя Червоного моря, які роблять не з металу, а з уламків кольорового венеціанського скла. Словом, Жан-Батіст зробив їх багатіями. Вони чемно, але з поспіхом вирушили в місто – вимагати від життя повної сплати по векселю, який, при посередництві легковажного франка, видав їм Аллах.

Увечері пансіонери закладу мовчки вечеряли у великій їдальні з поштукатуреними мурами. Єдиною прикрасою там була вся заіржавлена старовинна кавалерійська шабля, яка висіла на двох цвяхах. Потім мешканці готелю почали розходитися зі свічками в руках, і на другому поверсі почувся скрип паркету. Жан-Батіст почекав, поки Мюрад залишиться сам, у відповідності до своєї доброї звички вставати з-поза столу останнім, доївши все, що залишилося. Він підійшов та сів навпроти вірменина.

– Добродію, – сказав Жан-Батіст арабською.

Мюрад примружив короткозорі очі та привітався, не в змозі приховати легкого занепокоєння.

– Посол Мюрад, якщо я не помиляюся? – сказав Жан-Батіст.

– Так! Звідки ви знаєте?

Вірменин схопив свічку та підніс її до обличчя свого співрозмовника.

– Але... Ви схожі на... Це ти, Жане-Батісте?

– Цить! Я шевальє де Водзорг.

– Ось воно як, – вимовив трохи розчарований Мюрад. – Я мало не подумав...

– Та ні, дурню, це дійсно я. Але не треба всім про це кричати. Особливо твоїм новим друзям...

– Вони мені не друзі. Ці пани – видатні вчені. Вони бажають вивчати Абіссінію. Оскільки я не мав від тебе жодних новин...

– Ти правильно зробив, що поїхав, Мюраде, – сказав Жан-Батіст, посміхаючись.

Він витяг баклажку з лудженої міді та налив білої рідини в порожню чашку Мюрада, а потім у свою, яку приніс зі свого столу.

– Горілка, – сказав вірменин. – У Родючій Аравії, на землі Пророка... Ти не боїшся!

Вони обережно цокнулися та випили до дна.

– Ні, – сказав Жан-Батіст, – я боюся. За тебе.

– Що ти хочеш сказати?

– Ти вирушаєш на Массауа?

– За два чи три дні, коли шериф Мекки завізує папери цих месьє.

– Як давно ти бачив Наїба?

– Дійсно, вже давно. Добрий старий!

– Його вже немає.

– Немає жахливого Мохамеда?

– Так, Мохамед помер, ти матимеш справу з його племінником, Гасаном. Він ще жахливіший. Його ненависть до франкських священиків безмежна.

– Але ж це нас не стосується. Мене просив привезти вчених сам Негус, якщо такі знайдуться.

– Вчених – так. Але єзуїтів?

– Що? – скрикнув Мюрад. – Що ти таке кажеш?

Жан-Батіст схопив вірменина за комір сорочки та заговорив йому просто в обличчя:

– Я кажу, що ти зараз везеш до Масауа шість найчистішої води єзуїтів. Якщо вже ти такий наївний, і не розпізнав їх, то є надія, що Наїб трохи розумніший. Якщо ж припустити, що він теж про це не здогадається, то Імператор прийматиме разом з тобою шестеро осіб, які матимуть одну мету: навернути його в католицтво. Він змусив нас присягнутися більше їх не привозити, та ось повертаєшся ти, з цілою пів-дюжиною в своєму багажі!

Він випустив Мюрада, який упав на стілець знесилений, немов після биття палицями.

– Я пропав, – сказав вірменин.

Він почав мовчки ридати, немов дитина.

– Припини, – сказав йому Жан-Батіст, наливаючи нову чашку горілки.

Мюрад випив її одним ковтком, і став ще сумнішим.

– Краще б я не відмовлявся від своєї думки, і зробився кухарем у Каїрі. Я знаюся лише на цьому. Усі ці ваші релігія з політикою мене геть змучили.

– Послухай, Мюраде. Роби так, як я скажу, і тобі нічого буде боятися. Імператор прийме тебе як рідного, і ти зможеш зробитися кухарем у нього, якщо забажаєш.

Мюрад мовчки шморгнув носом і несвідомо випустив з рук чашку на стіл. Жан-Батіст кинув швидкий погляд у бік кухні, та знов налив йому.

– Завтра вранці, на світанку, ти поїдеш у порт, – м'яко сказав лікар. – Я дам тобі торбину із золотом, яка допоможе переконати будь-якого капітана фелюги. Перетинай Червоне море, та йди до Наїба. Попередь його, що на його землю хочуть увійти шестеро єзуїтів, та що, на щастя, тобі

вдалося від них відірватися. Потім рухайся до Гондару, передай мої вітання Імператору, скажи йому, що Король франків прийняв його амбасаду і благословив її. На цьому твоя місія завершується. Ти повернешся до своїх кузенів і дядька, і, сподіваюся, будеш щасливим решту свого життя.

– А єзуїти? – спитав Мюрад, повеселішавши від цих слів та трьох чашок горілки.

– Я займуся ними.

– А...що буде з тобою?

– Я, мій друже, щаслива людина. Сподіваюся невдовзі стати ще щасливішим.

– А твоя наречена?

– Я їду до неї. Хто знає, може ми ще зустрінемося з тобою в Гондарі?

Вони цокнулися ще двічі. Жан-Батіст повторив свої настанови та роз'яснив найменші подробиці. Вони розлучилися близько півночі, після теплих дружніх обіймів.

РОЗДІЛ 9

Упродовж наступного дня Жан-Батіст уважно спостерігав за шістьома гостями готелю, які супроводжували Мюрада. Відсутність вірменина вони помітили лише опівдні, бо той мав звичку пізно прокидатися. Один з них прийшов постукати у двері його кімнати. Униз він зійшов вельми схвильованим. Як було умовлено напередодні з Жаном-Батістом, Мюрад наказав власнику готелю повідомляти всім, що він поїхав у справах до міста. Оскільки жоден іноземець не міг цього зробити без особливого дозволу, єзуїти сприйняли цю новину покірно. Вони розосередилися по садку та пильному шляху, що вів до порту, по якому можна було вільно пересуватися на відстань п'ятисот метрів.

Настала ніч. Вони знов порадилися між собою та мовчки повечеряли. Того вечора у готелі крім Понсе більш нікого не було. Під кінець вечері, яку він старався з'їсти якомога спокійніше, Жан-Батіст підсунув свій стілець до столу вчених. Він попросив у них дозволу пригостити їх м'ятним чаєм з тістечками, оскільки випадково зрозумів з їхньої небагатослівної бесіди, що вони співвітчизники.

– Прошу, – похмуро сказав один з шести.

– Отже, – сказав Жан-Батіст, підіймаючи свою склянку, над якою здіймалася пара, – оскільки тут не дозволяють пити за здоров'я по-інакшому, я підіймаю свій чай, котрий, якщо добре подумати, не відрізняється кольором від коньяку. Хай вам усім щастить!

Усі цокнулися без ентузіазму, за виключенням Жана-Батіста, який веселився за сімох.

– Я не представився, прошу вас мене вибачити: я шевальє Гуго де Водзорг, ваш покірний слуга.

На цих словах удаваний шевальє злегка підвівся та зробив невеличкий уклін кудись убік.

– Ми вчені, – відповів неохоче найстаріший з чоловіків, – нас відрядило в подорож Іспанське Королівське наукове товариство.

– Куди ж вас веде ваш шлях? – спитав Жан-Батіст з нещирою невинністю.

Шестеро тривожно переглянулися.

– До Абіссінії, – нарешті сказав речник.

Шевальє захоплено вигукнув.

– Невідома земля! Месьє, я прихиляюся перед вашою зухвалістю!

Ніхто не міг би виглядати менш зухвалим, ніж ці горемандрівники, осиротілі без свого провідника та повні недовіри до фанфарону, який до них причепився.

– Можу я вам задати одне нескромне питання, месьє? – сказав Жан-Батіст, понизивши голос.

– Якщо ви наполягаєте.

– Я ось про що, але, якщо не хочете, то не відповідайте: ви одружені?

У чоловіків по спинах побігли неприємні мурашки.

– Ні, месьє шевальє, ми не одружені.

– Оце так чудово! – гукнув щосили Жан-Батіст, – дійсно, чудово.

– Можна дізнатися, чому? – спитав цікаво один із подорожніх, який сидів зліва та роздивлявся на чужинця з більшою холоднокровністю, ніж інші.

– Тому, що в мене більше не залишається сумнівів у тому, що ви їдете навертати цю країну.

Тут пролунали шість вигуків нараз, і зори шести пар очей зі страхом спрямувалися в бік служб, де, на щастя, не було нікого, хто б міг підслухати необережні промови Жана-Батіста.

– Поясніть, що ви маєте на увазі, – сказав упівголоса найговіркіший з подорожніх.

– Усе дуже просто. Зараз я вам розповім один анекдот, і ви зрозумієте. Я почув його від одного місіонера-капуцина, який жив у Сенаарі, та трохи проїхав у бік Абіссінії. Але, спочатку, гей! Корчмарю! Принесіть нам свічок. Нема чого жаліти сало, тут досить дорого платять.

Прийшов, кульгаючи, Маркос – цілком відданий своїм постояльцям за умови, що кожної речі вимагатимуть виразно та голосно, оскільки він зробився геть глухим. На столі з'явилося дев'ять нових свічок, і, щойно господар готелю пішов, шевальє продовжив розмову.

– Отже, цей місіонер одного дня прибув до села в саванні: кілька хатинок, висока трава та, під баобабом, кілька низьких стільців, на яких сидять, розмовляючи, старі. Він називає себе, говорить арабською, яку вони трохи розуміють. Їхній ватажок йому вірить. Його приймають

до себе, та ось, за кілька днів, він починає говорити про свою віру, тобто – наважуся припустити – про нашу з вами.

Подорожні погодилися, хоча не заспокоїлися.

– Схоже, що ватажок сильно зацікавлений тим Ісусом, про чиї дива йому розповідають. Той капуцин йому подобається; він дає зрозуміти, що не проти дізнатися більше. Здається, все йде добре. Нажаль, настає ніч, та ось наш чернець, перед тим, як лягти спати, знаходить у своєму ліжку доньку ватажка. Він нічого не каже, лягає на підлогу та спить там, не торкнувшись дівчини. Уранці нещасна розповідає все своєму батькові. «Як, – каже той капуцину, – ти образив мене відмовою від моєї доньки?» Зніяковілий священик пояснює, що його віра забороняє йому будь-який блуд.

Шестеро єзуїтів слухали з дедалі більшою тривогою. Жан-Батіст трохи зачекав, замовив ще чаю, та продовжив:

– Бачили б ви тут ватажка! Гнів його був жахливим: «Що то за бог, про якого ти нам кажеш, та який забороняє такі речі? Якщо він хоче добра людям, то не може змушувати тих, хто каже, що любить його найбільше, ніколи в житті не торкатися жінки. Твій бог злочинець, та й годі. Він ображає природу, і не міг її створити». Увечері ватажок знов наказує зачинити капуцина зі своєї донькою. Цього разу всі чоловіки сіла чекають біля хати. Ченця попереджають, що він не вийде звідти живим, якщо не надасть доказів, що оволодів прекрасною недоторканою.

– Це жахлива історія, месьє шевальє, – сказав головний над подорожніми переляканим голосом. – Прошу вас, припиніть!

Але насправді він не дуже наполягав, бо всім кортіло дізнатися про розв'язку.

– Я майже скінчив, – сказав Жан-Батіст. – Мій друг був не святий, а, може, у такий спосіб він став ним. Нарешті,

він підкорився. Уранці ватажок наказує провести найпринизливішу перевірку і, сяючи, підходить до капуцина. «От і добре, друже, – каже він йому. – Я пишаюся тобою, і готовий далі слухати про твого Ісуса. Тепер ти зможеш навернути всю країну, тобто розвести в ній стільки маленьких християн, наскільки тобі вистачить сили. Бо найкращий спосіб розповсюдити якусь віру, – заключив ватажок, – це наробити багато своїх дітей, а не красти чужих, бо це погано».

Жан-Батіст закінчив у важкому мовчанні, і, зовні спокійно, подмухав на свій чай, який був ще гарячий, та шумно сьорбнув.

– Ви хочете сказати, – вимовив нарешті найуважніший та найсміливіший єзуїт, – що ми вшестеро маємо намір запліднити всю Абіссінію?

Кажучи це, він утупив у шевальє повний уваги погляд, який, здавалося, мав розпізнати на цьому обличчі якийсь невідомий спогад, загублений у глибині його віддаленої пам'яті. Жану-Батісту обличчя єзуїта теж було знайоме. Він відповів йому, облишивши глузливий тон, і ця відміна ще більш уразила товариство.

– Абіссінія не є Сенаарською саванною. Це стара та велика християнська країна, якій не слід наносити образу, припускаючи такі примітивні уявлення.

Потім, подивившись на співрозмовників, промовив:

– Ні, любі мої отці, я не приписую вам жодних намірів. У цьому немає потреби. Я просто знаю з надійних джерел, хто ви та що збираєтеся робити.

Його голос був таким упевненим, що в них не лишилося жодних сумнівів, і, після першого зніяковіння, вони атакували його з іншого флангу.

– Якщо ви вже нас знаєте, скажіть нам, що саме в наших планах може викликати ваші заперечення? – спитав

перший оратор. – Ви маєте щось проти проповіді Євангелія?

– Ви, напевно, отець де Моно? – сказав Жан-Батіст, який дійшов такого висновку на підставі опису, зробленого Мюрадом.

– Дійсно, так.

– Отже, мій отче, я дійсно маю заперечення, й багато. Ця країна не потребує проповіді Євангелія: вона знає його так само давно, як і ми. Я добре знаю, що їхня доктрина не відповідає вашій суворій догмі, але справа насправді не в тому.

– То в чому ж вона? – лагідно спитав отець де Моно.

Жан-Батіст навмисно трохи помовчав, потім заговорив знов:

– Бачте, пройшов час, і я дуже змінився. Того року, саме о цій порі, я би розпочав довжелезну промову, щоб переконати вас різними історичними, релігійними та людськими доводами не турбувати цю країну. Я навіть був у самому Версалі, з наміром зробити цю доповідь там.

– Понсе! – вигукнув єзуїт, який так пильно в нього вдивлявся.

Тоді Жан-Батіст упізнав одного з отців марсельського дому, де його приймали разом з отцем Плантеном.

– Так, торік, мій отче, коли ми з вами бачилися, я жадав, щоб мене зрозуміли, а тепер я сам зрозумів.

– То ж розтлумачте нам хоча б, що ви зрозуміли, – сказав отець де Моно заспокійливо, як звертаються до божевільного.

– Що ви просто є силою.

На кількох обличчях на мить з'явилися презирливі посмішки.

– Сила на службі в іншої сили, – продовжував Жан-Батіст, – і сила, яка користується Христом, як прапором,

прапором, який є не гіршим за будь-який інший, коли треба відвернути увагу від головного, а саме – від влади.

– Отже? – спитав той самий священик, звиклий до осуду.

– Отже, вас можна зупинити лише силою. Я надто довго лишався наївним, припускаючи, що вас можна переконати.

Настала тиша. Усі майже забули, що ця зала, освітлена свічками, загубилася десь серед пісків, на краю Аравії. Та ось Жан-Батіст змусив усіх згадати про цю обставину, і тоді стало очевидно, що готель може бути в'язницею.

– Не шукайте Мюрада, – сказав він зі злістю. – Він поїхав, і тепер, сподіваюся, вже прибув на місце. Наїб Масауа попереджений щодо ваших осіб. Його дід прославився тим, що відсилав тонзури ваших попередників Імператору Ефіопії на доказ того, що добре захищає його кордони. Онук успадкував усі чесноти предка. Це вам не турок. Вищій Порті він підкоряється лише зовні. Його не зробить лагідніше жодна інтрига, жодна брехня чи благання, і, якщо ви наважитеся перетнути це море, то не матимете жодної надії коли-небудь дістатися до Абіссінії.

Єзуїти з жахом подивилися на цього молодика в елегантних шатах яскравого кольору та в мереживі, який так суворо їх уразив.

– Що ми маємо зробити? – спитав із гідністю отець де Моно.

– Не їхати до Каїру, де вас приймуть дуже погано. Не намагатися дістатися до Абіссінії сушею, бо місцеві князі упереджені проти вас. Існує лише одне рішення: сідайте на фелюгу, повертайтеся в Суец, потім на Святу Землю, до Франції чи куди вам заманеться. У світі є достатньо країн, де ви вже почуваєтеся, як удома.

Жан-Батіст підвівся, обводячи усіх очима, і сказав немов сором'язливо, нібито каявся в чомусь:

– Я поважаю кожного з вас, повірте. Якщо б мені треба було вас видати, я зробив би це іншим чином. Ні, я, скоріше, вас рятую. Але я вірний слову, яке дав королю.

Удар долі єзуїти витримали добре, і Понсе був схвильований більше, ніж вони. «Це тому, що я вільний у своїх вчинках, – гадав він. – І сам за них відповідаю. Вони ж не мають своєї волі; вони підкоряються...»

Він чемно попрощався, пішов до дверей, потім повернувся до них для останнього слова:

– Турбувати шерифа Мекки, звичайно, немає рації. Наразі він не знає, хто ви, а коли дізнається, то ви пожалкуєте про це ще більш, ніж я пожалкував би на вашому місці. Отже, йдіть відпочивати, тепер пізно. На добраніч вам, любі отці.

Він пішов до своєї кімнати.

О п'ятій ранку, в повному безвітрі, маленька фелюга, найнята Жаном-Батістом, відносила його нерухомим морем, у водах якого відбивалася зоря. Восьмеро веслярів розтинали веслами поверхню, узявши курс на північний захід, на Кассіопею.

* * *

Того ж тижня загін турецьких вершників, відряджений Пашею, зупинив біля третього водоспаду двох капуцинів. У торбині одного з них знайшли документ, який призначався для Абуни Абіссінії, та посудину з олією. Їх доставили до Каїру та привели до коптського Патріарха, котрий засвідчив автентичність листа, але офіційно заявив, що ніколи не бачив ні посудини, ні олії. Брат Паскуалє вперто відмовлявся відповісти, де захований справжній єлей. Ця відсутність доброї волі, про яку Паша наголосив у своєму листуванні з Константинополем, спричинила видворення до Італії більше половини конгрегації. Відтак місій до Абіссінії цей орден не поновлював.

* * *

Дю Руль мав лише один клопіт: утримувати дисципліну в своєму війську. Він понабирав у нього таких хоробрих і жадібних до завоювань та багатства вояків, що мав постійно угамовувати їхній запал. Найбільшу спритність ці сміливці показували тоді, коли бачили перед собою якусь невинну істоту, котру можна обібрати. Утім, поки вони були на мусульманській землі, їх належало стримувати. У Абіссінії буде інша справа. Вони, однак, охоче уявляли, що там бігатимуть власно за ними, таких вони наслухалися казок про хтивість тамтешнього жіноцтва.

Їх добре підготований, споряджений та озброєний караван прибув до Донголи без жодних складнощів. Король цього міста прийняв їх так добре, як лише міг.

Проте, дю Руль та Рюмійяк ледве не померли від сміху під час урочистого обіду, який дав на їхню честь володар, – такою сміховинною здалася їм ця жалюгідна та немов бруднувата пишність.

– Бути дикуном, чи майже дикуном, було б непогано, – казав дю Руль, якби вони хоч мали через це якісь переваги: свободу, природність. Та де там! Вони ще більш захоплюються етикетом, ніж старі герцоги у нас удома.

Проміж собою вони дуже скаржилися на драгомана Фрізеті, який робив вигляд, що сприймає все це серйозно, і намагався поліпшити їхню поведінку. Це вже було занадто: справді, треба було заїхати до чорномазих, щоб простолюдин навчав шляхтичів поводитися в світі.

Не знайшовши в цьому місті нічого цікавого для обміну, вони наступного дня вирушили в Сенаар.

До перших двох оаз дісталися легко. У третій Белак, голова каравану, прийшов до дю Руля і висловив йому своє занепокоєння. Троє погоничів верблюдів заявили, що не хочуть іти далі. Ніхто не зміг добитися від них пояснення

причини. Невеличке населення оази показувало незрозумілий страх перед цими франками, хоча воно вже звикло зустрічатися з білими без страху. Як на зло, один зі сбірів загону, міцний молодик з Далмації, занадто фамільярно ляпнув нижче спини одну босоногу дванадцятирічну дівулю, на захист честі якої тубільці виступили з дивним захватом. Дю Руль викрутився з цієї халепи за допомогою намиста з венеціанського скла для жертви залицянь та старих черевиків для її батька. Однак було не схоже, щоб дикуни цим задовольнилися. Справа виявилася, дійсно, неприємною. Вона ясно свідчила – принаймні, на думку Рюмійяка, – про упередження цього племені проти таких щедрих чужинців.

Вони лишили цю оазу, сподіваючись на кращий прийом у наступній. Але там було ще гірше, і так – до самого Сенаару, де їх оточив по прибутті мовчазний та ворожий натовп. На щастя, Король компенсував холодність свого народу відмінною ласкавістю. Першого ж дня він запросив подорожніх на обід. Попри свою нелюбов до жирної та гострої їжі, дю Руль, Рюмійяк та інші вельможі зробили честь своєю на ньому появою. Фрізеті послався на хворобу й залишився в таборі охороняти спорядження. За всім відомим, але всіма терпимим звичаєм франків гості витягли з кишень свої маленькі баклажки та додали їх уміст до свого питва. Обідати вони закінчили в стані повного сп'яніння та з ілюзією, що Королю невдогад, чому вони такі веселі, що значило вважати його більш сліпим, ніж він був насправді. Король мав ласку зробити вигляд, що так воно і є, навіть коли колишній жандарм поліз під туніку одного зі служників, забувши, що в цій країні можуть прикривати сукнями. Потім вони повернулися до каравану, і знайшли біля одних з воріт міста свій табір, цілком готовий до походу. Вони позасинали блаженним сном, із мріями про славу та багатство.

Наступного дня ворожість оточення стала ще більш обтяжливою. У двох з них, коли вони гуляли містом, кинули камінням. Нічого обміняти на ринку не вдалося, немов усе, що походило від них, мало принести лихо.

Дю Руль вирішив поставити на тих єдиних, хто мав до них хоч якусь повагу, тобто на Короля та двір. Окрім дарунків, котрі піднесли напередодні Королю, він сповістив, що має честь запросити до себе Королеву та шляхетних пань, щоб розважити їх одним атракціоном, який привіз із Європи. Наступного дня прийшло на розвідку десятеро пань. Королева в перший день вирішила втриматися.

Рюмійяк помирав від сміху при видовищі цих тілистих нубійок, загорнутих у кольорові покривала, які не ховали своїх облич та ходили, перевалюючись немов качки.

– Які ж вони потворні! – казав він дю Рулю французькою, посміхаючись запрошеним. – Заходьте, пані. Дивись, ось це мадам Лавальєр.

Він показував на величезну жінку, яка мала дві коси поверх потилиці та кульгала.

– А це, поглянь, наша люба Франсуаза д'Обіньї. Заходьте, маркізо.

То була стара жінка похмурого вигляду. Розмістивши усіх під великим наметом, напнутим посеред табору для прийому гостей, дю Руль представив свій атракціон: криві венеціанські дзеркала.

Жінки знаходилися в центрі намету, а дзеркала були розставлені навколо стін. Коли з них зняли покривала, жінки не рухалися з місця, і дю Руль подумав, що вони не бачать відображень. Разом з Румійяком вони почали, не припиняючи жартів французькою, підводити дам ближче до дивних відображень.

– Ця, напевно, ніколи не бачила себе такою струнко. Дивись, моя люба! Ти тут схожа на камелеопарда: самі лише ноги, а голова козляча.

– Підійдіть та погляньте на вашу подругу. Яка вона поважна! Завширшки більше, ніж заввишки – саме така, як тут люблять!

Але драгоман Фрізеті, котрий розумів, про що шепочуться пані, не сміявся. Він помітив, що вони не підходили до дзеркал, та були дуже вражені видовищем. Вони бачили себе самих, але сильно спотвореними, ніби їхні душі переселилися в тіла демонів. У цих землях, де іслам перекрив собою та поглинув магію, зовнішність є надто важливою, аби лишатися тільки ілюзією. Те, що відкрилося їм під злі жарти дю Руля, було їхньою власною долею, немов саме пекло на мить розчинило перед ними двері, щоб відкрити нескінченні муки, на які вони були приречені.

Перша, яка почала кричати, потягнула інших за собою. Вони всі кинулися з намету, підтримуючи покривала, щоб легше було бігти, та, ледь дихаючи, перелякані, кинулися до самого палацу, волаючи на вузьких вулицях, мури яких відбивали луну їхніх голосів.

Дю Руль нарешті зрозумів. Він надав наказ стати під рушницю та згуртуватися. Після десяти хвилин тиші вони побачили, що на них з трьох боків повільно насувається, здіймаючи ногами пил, щільна юрба. Полетіло каміння. Кожний франк вистрелив з рушниці, убив по одній людині, але їх було стільки позаду, що всі сподівання були марні. За кілька хвилин караван захопили. Убивати чаклунів голими руками вважається в нубійців поганою ознакою; тому агонія в'язнів тривала трохи більше часу, ніж якби їх по-доброму задушили.

Королівська кавалерія прибула, коли все скінчилося: вона захопила верблюдів і все майно, що було при каравані, та повезла все це Королю. Той одразу ж написав Паші. Йому було шкода, що несприятливі чутки, розповсюджені, без сумнівів, капуцинами, випередили подорожніх.

Попри те, що він прийняв їх якомога більш цивільно, юрба все ж-таки вчинила по-своєму. Та й що можуть королі, сумирно запитував він, коли юрба бажає крові?

РОЗДІЛ 10

На місці злиття двох заток піднявся свіжий вітер, почав дути в бік фелюзі, наповнювати вітрило та швидко підганяти її до Синаю. На блідо-блакитному квітневому небі виокремлювалися вохряні вершини гір. Жан-Батіст відчував на своєму обличчі й долонях гіркуватий смак моря; сонце висушило бризки, що попали на його шкіру, залишивши від них солоні сліди.

Усе мало скінчитися й початися. Три абіссінські місії було вже зупинено. У горах, які зараз виростали на очах, його чекала Алікс. Звичайно, залишалося ще досить невизначеного, щоб Жан-Батіст міг сповна легковажно ринути в прийдешню мить. Але, у глибині душі, він майже відкинув будь-яку думку про великі несподіванки. У цьому мирі, який виникав на лінії, де зустрічаються пориви вітру з хвилюванням вод, на морі, цій таємничій поверхні, яка так добре виражає долю й місце людини в світі, Жан-Батіст спокійно, але й зачаровано, немов той, хто стоїть біля краю безодні, споглядав наближення тієї години, котра нарешті з'єднає його з коханою.

Навколо нього на палубі, вибіленій морською сіллю, стояли босоногі арабські моряки. Їхні сорочки тріпотіли на вітрі. Моряки раділи тому, що було гаряче, що благополучно довели барку до берега. Дивилися на гори, просто як на щось велике, яке було вищим за них.

– Треба намагатися бути, як вони, – подумав собі Жан-Батіст. – Просто жити тим, що посилає нам життя, не налаштовуючи розум поставати проти щастя.

По обіді вони причалили в Торі. Жан-Батіст був одягнений як араб, свій європейський одяг він сховав до тканої торбини. У нього ще залишалося трохи золота герцога де Шартра, десь біля десятка цехінів. Він купив мула разом з дірявим сідлом, з якого жмутами стирчала сіра солома. З палицею в одній руці, щоб стукати по боках ледачу тварину, та з віжками в іншій, щоб якось скеровувати її рух, він попрямував у глибину півострова.

На цій ділянці узбережжя Синай утворює пологий схил, по якому можна легко піднятися до самого центру масиву. Одразу ж за останніми садками порту починається пустеля. Але не піщана, у якій усе здається розкиданим у різні боки. Навпаки, краєвид, складений з голих каменів, що стоять на скельному п'єдесталі, схожий на громаду якихось гігантських руїн – кристалічних, нетлінних, – яка заперечує будь-яке інше життя, окрім свого власного – життя скель. Їхні гострі лінії пом'якшує тонкий шар білого пилу, нанесений вихорами з глибини Кам'янистої Аравії. Він надає їм вигляду палацу, залишеного слугами, і нібито сам час, нездатний завдати будь-яких інших ушкоджень, лише сипле на них тонкий пісок з небесної клепсидри.

Упродовж двох годин Жану-Батісту не зустрілося жодної живої душі. Невдовзі мала настати ніч. Він без успіху пробував прискорити крок свого мула. Нажаль, тварині були відомі лише два алюри: зупинка, або цей млосний поступ. Шлях став крутішим на останньому витку серпантину, і перейшов через великий, уже темний, перевал. Жан-Батіст дістався його вершини, коли небо приймало колір чорнила і надавало скелям вигляду похмурих велетнів. На перетині двох долин, які перерізали хребет Синаю, він побачив серед необроблених каменів один рівно обтесаний: то був прямокутний мур монастиря.

Понад високими сірими стінами височили дванадцять

округлих веж. Можна було подумати, що то ксар, пустельна фортеця, якби не дві бані базиліки, що здіймалися над нею. Мул піддавав Жана-Батіста справжнім тортурам, бо, хоч вони були вже так близько від своєї мети, йому знадобилося ще більше години, щоб доїхати до величних дверей, які прорізали мур. Ченці захищалися від ворогів самі: двоє з них, зі статурами борців, з широкими поясами поверх ряс, за якими були застромлені прямі шаблі, зупинили подорожнього та пішли переказати його ім'я настоятелю. Його не впускали доти, доки про це не надійшло наказу.

За мурами монастир Святої Катерини виглядав справжнім містом. У центрі знаходилася базиліка, але навколо неї було збудовано стільки споруд, галерей, терас, каплиць, що простір між мурів настільки ж був насичений стінками, провулками, проходами, які йшли поруч, переплітalися та накладалися одне на одне, як це буває в будь-якому східному місті. Один дуже молодий та білявий, немов хрестоносець, чернець провів Жана-Батіста до покоїв Настоятеля. Він поніс його торбину, та порадив йому залишити мула під наглядом вартових ченців. Збудований у шостому сторіччі імператором Юстиніаном монастир Святої Катерини завжди боронили його мури, а ще більше – безсумнівно, захисне сусідство священної гори. Православні ченці, які жили в цьому святилищі, формально підкорялися Патріарху Єрусалимському. Насправді ж, значно більше, ніж знаряддям якоїсь окремої релігії, вони були незалежною силою, хоронителями таємничого та жахливого місця. Утікачі, яким надавала притулок обитель, були там у повній безпеці, незалежно від походження та природи скоєного ними злочину. Деякі з них мешкали там недовго; багато інших залишалися назавжди, збільшуючи братію, та навіть могли сподіватися після тривалого духовного вдосконалення стати на її чолі.

У покоях настоятеля панувала якась дивна атмосфера, зовсім не схожа на ту, яку відчував там Жан-Батіст під час свого першого відвідування. Ченці говорили напівголоса, у вибрукуваних плитками коридорах плавали запахи камфори та мирри.

– Наш Настоятель дуже слабий, – сказав Жану-Батісту помічник настоятеля. – Три тижні тому він упав під час служби. Його унесли без свідомості. Після того він повернувся до тями, але заледве говорить. Уночі страждає, чутно, як стогне, або навіть інколи кричить. Ваш помічник приготував для нього ліки, які трохи допомогли та заспокоїли. Але ми все одно дуже стривожені.

Жан-Батіст запропонував оглянути Настоятеля. Але спочатку все ж-таки задав питання, яке так і пекло йому губи:

– Де зараз мої друзі, метр Жюремі та пані?

– Не хвилюйтеся, – сказав помічник настоятеля, – вони прибули два тижні тому і чекають на вас. Єдине, що завадить вам негайно зустрітися, це те, що, через нудьгу, бо тут майже нічим зайнятися, вони вирішили – то була моя задумка, про неї я зараз шкодую – поїхати зустрічати світанок біля маленької каплиці, яку наші брати збудували трохи вище, в пустельному місці в горах. Вони повернуться звідти завтра вранці.

Жан-Батіст ненадовго засмутився, але вирішив, що відпочине вночі, перевдягнеться, а завтра вранці вийде їм назустріч зі свіжою головою та бадьорий тілом.

Помічник настоятеля завів його до кімнати хворого. То було просторе приміщення, яке освітлювалося великим отвором у стіні, що виходила на балкон, заставлений лаврами та фуксіями. На одній стіні висів килим із зображенням Вавилонської башти. Настоятель був колись архітектором у Дамаску. Після раптової смерті дружини та обох

синів, він покинув місто і пішов, куди очі дивилися, та потрапив до Синаю. Відтак він не лишав обителі Святої Катерини, і менш, ніж за два роки, зробився її ігуменом. Під час свого першого відвідування Жан-Батіст ще бачив його з компасом, екером та лінійкою в руках, бо він мав намір власноруч скласти план подальшої розбудови обителі. На столі в куті кімнати були складені товсті сувої – напевно, незакінчена праця.

Бідолашного Настоятеля було не впізнати – він був змучений, схудлий та жовтий, немов віск, мав перекошений рот.

– Я дуже радий побачити вас перед смертю, – ледве вимовив він.

Жан-Батіст стиснув кощаву долоню і не міг нічого відповісти – так він був схвильований. Старий знепритомнів. Лікар вийшов, та висловив помічнику настоятеля свій діагноз. Сказав, що якнайбільше можна сподіватися зменшити біль, але смерть неминуча.

– Найдивовижніше, – сказав помічник, – що він зовсім не боїться ні першого, ні другого. Насправді страждаємо лише ми.

– Здається, не пройде двох днів...

Помічник перехрестився, стримав сльози та повів Жана-Батіста до приміщення, яке йому приготували.

* * *

О сьомій ранку, йдучи пішки від каплиці, біля якої вони стрічали світанок, Франсуаза з метром Жюремі зустріли Жана-Батіста, який ішов з обителі. Вони схвильовано обнялися, почали розповідати йому про свою подорож. Але він хотів знати про Алікс.

– Вона трохи затрималася, – сказала Франсуаза. – Зараз вона прагне бути сама. Ви знайдете її тут неподалік, на великій кручі навпроти каплиці.

Жан-Батіст вибачився та залишив їх. Він пішов далі. Було вже дуже гаряче; він зняв свій камзол та поніс його на плечі. За поворотом кривої стежки раптом відкрилася маленька каплиця. То були просто чотири кам'яні мури, вкриті нерівною черепицею. Ченці навіть не поставили на ній хреста, через повагу до різних вірувань тих, хто міг опинитися на цьому місці. Між будівлею та кручею, навколо якої здіймалися рівні камені, схожі на загорнуті покривалами постаті, знаходився невеличкий майданчик. З цього пагорба споглядали схід сонця. Дивитися можна було на три сторони. Там Жан-Батіст побачив Алікс. Швидше, він угадав її, і вона тієї ж миті підвелася через якесь передчуття. Він побіг, зупинився за десять кроків до неї, і далі пішов дуже повільно. Як сильно вона змінилася! Обличчя, тіло, постава тепер були зрілі, а врода її сяяла від цього ще яскравіше. Одягнена в чоловічий одяг, вона була вільною від пут спідниць та корсетів, волосся її було розпущене. «Але все це ніщо поряд з цим виразом величі, непокірливості» – подумалося йому. І сам він, чий образ розмився в пам'яті Алікс під час довгої розлуки, знов засяяв у її очах і рішучістю рис, і блиском зіниць, і витонченістю та силою, розлитими в кожному його найменшому русі.

Ось вони й завоювали все, чого прагнули. Їх роз'єднували лише десять кроків кам'янистою землею. Нерівність походження, непохитність батька, немилість Короля та недобрі наміри такої кількості різних людей ускладнювали цей шлях не більше, ніж ці дрібні шматочки застиглої лави, які котилися з-під їхніх ніг.

Опинившись на відстані простягнутої руки, вони щосили вдивлялися один в одного. Зрештою, до цієї миті вони лише робили все, щоб уможливити цю справжню, уважну першу зустріч. То вже не була комедія опущених

очей та прихованих поглядів. Вільні, вони мали спочатку добре роздивитися один на одного, роздивитися без сорому, аж до самого дна душі, побачити один одного такими, якими вони зробилися, тобто більш, ніж будь-коли, самими собою.

Алікс повільно підняла руку та піднесла її до губ Жана-Батіста. Він поцілував кінчики її пальців. Вільні, вони більше не мали ховати свою насолоду, зменшувати поспішливістю її глибину.

Небо було переповнено величезними білими, нерухомими ватними хмарами. Жан-Батіст скинув свій камзол на каміння, обійняв Алікс. Вільні, вони не повинні були відмовлятися від власних бажань, коли ці бажання були взаємними, і не треба й зазначати, що вони дійсно були в ту мить такими. Вони цілувалися, зливали губи, ласки, і про це не скажеш нічого такого, що не зможе уявити собі кожний, хто хоча б одного разу за своє життя був цілком щасливий.

Вони пробули в горах увесь ранок – ходили, обійнявшись, зупинялися, щоб продовжити перервані поцілунки. Величезні базальтові плити складалися одна до одної, немов сторінки гігантської книги. Даль відкривалася оку смугами, що змінювали одна одну, набуваючи різних відтінків блакитного, аж до найбільш віддаленого лілового, який належав Червоному морю. Немає у світі місця більш неспокійного, ніж ці синайські кручі: вони немов щойно піднялися з самого вогняного нутра землі та одразу ж занурилися в бурхливе лоно неба, сповитого дощем та скрученого вихорами. Вони ходили під гарячим вітром, який здіймав та переплітав їхнє волосся.

– Яке дивне місце! – сказав Жан-Батіст. – Тут кожної миті чекаєш, що з-поза хмар з'явиться сам Бог.

– А що б ти зробив, якби він опинився тут, перед нами? – спитала, сміючись, Алікс.

– Попросив би його сісти, ну, наприклад, на цьому камені, бо мені здається, що він дуже старий, і стомлений.

– А далі? – питала Алікс, відсуваючи пасмо волосся з чола коханого.

– А далі я попросив би його благословити нас, і ми би розмовляли про його життя, і про наше.

– А якби він дав тобі заповіді?

– Я відповів би, що вони вже вписані в творіння, і йому не слід робити їхнім хоронителем когось особисто, щоб ніхто більш не вигадував священиків, королів, батьків та іншого зла.

– Ти був би доволі зухвалим, і він міг би поразити тебе блискавками.

– Чому це? – промовив Жан-Батіст серйозно. – Якщо Бог існує, то він любить щасливих людей.

Так проходили години цілковитого щастя, між коротких розмов, сповнених сміху, та довгих ласок.

Повертаючись, нарешті, до монастиря, вони ще трохи просунулися в розповіді про розлуку – цієї теми їм було ще довго не вичерпати до кінця. Алікс усе ж-таки зізналася, що віддалася іншому чоловікові, бо ця таємниця обтяжувала її серце. Вона сказала, кому, та коротко пояснила, чому.

– Ти його кохаєш? – спитав Жан-Батіст.

– Я думала про тебе весь свій час, і жодної миті не припиняла кохати тебе.

– Тоді яка мені різниця! Я не твій володар, і для нашого союзу жодних умов не потрібно.

Жан-Батіст про себе посміхнувся думці, що він уже помстився своєму супротивнику, хоча не мав ані такого наміру, ані бажання.

У монастирі вони обідали в товаристві Франсуази та метра Жюремі. Протестант приймав своє щастя охоче. До

нього повернулися звичайні красномовство та усмішка. Головним питанням було куди податися. Бо вони ще знаходилися, хоч і під захистом Святої Катерини, але все ж-таки на землі Великого Султана, та їх, без сумніву, розшукували.

– Ми з Франсуазою поїдемо до Франції, – сказав метр Жюремі.

– До Франції! Але ж ти протестант, невже забув?

– Якщо я забув, то мені нагадають, – сказав метр Жюремі зі сміхом. – Якщо серйозно, то що краще – продовжувати бути паріями на сході чи на рідній землі? Ми вже досягли такого віку, коли вигнання стає найбільшим болем. Отже, якось пристосуємося до того, як нас приймуть.

Оскільки вони вже вирішили, не лишалося жодної надії змусити їх відступитися. Вони розраховували залишитися в монастирі на місяць, поки справа з викраденням не вщухне в Константинополі, де про неї мав сповістити месьє де Майє. Потім збиралися до Палестини, де мали сісти в Жуніші на корабель до Кіпру, Греції, Венеції та Франції.

Варто було подивитися на них – великих, спокійних, сильних своїм досвідом та з'єднаних такою глибокої ніжністю, – і ставало зрозуміло, що для їхньої сумісної волі немає нічого неможливого.

Алікс замріювалася Абіссінією. Жан-Батіст розповідав їй про неї годинами, та ще більш розпалив її цікавість. Вони навіть хотіли спершу туди поїхати. Але трапилося так, що під час перебування в монастирі вони отримали через моряків з Тора лист від Мюрада, який надійшов з Масауа. Він виконав свою місію та писав про ефіопські новини. Імператор Ісус помер кілька місяців тому, звичайно, від хвороби, про яку було відомо Жану-Батісту. Його син, вихований священиками, був так погано налаштований до

іноземців, що Мюрад сам не схотів доповісти йому про свою місію та вирішив краще повернутися до Алепу або до Єрусалиму, де він зможе, працюючи кухарем, отримати хоч якийсь зиск зі своїх подвигів у Каїрі.

Ці новини змусили Жана-Батіста відмовитися від подорожі, до якої його спонукала дружба з Імператором, котра мала би слугувати йому захистом. Ніхто не мав такого великого, як Негус, бажання завадити чужинцям непокоїти свою країну, і ніхто так не шкодував про те, що вона творить власну історію, в якій заходу не надається жодної ролі, а його представникам – жодного місця.

Отже, вони вирішили їхати на північ, проводити Франсуазу з метром Жюремі аж до Сен-Жан- д'Арку, а там уже вирішувати, як далі.

Після тижня забуття помер Настоятель. Його хоронили з урочистим піднесенням. Обитель очолив послідовник, обраний ченцями. Алікс і Жан-Батіст звикли до довгих прогулянок у горах, але також і в темному лабіринті монастирських вулиць, який став для них надто знайомим. Їх улюбленим місцем у годину, коли наставали сутінки, а спека трохи послаблювала свою мертву хватку, був маленький дворик біля абсиди базиліки. На цій дивно пустій площі ріс дикий кущ, за яким не було жодного догляду. Однак він мав підстави знаходитися в обителі – то був священний стрижень, на якому трималася вся її будівля. Хоч він і не належав до того ж виду, що й рослина, біля якої вони зустрілися, і яку Жан-Батіст пізніше бачив в Ель Ваху – і це їх трохи засмутило, – то була, як їм сказали, справжня Мойсеєва Неопалима Купина.

ЕПІЛОГ

Після того, як метр Жюремі вислухав розповідь Жана-Батіста про зустріч з протестантами в горах, він мріяв лише про те, щоб до них приєднатися. Франсуаза надто кохала його, щоб не поділяти цього наміру. Щойно вони прибули до Франції, вона зняла на свої накопичення маленьку корчму. Вона була католичка, і ніхто не міг їй завадити. Удень у закладі подавали вино подорожнім, селянам та воякам. Уночі туди приходив метр Жюремі з товариством заколотників, з якими був у горах. Шістьма місяцями пізніше повстанці розв'язали в краї справжню громадянську війну. Знадобилася ціла армія, якою командував маршал де Війар, щоб розігнати цих розбійників у сорочках поверх одягу, які увійшли до історії під іменем камізарів. Метр Жюремі, який назвався Равенелем, був однім з їхніх ватажків. Після придушення повстання йому вдалося втекти, і Франсуаза, безумовно, попрямувала за ним. Зараз їхні сліди загубилися, але можна припустити, що вони знайшли притулок у Англії.

Жан-Батіст у Сен-Жан-д'Арку, лікуючи тамтешню знать, заробив достатньо грошей, щоб поїхати до Сирії. Разом з Алікс вони дісталися вершки до Пальмири і, перетнувши всю пустелю, опинилися біля боліт Євфрату. Потім увійшли до Персії, де їм нічого не загрожувало. Вони спокійно подивилися на цю країну, і вона їм сподобалася. У Іспахані Жан-Батіст знов зайнявся своїм ремеслом. Він мав там величезний успіх. До нього зверталися міські купці – і перси, і чужинці, – дипломати, прості люди та навіть найзавзятіші імами. Невдовзі йому вистачило золота, щоб купити великий будинок поруч з Блакитною мечеттю. Клімат був підхожим для вирощування всіх рослин. У своєму аптекарському садку він проростив зерна, котрі зберігав у

кишені впродовж мандрів. Алікс посадила троянди. Більше вони їхати нікуди не хотіли.

По смерті Людовика XIV їм стало відомо про призначення регентом герцога Орлеанського, з яким Жан-Батіст так і не познайомився, коли той був герцогом де Шартром. Він написав йому. Регент відповів власноруч, висловив гаряче бажання бачити його в Парижі. Жан-Батіст порадився з Алікс; зрештою, вони вирішили не залишати ані своїх теплих гір, ані троянд.

Щодо Абіссінії, то, після загибелі дю Руля, яка наробила багато галасу, жалюгідного провалу єзуїтів та видворення капуцинів, вона впродовж майже сторіччя з половиною не знала жодного чужоземного втручання – за винятком рідких та миролюбних експедицій англійських географів. Лише у другій половині XIX-го сторіччя прориття Суецького каналу привернуло увагу колонізаторів до Червоного моря, і на абіссінську землю знову ступили ті, кого колись не допустив на неї Понсе. Можливо, саме завдяки тому, що країні вдалося зберегти віру своїх предків, вона мала сили чинити опір загарбникам.

У хроніках італійської Ерітреї початку XX-го сторіччя зустрічається ім'я якогось Понсе, аптекаря з Асмари. Цілком можливо, що йдеться про одного з нащадків чотирьох дітей Алікс і Жана-Батіста. Ніщо цьому не суперечить, але ніщо цього й не підтверджує, бо про щасливих багато не говорять. Вони живуть, та й годі, і щастя заміняє їм історію.

Зміст

I. Наказ потерпілого	5
II. Подорож до Абіссінії	105
III. Вірча грамота	247
IV. Королівське вухо	346
V. Неопалима купина	445
Епілог	546

* Гонкурівська премія за перший роман та Премія Медітеране за "Абіссінець", 1997 р.

* премія Interralié за "Програні справи", 1999 р.;

* Гонкурівська премія за "Червона Бразилія", 2001 р.

Жан-Крістоф Руфен народився у 1952 році в Буржі.

Професія лікаря дісталася майбутньому письменнику в спадщину від діда, котрий лікував вояків ще під час Першої Світової війни, а під час Другої – був ув'язнений у Бухенвальді за те, що переховував у своєму будинку в Буржі учасників французького Опору.

Писати Ж.-К. Руфен почав у 1997 році, і за перший свій роман "Абіссінец" – історичне полотно у стилі Дюма та дусі Дідро, або, інакше кажучи, проповідь принципів гуманізму у вигляді захоплюючого пригодницького роману – отримав премію Гонкур за перший роман, а також премію Медітеране.

Двадцять років свого життя Ж.-К. Руфен – доктор медичних наук, віце-президент "Лікарів без кордонів" – провів, працюючи у гуманітарних організаціях у Нікарагуа, Афганістані, Філіппінах, Руанді та Балканах. Цей досвід дозволив йому добре дослідити роль подібних структур у конфліктних ситуаціях. Цій проблематиці присвячені есе "Гуманітарна пастка" та другій роман Ж.-К. Руфена "Програні справи" /"Les causes perdues"/, відзначений у 1999 р. премією Інтераль€.

У 2000 р. письменник удостоюється Гонкурівської премії за роман "Червона Бразилія".

Читайте в серії
Шань Са

ТА, ЩО ГРАЄ В ГО

"Та, що грає в го" – роман тридцятиоднорічної письменниці китайського походження, яка останні тринадцять років живе в Парижі і пише французькою. У 2001 році, він отримав "Гонкура від журі ліцеїстів".

Дія відбувається у Маньчжурії в 30-і роки, у період японської окупації. Непарні глави роману написані від імені шістнадцятирічної дівчини, що грає в го, а парні – від імені японського офіцера – сталевого самурая, – який одного разу став її партнером по грі на площі Тисячі Вітрів у маленькому місті на півночі Маньчжурії... Усе розділяє закоханих: релігія, звичаї, країни, війна. Вони зустрічаються, вони люблять один одного, без жесту, без слова, без кінця, у той час як Китай хитається під ударами загарбника... Мрії і мовчання плетуть нить цього роману.

Читайте в серії
Дідьє ван Ковелар

РИБА ЛЮБОВІ

Роман молодого французького прозаїка, драматурга і критика, відзначеного багатьма літературними преміями, Дідьє ван Ковелара "Риба любові" написано напрочуд просто, легко й вишукано. Звичайні слова складаються якось так, що занурюєшся в книжку з головою.

Під час аукціону, Філіп, безтурботний молодик, без тями закохується у незнайомку: Беатріс. Вона баскетболістка і відвідувачка в'язниці, живе у своїх бабусь і зберігає піранью у формаліні, на пам'ять про свого батька, який зник в Амазонії. "Риба", від пригод, що почалися з непорозуміння, веде незвичайну пару до Венесуели... Ця пронизана гумором епопея кохання, вибудована рельєфними, яскравими персонажами, змушує розсміятися, але й замислитися.

Роман "Риба любові" у 1994 році відзначено Премією Роже Німьє.

Читайте в серії

Амелі Нотомб

САБОТАЖ КОХАННЯ

"Саботаж кохання" – історія одного справжнього безмежного почуття, яке може народитися тільки у семилітньому сердечку – блискуча спроба проникнення до потаємних куточків людської душі, розповідь, сповнена літературних алюзій вищого порядку.

Роман отримав три літературні премії, а Амелі Нотомб увійшла до когорти найбільш багатообіцяючих письменниць нового покоління.

Авторка любить провокувати, шокувати і говорити гранично відверто. У неї японське дитинство і китайська юність. Амелі Нотомб вважає, що письменство – це продовження дитинства та засіб позбутися самотності.

Читайте в серії

Жан Ешноз

ОЗЕРО

"Озеро" – це сучасний постмодерний шпигунський роман зі стеженнями, зникненнями, викраденнями. Для героїв роману (науковця, що вивчає мух; чиновника, який одного дня загадково зникає; художника, якому для передавання інформації достатньо пензля) шпигунство – повсякденність. Проте, завдяки іронічному викладенню, їхня історія починає грати барвами, часом зовсім несподіваними для читача. Автор усміхається й глузує тому роман стає легким і розважальним.

Ешноз з легкістю сприймає життя. Втім, його герої – зовсім непрості істоти. Вони, не моргнувши оком, переживають різні непередбачувані події. Письменник перетворюється на кінорежисера, а його гостре перо стає камерою, яка знімає найдорожчі для нього теми: втеча, доля, таємниця жінки. Камера безпристрасно фіксує численні деталі: від макро- до мікроскопічних. Вона сягає самої суті речей.

Жан Ешноз, проголошений французькою пресою "прозаїком вісімдесятих", – лауреат найпрестижніших літературних премій: Гонкурівської, Медічі та Арістейон.

Готується до друку

Амін Маалуф

САМАРКАНД

Амін Маалуф – сучасний французький письменник, виходець з Лівану, лауреат Гонкурівської премії – у романі "Самарканд" зводить трьох надзвичайно цікавих персонажів: Омара Хайяма – перського поета і математика XI століття, мудрого візира Персії і фанатичного засновника Ордена Вбивць.

Ми простежимо неймовірну історію рукопису Омара Хайяма "Самарканд". Через тисячоліття після її написання молодий американець присвятить своє життя пошуку цієї священної книги, а читач піде за ним через середньовічні Персію, Багдад, сучасні США. Амін Маалуф – прекрасний оповідач – у романтичній манері зображує великі історичні події, місця, що захоплюють дух. І не випадково у 1988 році цей роман було визнано гідним Премії Мезон де ла Прес.

Готується до друку

Фред Варгас

ШВИДШЕ ТІКАЙ ТА СКОРО НЕ ПОВЕРТАЙСЯ

У двох кроках від вокзалу Монпарнас, у вік супутників, електронної пошти й Інтернету, Джосс працює глашатаєм. Зазвичай, це декларації любові чи ненависті, оголошення кварталу чи обурення з приводу осінньої негоди. Однак, у плині декількох днів, дивні вкраплення з'являються в кумедному марнослів'ї горлання. Речення на старофранцузькій, що тривожать і бентежать як Пророкування нещастя.

Зрештою, відповідно до невблаганної логіки, Варгас збирає усю свою, написану елегантно і з гумором, головоломку. Не випадково сьогодні у Франції Фред Варгас називають королевою детективу.

Планується до видання

Хуан Мануель де Прада

БУРЯ

Де Прада визначив цей роман як вільний, романтичний, супротивний реалізму. Це твір, у якому йдеться про мистецтво як релігію почуття, роман про владу почуттів та невмолимий полон спогадів.

Алехандро Бальєстерос прибуває до Венеції, міста, що втомилось від снігу та повеней, для вивчення "Бурі" – таємничої картини художника епохи Відродження Джорджоне. Упродовж якихось чотирьох днів Бальєстерос стає свідком убивства відомого фальсифікатора творів мистецтва, закохується у виняткову жінку і знайомиться з темними персонажами, що поєднані спільним злочином. І все це відбувається у місті, в якому життя й мистецтво переплетені, і ніхто не схожий на себе самого.

Роман "Буря" отримав премію "Планета" 1997 року та міжнародне визнання. Його перекладено французькою, німецькою, італійською, англійською, голландською, шведською, данською, норвезькою, фінською, грецькою і турецькою мовами.

Журнал "Нью Йоркер" обрав Праду одним з шести найзначніших європейських письменників, молодших за 35 років.

Планується до видання

Амелі Нотомб

ТРЕМТІННЯ ТА ЗАЦІПЕНІННЯ

В Амелі Нотомб японське дитинство і китайська юність. Вона працювала в Японії. А тепер написала роман, у якому Амелі-сан працює в японській компанії "Юмімото".

Амелі Нотомб невимушено й по-дитячому розповідає: що бути японкою – це мужність, що вона не розуміє, як це японські жінки всі й разом не кінчають життя самогубством, що дурна іноземка в японській фірмі спроможна працювати тільки в туалеті. Та й ту роботу виконує так, що наражається на докори начальства. І начальство з червоним і розлюченим обличчям несеться на бідну дівчинку, кричить і махає руками. "Пам'ятаю тільки, що встигла подумати: "Зараз згвалтує й уб'є. Що буде спочатку? Краще б убив!"

"Тремтіння та зацінепіння" – роман, за який у 1999 р. Французька Академія присудила Амелі Нотомб Гран-прі – не міг не стати бестселером. Три години запійного читання.

Сьогодні Амелі Нотомб читають більш ніж у 20 країнах світу.

Книги видавництва "*Port-Royal*"
що вийшли в рамках
Програми "СКОВОРОДА"

Левінас Е.
Етика і Безконечність:
діалоги з Філіпом Немо.
Переклад з французької Олега Білого, докт. філософ. наук.

серія "Філософські першоджерела"

Мальбранш Н.
Про пошук істини:
Міркування про природу людського розуму й спосіб, у який його слід використовувати аби уникати заблудження в науках.
Переклад з французької Олега Хоми, докт. філософ. наук.

Руссо Ж.-Ж.
Про суспільну угоду,
або Принципи політичного права.
Переклад з французької Олега Хоми, докт. філософ. наук.

Замовлення надсилайте за e-mail: port-royal@oldbank.com

Руфен Жан-Крістоф
Р – 52 Абіссінець. – К.: Пор-Рояль, 2007. – 560 с. – (Серія "Лауреати літературних премій").

ISBN 966-7068-19-6

Жана-Батіста Понсе, небагатого аптекаря, любителя пригод, Король-Сонце відряджає лікарем до Негуса Абіссінії з таємним дорученням. Жан-Батіст погоджується на небувалу місію, сподіваючись після повернення отримати дворянський титул, який надасть йому змогу одружитися з прекрасною панною Алікс – донькою французького посла в Каїрі. Саме тут і розпочинається захоплююча, сповнена відкриттів та несподіванок подорож шляхом торговців прянощами від Каїру до Гондару – столиці Абіссінії, а потім – з Каїру до королівського двору у Версалі, а звідти – на Синай. На цьому шляху нам доведеться неодноразово пересісти з верблюда на коня й змінити сушу на бурхливе Середземне або ж спокійне Червоне море, а крім того – з'ясувати, що цей роман є також проповіддю проти нетерпимості та фанатизму.

Жан-Крістоф Руфен, лікар, колишній віце-президент "Лікарів без кордонів", відзначений найпрестижнішими літературними преміями Франції, отримав за "Абіссінця" Гонкура за Перший Роман та Премію Медітеране 1997 р.

ББК 89.8

Руфен Жан-Крістоф
Абіссінець

Роман

Відповідальний редактор Олександр Жадан
Макет і верстка Юлії Колактіонової
Коректори: С. Кучкінова, О. Павленко

Здано до набору 17.05.07. Підписано до друку 31.05.07.
Формат 70x100/32. Папір книжковий Classic.
Гарнітура "Minion Cyrilic". Друк офсетний.
Ум.-др.ар. 17,50. Ум-вид.ар. 17.

Видавництво "Port-Royal"
Адреса для листування: Київ, вул. В. Васильківська 45, 8
port-royal@oldbank.com

Jean-Christophe Rufin

Prix Goncourt

Prix Méditerranée

Prix Interallié

Gallimard

L'ABYSSIN

Chefs-d'œuvres des prix littéraires